GÜNEY

104

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

nisan · may · haziran '23
nîsan · gulan · îlon '23
april · mai · juni '23
30 tl · 6 euro · 6,5 chf

İnsanın değerinin olmadığı bu sistemde insan kalmak...

› Yazmak mı? Nasıl yazmalı? Edebiyat kaldırır mı bunca acıyı? › Depremin Sosyolojisi › Son Nefesinizde Kaldık! › "Büyük İnsanlık" › "Günahsız bebeklerin depremde ölmesini Allah mı istedi?" › "Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz, Ya dünyamıza inecek ölüm." › Kelimeler kifayetsiz! › "Bir Uyumsuz Rastlaşma"

Umudun adı ve devrime çağrıydı **Yılmaz Güney**

4 193600 906004

Dönüşüm Yayınları'ndan iki yeni kitap...

Armenak Bakırcıyan (Orhan Bakır - Ali Ağa)

Hüseyin CAN

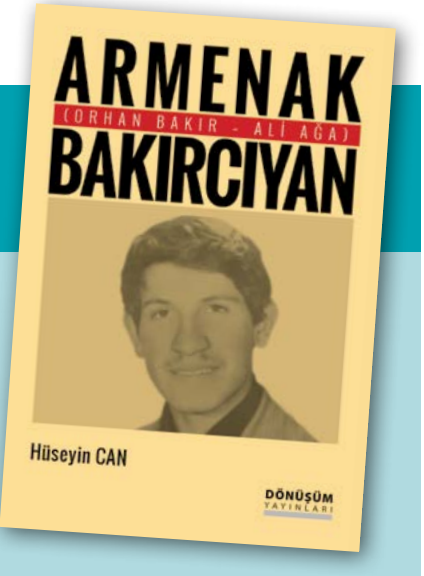

"Yazdıklarımız, Armenak gerçekliğinin bilinmesini amaçlıyor. İsminin sınıf mücadelesi ve ezilen halkların tarihine mal olduğunu biliyoruz; ancak bu mücadele içindeki yerinin ve rolünün yeterince bilindiği kanaatinde değiliz. Bu kitap çalışması Armenak'ın içinde yer aldığı örgütteki durumunu irdelemektedir. Dolayısıyla, saflarında bulunduğu yapıdan farklı ideolojik ve siyasal görüş ayrılıklarını ve bununla bağlantılı gelişmeleri önemsemektedir. Elinizdeki kitap, Armenak'ın farklı ideolojik-politik görüşlerinin gözardı edilmesi, unutturulması, hatta 'yok' sayılması/inkârı ısrarına itirazı olabildiğince önemseyen bir özelliğe de sahiptir."

(Arka kapak yazısından)

ISBN 978-975-8286-46-1

Halkın Sanatçısı - Halkın Savaşçısı **Yılmaz Güney**

H. YEŞİL

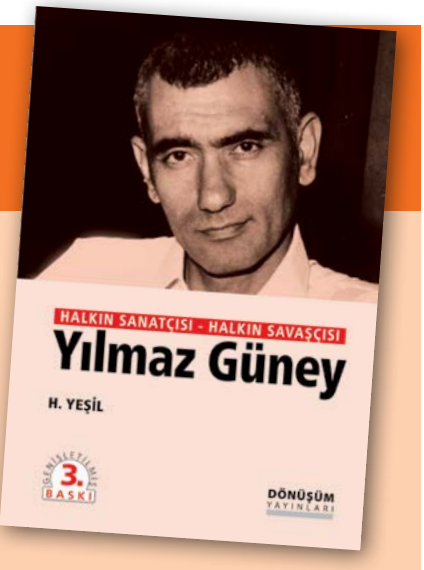

"O'nun sanatı, özel olarak da sinema sanatı üzerine bir dizi kitap, makale yayımlanmıştır. Fakat ne yazık ki, O'nun sanatının, O'nun sinemasının ruhu, asıl içeriği olan ideolojik-siyasi görüşleri noktasında önemli bir boşluk vardır ve bu boşluk bugüne kadar doldurulamamıştır. Durumun böyle olması, bir dizi Yılmaz Güney "hayranı" ve "eleştirmenleri"nin, O'nun sanatını siyasetinden, her şeyden üstün tuttuğu dünya görüşünden kopartarak, bir "sanatçı Yılmaz Güney" tablosu yaratmalarını kolaylaştırmıştır. Yılmaz Güney'in bu türden bir tablosu, gerçek Yılmaz Güney'in değil, burjuva, küçük-burjuva "hayranlarının" ya da "eleştirmenlerinin" kendi çizmek istedikleri tablo olabilir. Kitapçığımızın temel amacı gerçek bir Yılmaz Güney tablosu çıkartmaya hizmet etmektedir."

(Sunu'dan)

ISBN 978-975-8286-38-6

İsteme Adresleri

GÜNEY Kültür · Sanat · Edebiyat Dergisi

Sultaniye Mah., 625. Sokak, No:7/1,
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0212 - 251 11 91
İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Posta: guneykultur@gmail.com

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Asmalımescit Mah., Terkos Çıkmazı,
Terkos Han No: 1/42,
Beyoğlu/İstanbul

Tel.: 0530 - 973 73 95
İnternet www.interyayinlari.com
E-Posta: donusumyayinlari@gmail.com

Kitabı aşağıda yer alan kitabevleri sitelerinden de sipariş edebilirsiniz.

www.dr.com.tr
www.kirmizikedi.com
www.babil.com
www.emekkitap.com

GÜNEY'DEN SİZLERE

Merhaba Değerli Güney Okurları...

Deprem felaketinin yaşandığı günlerden geçiyoruz... Onbir ili vuran depremde onbinlerce insan hayatını kaybetti, onbinlercesi yaralandı, milyonlarca insan deprem sonrasında, çadırlarda, konteynerlerde zor koşullarda yaşamak zorunda. Yüzbinlerce insan bölgeden göç etmek zorunda kaldı. Yaşanan deprem felaketinde canlarını yitirenleri geriye getirmek mümkün değil. Ancak deprem felaketinin ardından zor durumda kalan insanlara yardım etmek, yaraları biraz olsun sarmak, dayanışmayı güçlendirmek durumundayız. Bu deprem de bir kez daha gösterdi ki, işçilerin, emekçilerin, yoksulların, halkların gerçek dostu yine işçiler, emekçiler ve halklardır; deprem bölgesinde şov yapıp yıkımın gerçek suçlusu ve sorumlusu sistem ve onun bekçilerini aklayanlar, toplumu kutuplaştırarak kendilerine siyasi gelecek sağlayan burjuva siyasetçiler değil!

••••

Bu sayımızda geniş bir deprem dosyası hazırladık. Dosya dışında sizlerden gelen ürünlere sayfalarımız elverdiği ölçüde yer verdik. Bu konuda bir kez daha hatırlatmak isteriz ki, "bu sayıda da yazım/şiirim/desenim yayınlanmamış..." diye düşünüp ürün göndermemezlik etmeyin. Gönderilen ürünler değerlendiriliyor, sayfalar elverdiği ölçüde yayınlanıyor. Önümüzdeki dönemde ürünlerin bir bölümünü basılı dergide değil ama internet sayfamızda okurlarımıza sunacağız.

Bu arada internet sayfamızı takip etmeyi unutmayın. Sayfamıza (**www.guneykultursanat.org**) yan tarafta bulunan karekodu okutarak direkt ulaşmanız da mümkün...

105. sayımızda buluşmak üzere...

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Sultaniye Mah.
625 Sokak No: 7/1
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91

Yayın Türü: Yerel Süreli
Dizgi & Grafik: Güney Grafik

Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 300 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 30 Avro
(Posta Ücreti Dâhil)

Aboneliğin başlatılması için;
yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32
42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya) Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 3.000 TL
1/2 sayfa: 1.500 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 1000 TL
1/4 sayfa: 500 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İÇİNDEKİLER

DEPREM DOSYASI

5 **İnsanın değerinin olmadığı bu sistemde insan kalmak!**
Güney

6 **"Büyük İnsanlık"**
Tuncay Özkaradeniz

8 **Yazmak mı? Nasıl yazmalı? Edebiyat kaldırır mı bunca acıyı?**
Adil Okay

9 **Devlet nerede? Kabullenemiyoruz...**
Arif Kılıç

10 **Kelimeler kifayetsiz!**
Gülsen Gülbeyaz

13 **Son Senfoni**
Şerif Kaya

14 **Depremin sosyolojisi**
Prof. Dr. Şükrü Aslan

17 **Gecenin Şafağında Çığlık**
Med Reşiyan

18 **Son Nefesinizde Kaldık!**
Ganime Gülmez

20 **"Bir Uyumsuz Rastlaşma"**
Murat Koçak

21 **Çığlık Yüzüyle Saat**
Cansu Aydın

22 **"Günahsız bebeklerin depremde ölmesini Allah mı istedi?"**
H. Demirciyan

25 **Kader Planı**
Gülbin Sodan

26 **"Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz, Ya dünyamıza inecek ölüm."**
Halil Yeni

29 **Haydi uyanın**
Hasan Seçkin

30 **Okay Ailesinin Acı Kayıpları Arif Okay ile röportaj**
Röportaj:
Tuncay Özkaradeniz

3 **Güney'den Sizlere**

33 **Sehne / Sahne**
A. Karabax

34 **Umudun adı ve devrime çağırıydı Yılmaz Güney**
Temel Demirer

37 **Sanat ve sanatçıya dair**
Recep Fırat

ÇEVREÇEVİRİ

39 Dipesh Chakrabarty ile Söyleşi:
Gezegenler Yörüngesinde Tarihin İklimi
41 Jens Beckert:
"İklim değişikliğine neden çok yavaş tepki veriyoruz?"

Çeviriler: Ganime Gülmez

44 **Mehmet Ruhi Su**
Mehmet Desde

53 Bülent Habora'nın Anısına
Bir Zamanlar Habora Yayınevi Vardı
Hatice Eroğlu Akdoğan

55 **Aylardan Eylül'dü**
Derya Avşar

56 **Söyleşi:**
Mojtaba Nahani ve İran'da Edebiyat Dergileri
Söyleşi:
Ayşe Kaygusuz Şimşek

62 **Dünya Benim Zihnimde Dönüyor**
Emine Aydoğdu

62 **Küçük Dev Kadın**
M. Rauf Arpaçaylı

63 **Hîv**
Müslüm Aslan

64 **Sihirli Ayna**
Ali Demir

65 **Burada yatan benim arkadaşımdır**
İki Gözüm

66 **Davetsiz Misafir**
Kübra Erbayrakçı

66 **çiğ tanem**
Osman Akyol

67 **17 dilde aşk**
Fulya Çelik

68 **Masalın Masalı**
Vicdan Özdemir

70 **Mendildeki Kan**
Feyza Kurt

KİTAP

58 **Dağcılar**
Mustafa Demir
60 **"Su Da Susar"**
50 Haiku - 50 Fotoğraf
Adil Okay
61 **Yazarlarımızdan Seher Yeğin'in kitabı çıktı**
Güney

71 **Sen başka dünyalarda**
Emel Güneş

72 **Kendini Tanımak ve Sorgulamak – 2**
Ayşe Kaygusuz Şimşek

73 **ben gülünce**
Esma Temur Ekinci

74 **Dodan'dan Varto'ya yolculuk**
Halil Alp

79 **Zaman Yorgun**
Naim Yalçınkaya

80 **Nasıl Yapmalı**
Cenk İnan

81 **Diyanet**
Faik Kumru

82 **Turşunuzu Kurun, Oturun Babanızın Evinde Bir 12 Eylül meseli**
Akman Gedik

83 **Dertli Derviş**
Adil Başoğlu

84 **Sinema Notları:**
73. Berlinale'den notlar
Anuş Pazarcıyan

96 **Bulmaca**
Nuri Demir

97 **Karika**tür
K. Öntaş

98 **Dünya hali mi? Çocuktan al haberi!**
Gülfer Uğur

İnsanın değerinin olmadığı bu sistemde insan kalmak!

Büyük bir felaket yaşıyoruz. Depremde hayatlarını kaybedenlerin yakınlarına ve dostlarına sabırlar diliyoruz. Yaşananlar karşısında derin bir üzüntü içindeyiz. Söylenecek sözlerin artık tükendiği noktadayız. Depremin sonuçları; acı, ölüm, açlık ve sefalet arttırdıkça arttırıyor. Yoksul emekçilere ulaşılamayan yardımlar acımızı daha da büyütüyor, duyulan feryatlar karşısında yüreklerimiz dağlanıyor, ama yetmiyor! Yaşadığımız azap depremzedelere çare olmuyor. Yine yaşananları seyretmekle yetiniyoruz, ama yetmiyor işte.

El yordamıyla hayatta kalmaya çalışanlar, kadınlar ve çocuklar felaketle boğuşurken toplum olarak suçluları arıyoruz. Bunlar ya müteahhit, ya iktidar yada yetersiz kalan kurtarma ekipleri oluyor; suçlular çok fazla, suçlular bitmiyor ve biz her felakette yaşananları balıklar gibi seyredip unutuyoruz.

Kapitalistlerin daha fazla kâr uğruna insan hayatını hiçe sayan yapılar inşa etmesine dur diyemediğimiz sürece, bizleri yoksullaştırarak harabe evlerde yaşamaya mahkûm edenlere, müteahhitlere ve onların deprem yönetmeliğine uygun olmayan yapılarına izin veren devlet kurumlarına dur diyemediğimiz sürece, insanın ve türlerin yaşam hakkını koruyan merkezinde insanın olduğu bir sistem kurmadığımız sürece yaşanan felaketlerin suçluları bizleriz. Şairin de söylediği gibi "demeğe de dilim varmıyor ama kabahatin çoğu senin, canım kardeşim!"

Her şeye rağmen can pahasına yardıma koşan insanların, insan üstü çabaları da çok değerli olduğunu görüyoruz. Herkesin yapabileceği çok şey var. Yardım için acil ihtiyaçların karşılanması ve ihtiyaç sahiplerine ulaşılması gerekiyor. Gönüllü, yardım birliklerine katılabilenlerin zaman kaybetmeden harekete geçmesi önemli. Bütün okurlarımızın bu dayanışmaya katılacağını biliyoruz ve imkânı olanlara çağrıda bulunuyoruz: Yardım için gönüllü olun ve elinizden geleni yapın! "Şimdi birlik olma zamanı" diyoruz ama, bu kadarıyla değil tabi ki, bu köhnemiş sistemi ortadan kaldırmak için de birlik olma zamanı. İşçilerin, emekçilerin yaşamını elinden alan, çocuklarımıza evlerini mezar eden bu sistemi yıkma zamanı. Bir daha başka acıların yaşanmaması için örgütlenip, kapitalistleri ve onların siyasi temsilcilerini ezip geçme zamanı. İnsan kalabilmek için insan gibi bir tavır belirleme zamanı.

7 Şubat 2023 ■

GÜNEY

“Büyük İnsanlık”

■ TUNCAY ÖZKARADENİZ

Büyük insanlığın toprağında gölge yok
sokağında fener
penceresinde cam
ama umudu var büyük insanlığın
umutsuz yaşanmıyor.[1]

“Büyük insanlık” çaresizlik içinde çırpınmaya devam ediyor. 6 Şubat günü başlayan deprem fırtınasının yarattığı felaketi dehşet içinde yaşadık, izledik. Yaşananlar yüreklerimizi yaktı, yıkıldık. Depremi yaşayan biri olarak söyleyebilirim ki; böylesi bir felaketle karşılaşmamıştım. Büyük felaketlerin kaçınılmaz olduğunu bildiğimiz hâlde yakalanmak bizi şaşırtmasa da, elden bir şey gelmemesi başka türlü öfkelendiriyor. “*Cellat uyandı yatağında bir gece* [2]” ve ölüm ansızın kapılarımızı çaldı.

Yaşananları anlatmak zor, spekülatif kurgu ile yazılmış bir romanın içine sürükleniyor gibiyiz; daha neler gelir başımıza yaşayıp göreceğiz. Kızım Beyaz’ın söylemeye çalıştığı gibi “salgınlar, yangınlar, depremler sırada ne bekliyor bizi”. İnsan umutsuz da kalabiliyormuş. Böyle bir anda Ray Bradbury [3] kadar bile umut taşıyamıyor insan. Zaman kum saatinin tanecikleri arasında sökülüp akıyor yuvasından ve tükeniyor yaşamlar, büyük felaketler kapımızda ve tesadüfen yaşıyoruz.

Felaketi anlatmak, yaşamak kadar zor. Konuştuğumuz, görüştüğümüz insanları dinliyoruz. Enkaz altında eşinin, çocuklarının, yakınlarının haykırışları arasında yardım isteyenler, donuk gözlerle toza dumana karışmış bedenler, betonu tırnağı ile kazıyan insanların bir umut dokunabileceği yüzler aramaları, ulaşılmayan yardımlar, soğuk, açlık, susuzluk, korku içinde ölüme terk edilmek; üstelik kendimizi güvende hissettiğimiz yerde evimizde, yöremizde oldu olanlar. Sallanan dallardaki yemişler gibi bir bir düştük toprağa.

Günler sonra felaketin izlerini dolaşırken gerçeği daha iyi görüyoruz. Camın arkasında görüldüğü gibi değilmiş gördüklerimiz. Bir ülke düşünün ki sadece mezar taşları üzerine kurulmuş ve insanları yas içinde. Her yer enkaz, her yer kulakları sağır eden çığlıklarla yankılanıyor. Ağlamak rahatlatır insanı ama acı dolu bakışlar içinde ağlayamıyor da insan, söylenebilecek tek kelime kalmıyor.

Analarımızın ağıtları geliyor aklıma “Oy ben öleydim”, “ben şimdi kendimi nerelere vurayım”, bir acıya nasıl ortak olunur, ekmek değil ki bölüşesin. Acı en çok yarası olanı acıtır, koyulmaz hiçbir şey yerine.

İnsan yaşadığı trajedilerden öğrenir; biliyoruz. Geçmiş uygarlıkların: Asur, Pers, Yunan, Mısır, Girit vd. salgın ve afetler karşısında çırpındılar, efendilerinin kırbaçları altında inleyen insan, afetlerinde ilk kurbanları oldu. Doğal afetler birçoklarının sonu olurken, birçokları büyük felaketlerin üzerine kuruldu. Deneyimleyerek çoğalan büyük insanlık şimdi kapitalizmin kıskacı altında ölümlere terk ediliyor. Hepsi daha fazla kâr uğruna. Oysa afet dediğimiz olgu yer kürenin oluşumu ile hep vardı ve var olacaktı. İnsanlık onun karşısına çıkmadığı sürece, ona karşı koymadığımız ve onun değişim yasasına uyum içinde kaldığımız sürece afetlerin tehlike oluşturmayacağını biliyor olmalıyız. Gel gör ki insan yaşamının, pul kadar değeri olmadığı sistemlerde, daha fazla kâr, yeterinden çok mal edinme hırsı ve bir avuç azınlığın doğayı ve kaynakları talan etmesi karşısında büyük insanlıkta felaketlerden kurtulamıyor. Ya haksız savaşların ortasında kan kusacaksın, ya da yoksulluk içinde yaşayacaksın ve sonra yangınlar, seller ve depremler saracak her yanını, salgınlar vuracak bedenini, ölümlerden ölüm beğen diyecekler.

Gogol’ün ünlü kahramanı Çiçikov [4] romandan fırlayıp devlet adına pazarlığa oturmuş ve “her ölü başına” pazarlık yapıyordu. Trajedi daha fazla drama dönüştürülmüştü. İnsanlık utanması gerektiği yerde ölüler için pay biçiyor,

ölülerimizi satın alanlardan hesap sormak yerine acıyı parayla hafifletmeye çalışıyorlardı. Ne büyük rezillik, bir topluluk acıyı unutmak için soytarılara alkış yağdırıyor. Bir arkadaşım yazmıştı "artık küçük iyilikler yapmayacağım, hepsi büyük kötülüklerin üzerini örtüyor" diye. Vicdanlarımızı küçük iyiliklerle hafifletiyoruz, esasta insanlığımızı yitiriyoruz demek daha doğru olur. Toplum Baudrillard'ın [5] söylediği gibi "kitleler kümesi" oluyor artık. *Kitle: toplumsalla ilgili olan her şey unutulduğunda geriye kalan artıktır. (Sessiz Yığınların Gölgesinde, J. Baudrillard)*

Kitle iletişim araçlarının ve haber bültenlerinin yarattığı simülasyonlar içinde toplumsal olabilecek her duygu ve anlam yitiriliyor. Kapitalist ilişkilerin gelebileceği son noktayı yaşıyoruz, üç maymunu oynamak dışında, olabildiğince çamura bulaşmak da denilebilinir buna, "ne kadar rezil olursak o kadar iyi." [6] Duyarlılıklarımızı kitle yönetim araçlarının yönlendirdiği biçimde şekillendiriliyoruz ve korkunç olan ise bunların tercih olarak sunulması. Depremin sonuçlarını dahi izlememeyi tercih edebiliyoruz.

Bütün bu olaylar silsilesi içinde birileri çıkıyor ve öfkelerini kusabiliyor, alkışlıyoruz. Tribünler istifa bekliyor, alkışlıyoruz. Suçlular kendilerini ele veriyor, alkışlıyoruz ve sistem sokakların sessizliği içinde işleyişine devam ediyor ve edecek gibi de görülüyor. Yarın yine bir yıkım olacak ve enkazın altında kalanlar sadece ölülerimiz değil, hepimiz olacağız. Belki de yapılması gereken Baudrillard'ın sorduğu soruyu sormak: Tüm bu yıkım karşısında insanlık nasıl *"edilgen"* kalır? (Sessiz Yığınların Gölgesinde)

Kapitalistler depremin sonuçlarına ilgisiz kalmakla yetinmediler. Göstermelik kampanyalarla, işledikleri suçlara halkı da ortak ettiler. "Çiçikov" bu kez ölü başına kim ne kadar verir diye sorarken milyonlar liralar yuvarlanıyordu. Enkaz altında bekleyenlerin acısı devam ederken "kitlelere" bir sahne izletildi. Kaz gelecek yerden tavuğunu esirgemeyen kapitalistler bir bir sıraya dizildi. Çünkü biliyoruz ki, hepsi için deprem bölgeleri finansal yatırıma dönüşmüştü artık. Önce 40 milyon ton çimento sipariş verildi, hisseler tavan yaptı ve sonra diğerleri. Büyük felaketlerin ve buna savaş sonrası ekonomilerde olduğu gibi servetlerini artıran çetelere yol verildi. Bütün bu yıkımların üzerinde "kapitalizm" yeniden inşa edilecek; büyük insanlık buna dur diyemediği sürece.

Düzenin çivisi çıkmış desek yeridir. İnsanın nutku tutuluyor artık, zaman daralıyor, büyük insanlık uyanmazsa uykusundan "gelecek" diye bir şey kalmayacak. Ölenler yaşayanlardan daha çok ölümü hak ettikleri için ölmediler, büyük bir cinayetin kurbanı oldular, hesabını sormak büyük insanlığın elinde.

Son olarak; izlediğim "Batı cephesinde yeni bir şey yok", romandan alıntılanan bir film ve henüz romanı okumadım. Birkaç azılı emperyalistin çıkarları uğruna yok ettiği hayatlar konu edilirken kahraman olmak isteyen genç Almanların, savaşın gerçek yüzü karşısında sarsılan yaşamları konu alınıyor. Filmdeki genç kahraman Paul Bäumer iktidara duyduğu aşırı sevginin heyecanı ile savaşa katılmış fakat sonrasında arkadaşlarının ölümleri ile acı bir şekilde yüzleşmişti. Gerici hükümetlerin, burjuva devletlerin hâkimiyeti altında yaşanan yıkımlar her birimizi Paul Bäumer yapıyor. Gerçeklerle yüzleşmeden önce kapitalizmi yıkalım, daha fazla geç olmadan. ■

DİPNOTLAR

(1) Büyük İnsanlık, N. Hikmet (Taşkent,1958)
(2) Dörtlükler, Ataol Behramoğlu (1974)
(3) Ray Bradbury, Amerikalı korku ve spekülatif kurgu türünde yapıtları ile bilinir. Ünlü yapıtı "Fahrenheit 451" en çok bilinen romanıdır. Roman distopik bir dünyada kitapların yakılarak yasaklandığı ve yöneticilerin düşünmeyen, okumayan insanların daha mutlu olduğu varsayımıyla yönettiği bir dünyada bir grup gizli kitapseverin kitapları hafızalarında taşıyarak insanlığa umut olması konu ediliyor. Bu koşullarda dahi umut vardır diyor Bradbury, bütün iyimserliği ile işliyor romanı.
(4) Gogol'ün büyük yapıtı Ölü Canlar romanının baş karakteri Çiçikov. Ölü toplayıcısı, kayıt altına alınmayan ölüleri ailelerinden pazarlıkla satın alması ile bilinir. Pazarlıklarında her türlü hileye başvurur ve kendini kutsal bir görev insanı olarak görür.
(5) J. Baudrillard (1929-2007): Fransız düşünür ve sosyolog. Medya üzerine yaptığı bütün çalışmalarla bütün dünyada ün kazanmıştır. Simülasyon kuramıyla günümüz siyasi ve ideolojik akımlarına radikal eleştiriler yöneltmiştir. Bauldrillard'a göre artık gerçek dünya ile imgeleri arasında ayrım yapma becerisine sahip değiliz. (Sesiz Yığınların Gölgesinde-Toplumsalın Sonu, Doğu Batı yayınları)
(6) Sevgi Duvarı, Can Yücel

Yazmak mı? Nasıl yazmalı? Edebiyat kaldırır mı bunca acıyı?

■ **ADİL OKAY**

Antakya'da bir hafta boyunca kız kardeşim Hürriyet'in evinin önünde kurtarma ekibi bekledik, gelmedi. Gelenler malzeme yetersiz diyerek ya da çok riskli diyerek müdahale etmediler.

7. Gün bir Fransız Kurtarma ekibi ile Zonguldaklı madenciler geldi. Ama artık çok geçti. Hiçbiri kurtarılamadı.

Kız kardeşim Hürriyet, yeğenim ve avukatım Melahat, bebeği Nil ve eniştem Macit ancak 11 gün sonra enkaz altından çıkarıldılar.

İkinci annem dediğim Handan halam, birlikte büyüdüğümüz kuzenlerim ve çocukları da depremde hayatlarını kaybetti.

Tabii yakınlarını kaybeden tek biz değiliz. Ben de biz de onlara sabır diliyoruz. Yaralılara şifa diliyoruz.

Antakya'da ilk üç gün devlet yoktu. Devlet "başka mecralarda" mesela hapishanelerde gücünü göstermekle meşguldü.

Bu süreçte soran, mesaj yazan, telefon eden, gerek moral, gerek fiziki olarak yanımızda olan, o soğukta, elektriksiz, susuz, tuvaletsiz ortamda, her an yıkılma riski olan binaların altında gece gündüz bizimle bekleyen, arama kurtarma ekibi bulmaya, yönlendirmeye çalışan dostlara, yoldaşlara, arkadaşlara ve o koşullarda bize çorba dağıtan gönüllülere teşekkür ediyoruz.

Doğal afet deprem nedeniyle insanlar ölür biliyorum ama bu ölümlerin çok olmasının bir nedeni kâr daha çok kâr için insan hayatını hiçe sayan hırsız asıl büyük yağmacı müteahhitler ve bunlara izin veren, göz yuman mikro ve makro iktidarlardır. Bunlardan

■ Fotoğraflar: Adil Okay

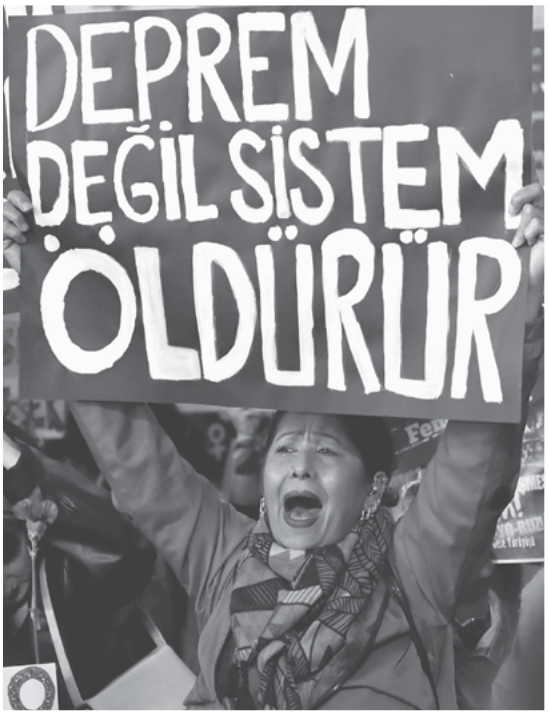

Devlet nerede?

"Devlet nerede?!" haykırışını çok duyar olduk deprem döneminde. Devlet, işte tam da orda, yanı başında yıkılan binanın duvarında, çığlıklarımızda, ölülerimizin bedeninde, binayı çürük yapan müteahhitin cebinde, görevini tam yapmayan mimarın mühendisin eğitiminde... devlet acıya sebep olan nedenlerin her yerinde... Yok değil ki devlet, bütün haşmetiyle var acılarımızda... Hep vardı devlet: 99 depreminden öncesinde, sonrasında hep vardı. Karadeniz'de sel felaketinde, maden ocaklarının çökmesinde de vardı. Hâşâ hâşâ, nasıl yoktu deriz, tam tepemizde... vardı... var... Duygusuz hissiz katran karası yüreğiyle.

Kabullenemiyoruz...

Kafamın içinde cesetler, iş makinaları, tırlar, kamyonlar, bina yıkıntıları, gemiler, yardım görüntüleri, bina çatırtıları, siren sesleri, uğultular, ah o görüntüler... Kar hiçbir zaman bu kadar çirkin yağmamıştı, yağmur hiçbir zaman bu kadar üşütmemişti, niye dinmiyor ki artık?! Kuraklık daha iyi değil miydi yani?... Yollar bu kadar mı uzundu, ulaşılacak yerler uzak mıydı, bu kadar dağlar geçilmez olmuş!... Yağmasın artık ne kar ne de yağmur... Güneşimiz doğduğunda sizi çağırır o zaman bol bol, güzel güzel yağarsınız... Hani nerde ses hızında araçlarınız, nerde kuş uçurtmayan helikopterleriniz, hani nerde üç metrelik karlı havalarda destan yazan kahramanlarınız?! Sahi nerde uzaya çıkıp yeni gezegenler keşfedip yerleşmeyi planlayanlar neredesiniz?! Siz hiçbir zaman olmadınız yanımızda, olmayacaksınız da! Ama yüreklerin bu kadar köreldiğini kabul etmek, çok zor geliyor bize. Kabullenemiyoruz.

Yazı & Fotoğraflar: **Arif Kılıç**

hesap sorulmazsa, bu talana dur denilmezse daha çok canımız yanar.

Başta "Yazmak mı? Nasıl yazmalı? Edebiyat kaldırır mı bunca acıyı?" demiştim. Tabii bu bir metafor. Adorno da "Ausschwitz'ten sonra şiir yazılamaz" demişti. Ama yazıldı tabii... Biz de yazacağız. Çizeceğiz. Brecht'in dediği gibi "Karanlık zamanları betimleyeceğiz."

Bu çalakalem yazdığım metni Gezi Tutsaklarından Çiğdem Mater'in Bakırköy Kadın Hapishanesinde yazdığı Bianet'te yayınlanan "Bu enkazdan hep birlikte çıkacağız" adlı makalesinden aldığım bir bölüm ile bitirmek istiyorum:

"Velhasıl, Antakya'nın yasını tutuyorum burada, çaresizlikle. (...) zamanı gelince, yasımızı kaldıralım ve hem sorularımızı, hesaplarımızı soralım hem de yaslarını tuttuğumuz şehirlerin, kasabaların, köylerin layığınca yeniden yapılması için başlarında nöbet tutalım, süreçlere dâhil olalım, kentlerimizi bildiğimiz, alıştığımız gibi ayağa kaldıralım.

Başka kentlere gitmek zorunda kalanları kadim kentlerine geri getirmek için ne gerekiyorsa yapalım! Harisa kazanlarının da aşure kazanlarının da yeniden kaynayacağının garantisi olalım hep birlikte. Başka çaremiz yok, bu enkazdan hep birlikte çıkacağız. Yasımızı usulünce tutacağız ve bu enkazdan hep birlikte çıkacağız."

20 Şubat 2023 ■

Kelimeler kifayetsiz!

6 ŞUBAT 2023 – MARAŞ MERKEZLİ DEPREM

■ GÜLSEN GÜLBEYAZ

İlkbahar, yaz, sonbahar hep sıcaktır Hatay. Oralı olmayana yaz ayları bir cehennem gibidir. Eskiden atkı, eldiven bilmezdik, bir hırkayla bile kışı geçirirdik. Kabanı ilk liseden sonra Ankara'da giydim. Bir tek şubat ayında yağmurlar dinmez sel olur, Yarıkkaya fırtınalarıyla birlikte doğduğum kent sert eser, gürlerdi. O da bir hafta bilemedin on gün sürerdi. Mart deyince de bahar, bahçe, güllük, gülistanlıktır her yer.

5 Şubat, İskenderun'da yaşayan kardeşimin doğum günü. 6 Şubat'a bağlanan gece telefonda uzun uzun sohbet ettik, yeni yaşını kutladık. O gece yarısı biz vedalaşırken memlekette her şey yerli yerindeydi. Ama yirmi dakika sonra hiçbir şey yerinde değildi. İlk Hatay'da deprem olduğu haberini gördüm. Dakikalar içerisinde Maraş, Pazarcık, Elbistan, Osmaniye, Adana, Antep, Kilis, Adıyaman, Diyarbakır, Urfa, Malatya ve Suriye, Kürdistan-Rojava'da deprem olan bölgeye dâhildi. Aile biyografimin de oluştuğu topraklarda dokuz saat arayla çok şiddetli iki deprem oldu. Ve birçok kadim halkın; Arap ve Kürt Alevileri, Çerkez, Ermeni, Yahudi, Hristiyan, Kürt, Türk vs. yoğun yaşadığı bir coğrafyadaki on bir kenti yerle bir etti.

Annem Maraşlı, babam Elbistanlı. Hatay-İskenderun'da doğdum büyüdüm, okullara gittim. Liseyi orada bitirdim. Doğduğum büyüdüğüm ana baba evimiz orada. Birçok akrabam, arkadaşım, öğretmenlerim, komşularımız, kardeşim orada yaşamakta-YDI-lar. Birinci dereceden akrabalardan ölen, kalan var mı diye sordu dostlar, arkadaşlar. Birinci derece akrabalık nedir bilemedim. İlk akla gelen kardeşlerim, anam, babamsa, yoktu. Birinci dereceden depremzede de değilim. Üç bin kilometre uzağındayım deprem bölgesine ama sanki ben de arkadaşlarım, akrabalarım, öğretmenlerimle göçük altında kaldım. Sadece kendi çocukluğum, gençliğim değil annemin, babamın, akrabalarımın büyüdüğü, yetiştiği topraklarda her şey yerle bir oldu. Altında da canlar can çekişmekte...

Dünyaca depremin şokundayken deprem bölgelerine ulaşamayan yardımlara, depremzedelerin kimsesizliklerine şahit olduk. Çok şey söyleyesimiz geldi, söylenmek yetmedi, duygularımızı tarif etmeye kelimeler yetmedi. Devlet yardımı ve gücü ne hikmetse yardıma gidemedi, yetişemedi. Gitmedi! Yetişmedi! Ülke içi, sınırlar ötesi felaketi duyanlar akrabalarına yardıma yetişti. Dayanışmanın hayat kurtaracağı bilincinde olan insanlar din, dil, ırk ayrımı yapmadan depremzedelere yetişti, yardım ettiler. Ediyorlar. Özellikle de gençler.

Deprem geldiği gibi karı, boranı da getirdi memlekete time. Güneyinden doğusuna dondu molozlar, dondu yıkılmış kentler, dondu altında canlar can derdinde, dondu üstünde canlar cananlarının derdinde. Oy! Ben ne diyeyim, nedir bu başımıza gelen!

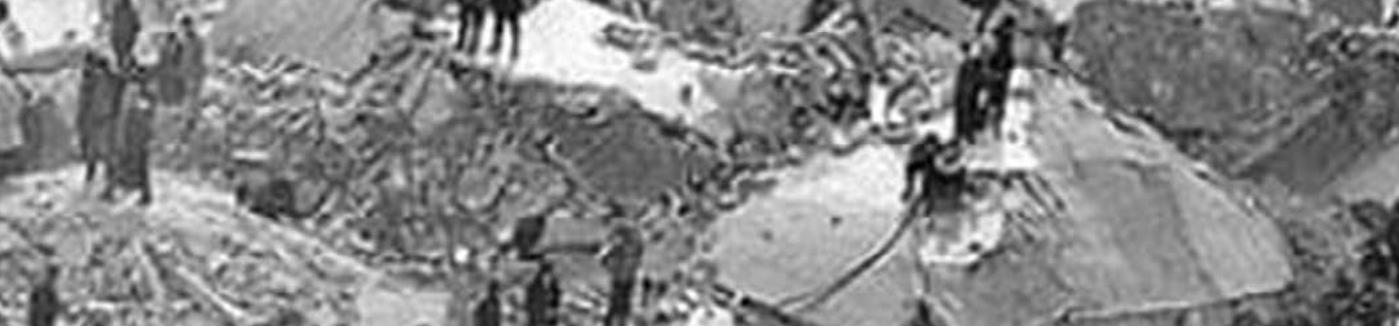

Hayatta olanlar, göçük altında kurtarılmayı bekleyenler ve dünyanın gözü önünde acı çekmelerine, donmalarına şahit olan bizler… Bir dakika kaç asır oldu moloz altındaki canlara. Kimse duymadı? Ya evlerinin yıkıntılarında sevdiklerinin, çocuklarının, annesinin, babasının kurtarılmasını bekleyenler için zamana ne oldu ki? Gelmeyen yardımlar, duyulmayan imdatlar, yardım çığlıkları…

Zehir zıkkım olsun aldığınız telefon paraları. İletşim en önemli şey böyle durumlarda; kısmak ne? Otuz saat sonra iletişim kurabildik. Bu kadar ölümde sizin payınız yok mu? Kurtarma sistemini sağlayamayan yerel yönetimler ya sizin? Operatör aranıyor ya hu? Yandaş, candaş alacağına. Çok öfkeliyim ve kahroldum komşularım, dostlarım, kuzenlerim, sevdiklerim gitti!"
N.K.S. – 7 Şubat – Antakya/Hatay

Torununu, çocuğunu, eşini, dostunu, komşusunu, akrabasını; ailesini, hayvanlarını, elini, kolunu, bacağını, evini, tüm sermayelerini, her şeyini kaybetti insanlar. Günlerce onları düşünüp, acılarını ne kadar hissetsek de hiçbir şey yapamadan kahrolası kötü bir felaket filmini seyreder gibiydik. Hâlâ da öyleyiz. Saatler saatleri kovalarken her şey buz kesmiş gelecek, gidecek yardımlardan medet umarken 72 saat devlet birimlerinden kimsenin gitmediği kentler, kasabalar, köyler. Kurtulanlar, kurtulduklarını anlayamadan bir cehenneme düştüler. Akıllarını kaybetmekte, çığlık çığlığaydılar. İlkokul arkadaşım Ali'de:

Dört gün oldu halen oğlum gelinim ve iki torunumu enkaz altından çıkaramadılar. Ekipman yok. Ekip yok. Sadece vatandaşların yardımıyla ölmüş vaziyette dışarı çıkardığım; ablam eniştem, amcamın oğlu ve amcamın torunu. İki gün apartmanda yangın çıktı. Telefon üzerine telefon açmamıza rağmen itfaiye gelmedi. Neden gelmedi? Limanda LİMAK PORT'ta yangın var, tüm araçlar seferber. Tabi sahibi para babası Nihat Özdemir. Benim canım gitmiş kimin umrunda?"
A.Ö. – İskenderun/Hatay

Yetmiyor ne geçmiş olsun ne de başımız sağ olsun demek. Öyle çabuk da geçmeyecek bu acılar, yaralar, kimsesizlikler. Hastaneye yetişenlerin ya bir kolu ya bir bacağı göçük altında. Kimin umurunda, canlar gitmiş. Yaman bir kış, nefesi tükenmekte göçük altındakilerin. Hava, su, toprak her şey ile birlikte 'Canlarımız donmakta'.

Hatay dondurucu soğuk ve ölüm ile savaşıyor. Benzin ve mazot yardımınızı bekliyoruz. Depremde ölmeyenler sokaklarda çadırsız, araçlar yakıtsız kaldı, ISINAMIYORUZ! ÖLECEĞİZ! Allah için insanlık için sesimizi duyun!"
B. Ç. – Antakya/Hatay

Tanıdık, tanımadık, akraba, arkadaş, çocuk, yaşlı, bebek, kadın, erkek; tüm deprem ve devletzedeler hepimizin birinci dereceden ailesi. Memleket yangın, felaket, afet yeriyken "Biz" olmak varken kimin umurunda sen, ben, o olmak.

Çaresizlik, hem de akıllara zarar veren cinsten bir çaresizlik. Herkesin içinde kordan bir ateş var. Bebeler, çocuklar, mucize kurtulanlar. Ne olacak onlara, kim saracak yaralarını? Ya tüm yakınlarını kaybedip tek başına hayatta kalanlar nasıl yaşayacaklar bu acılarla? Her şey bir kâbus olsun ve biz bu kâbustan uyanalım isterdik ama gerçek. Temeli bozuk düzenle şiddeti de arttı depremin. Yaşanan sadece asrın en büyük depremi değil! Devlet sorumluluğunda kötü, yanlış kentleşme ve yapılaşmanın sonucu falan, filan desem ne faydası var? Canlar gitmiş kimin umurunda? Evleri başlarına yıkılarak hayatlarını kaybedenler bir yana, göçük altında yaralı kalanlar bir yana, çaresizce, acı içinde, donarak ölüme teslim oluşlarına şahit olan, hayatta kalan sevdikleri bir yana. Bu, depremden öte birinci dereceden katliam, toplu cinayet, etnik-kültürel yıkım… Ah ki ne ah!

Devlet kendini deprem bölgelerinde göstermeye başladığında ilk yapılan; hoşgörüsüz, adaletsiz, iş bilmez ama güç gösterir hallerde gönüllüleri, çeşitli dernek ve kuruluşları, grupları, uluslararası yardım organizelerini engellemekti. 4. günden sonra Avrupa ülkelerinden, Türkiye'nin her yerinden yardımlar gönderilmesine rağmen koordinasyonsuzluk ve çıkar kavgaları nedeni ile insanlara yardımlar ulaşamadı.

İyi günde, kötü günde, ne zaman ülkenin halkları hep

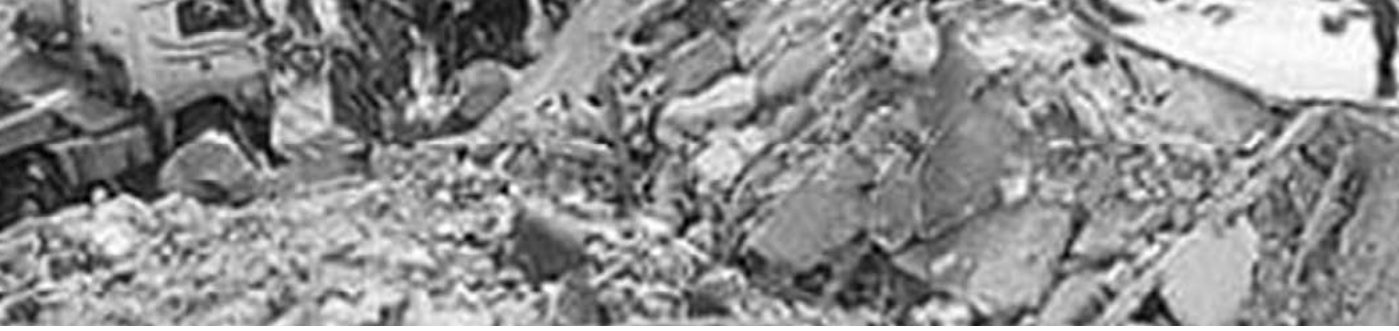

birlikte dayanışmanın ve ortak emeğin çabasına girse engeller, yasaklarla karşı karşıya. Milyonlarca insanın etkilendiği yüzyılın en büyük deprem felaketinde bile bu değişmedi. Böyle bir durumda herkesi birlik olup "yardım seferberliğine" çağıracağına, gelen yardımlara el koyacak, tercih edilen kurum ve kuruluşların yardımları "imiş" gibi gösterecek kadar halkına düşman... İslam ile yoğrulmuş faşizminin zirvesinde haramilerden kalma insan suretleriyle mücadele verildiğini tekrar gözümüze soktular. Cahiller, çirkinler! Yuh olsun hepsine!

Ölenlere, yardım eli bekleyerek can çekişenlere değil hayatta kalanlara bile insanlık onuruna yakışırcasına el verilmedi. Felaketle sonuçlanan depremi de siyasi çıkarlarına alet ettiler. Günlerce enkaz altında kurtarılmayı bekleyen insanlar varken, kurtarmaya gelenler enkaz başında sen mi çıkaracan, ben mi çıkarcam kavgası verdiler. Fotoğraflar, filmler çekildi. Sonuç, 21. gün hâlâ hiç yardım gitmemiş evler, köyler, sokaklar, caddeler var. Bir türlü yetmeyen, yetişmeyen, parayla satılan çadırlar mı desek, deprem bölgesine konvoylar hâlinde gelip büyük sözler verip giden başı büyükler mi desek. Ne desek boş. Canlarımız öldü, ölüyor! Kimin umurunda?

> **"Mezarlıktan binalar. Allah'ım, öğrencilerim, akrabalarımız, ahbaplarımız ailecek öldü. Zaman da ilaç olmayacak belli. Sabır sabır sabır hepimize."**
> N.K.S. – Antakya/Hatay

Kentler, hayatlar, bir ülke yıkıldı. Hep birlikte seyrettik. Seyrediyoruz. İnsan olmanın hiçliği, çaresizliği, suçluluk duygusu kapladı birçoğumuzu. Keşke birer kepçe, vinç, buldozer olsaydık da birer birer kaldırsaydık betonları, kurtarabilseydik daha çok canımızı. Kimimiz uzaktaydı, yetişemedi. Kimimiz canla, başla oradaydı, dayanabildiği kadar. Kimimiz sıcak bir mont, ayakkabı, hijyen malzemeleri, battaniye, el feneri vs. koyduğumuz yardım paketlerini ulaştırmanın çabasındaydı. Yetmez biliyoruz ama az da olsa hiç yoktan iyi diyerek. Cehennem gibi soğuk günlerde umutları ile göçük altında kalanlarla yalnızlığımıza şahit olduk. Adaletsizce kapitalizme hizmet edenlere küfürle, beddua ile…

Yokluğa, yoksunluğa mahkûm edilen, yasını bile tutamayan, cenazesi hâlâ enkaz altında olan bir coğrafyanın çocukları; insanlarıyız. Ne çok öldük. Sayılarını bile bilmeyeceğiz. Söylemezler, söyletmezler. Hayatta kalanlar da birer canlı ölü. Hatay yerle bir, hayalet kente döndü. Sadece o bölgedeki kayıplar resmi rakamların üstünde. Daha on il var. Verilen resmi sayıları üçe, beşe değil ne yazık ki en az ona çarpmalıyız.

Hayatta kalmak dışında hiçbir şeyi kalmayan tanıdığım depremzedeler daha çok Mersin, Antalya, Didim, Kırşehir, Kayseri, Ankara, İstanbul'a akrabalara sığındılar. Bu yaslı göçün ülke içindeki sosyolojik etkilerini yakın zamanda göreceğiz.

Yetişkinlerin başı önünde, en çok kadınların, yaşlıların. En büyük kuzenim; Ali Rıza abim de suskun. O da gözyaşlarına hükmünü geçiremeyenlerden. "Çocuklar ortalıkta oynayıp zıplamasalar sanki hepimiz için hayat duracak," diyor kardeşim.

Günlerdir uyumaktan, gülmekten, yemekten, içmekten utandık. Birbirimize nasılsın diye sormaktan, iyiyim demekten men ettik kendimizi. İyi değildik, iyi değiliz. Yasımız var. Memleket yas yeri. Ve bizim bizden başka kimsemiz yokmuşu bir daha anladık. Unutmayalım!

Hayat devam etse de gün herkese aynı ışımıyor. Milyonlarca insan için her şey karanlık. Enkaz altından kurtarılamayan sevdiklerine yetememenin acısı ile insanların dilleri lal. Aldıkları bir nefes o da hem soğuk hem de yaşayacak kadar. Nereden bileceklerdi yardım beklerken daha ölmeden kendi selalarını dinleyeceklerini. Kelimeler kifayetsiz. Ölenlere isim yerine numara verileceğini, kefen ve gömülecek mezar bulamayacaklarını. Bunu da unutmayalım!

En iyi yaptığımız şey hep birlikte, her şeyi unutmak. Çaresizliğimizi, utancımızı, ölenleri, haksızlığı, hukuksuzluğu, yalanı, dolanı, doğruları, gerçekleri hızlıca unutuyoruz. Depremle bir gecede her şeyini kaybeden, hayatta kimsesi kalmayan, bir çadırı bile olmayan, kendi elleriyle inşa ettiği derme çatma barınaklarda yaşamak zorunda bırakılan, hayatın neresinden tutunup yola devam edeceğini bilemeyen insanları da unutmayalım.

Her şey yeni başlıyor. İşimiz çok, yasımız var ama durmayacağız da. Hayatta kalanları unutmayalım! Yardımlaşalım. Kurtulan hayatlara dokunalım, yalnız olmadıklarını hissettirelim. Sadece bugünlerde değil yarınlarda da...

Umut bizde, dayanışmamızda!

Depremi, depremzedeleri, devletzedeleri unutma!

UNUTTURMA! ■

Son Senfoni

■ **ŞERİF KAYA**

terkedilmiş bir sevgili gibiydi
her yer!
dağınık saçlar,
şiş gözler
ve feri kaçmış bakışlar..!
kodlarını ezberletiyordu dünyaya sanki;
son kaşe;
altı iki yirmi üç 04:17!
sokaktaki koşuşturmanın,
yetişme çabasının yerine
bir dala konmuş kuşların,
bir köşeye sinmiş kedilerin
bekleyişi vardı
umutsuzca..!
dünyanın bütün ezberlerini sıfırlayacak
bilinmezlikleri beraberinde getirecek.
artık ne Hiroşima'dan
ne de Nagazaki'den söz edilebilir
Mezopotamya dururken!
Bir sevgilinin,
sevgi dolu dokunuşu değildi bu,
uykunun en tatlı saatinde
bizi uyandıran.
vedalaşmak için üç gün süre verilen
mübadele günleri de değildi
hele ki Dersim Göçü hiç değildi!
"SS" subayının
kapı tekmeleyen,
duvarları üstümüze yıkan bağırışıydı sanki!
bebeleri elinden alınan annelerin
çığlıklarını bile geçmişti
feryat figanlar..!
o son bakışa
o son dokunuşa bile izin vermeden...
çalınan son borusu olmuştu;
kebap tezgâhındaki
güleç yüzlü
Çukurovalının;
dondurma tezgâhındaki
akrobatik gösterisi de yarım kalan
Maraşlının;
adını ilinden alan
fıstık bahçeleri de sahipsiz kaldı
Anteplinin!
kayısısının tadı kalmadı
Malatyalının;
yanmaz olmuş "çıra"sı
Harputlunun;
bir anne sıcaklığıyla
kucaklayıp sarmalayan,
surları bile koruyamamış
taşı kara,
yazgısı kara
Diyarbakırlının;
peygamberler, nebiler şehri dememiş
boşaltmış tüm isotunu üstüne
Urfalının;
Kilis'e de bir nara savurmuş
öfkesi dinmemiş
bir canavar kızgınlığı ile!
son sözünü ise;
kültürler, medeniyetler,
tatlar, güzellikler şehri
Hataylıya...
Vedasını bile yapamadan ayrılan
sevgilinin uzattığı el boş kaldı
ne baba elini uzattı
ne de annenin feryat figanı duyuldu.
hamasetleri dinleyecek
kimseler kalmamışken ortalıkta
bildik nutuklar atıldı;
"yaraları saracağız!" diye!
oysa ki
mutsuz bekleyişler, sessiz çığlıklar,
feryat figanlar göğe yükseldi;
birbirine karışmış bütün sesler
tıpkı
kemanın yürek yakan inlemesi,
çellonun tellerinde
raks eden parmakların hüneri
davulun davudi sesi gibi;
oluşturuyordu orada
maestrosu belli olmayan bu son senfoniyi!

6.2.2023 /Adana

Depremin sosyolojisi

■ **Prof. Dr. ŞÜKRÜ ASLAN** (*)

Türkiye'de çoğu insanın doğrudan ya da dolaylı bir deprem deneyimi vardır. Zira ülke geçmiş yıllarda kırılan/kırılmaya eğilimli fay hatlarında; yani deprem coğrafyasındadır. Dolayısıyla devletin de bir deprem tecrübesi vardır. Ayrıca sonraki kuşaklara aktarımı sağlanmamış olsa da derin bir deprem hafızası da oluşmuş durumdadır.

Bireyler ve topluluklar gibi devletin deprem tecrübesinde de zamanla bir gelişme olması beklenir ve bir ölçü de bu da olmuştur. Mesela depremden kurtulabilen vatandaşların "açıkta bırakılmaması" gibi koruyucu söylemlere eşlik edecek şekilde çok katlı "deprem evleri" inşa edilmiş; "anahtar teslim" törenler yapılmıştır. Her depremden sonra ilgililerin konuşmalarına ve yapılan işlere bakılırsa devletin en büyük deprem tecrübesi inşaat yapmak olmuştur.

Gerçi 1999 Marmara depremindeki büyük yıkımlardan sonra, vatandaşlarına "ev yapmak" yerine, evlerin yıkılmasının önüne geçmeyi mümkün kılacak tedbirler alınacağı yönünde umutlar oluşmuştu. Hele de inşaat yapımına getirilen düzenlemeler ve "deprem vergisi" gibi bu alanı tanzim etmek için ciddi gelir elde etme araçları bu beklentiyi güçlendirmişti. Ne var ki şimdi on vilayeti etkileyen 6 Şubat depreminin bütün ağırlığı devam ediyorken, bölgeyi ziyaret eden Cumhurbaşkanının daha ilk mesajına bakılırsa pek bir şey değişmemiştir. Bu ilk mesaj, her zaman olduğu gibi "evleri yıkılan ailelere bir yıl içinde yeni evlerin inşa edilerek teslim edileceği" vaadiydi. Özetle depreme dair bunca deneyime rağmen devlet politikaları açısından en belirgin sonuç daha fazla inşaat yapmak olmuştur. O kadar ki yeni şehirler kurulmuş, eskiler de yeniden inşa edilmiştir. Bugün de aynı politika devam etmektedir.

DEPREM BİR FELAKET DEĞİLDİR

Kuşkusuz deprem kendi başına bir felaket değil, bir doğa olayıdır. Jeofizikçilerin ve jeologların pek çok biçimde inceledikleri gibi kırılmaya yüz tutmuş fayların hareketi ile ortaya çıkmaktadır. Bu hareket bir enerjinin toplanma ve belli bir noktada patlama halinin bir sonucudur ve belirli periyodlarla ortaya çıkmaktadır.

Depremin bir felakete dönüşmesi, bu doğa olayının kendisiyle değil, sonuçlarıyla ilgilidir. Ne kadar binanın yıkıldığı, ne kadar insanın ve hayvanın öldüğü, ne kadar insanın açıkta ya da sakat kaldığı, ne derinlikte ekonomik yıkıma yol açtığı vb. ile ilgilidir. Bu sonuçların ortaya çıkmasını sağlayan durum ise şehirleşme, konum ve mekân kaliteleri ile depreme hazır olup olmamakla ilgilidir. Dolayısıyla depremin felakete dönüşmesini sağlayan faktörleri sistemlerin politika ve uygulamalarında aramak gerekir. Şehirleşme ve inşaat süreci deprem olgusu dikkate alınarak yapıldığında deprem, pekâlâ bir felakete yol açmadan, bir doğa olayı olarak kalır. Sel, çığ, yıldırım düşmesi, yağmur gibi. Nitekim dünyada bunun örnekleri çoktur. Mesela Japonya şehirlerinde 8 ve daha üst şiddette meydana gelen depremlere karşın ölü sayısının neredeyse iki elin parmağını geçmemiş; daha yüksek şiddete rağmen, deprem, felakete dönüşmemiştir.

Ama Türkiye'de 6 şiddetinde bir deprem bile pekâlâ bir felakete dönüşebilir ki bunun çok sayıda örneği vardır. Mesela 19 Ağustos 1966'da Varto'da 6,9 şiddetindeki depremde 2 bin 396 kişi, 6 Eylül 1975'de Lice'de 6,6 şiddetindeki depremde 2,385 kişi, 30 Ekim 1983'de Erzurum'da 6,9 şiddetindeki depremde bin 155 kişi, 13 Mart 1992'de Erzincan'da 6,8 şiddetindeki depremde 653 kişi ölmüştür. Daha çok

örnek var. Bütün bu örneklerde deprem gerçek bir felakete dönüşmüştür. Bugün yaşadığımız 6 Şubat depremi bir felakete dönüşmüş müdür? Kuşkusuz, hem de çok çok ağır. Ama bunun nedeni ne depremdir ne de kader.

TÜRKİYE'NİN ŞEHİRCİLİK VE DEPREM DENEYİMİ

Türkiye'de şehirciliği, rant üretmeyi mümkün kılan bir araç olarak görenler için deprem, hiçbir zaman öğretici bir tecrübe bile olmamıştır. Bu yüzden ülkede kentsel tahribata yol açan bütün deprem deneyimleri sonuçları itibarıyla birbirinin tekrarı gibidir. Depremler, meydana geldiği şehrin bir kısmını yıkmış, binlerce insan ölmüş ama şehir yine aynı yerde veya yakın çevresinde kurulmuştur. Âdeta yeni bir felaketi davet eder gibi.

Mesela 1939 Erzincan depremi şehrin tümünü yıktığı ve 32 bin 968 kişi öldüğü halde, şehir biraz ötesinde yeniden kurulmuştur. Böyle olduğu için 26 Temmuz 1967'de 5,9 şiddetinde bir deprem daha yaşamış ve 97 kişi ölmüş; 13 Mart 1992'de 6,8 şiddetinde bir deprem daha yaşamış ve bu kez 653 kişi ölmüştür. Aynı şekilde fay hattı üzerinde bulunan Bingöl'de 22 Mayıs 1971'de 6,8 şiddetinde bir deprem olmuş ve 878 kişi hayatını kaybetmiştir. Aradan 32 yıl geçtikten sonra 1 Mayıs 2003 tarihinde aynı yerde 6,4 şiddetinde bir deprem daha meydana gelmiş ve 176 kişi ölmüştür. Başka örnekler de vardır ama mesela Sakarya'da da 1943, 1967 ve 1999 yıllarında üç büyük deprem olmuştur. Her bir deprem arasındaki süreler dikkate alınırsa dördüncüsü de gelmektedir. Ama her depremden sonra şehir yeniden ve aynı şekilde inşa edilmiştir.

Bu örneklerdeki gibi bütün deneyimlere baktığımızda Türkiye âdeta depremle inatlaşan bir ülke gibidir. Bu inatlaşma sadece fay hatları üzerinde yıkılan şehirleri yeniden kurmak biçiminde değil, şehirlerin içinde âdeta boşluk bırakmayacak şekilde inşaat yapmak biçiminde de kendini gösterir. Mesela 1999 Marmara depreminden sonra sadece İstanbul'a olağanüstü durumda "Deprem Toplanma Alanı" olarak belirlenen 470 yerden 300'ü yerlerini inşaatlara bırakmıştır.

Şimdi 6 Şubat depreminde gördüğümüz durum bütün bu deneyimlerin yeni bir örneğidir. Kahramanmaraş merkezli olsa da coğrafi alan olarak on vilayeti (Gaziantep, Kilis, Hatay, Urfa, Adıyaman, Diyarbakır, Adana, Malatya, Osmaniye) ve 13,5 milyon kadar büyük bir nüfusu etkilemiştir. Şehir merkezlerinde bir kısmı daha çok yeni yapılar ve kamu binalarının dâhil olduğu binlerce yapı yıkılmıştır. Hayatını kaybedenlerin sayısına dair veriler her gün değişse de daha şimdiden on binlerce kişiye ulaştığı görülmektedir.

Depremin büyük bir felakete dönüşmesinin en önemli nedeni kuşkusuz bu şehirlerin bir beton yığınına ve dolayısıyla normal olmayan bir nüfus artışına tanıklık ve ev sahipliği yapmalarıdır. Depremden etkilenen on vilayetin şehir merkezinde son yirmi yıl içindeki nüfus istatistikleri kendi başına bu şehirlerin nasıl taşıyamayacakları kadar büyük bir yükün altına girdiklerini göstermektedir. Şehir merkezlerinin 2000 ve 2022 nüfus miktarı, bunların her birinde nüfusun ortalama iki misli, bazılarında daha fazla arttığını göstermektedir. Her şehir merkezi için iki veriye birlikte baktığımızda; Adana 1 milyon 397 bin /2 milyon 263 bin 273, Adıyaman: 338 bin 939/632 bin 148, Diyarbakır: 819 bin 692/1 milyon 791 bin 323, Gaziantep 1 milyon 9 bin 126/2 milyon 130 bin 432, Hatay; 581 bin 341/1 milyon 670 bin 712, Maraş: 536 bin 7/1 milyon 171 bin 298, Kilis 74 bin 985/145 bin 826, Malatya: 499 bin 713/808 bin 692, Osmaniye: 311 bin 994/553 bin 12, Urfa: 842 bin 129/2 milyon 143 bin 20 olduğunu görürüz. Bu normal olmayan nüfus artışı, tarımsal alanların ve kent çeperlerinin imara açılmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Daha küçük ölçekli bir depremin bile bir felakete dönüşmesi için bu durum zaten açık bir davettir. Başka bir deyişle felaketin nedeni ranta dayalı şehircilik politikaları ve uygulamalarıdır.

6 ŞUBAT'IN SOSYOLOJİK GÖRÜNÜMLERİ

6 Şubat 2023'de art arda gelen iki büyük depremin daha şimdiden ortaya çıkmış sosyolojik pek çok görünümü de ilgi çekicidir. Bunların en başında depremle ilgili resmi kurumların kifayetsiz kalmış olması gelir. Depre-

min ilk gününden beri binlerce aile enkazların başında çaresizce bir kurtarıcı ekip bekledi. Binlerce insan yıkıntılara zamanında müdahale edilemediği için öldü. Kurtulabilenler şehir dışına çıkamadı. On binlerce insan özellikle 3-4 gün sıcak çorba bulamadı, tuvalet bulamadı, su, ekmek bulamadı. AFAD başta olmak üzere ilgili resmi tüm kurumlar ya işlevsiz ya da çok geç kaldılar. Deyim uygunsa resmi kurumların büyük bir bölümü de âdeta enkaz altında kaldılar.

Buna karşın ülkenin (ve dünyanın) her yerinden yardımlar aktı. Bir kez daha gördüğümüz gibi "dayanışma" (ki olağanüstü durumlarda hemen devreye giren ve keskin gerilimlerin çatışmaya dönüşmesini önlemede de en önemli işlevi gören) Türkiye'nin kültürel geleneğinin özgün bir mekanizması olarak çok önemli bir işlev gördü.

Ülkenin siyasal sistemine ve diline artık tümüyle egemen olmuş otoriterlik, depremle birlikte bambaşka ve yeni bir tahribat yarattı. Sosyal medyaya kısıtlama getirmek, muhalefet partilerini suçlamak, muhalefet partilerin belediye başkanlarını suçlamak ilginç yansımalar olarak ortaya çıktı. Bu siyasal söylem ve tutumlar sokaklarda da karşılık buldu ki yardım ve destek için bölgede bulunan muhalefete mensup belediye başkanı ve gazeteciler saldırıya uğradı. Otoriterliğin bir örneği de bölgede üç ay süreli OHAL ilan etmek oldu. Oysa Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçme gerekçelerinden en önemlisi, olağanüstü durumlara hızlı müdahale imkânı sağlamış olmasıydı. Bu durumda başka gerekçeleri yoksa OHAL ilanı, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin işlevsizliğinin bir itirafı olarak da okunabilir.

Bu arada depremin yepyeni bazı sosyolojik hallerinden söz etmek de mümkün. Bir köpeğe serum vermek, bir kediyi yıkıntıların başında beklemek, bir serçeye avuçta su ve yiyecek vermek. Kısaca, hayvanlara gösterilen toplumsal özenin örnekleriydi. Hayvanların, özellikle sahiplerini korudukları, zor durumda onları terk etmedikleri bilinmekteydi. Ama tersi örnekler ne yazık ki oldukça azdı. Bu depremde tam da bu örnekler çok daha fazla ortaya çıktı. İnsan-hayvan diyalektiği ve birlikte yaşama kültürü açısından son derece özgün, yeni, olumlu ve umut verici örnekler olarak bunu da kaydetmek gerekir.

DEPREM POLİTİKALARI İLE YÜZLEŞMEK

Türkiye'nin deprem olgusu pek çok şehirde köklü bir bellek oluşturmuştur. Şehirlerin belleği küresel dünya için olduğu kadar, kendileri için de çok önemli bir ders alanıdır. Bu deneyimi yaşamış şehirlerin, belleğindeki bu olguyu görünür hale getirmeleri beklenir. Erzincan, Varto, Afyon, Bolu, Adapazarı, Düzce, Bingöl, Van. Şimdi onlara yenileri eklendi. Yalova'da inşa edilen Deprem Anıtı ve Adapazarı Deprem Müzesi dışında (ki bunlar da olması gerekenin yanında sıradan örnekler) bütün bu şehirler, kendi gerçek yıkım tarihinden söz etmeden depremi konuşuyorlar. Tıpkı ülkenin genelinde olduğu gibi. Türkiye'nin güçlü, köklü deprem hafıza mekânlarına ihtiyacı var.

Asıl yüzleşilmesi gereken, sistemin başından beri ısrarla izlediği depreme dair politikalardır. Bu politikaların en önemli özelliği de depremi yok sayacak kadar gözünü rant hırsının bürümüş olmasıdır. Güya depreme karşı tedbir olarak sunulan "kentsel dönüşüm" bile gerçekte kentsel rantın maksimum düzeyde üretilmesi ve paylaşılmasını mümkün kılan bir araç olarak işlemiştir. İlgili kurumların "kentsel dönüşüm"e dört elle sarılmaları gerçekte bütün bu rant politikaları nedeniyledir. Böyle olduğu için "kentsel dönüşüm" uygulamaları şehirlerde genellikle konut stokunu ve nüfusu daha da arttırmış ve olası bir depremde daha büyük kitlesel yok olmanın şartlarını hazırlamıştır.

Bazı şehirlerin merkezi alanlarında kalan ve henüz yapılaşmadıkları için şehirlerde görece yeşil alanları oluşturan eski askeri bölgelerin bile hızla imara açılması bu rant politikalarının bir ürünü ve sonucudur. Bu alanların bir kısmında âdeta vakit kaybetmeden yoğun bir inşaat süreci başlamış bulunuyor. Kısaca şehirler gerçek anlamda beton yığınına dönmüş durumda.

Hal böyleyken felaketin asıl sebeplerini dışarıda bırakarak, enkazların altında kalan ve hayatını kaybeden milyonlarca insana "bunların kaderde olduğu"nu söyleyerek "sabır" tavsiye etmek,

şehirlerin, insanların ve hayvanların kırımına yol açan bütün büyük suçları örtmekten başka ne işe yarar? "Milletçe birlik ve beraberlik" söyleminin, şehirleri kendi özel mülkü gibi imara açıp az sayıda insanı aşırı zengin hale getiren politika ve pratikleri öretmekten başka ne işlevi var? Nasıl bir "milli birlik"tir bu?

Yakınlarını kaybeden, umutları tükenmiş milyonlarca insana bir siyasal sistemin "evlerinizi yeniden inşa edip vereceğiz" demesi ya da parasal destek vaat etmesi veya yapması bütün diğer detaylar yok sayıldığında bir devletin dili ve hali olabilir mi? Devlet olmak, bundan daha fazlasını gerektirmiyor mu? Mesela felaketlerden sonra yardım etmekten çok, felaketlerin meydana gelmesini önlemek gibi.

Bütün bunlar gerçekten "kader"den mi? Mesela bugünkü depremin yerle bir ettiği şehirlerde tarımsal alanları, kentlerin çeperlerini imara açanlar, buralara çok katlı yapıların inşasına izin verenler, şehirlerin neredeyse bütün boşluklarını, hatta deprem toplanma alanlarını bile inşaatlarla dolduranlar ve bütün bu alanları kaçak yapılarla talan edenlere "imar barışı" adı altında yasal izin ve imkân sağlayanların ve onların arkasındaki politik karar vericilerin bir suçu, haydi "kader"e uygun dille söyleyelim, bir "günahı" yok mu? ■

(*) Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

(12 Şubat 2023 tarihli BirGün gazetesinden alınmıştır.)

Gecenin Şafağında Çığlık

■ **MED REŞİYAN**

Sabaha uyanmayan kentlerin
Sahipsiz yalnızlığında

Enkaz altında ağlayan bebek, kanayan özlem
Uğuldayan ses,
Karanlığa sarılan umut,
Çöl oldum solgun mevsimlerin çatlayan bağrında
Gün ağarmaz artık üşüyen düşlerin ufkuna
Üzgün vedalar, ağıt öyküler

Hazin acıların buğulu bakışlarında
Göçük altında çırpınan hayat,
Puslu akşamların soğuk ayazında can çekişen çocuk

Ölüm çukurlarına astım yüreğimi,
Gamlı sokaklarda bıraktım gülüşlerimi
Yarım kalan hayaller, kırılan dallar,
Kurşun gibi ağır sayfalar,
Hain ve kalleş kavgalar

Şimdi
Dili lal bir sevdayım
Kayıp adreslerin köhne kaldırımlarında
Nereye baksam kirpiklerimde ıslanır anılarım

Issız geceler, nefessiz dağlar
Ne kuş sesi ne yıldızlar

Ve içimde yangın seslerin unutulmaz çaresizliği
Sönmüş ocakların dinmeyen ağrısında
yırtılan bir çığlıktır yaralarım.

14.02.2023

Son Nefesinizde Kaldık!

GANİME GÜLMEZ

İnsan. Dünyanın merkezinde kendini gören.

İnsan. Evrenin merkezinde dünyayı gören.

İnsan. Bir gezegenin üzerinde, icat ettiği aletlerle onu patlatana dek "kâr, kâr, kâr" diyerek tepinip duran. Abartısız, canavarlaşan!

●●●●

Gecenin görünmez bilmecesi. Patladı yeryüzü büyük bir çığlıkla. Çatılar, duvarlar, sütunlar, pencereler, kapılar, merdivenler, bardaklar, çanaklar, mobilyalar, televizyonlar, bilgisayarlar, biblolar, tablolar, abajurlar, faturalar, tapular, senetler, diplomalar, fotoğraflar, kitaplar, hatıralar, çiçekler, böcekler, ağlayan bebecikler. Hepsi koca bir bilinmezliğe gömülüverdi.

Patladı yeryüzü, büyük bir çığlıkla. Çiçekler, böcekler, hayvanlar ve insanlar. Canlı ve cansızların sesleri karıştı birbirine. Cansızlar şiddetle gürledi. Canlıların sesi bir ıslık kadar silikleşti. Elbet gün ışıyacaktı yine. Elbet gece dönecekti güne. Ve elbet çözülecekti bu görünmez bilmece.

Gün ağardı. Yeryüzü yine patladı. Yine aynısı. Gecenin bilmecesi günde de büyüdü. Çözülemedi, çözülemedi. Büyüdü, büyüdü, büyüdü...

●●●●

Gün geçti. Günler geçti. Nefesiniz hâlâ bedeninizdeydi.

Bedeninize çöktü harabelerin saltanatı. Bedeninize! Parçaladı bedeninizi. Kesti nefesinizi.

Gün geçti. Nefesiniz hâlâ bedeninizdeydi. Saat neydi, zaman neydi? Dediler ki gün geçti. Bir gün daha. Bir daha bir gün. Daha daha günler. Uzanamadı size eller. Neler düşündünüz, nasıl acı çektiniz, nasıl umutla direndiniz, Son Nefesinizi nasıl verdiniz. Hiçbir zaman bilemeyeceğiz.

Bir değildiniz. On değildiniz. Yüz, bin değildiniz. Milyonlarca canlıydınız. Hepiniz, işte böyle bize veda ettiniz.

●●●●

Siz daha Son Nefesinizdeyken, çoğunuz henüz Son Nefesini dahi umutla korurken, büyük insanlık yeni sahneler kurdu bu göçüğün üzerine. Hem de hiç vakit kaybetmeden. Klasik "umut yaratma" senaryolarına sıvıştı bütün suçlular. Klasik "mucizeler" yine. Ve ardından. Ardından, bu senaryoları usanmadan canlandıracak denli insanlıktan uzaklaşanlar.

Dolarlar, avrolar düşmeye başladı dillerden. Yardım meblağları. Tapular. Miras hakları. Yeni bina projeleri. Alma-satma mukabeleleri. Ve seçim başlıkları. Henüz cesediniz dahi soğumamıştı.

Bazılarınızın cesedi bulunamadı. Bazılarınızın cansız bedenleri numaralandı. Bazılarınız kayıplara karıştı. Ardınızda kalanların umutlu bekleyişleri açlığa, soğuğa, susuzluğa, tuvaletsizliğe karşı direnişe geçti. El kol bağlandı.

O kadar çoktunuz ki, artık kimseye "hayrınız" dokunamazdı. Kollar başka çokluklara ulaşmak üzere sıvandı.

Evet evet! Henüz cesediniz dahi soğumamıştı.

Bu da koca bir insanlık sınavıydı. Ve maalesef kaybedildi!

●●●●

Hangi sergilere sığacaksınız şimdi siz? Hangi arşivlere? Hangi anmalara? Hangi belgesellere, hangi filmlere? Bu yeryüzü tarihinin hangi parçasına ve kimler tarafından, nasıl ekleneceksiniz? Adınız, kim olduğunuz dahi numaralama çağına terkedilmişken hem de!

On bir kent. Yüz yılların tarihi, yaşanmışlığı, dili, kültürü, taşı, toprağı, böceği, çiçeği, insanı, hayvanı. Kocaman bir fay kırıldı. Ve laf oyununa gerek yok, altında kalan sadece milyonlarca canlı oldu.

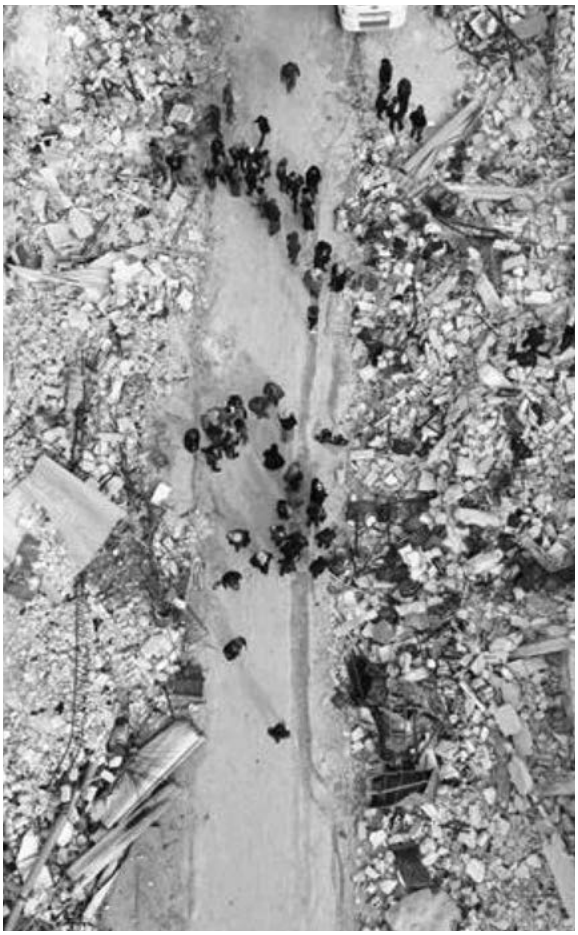

●●●●

Siz! Henüz farkında değilsiniz! Bu insanlık sahnesinde yenildiniz. Siz! Henüz farkında değilsiniz. Aynı insanlık sahnesinde, aynı tehlikeler içerisindesiniz. Siz! Ne dünya evrenin merkezinde, ne de siz dünyanın merkezindesiniz. Siz! İşte bunu anlamaktan yana saf belirleyemediğiniz için yenildiniz. Biz! Sevinemedik sizin yenilginize. Bu büyük yenilginiz, günlerce can çekişen insanların Son Nefeslerinin dahi terk edilmesiydi. Bu büyük yenilginiz, milyonların bir kez daha sevdiklerini kaybedişi ve evsiz-yurtsuz kalışıydı.

Ey Son Nefesi terk edilmişlikle, kimsesizlikle damgalananlar: İnsan olmakta, Son Nefesinizde kaldık biz. Az değildik, az değiliz. Kattık yüreğimize Son Nefesinizi. Hem de bunun son olmadığını bile bile. ■

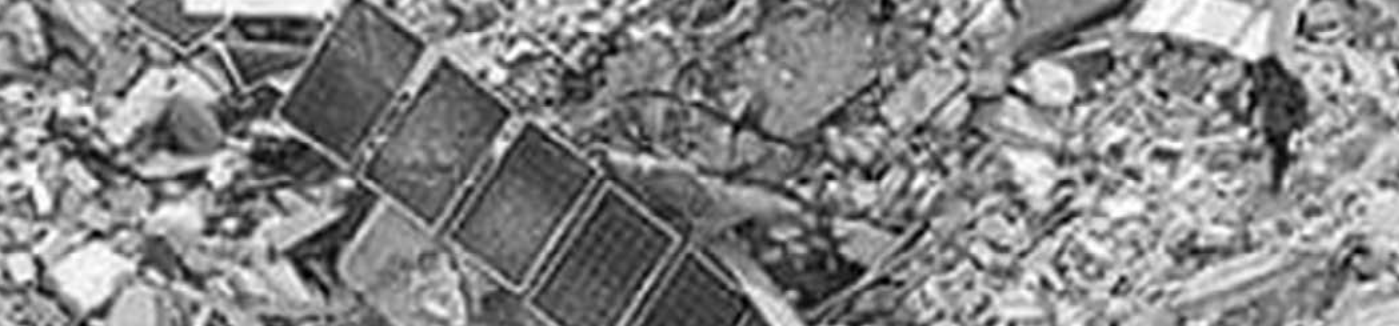

“Bir Uyumsuz Rastlaşma”

■ **MURAT KOÇAK**

“...göçük altındaki bedenler
*döndürmez saatin kadranını...” **

Ankara’ya veda etmek üzere Balıkesir’den İzmir Mavi Trenine bindim. Yaşamak çok zor Ankara da. Arkadaşlarla oturup bir şey yiyip içmek imkansızlaşmış. Neden derseniz yaşanmaz olmuş Ankara, herşey bir yıl öncesinin iki katına çıkmış. İçimde sıkıntı beni bırakmıyor, dört günü nasıl geçirdim bilmiyorum. Eğer Eskişehir’de etkinlik olmasaydı çoktan dönerdim. 3 Şubat Cuma günü tren ile bir buçuk saat gibi kısa sürede vardım. Eskişehir son yıllarda ikinci adresim oldu. Ankara’nın o sıkıntısını içimden atmıştım, etkinliğe katılım az da olsa özdü. Güzel yanı ise sıcacıkdı her anı. Derinliğime saklı olan sıkıntı az biraz gölgelenmişti.

Hazar’a gidiyordum belki geç kaldığımı yıllardır mırıldandığım gibi. İçim darlanırdı her 6 Şubat ve 6 Mart’da 2009’dan bu yana. Avuntum 6 Şubat 1990 doğum günü olduğu için. Ölüm gününü uzak tutardım. Artık doğum günü de yoktu Hazar’ın içimin sıkıntısı yine bilmişti olacakları... Son anıma değin içime oturan kahrım oyum oyum oyacaktı...

5 Şubat gecesi İzmir Mavi Treni’yle Balıkesir’e dönüş yolundaydım. Sabah karındaşımla Edremit’de buluşup onların arabalarıyla köye geçecektik. Sabaha karşı Balıkesir’e vardı tren. Gar da insanlar panik halindeydi. “***Kahramanmaraş merkezli 7,7 ve 7,6 deprem”*** sözsüzleştirmişti.

“Büyük Anadolu Yürüyüşü” günlerinden tanıdığım E. Çiçek geldi aklıma. Hemen telefon ettim, sanırım yanıt vermedi, iyice meraklandım O da Malatya’da yaşıyordu ailesiyle. Kısa bir süre sonra döndü. Son görüşmemizde Elazığ’da köylerinde babaennesinde olduklarını söyledi. Yazıyı yazarken aradım yeniden telefon kesildi. Az önce aradı. *“Ağabey kusura bakma her yerde çekmiyor telefon” Köyde misiniz? Hayır! Şehre döndük çocukların okulu var burada yeni bir hayat kurmaya çalışıyoruz. Malatya’mı? Yok ora bitti. Ağabey burada karanlığın ortasındayız! Bu olanlardan çok şey öğrendim. Asıl canımı acıtan insanların hâlâ bir şey öğrenmemesi, sosyal medyada rujlarını giysilerini paylaşmaları... Doğru. ateş düştüğü yeri yakarmış, sizler normal hayatlarınıza dönün!”* Çığlığı karşısında sözsüzdüm yine...

Fotoğrafa gönül vermişti son yıllarda iki yıl görüşmedik bu süre zarfında epey ilerletmiş, ödüllller almış. Bundan birkaç ay önce aklıma gelmiş ileti atmıştım kısa bir süre sonra aradı. Naber Deli gavur dedim. Sevinmiştik ikimizde karşılaşmamıza, kırılma noktamı geçmiştim o da çocukluğunun farkına varmıştı. Hangimiz çocuk değiliz ki. Fotoğraflar yollamış, şu cümleleri yazmış *“Kitaplığım öksüz kaldı. Bir de ofisteki çiçeklerim. Şehrimi ve çiçeklerimi çok özledim. Çaresizim ama güçlüyüm, umutsuzluğu bana inancım yasakladı. Asla umutsuzluk yok, ben yine rengarenk çiçek açacağım. Yine baharlar gelecek. Çiçek olmak zor, insan kalmak daha zor. Bürom yıkılıyor çiçeklerim gitti. Yavrularım...İnsanlığım ağrıyor.”*

Bu son depremin toz bulutu zor çok zor kalkacak yaşananlardan sonra ne kadar insanlaşırız bu bile meçhul...

Hatay da aklıma “Bilgem Ümit” geldi, ileti attım. *“Delidolu çok kötü her yer kabus, bu günler bir an önce bitsin.”* Onu da yürüyüş günlerinde tanımıştım. Yaşına göre çok olgun doğaya ve tüm canlılara olduğu gibi insana da aşık

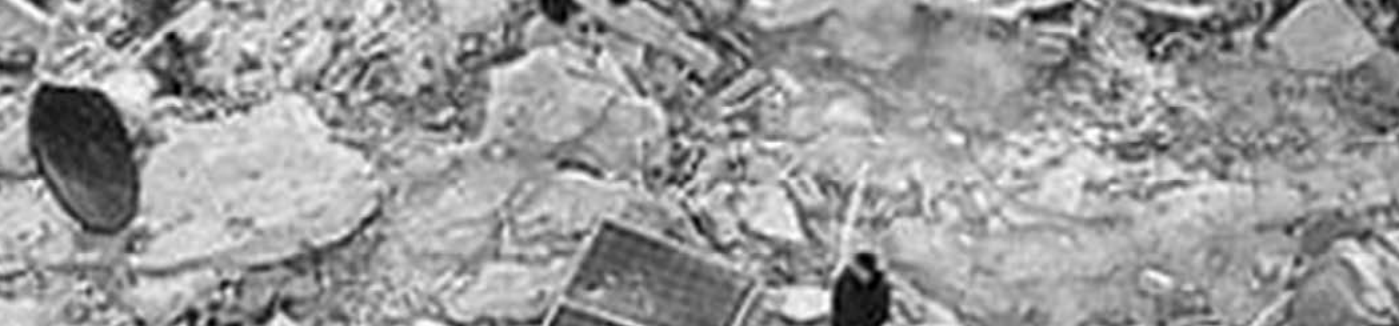

derviş gönüllü olduğu için Bilgem derim o da sağ olsun Deli dolu olarak adlandırır naçizaneyi. Geçen hafta aradım, *"Tepedeki evimize sığındık tüm aile."* Soramadım ailen nasıl diye. İnsan insana nasılsın diye soramaz oldu...

Günlerce kendimize gelemedik. On bir il toz bulutları içinde... Enkaz altında kalan insan sayısı devlet tarafından tam olarak söylenmiyor. Her zaman olduğu gibi. Halk arasında ikiyüz binden az değil söylentileri daha gerçekçi.

Hataylı yazındaşımın, kardeşi de orada yaşıyordu evleri tepelerde olduğu için yıkılmamış ama hemen yirmi metre aşağısı yok olmuş. Normal hayata döndük mü? Dönebilcek miyiz? Bilmiyorum... İç gömümüze kalın bir katman daha eklendi. Yazıya ezgiye dönüşecek çığlık olacak.

İlk aklımın erdiği deprem 6 Eylül 1975 Lice. Açıklanan ölü sayısı hep olduğu gibi gerçek rakamları yansıtmıyordu. Lice'de depreme yardım olarak gönderilen battaniyeleri satan öğretmen, Telsizler'de komşumuzdu. Daha sonraki yıllarda müteahhitliğe başlamış Bahçelievler'e taşınmıştı. Sözsüzlük!.. 1999 depremi ve daha niceleri! Yaralar sarıldı mı?! Yok! 1939 Erzincan depreminde iki ayağını kaybeden Kadriye Teyze Abidinpaşa'da oturduğumuz Onikiler apartmanında komşumuzdu. Depremde tüm ailesini yitirmiş, bildiğimce evlendiği kişi geneleve satmış. Sonrası pavyonlarda konsimatrislik, oğlu Serdar, kızı Selda'ya bakabilmek için. Herkese yardım eder, kimin sıkıntısı olursa koşardı. Apartmanda televizyonlu tek evdi, ona giderdik. Yüzü çoğunlukla gülerdi. Deprem sonrası yine aklıma düştü. Enkazın altında yiten canlar ve sonrası yaşanan travmalar. Devlet mi?!

Fay hatlarının geçtiği yerlere kontrolsüz binalar yine yapılacak rant uğruna hayatlar yine karanlığa gömülecekse bırakın aklım yitik kalsın.

"...yaşam ölümün kenar süsü
ne Karagöz ne Hacivat
göndermediğin mektuplarda
tırnak kokar enkaz altı
demir konuşamaz

—pilavdan dönen gemi karaya vurur kara safra kürdîlihicazkâr yalan—..." ** ■

* (kın ve susku, sayfa 39)
** (kın ve susku, sayfa 43)

Çığlık Yüzüyle Saat

■ CANSU AYDIN

Saat, dört on yedi dedi Çığlık yüzüyle... âh bir türlü kurumak
bilmiyor zamanın mürekkebi ve masum kanı akıyor oluk oluk...

daha yeni ölüm kendisini kibarlıkla takdim etti bana,
daha kötü olansa yalnızlığın, ayrılığın adını biliyorum artık;
çaresizliğin, yarım kalmış mutlulukların... ve korkuyorum... çok...
devrimci bir gülümsemeyle bastırıyorum bana kendini bırak
diye haykıran içimdeki gerici isyanı... tersine akıttığım gözyaşlarımı
sükûnetle damıtıyor çocuk yüreğimdeki şirin kulübenin saçakları
yangın alanına dönmüş o küçük evde alkımlanıyor acının saf damlaları
kendini perçinleyerek yıldızlaşan hüznün büyük yalımıyla

Saat, on üç yirmi dört dedi Çığlık yüzüyle ve dehşete kapıldım ben
ülkemin kendisini mahkûm ettiği bu karanlık çağın cüzamından

“Günahsız bebeklerin depremde ölmesini Allah mı istedi?”

DEPREM VE TAKDİR-İ İLAHİ (ALINYAZISI-KADER) İLİŞKİSİ ÜZERİNE

■ **H. DEMİRCİYAN**

Her doğal felakette belanın vebalinden kurtulmak, sorumluluklarının üstünü örtmek isteyenlerin başvurdukları dini yöntem olayı, Tanrı-Allah-Yaratıcı ile işkillendirmektir.

Bir doğa olayının felakete dönüşmesini “takdir-i ilahi, alınyazısı veya kader planı” içine sıkıştırmalar sadece bugünün sorunu değildir. Günümüz T.C. devleti muktedirlerinden Recep Tayyip Erdoğan’la (RTE) başlamamıştır. Sorumluluktan vebalden bu sıyrılma felsefesi ve eylemi, RTE öncesi de vardı, sonrasında da olacak. Buna ortam hazırlayan sistemler varlığını sürdürdükçe bu tür vebalden sıyrılma-kurtulma çabaları devam edecektir muktedirlerin.

Bu ekonomik anlamda geri kalmış faşist diktatörlüklerde böyle de kapitalist ülkelerde farklı mı? Hayır, farklı değildir. 2008 yılında Myanmar’ı vuran Nargis Kasırgası 138 bin kişinin ölümüne yol açtığında Myanmar’ın faşist askeri diktatörlüğün günler önce gelmekte olan felakete karşı tedbir almadığının benzeri, gelişmiş kapitalist ülke ABD Bush yönetiminin 2006 ve 2008 Katrina Kasırgasında yaşanan felakette son derece başarısız kriz yönetimi sırasında “Tanrı Amerika’yı korusun” dediği gibidir.

1990’da 40 bin kişinin can verdiği **İran Manjil-Rudbar depremi**, olduğu gibi.

Çin’de 2008 yılında meydana gelen Sichuan Depreminde **69.136** can kaybı sonrası Çin faşist yönetiminin kendi ihmalinin üstünü örtme çabaları gibidir.

2010 yılında **200 bin** kişinin öldüğü Haiti depreminde de aynıdır. Faşist yönetimin, ilan ettiği Olağanüstü Hâl Rejiminin, korkunç bir sefalet ve felaket yaşayan deprem mağdurlarına yardımı koordine etmek yerine, muhaliflerin eleştirileri ve şikâyetlerini bastırmak, zaten adil ve şeffaf olmayan seçimleri ertelemek için kullandığı gibidir.

Her şeye “kadir” olarak gösterilen yaratıcının nedense “kadrini” hep güçsüzler üzerinde denediğine ne demeli?

Sel baskını olur suların altında kalan öncelikle en yoksul olandır, deprem olur enkaz altında öncelikle kalan yine en yoksuludur. Enkaz altından çıkarılmada en sonuncudur, en yoksul olan! Bu adaletsizlik yaratıcıya bağlanırsa, yaratıcının da adaletsiz olduğu söylenemez mi?

Maden çöker, tedbir almayan patronun suçunu örtmek için olayın en üsteki sorumluları çökme/patlama olayını “kader planı” kapsamında değerlendirir. Sel gelir evini barkını götürür, sorumlular olayı alınyazısı-takdir-i ilahi ile açıklar.

Deprem olur yıkılan yapıların enkazının altında inim inim inleyerek, yer yer donarak can verenler için; “Ruhu şad olsun”, “Allah beterinden saklasın”, “Rabbim günahlarını affetsin” denir. Canını yitirenlerin içinde bebeler vardır, onların “ne günahı oldu” diye sorulmaz!

Deprem en kazında insan çabaları sonucu kurtarılanlar için “Allahuekber!” (“Allah büyüktür!”) sloganları atılır, kurtarma eylemi ile “yaratıcının büyüklüğü” arasında ne ilişki var diye sorulmaz!

Deprem vb. doğa olaylarının felakete dönüşmesinin bilimsel açıklamalarını yapanların karşısına “Allah’ın işine karışma zındık!” diyenlere ses çıkarılmaz,

Depremin ne olduğunun bilimsel açıklamasını jeologlar ve jeofizikçiler yaparlar bunun için binlerce sayfa teorik birim mevcuttur. Biz burada çok kısa bir açıklama ile yetinmek istiyoruz.

DEPREM NEDİR?

Deprem; bir canlının doğup, büyümesi, yaşlanması ve ölmesi gibi bir doğa olayıdır. En kısa tanımıyla yer kabuğu titreşim ve sarsıntılarına verilen isimdir. Yerkabuğunu oluşturan levhaların hareketidir deprem.

Miladi takvimden önce (MÖ) 6. Yy dönemin filozoflarından Anadolu topraklarında yaşamış Tales depremi yeraltı sularının hareketi ile açıklar. Yine, Antik Yunan filozoflarından Aristo’ya göre ise deprem yer altındaki gazların, yeryüzüne çıkma eylemidir.

Olayın bilimsel temele oturması çok zaman alır. 1755 yılının 1 Kasım sabahı Portekiz Şehri Lizbon’u yerle bir eden 8,5-9 şiddetinde deprem sonrası başlar bilimsel

temele oturma eylemi ve teorisi. Lizbon depremi çok inançlı Portekiz'de "*1 Kasım Azizler Bayramı"* kutlanırken yerle bir olan kiliseler, çoğu inançlı insana mezar olur. Dakikalar sonra Atlantik'ten gelen tsunami ayakta kalanı yutar Lizbon'da.

Kilise yönetimi, papalık kurumu, yüzyıllardır alışılmışı tekrarlar. *"depremin, dünyadaki günahlar yüzünden meydana geldiğini"* açıklar. Bu vb. açıklamaların *"Madem Tanrı dünyadaki günahlar yüzünden bu gazabı yolladı, neden deprem dini bir bayramda meydana geldi?"* "*Madem bu günahkârlara bir uyarıydı, neden mabetler yerle bir olurken, genelev ve eğlence merkezleri gibi mekânlar yıkılmadı?"* vb. sorularla itiraz sesler yükselmeye başlar. İtirazda başı çekenlerden biri de Vezir Pombal Markizi Jose de Carvalho dur. Dönemin tek haberleşme ağını kullanarak kiliselerin tamamına gönderdiği "***Soru Listesi***" deprem konusunda bilimsel araştırmanın başlangıcı olarak kabul edilir. Soru listesinde yer alan bazı sorular:

"*Deprem saat kaçta başladı?", "Ne kadar sürdü*?", "*Nasıl bir ses duydunuz*?", "*Nasıl bir hareket gözlemlediniz?", "Ne tür yapılar yıkıldı?"*

Soruların ilahi nitelik içermemesinin dönemin kilisesinde yarattığı şoku düşünün!!!

Lizbon'daki kiliseler, yumuşak bir zemine sahip olan şehir merkezinde inşa edildiği için yıkılmış, genelevler ve eğlence mekânları ise şehir merkezi dışındaki kayalık zeminli yamaçlara inşa edildiği için ayakta kalmıştı. İşte bu farkı anlayan insanlık deprem konusunda hep ileri adımlar atmış, depreme dayanıklı yapılar inşa ederek doğa olayının felakete dönüşmesini engellemiştir. Bu gelişmeye ayak uyduramayan ülkelerde ise felaketlerin yaşanması devam etmiştir. 6 Şubat 2023 ve sonrası Maraş-Hatay ekseninde yaşadığımız tam da budur. Depremin etkisi, tüm doğa olayları gibi inançlı inançsız, zengin-yoksul, köylü-ağa, işçi-patron ayrımı yapmaz. Depremde belirleyici olan, barınak olarak kullanılan yapıların sağlam olup olmamasıdır. Elbette emekçinin virane barınağının ilk yıkılan enkaza dönüşen olması, patronun asalağın barınağının sağlam olması başına yıkılmaması sistem sorunudur.

Carvalho'nun araştırma ve öngörüleri haklıydı. Bu yaklaşım Avrupa'nın en güzel başkentlerinden biri olacak yeni Lizbon'un yeniden inşa edilmesinin yolunu açtı.

Ve her yeni deprem, bu konudaki mevcut bilgilere ek olarak, çok sayıda yeni bilgi birikimini sağladı. Bu bilgi birikiminin bilimsel yolunu izleyenlerde deprem felaket olmaktan çıktı. Bizde ise 1939 Erzincan – 1999 Marmara'dan dersler alınmadı. Umarız 2023 Maraş'tan, Hatay'tan doğru dersler alınır. Fakat bilinmesinde yarar olan en önemli sorun bu devlet, bu düzen varlığını sürdürdükçe bu iş çok zor.

DEPREMİ GÜNAHLARIN CEZASI OLARAK GÖREN ANLAYIŞ!

Bu konuya Kutsal Kitap Tevrat'taki Sodom ve Gomora şehirlerinin yok edilmesi örneği ile dikkat çekmek istiyoruz.

Yaradılış/Tekvin Kitabı 19-24 ayetleri bu konuyu işlemektedir. İşlenen günahlardan dolayı "˙Ve RAB Sodom üzerine ve Gomora üzerine RAB tarafından göklerden kükürt ve ateş yağdırdı ve o şehirleri ve bütün Havzayı ve şehirlerde oturanların hepsini ve toprağın nebatını altüst etti" (Tekvin 19-24)

Kutsal kitaba göre kurtulan 3 kişi den biri "*Lut peygamber*" diğer ikisi "*babalarıyla yatarak"* soyu devam ettirecek olan kızlarıdır. (Tekvin 36. Ayet).

Arkeolojik bulgular, bölgenin MÖ 2000-1500 yılları arasında tarıma elverişli alanlar olduğuna işaret eder. Siddim Vadisi olarak da bilinen (Lut Gölü) çevresinde bölgenin jeolojik yapısını bütünüyle değiştiren depremdir. Bu sırada yeraltındaki petrol ve doğalgaz kaynaklarının patlayarak yanması, Tevrat'ta sözü edilen "*kükürt ve ateş yağdırdığının"* açıklamasıdır. Bu ve benzer bir dizi doğa olayının izahının bilgi birikimine henüz sahip olamayan o dönemin insanlarının bunları "tanrının cezası" olarak değerlendirmesi normal görülebilir. Fakat bu anlayışı günümüze taşıyanları su katılmamış bezirgânlar, sahtekârlar, yalancılar olarak andırmamız yanlış olmaz.

KADERCİLİĞİN TEMELİ NEREYE DAYANIR?

Batıl inançların harmanlandığı istisnasız tüm dinlerde kadercilik önemli yere sahiptir. Etkisi bilimsel gelişmenin toplum içinde elde ettiği başarı ile orantılıdır.

Eski Yunanda, İyonyalı ozan Homeros bir şiirinde "*insanoğlunun Yüce Zeus tarafından yönlendirildiğini"* söyler.

Kadercilik-Alın yazısı anlayışı özellikle de tek tanrılı dinlerde (Yahudilik-Hıristiyanlık ve İslam'da) önemli yer edinmiştir. Bunları ortak bir özelliği vardır:

Rabbin-Allah-Kutsal Ruh-Baba-Tanrı "***her şeye kadirdir***". Bu anlamda da *"Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir"* (el-Furkan 25/2). "*De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez...*" (Tevbe 9/51). "*Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah her şeye Kadir'dir.*" (Âl-i İmrân Suresi 189. Ayet) yani kısacası Tekbir olarak günün 5 vaktinde tüm camilerden yükselen seslerle sıkça duyduğumuz, Arapça *"Allahu Ekber"in* ifade ettiği içerik *"Allah'ın her şeyden üstün, yüce ve ulu olduğudur"*. Onun büyüklüğüdür. İslam dininin kutsal kitabı Kuran'da 57 ayette işlenir kader, alın yazısı ve bunu belirleyenin yaratıcı olduğu düşüncesi.

Bunun sonucu olarak da;

"*Ve eğer Allah kullarına rızkı bol bol verseydi, elbet yeryüzünde azıp saparlardı; lakin o dilediğine akıl sır ermez bir ölçüyle indirmektedir. Çünkü o kullarının her halinden haberdardır, her şeyi tarifsiz bir görüşle görmektedir"* (42 Şûrâ, 27. ayet) "Rabbin *rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür".* (17-el-Isrâ 30. Ayet)

Yaratıcının buradaki "***ölçüsü***" inanan için kaderdir, alın yazısıdır. Bu "*ölçünün*" ne kadar adaletsiz olduğunu söylemeye gerek var mı? Tanrının bol bol verdiği "nimetler" den yararlananların yaşadığı cennet, depremlerde-sellerde doğal afetlerde başlarına yıkılmayan birden fazla barınaklar, nedense "*daraltılanlarda*" cehennem yaşamına dönüşmektedir. Başını sokacak doğru dürüst barınağa sahip olmayanlar doğa olaylarında felaketi yaşamaktadır. Hani derler ya *"Allahtan reva mı"* meğer ki revaymış, kutsal kitaplara göre! O zaman böyle bir adalet karşısında başkaldırmayanın suçu yok mu?

Bu yazdıklarımıza itiraz edenler olacak ve bize; "*Ve biz, her bir insanın kaderini kendi çabasına bağlı kıldık."* ayetin salık vereceklerdir. Ama bahsi geçen ayetin devamında "*Nitekim Kıyamet Günü onun önüne, (dünyada yapıp ettiği) her şeyi kayıtlı bulacağı bir sicil koyacak (ve diyeceğiz ki):"* (İsra 13. ayet). Bu ayette sorunun kişinin "*günahları*" bağlamında kıyamet gününe odaklandığını, yani öldükten sonra "*dirilirken*" vereceği "*hesapla*" ilintili olduğu sonucu açıktır. Zaten tüm dinlerin salık verdiği temel düşünce "*bu dünya yalan*" *sınanma dünyasıdır*"

onun için yatırımı *"öldükten sonrakine yap"* ki huzura kavuşasın! Bu düşünceyi yayanların yaptığı "Ele *verir* talkını kendi yutar *salkımı"* misalidir.

Sonuçta devlete egemen olanlar, işlerine gelmeyen yerde kadere sığınmayı ve sabrı salık verirler. Bizleri *"nefsin tuzağına*" düşmemeye davet ederler. *"İnan, nefsine karşı cihat eden kimsedir."* düşüncesiyle zehir saçarlar. *"Nefsini sabır etmeye alıştırabildiysen, ona zaferlerini müjdele."* diyen dünün peygamber damatları Ali'den farkları yoktur.

Kendi yaptıkları ile övünen, başarıları ile kibirli kendine hayran bir şekilde gururlanan, ama yaptıkları yanlışları kadere havale edenlerin sayılarını azaltmak boynumuzun borcu olsun demek için çaba sarf edelim.

Deprem veya bir başka doğa olayı yaşadığımız gezenin "***kaderiyse***", yani onunla yaşamak zorunda isek, o zaman bu olayların faciaya-cinayete ve felakete dönüşmemesi için tedbir almak zorundayız.

En iyi tedbir, bilimin ulaştığı bilgiler ışığında alınacak olan tedbirlerdir. Depremlerin felaket sınırlarını daraltmak elbette bir dizi reform ile mümkündür.

6 Şubat 2023 Maraş depremi sonrası olan depremlerin yıkıma-felakete dönüşmesinde birinci dereceden sorumlu devlettir. Bu devlet ve onun düzeni varlığını sürdürdükçe başımız dertten kurtulamayacak. Günlerce aylarca yıllarca yaratana-tanrıya sığınsak da dualar etsek de faydası olmayacaktır. Sığınacak başka limanlar aramalıyız. Kaderimiz-alınyazımızı değiştirmemize öncelik edecek bilimsel birikimlerin önderliğine sığınmalıyız. Kurtuluş limanımızdaki bayrağımızın rengi kızıldır! Sosyalizm meşalesi yolumuzu rotamızı çizmektedir.

YARATAN ÜRETEN BİZ, YÖNETEN DE BİZ
OLDUĞUMUZ ORANDA
KADERİMİZ KENDİ ELLERİMİZDEDİR.

24.02.2023 ■

Kader Planı

■ GÜLBİN SODAN

— Sayın üyelerimiz;

Katillere Özgürlük Derneği, yakında vakfa dönüşüyor!

Başarıyla çalışarak, azılı katilleri bile özgürlüğüne kavuşturduk! İçerde kalanlara ve yeni gelenlere de aynı yolu açacağız!

Tüm üyelerimiz özveriyle çalıştı; uyuşturucu baronları, mafya babaları, saygın siyasetçilerimiz, tetikçiler, hırsızlar, dolandırıcılar, çeteler, tecavüzcüler, müteahhitler, suç ortakları, rüşvetçiler, bürokratlar, kaçakçılar, sapıklar, torbacılar, işkenceciler, suç dünyasının tanınmış tanınmamış bütün yüzleri! Hepinize gönül dolusu teşekkür!

Şunu çok iyi biliyoruz, katil olmak, bir kader planıdır. Alın yazımızı yüce Allah belirler! Katil olmayı biz seçmedik! Öldürülmeyi de kurbanlar! Vadesi dolan gider! Depremde, selde, hastalıkta, ha şundan ha bundan fark etmez! Katilin ne suçu var? Kader planının kader kurbanıdır o!

Şimdi gelelim ödemelere...

Sayın üyemiz!... Yerine otur lütfen!.. Otur yerine!.. Hop dedik!.. Kime bıçak çekiyorsun ya?!.. Sayın üyemiz!?.. Dur!..

— Kader planı beni başkan yapıyor! Vaden doldu!..

Allahüekber!.. ■

“Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz, Ya dünyamıza inecek ölüm.”

Ülkemizin, insan hayatını hiçe sayan bu düzenden kurtulması ve kârı değil yaşamı veri alan bir yönetime kavuşması için, halkta oluşan öfkenin iktidar mücadelesine dönüşmesi lazım. Öfke sönümlenip biterse ve emekçiler adına hiçbir şey değişmezse bir sonraki felakette de yaşayacaklarımız, benzer şeyler olacaktır. Ve Nazım Usta’nın o şiiri bize hep bu gerçeği hatırlatacaktır: ‘’Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz, / Ya dünyamıza inecek ölüm.’’

■ HALİL YENİ

17 Ağustos 1999

Gecenin son dakika geçen haberlerinde kandilli rasathanesinden alınan bilgiye göre Marmara bölgesinde Gölcük merkezli bir depremin gerçekleştiği ve ilk belirlemelere göre 50 kişinin öldüğü söyleniyordu. Sonra spiker 100 dedi. 200 dedi. 300 dedi. Spiker sustu. Yayın akışı durdu. Artık deprem bölgesine ulaşılamıyor, hiçbir yetkiliden bilgi alınamıyordu.

17 Ağustos 1999 gecesi gerçekleşen depremin hemen ardından devriye gezip kamera kaydı yapan polis otosundan merkeze “Kocaeli’nde büyük hasar var. Yardım lazım, yardım!” çağrısı iletildi. Telsizin karşı tarafında sakin ses, sıradan bir olaya cevap verircesine “Anlaşıldı. Tamam” dedi. Fakat felaketin büyüklüğü gece aydınlanıp sabah olunca, yardım çığlıkları ayyuka çıkınca fark edildi.

Pazartesini Salıya bağlayan gece saat 03.02’de 7,5 büyüklüğün de gerçekleşen deprem 45 saniye sürdü. Deprem de resmi raporlara göre, 17.480 kişi öldü, 23.781 kişi yaralandı, 505 kişi sakat kaldı. 285 bin konut, 42 bin işyeri hasar gördü.

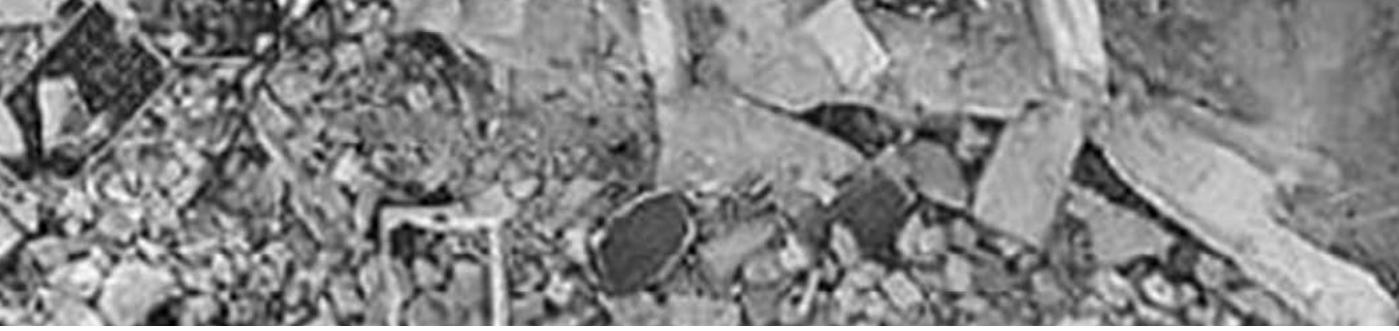

Resmi olmayan verilere göreyse kayıplar çok daha fazlaydı. Yaklaşık 50 bin ölü, ağır ya da hafif olmak üzere 100 bin'e yakın yaralı vardı. Ayrıca 133.683 çöken bina ile yaklaşık 600 bin kişi evsiz kalmıştı.

6 Şubat 2023

O gece, deprem bölgesinin dışında yaşayanlar gece gelen mesaj ve telefon sesleriyle irkildi. Telefonun ardında ki ses, büyük bir depremin olduğunu bildiriyor, kimileri evlerinin yıkıldığını ya da yardıma ihtiyaçları olduklarını söylüyordu. Yine sosyal medya hesaplarında gezinenlerin karşısına çok sayıda deprem bilgisi geliyor, enkazların altında kalan insanlar video çekerek ya da ev adreslerini vererek, yardım istiyordu. Hiçbir resmi kuruluş açıklama yapmıyor, bölgedeki hiçbir kuruma ulaşılamıyor, yardım çığlıkları ülkenin 11 ilinden gökyüzüne yayılırken depremin bilgisi, etkisi ve şiddeti sabah olup gün aydınlanınca öğreniliyordu.

6 Şubat saat 4.17'de merkez üstü olan Maraş'ın Pazarcık ilçesinde 7.7 büyüklüğünde gerçekleşen deprem birçok ilde hissedildi. Büyük can ve mal kaybına sebep oldu. Birinci depremden 9 saat sonra merkez üssü Elbistan olan 7,6 şiddetinde bir deprem daha meydana geldi. Birbirini izleyen yüzlerce artçı depremler ölümü, yıkıntıyı, acıyı daha da arttırdı. Kahramanmaraş, Gaziantep, Kilis, Hatay, Osmaniye, Adana, Malatya, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adıyaman ve Elazığ'da yaşanan yıkımın boyutlarını hala kesin olarak belirlemek olanaksız. Ancak resmi açıklamaların gerçeği yansıtmadığı da bir gerçek...

17 Ağustos 1999
"Nerede bu devlet!"

Marmara depremi sonrası devletin afetlere karşı ne kadar hazırlıksız olduğu da anlaşılmıştı. Koalisyon hükümeti (DSP, MHP, ANAP) ve Devlete ait afet kuruluşları panik içinde ne yapacaklarını düşünürken en yalın hâliyle insan dayanışması ön plana çıktı. İnsanlar kendi çabalarıyla enkazlara müdahale ediyor, enkaz altından hafif yaralı çıkanlar hastaneye gitmeyip göçük altında kalanları kurtarmaya çalışıyordu. Askerler elleriyle üst üstte yığılmış betonları kaldırıyor, yıllarca ölüm korkusuyla kazma sallayan maden işçileri Kocaeli ye gelip yaşamı geri getirmeye çabalıyordu.

Devletin tüm olanaklarından faydalanan Türk Kızılay'ında çadır rezaleti yaşanıp, kurum adam kayırma haberleriyle çalkalanırken ve dönemin MHP'li sağlık bakanı Osman Durmuş'un en büyük derdi Ermenistan ve Yunanistan'dan gelen insani yardımların kabul edilmemesi olurken, Türkiye'nin her yerinden bölgeye ihtiyaç malzemeleri gönderiliyor, 52 ülkeden uluslararası kurtarma ekipleri dayanışmaya koşuyordu.

6 Şubat 2023
"Nerede bu devlet!"

Deprem ve onun ardından devam eden sarsıntılar çok ağır bir tablo yarattı. Kuşkusuz depremin şiddeti ve geniş bir bölgeyi etkilemesi, çalışmaları zorlaştırdı. Fakat arama kurtarma ekipleri, arama kurtarma için gerekli teknik araç ve iş makineleri bölgelere günler sonra ve sınırlı sayıda gönderildi. Ayrıca deprem sonrası çalışmalar için gerekli güvenli noktaların da hasar görmesi, havaalanlarının, yolların işlemez hâle gelmesi, kamu binalarının, hastanelerin yıkılması tabloyu daha da ağırlaştırdı. Halkın sığınacak yeri kalmadı.

Özellikle depremde yıkılan birçok mahalle ve köy'ün kendi haline terk edildiğini, ilk arama-kurtarma çalışmalarının büyük ölçüde yurttaşların kendi olanaklarıyla yapıldığını, telekomünikasyon firmalarının afet durumuna uygun yapılanmaya sahip olmadığını bir kez daha yaşayarak öğrendik. Adam kayırma ve liyakatsiz kişilerin önemli yerlere getirilmesi ile yıllarca haberlere konu olan AFAD ve Kızılay'ın gerekli insan ve malzeme desteğini alana ulaştırmasında, doğru kişilerle buluşturmasında ve kontrol tesis etmesinde muazzam gecikmeler ve beceriksizlikler yaşadığını gördük. Çok sayıda insan enkaz altında kurtarılmayı beklerken kan kaybından ya da soğuktan öldü.

Yine en büyük sorunlardan biride bölgede ki insanların güvenle barınabileceği konutların ve kapalı spor salonu gibi alanların yetersiz olmasıydı. Yurttaşlarımızın çok büyük bölümü gün ve gecelerini sokaklarda ya da kendi elleriyle yapabildikleri derme çatma barakalar geçirdi. Kış şartlarının ağır geçtiği bölgede çadır yada konteynır kentler günler sonra ve yeterli sayıda kurulamadığı için insanlar zarar görmüş, yıkılma riski olan evlerinde ölüm korkusuyla kalmak zorunda bırakıldı.

17 Ağustos 1999 ve Adalet

Deprem sonrası yapılara onay veren ve onları denetlemeyen yet-

kililer hiçbir ceza almazken bütün suç evleri yapan müteahhitlere yıkıldı. Yargılanan müteahhitlerin çoğu da yerel yönetimlerle birlikte ortak suç işlemenin verdiği yetkiye dayanarak ceza almadı. Haklarında yaklaşık 2100 dava açıldı. 1800'ü hukuki boşluklardan dolayı cezasız kalırken kalan 300 davanın 110 kadarına verilen cezalar ertelenip geri kalan davalar 2007 tarihinde 7.5 yıllık süreleri dolduğu için zaman aşımına uğradı.

Yalova'da 173 dava açıldı. Açılan davalar arasında ceza alan tek isim adı depremle özdeşleşen Veli Göçer, 18 yıl 9 ay hapse mahkûm edildi. Taksir nedeniyle 198 kişinin ölümüne sebebiyet vermekten 18 yıl 9 ay hapis cezasına çarptırılan Göçer 21 Ekim 2004 tarihinde hapse girip 7,5 yıl hapis yattıktan sonra 2011 yılında tahliye oldu.

Örnek Davalar ve Sonuçları

• Düzce Ersoy Apartmanı: 36 kişi öldü, dava zaman aşımına uğradı.

• Düzce Ömür Hastanesi: 11 kişi öldü, dava zaman aşımına uğradı.

• Yalova Ceylankent Sitesi: 98 kişi öldü, 2 sanığa verilen hapis cezaları ertelendi.

• Kocaeli Ubay Apartmanı: 58 kişi öldü, müteahhit hakkında verilen ceza ertelendi.

• Yüksel Sitesi: 316 kişi öldü, 5 sanığa verilen çeşitli cezalar ertelendi.

• Can Göçer ve Zafer Çoşkun: Veli Göçer'in oğluyla ortağı yakalanamadığı için haklarındaki dava zaman aşımına girdi.

• Sakarya: 695 davadan sadece 5 kişiye ceza çıktı.

• Kocaeli: 600 dava açıldı, 12 kişi 10'ar ay hapis cezası aldı. 6'sının cezası infaz edildi, 6'sı için süre istendi.

• Düzce: Yaklaşık 220 dava açıldığı sanılıyor. Yargılamaların sonucunda hiç kimse cezaevine girmedi.

6 Şubat 2023 ve Adalet

Deprem sonrası bölgede inşat yapan çok sayıda müteahhit ortadan kayboldu, saklandı ya da yurtdışına kaçtı / kaçmaya çalışırken yakalandı. Bunun üzerine Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, depremlerden etkilenen illerde yıkılan binalarla ilgili soruşturmalarda 171 kişi hakkında tutuklama kararı çıkarıldığını açıkladı. Bozdağ şu ifadeleri kullandı: *"Deprem soruşturmaları aktif olarak yürütülüyor. Bugüne kadar 583 şüpheli hakkında işlem yapıldı, 171 kişi tutuklama kararı verildi. 77 kişi hakkında yakalama kararı çıkarıldı. Tutuklanan 171 kişinden 78 tanesinin müteahhit olduğunu görüyoruz. 64'ü ise yapı sorumlusu. Sorumluluğu ve imzası olan kim varsa bu soruşturmanın kapsamındadır. Yıkılan bir binada sorumluluğu olan kim varsa adalet terazisinde tartılacak ve yapılacak işlemler tereddütsüz yapılacaktır."*

Bekir Bozdağ, iktidarlarına karşı oluşan öfkeye ve tepkiye karşı bu sözleri söylemiş olabilir ama 1999 depremi sonrası adaletin ne şekilde tecelli ettiği yukarıda paylaştığım gibidir. Kaldı ki 20 yıldır iktidarda olmalarına, ilgili bakanlıkları ve bölgede ki belediyelerin çoğunluğunu ellerinde bulundurmalarına, gelir ve oy kapısı olarak gördükleri mimar aflarını çıkarmış, AFAD ve Kızılay'a liyakatsiz, yandaş kişileri doldurmuş fakat hiçbir sorumluluk almamış, tek bir istifa dilekçesi yazmamış olmalarına bakılırsa kendilerine dokunmayacak / dokundurtmayacaklardır.

17 Ağustos 1999
"Sesimizi duyan var mı?"

Devlet erkânı her 17 Ağustos günü, 1999 yılında gerçekleşen Marmara depremini hatırlayıp 18 Ağustos günü unuttu. Oysa toplumsal acılar öyle üstün körü anmalarla geçiştirilmemeli daha da önemlisi dersler çıkarılıp, olası risklere karşı önlemler alınmalıydı.

1999 depreminden bu yana 24 yıl geçti fakat mantık ve yaklaşım değişmedi. Ormanlar yağmalanıp sermayedarlara peşkeş çekildi. Gece yarısı onaylanan torba yasayla TMMOB'un yetkileri elinden alındı. Birinci dereceden deprem bölgesi olan ve kayıtlı 16 milyon nüfusu içinde barındıran İstanbul'da afet toplanma alanı olarak belirlenen bölgelerin bazılarına, alışveriş merkezi, rezidans ve gökdelen dikildi. Kentin acil ulaşım yolları otoparklara dönüştürüldü. Marmara Otoyolu ve bağlantı yolları için binlerce ağaç kesildi. AKP'nin gelir ve oy kapısı olarak gördüğü mimar affı ile usulüne uygun yapılmamış binalara onay verildi. Kentin afet planı yok. Kanal İstanbul projesi ise hala hükümetin gündeminde…

6 Şubat 2023
"Sesimizi duyan yok!"

Devlet erkânı Marmara depreminde yaptığı gibi her 6 Şubat günü, yaşanan bu büyük depremi hatırlayıp 7 Şubat günü unutacak. Kader planı deyip bilime sırtını dönecek. Yaşanacağı belli olan depremlere karşı yoksul halkı ça-

resiz bırakacak. Bu güzelim ülkeyi emekçilere cehennem; müteahhitlere ve patronlara cennet kılacak. İmar aflarına devam edecek. Hesap soranları tehdit edip deprem bölgelerinde gösteremediği "devletin gücünü" mahkemelerde gösterecek.

Acımız da Öfkemiz de Büyük

Üzüntü, yorgunluk, çaresizlik ve ölüm. Halk çok ağır bir felaketle baş etmeye çalışırken öfkesini de koruyor. Farklı enkaz alanlarında yayın yapmaya çalışan televizyon kanallarına halktan tepkiler yükseldi. Bakanlar, milletvekilleri, yerel yöneticiler alana gittiklerinde halkın isyanıyla karşılaştı. İktidarın büyüyen bu tepkiyi dizginlemek için bulduğu çareyse interneti kısıtlamak, "ihbar hattı"nı devreye sokmak, tehdit etmek, hakaret etmek, yalan söylemek ve havuz medyasıyla başka bir resmi sunmaya çalışmak olsa da istediği sonucu elde edemedi.

Halkımız bu felaket karşısında da büyük bir özveri ve dayanışmayla insanlıktan ümidin kesilmeyeceğini, tek güvenebileceğimiz şeyin emeğin birliği ve beraberliği olduğunu gösterdi. Ülkemizin, insan hayatını hiçe sayan bu düzenden kurtulması ve kârı değil yaşamı veri alan bir yönetime kavuşması için, halkta oluşan öfkenin iktidar mücadelesine dönüşmesi lazım. Öfke sönümlenip biterse ve emekçiler adına hiç bir şey değişmezse bir sonra ki felakette de yaşayacaklarımız, benzer şeyler olacaktır. Ve Nazım Usta'nın o şiiri bize hep bu gerçeği hatırlatacaktır. *"Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz, / Ya dünyamıza inecek ölüm."* ■

Haydi uyanın

■ HASAN SEÇKİN

haydi uyandırın uyuyanları
uykusunda uyandırır gibi bir bebeği
usulca ağaran şafakla beraber
güne kanatlansın serçeler
ve güvercinler barışa su taşısın bugün
hadi uyandırın, kozasında uyuyan kelebeği...

yaz yağmuru şarkımıza eşlik etsin
ve rüzgârın ninnisiyle sallansın başaklar
haydi uyandırın uyuyanları
bayram yerine dönsün dünyamız
kenetlensin kardeşliğin elleri
haydi uyanın ve horona girin uşaklar..

haydi uyandırın uyuyanları
tohum atın bu sevdalı toprağa
seven sevenin ellerinden tutsun sıkıca
hadi uyanın, uyandırın derin uyuyanları
ve müjdeyi verin kurda kuşa
doğum sancıları düştü dağa...
haydi uyandırın uyuyanları
kırılsın gönüllerin paslı kilitleri
ve başlasın dünyada büyük bir şenlik
şimdi bülbül gibi şakımalı lal diller
ki, bitsin aramızdaki bu senlik, benlik
insan insana sarılsın özgürce...

haydi uyandırın uyuyanları
boynu bükük kalmasın çocukların
ve elleri koynunda gelinlerin
bu yangına bir su dökün, ter dökün
seven sevenin ellerinden sıkıca tutsun
şimdi vuslata erme vaktidir, sevdaların...

haydi uyandırın uyuyanları
gün bitti, şimdi başlayacak yarın
ve yeşil dallarda kızardı kirazlar
bakın işte, çiçeklerle bezendi dağlar
haydi uyandırın o güzel çocukları
görkemli yolculuğu başladı baharın...

Temmuz 2020 – Şubat 2023

Okay Ailesinin Acı Kayıpları

ARİF OKAY İLE RÖPORTAJ

6 Şubat'ta gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerin en çok etkilediği illerden biride Antakya. Kendisi de Antakyalı olan ve yakınlarını uzu süre enkaz altında bekleyen Arif Okay ile depremde yaşananlar üzerine konuştuk. Arif Okay aynı zamanda dergimizin yazın emekçilerinden Adil Okay'ın abisi ve günlerce Adil Okay ile birlikte kendisi de enkaz önünde bekleyerek yakınlarına ulaşmaya çalıştılar. Yaşadıkları acıları Güney okurlarımızla paylaşmalarını istedik. Arif Okay ve dostumuz Adil Okay için derin üzüntü içindeyiz, sabırlar diliyoruz.

Depremde Okay ailesi "kız kardeşi, eniştesi, yeğenini ve bebeği, halasını dâhil olmak üzere 11 yakınını toprağa verdi. Bir umut süren bekleyişleri maalesef hüzün ve acı ile bitmişti, eğer erken müdahale edilebilseydi bazılarının kurtulma şansları olabilirdi, ama olmadı. Sorumlular sorumsuzluklarıyla da oldukları yerde durup seyrettiler yine, geride büyük bir yıkım ve dram kaldı.

■ RÖPORTAJ:
TUNCAY ÖZKARADENİZ

Arif Okay: Depremin olduğu 6 Şubat günü Antakya'da Odabaşı tarafında evimde tek kalıyordum. İlk deprem Saat 4.17'de olmuştu. Ben 4.25'de evden çıkabildim. Dışarıda ilk gördüğüm manzara ise, karşımızdaki binanın yerle bir olduğuydu. Yaklaşık bir saat sonra bir polis ekibi geldi, baktı gitti, sonrasında saat 6:00 sıralarında askeri bir araç geldi. Kendilerine "kurtarma çalışması yok! Yetkililere haber verin!" dedim, "tamam" deyip gittiler. Yağmurlu ve karanlıktı hava. Saat 7:00 oldu yine kurtarma yoktu. Üçüncü kez bir askeri araç geldi ama yine bakıp gittiler.

Güney: Depremden hemen sonra çeşitli görevliler araçları ile ulaşabiliyordu sizlere, ama arama kurtarma faaliyeti bu süre içinde bir türlü başlatılamadığını anlıyoruz.

Arif Okay: Evet. Gelenler arama kurtarma yapmadıklarını söylüyordu. Bende sesimi yükselterek o zaman bir an önce haber vermelerini söylüyordum. Tamam deyip gidiyorlardı ve bu konuşmalarımızın üzerinden 48 saat sonra bulunduğum yerde arama kurtarma başlatıldı.

İlk sabah kardeşim Adil Okay aradı, "orada durma" dedi, "git bak, kız kardeşim ne durumda" diye. Arıyoruz ama cevap alamıyoruz kız kardeşimizden. Bende yağmurda, enkazların arasında yolumu bulmaya çalıştım. Sonra yeğenimi görünce doğru yere geldiğimi anladım. Sarılıp, ağladık o an. Kız kardeşim ve ailesi enkazın altıda kaldığını oraya varınca anladım. Enkaz başında beklerken 48 saat geçmişti. Gönüllüler geldi ama kurtarma yapacak araçları yoktu. Soma'dan gelen madenciler vardı, geldiler ama biz bir şey yapamayız deyip gittiler, başka gruplarda geldiler hiçbiri bir şey yapamadı. Risk alamayız denildi, bende "risk almadan arama kurtarma olur

mu?" dedim. "Kurtarma fedakârlık ve cesaretle olur, başka türlü yapılamaz" dedim ama bir türlü onları ikna edemedim.

Yedinci günün sonunda bir Fransız ekibi köpekleri ile geldi, Zonguldak maden kömüründen bir grup geldi, kütükler ile bir yere kadar girdiler. Fransızlar bizi çok ciddiye aldılar, köpekler enkazda havlıyordu ve ses duyuldu denildi, bunu da ciddiye aldılar. Ama yedinci günün sonun da artık canlı kalınmadığını anladılar. Ertesi günde AFAD geldi, "nerde kaldınız, niye geldiniz?" dedik. Bize cenazeyi çıkarmaya geldiklerini söylediler.

Riskli görüp girememelerinin nedeni yan binanın durumuydu. O bina sonraki sarsıntılarda dahi yıkılmadı ve o bina gerekçe gösterilerek enkaza müdahale edilmedi. Daha sonra binaya kepçelerle vurmaya başladılar biz karşı koyduk. "Her şey düzgün gidiyor, binaya müdahale etmeyin" dedik ama dinlemediler sonunda bina enkazımızın üzerine yıkıldı. Bu yapılanı hiç unutmayacağım.

En çok zoruma giden ise dördüncü gün gelen bir ekip oldu. Ekip başı bize "burayı boşaltın, ekipmanlarımı buraya koyup hepsini sağ çıkaracam" dedi. Bulunduğumuz yerde sahipleri enkaz altında olan araçlar vardı, bu araçları insan gücüyle kaldırdık ve alan açtık. Ekip geldi ama bir saat sonra biz bir şey yapamayız deyip, çıktılar gittiler. Onlar bize çok umut vermişti ama yaptıkları çok zoruma gitti. Oysa o gün devam etselerdi 50 kişiden 20'si kurtulabilirdi. Devam etmeleri için çok ısrar ettim ama durmadılar. Ben daha sonra cenazelerimizi gördüğümde ilk günden öldüklerini anlamıştım ama bebekte çizik bile yoktu. Kız kardeşim üzerine kapanmıştı onun. Gelen bir ekip AFAD'dan emir almadan müdahale edemediğini söyledi. AFAD gelip görüp ona göre karar verecek denildi. Bir kepçe kullanmamıza bile izin vermediler.

Güney: Koordinasyon kurmak isteyen AFAD koordinasyonsuzluğun sebebi oldu bu durumda.

Arif Okay: İlk gün yeğenim ayağını tuğlayla kesmişti, biz yaraya müdahale etmiştik. Ambulanslar bize bakmıyor, hastaneler yıkılmıştı. Götürdüm çocuğu çadıra koydum, yardım almak için itfaiyeye gittim. İtfaiyenin bir bölümü yıkılmıştı. Sorumlular, ekibin enkazda kaldığını söyledi.

Anlatacak çok şey var, cesetleri teşhis etmek çok zordu. Başka cesetleri de gösteriyorlar, birçoğunu görüyorsun. Kuzenimiz Melahat'i tanıyamadım önce aynı binadan çıktılar denilince kuzenimiz olduğunu anladık. Sonra eniştemiz, kız kardeşimiz ve bebek ordaydı. Bu cenazelerin gömülmesi de sorundu. Kepçelerle kazıyorlar ve ceset torbalarıyla elbiseleri üzerinde kireçleyip gömüyorlardı. Toprak atma ritüelini bile bir avuç atarak zor yapabildik. Sonra da numaralanırdılar. Binlerce Suriyelinin de mezarı var, onlarda da çok kayıp var. Bu durumda milliyetçiliğin anlamı yok. Gördüklerim sayısız Suriyelinin öldüğüydü.

Güney: Bölgede gördüklerimiz kadarıyla hâlâ sorunlar devam ediyor. Yardım ulaşılamayan yerler var, enkaz başında cenazesini bekleyenler var, yaşanan koordinasyon sorunu yine devam ediyor.

Arif Okay: Evet, doğru. Şimdi artık kepçeler çalışıyor. Bedenlerin sağlam çıkması mümkün değil ki, ya da bulunması. Kentin geleceği konusunda tartışmalar devam ediyor. Kentin en azından eski yapılarını yeniden kurmamız lazım. Çeşmeleri, camileri, hamamları ve kiliseleri; hepsini tekrar aslına uygun kurmamız lazım. Tarihi taş yollara beton çekilmişti, bu yollarında dahi eski yapısını koruyarak yeniden yapılması lazım. Nusayri Alevilerinin ibadethaneleri var yıkılan bu yapılarda yeniden inşa edilmeli.

Güney: Bölgenin demografik yapısının değiştirilmek istendiği üzerine yürüyen tartışmalarda var. Antakya için medeniyetlerin bir arada yaşadığı yer olduğu bilinir, gayrimüslim azınlıkların yaşadığı bu kentte her ulustan, cemiyetten topluluklar kültürlerini de bırakmışlar. Bu kültürleri yok etmek isteyebilirler mi sizce?

Arif Okay: Bu olabilir. Bunu önleyecek olan yine biziz. Eğer oraya dönmezsek bunu yapacaklarından kuşkum yok. Aslında 1938'de de yine "biz" yıkmıştık bu kültürleri. 38'de 22 bin Ermeni yaşıyorken bu kentte şimdi bin ermeni var, Arap Hıristiyanların büyük bölümü göç etti, bu darbeyi "biz" vurduk önce, bu kez de göz yumarsak gayrimüslim azınlık hiç kalmayacak. Ben

makine mühendisiyim, yeniden inşa sürecinde tüm sivil toplum örgütlerine, mimarlar odasına, derneklere ihtiyaç var, bunların bu konuda bir çatı oluşturması lazım.

Güney: Bu süreçte güvenlik problemleri yaşandı mı? Yaşandıysa gördüklerinizi, bildiklerinizi bizimle paylaşır mısınız?

Arif Okay: İlk gün bütün marketler yağmalandı, bu bir gerçek, evet birçoğu da Suriyeli dediğimiz insanlardı ama onlar gıda ve su ihtiyaçlarını karşılamak için yaptı bunu. Aralarında vantilatör gibi para edecek şeyler de alınıyordu; belki buna yağma denilebilir ama sonrasında ise Antakya dışından gelmiş Türkiyeli insanlar gözükmeye başlandı, asıl bunların yağma peşinde olduklarına şahit olduk. Tamamen yıkılmış binalara girip eşya alanlar oluyordu.

Güney: Depremlerle birlikte başka bir dram daha yaşanıyor. Göç etmek zorunda kalanları büyük bir yoksulluk ve çaresizlik bekliyor. Yapılan yardımlar geçici, gıda ve barınma sorunları gittikleri yerlerde de devam ediyor. Ne düşünüyorsunuz bu sorunlar hakkında?

Arif Okay: Birçok aile zorunlu olarak otellere yerleştirildi. Oteller sezon açılışı nedeniyle bu aileleri çıkaracak, şimdiden ailelere kötü davranıldığını duyuyoruz. Bunu yapanlar otel çalışanları ve sahipleri. 31 plakalı görünce gidip konuşuyorum, gelenler büyük paralara evler kiraladıklarını söylüyorlar. Özellikle Mersin çok göç aldı. Çok zor günler yaşıyorlar, hâlâ yaşıyoruz.

Enkazdan kurtulanları görünce çok seviniyordum. Şunu anladım ki hiçbir şeyi beceremediler. Bir ekip gelmişti bir ara, "bize yıkımların böyle olduğunu kimse söylemedi, Osmaniye'ye yönlendirdiler bizi, bilseydik böyle olduğunu önce buraya gelirdik" dediler. Onlarda kendilerine soruyordu "bizi Osmaniye'ye niye yolladılar? Anlamıyoruz." Bunları yaşadık maalesef. "Yollar kapalıydı" diyorlar, yalan. İstanbul'dan 8 saate gelenler oldu, kapalıysa onlar nasıl girebildiler; soruyorum. Sonrasında çok yardım geldi, gönüllüler çok yardımcı oldu, gereğinden fazla yardım malzemesi geldiği de oldu ama bunları gönüllüler, dernekler, çeşitli belediyeler, ismini bilmediğim kurumlar sayesinde oldu. Dışarıdan gelen iki arkadaşımla görüştüm sonra; onlarda televizyonda gördükleri ile burada olanların alakası yok diyorlardı.

Güney: Sonrasında, biliyorsunuz çeşitli kanallarda yardım kampanyaları düzenlendi. Bu kampanyalarda insanın vicdanını yaralayan görüntüler gördük, yine samimi olmadıklarını da gördük, bu yapılanlar depremzedeleri ve bizleri daha çok öfkelendirdi ve üzdü. Bazı yardımlar bir süre sonra şova dönüştürüldü diyebilir miyiz?

Arif Okay: Diyebiliriz. Hatta enkazımızın başındayken şöyle bir olay yaşadık. Fransız bir kurtarma ekibi geldi demiştim yanımıza, orada başka bir kurtarma ekibi de vardı ve Fransızlarla enkaza biz müdahale edeceğiz diye tartıştılar. Sonra başka gruplar daha aynı tartışmaya girdiler. Fransızlar şaşkınlık içinde seyrettiler bunu. Bura da amaçları medyatik olmaktı. Kahraman görünmek için geldiklerini de gördük. En sıradan vatandaşlarda bile büyük bir tepki oluştu, yedi gündür neredeydiniz diye haykıranlar da oldu gelenlere karşı. Çok zor ve kötü günlerdi yaşananlar.

Güney: Bizimle, yaşadıklarınızı paylaştığınız için çok teşekkür ediyoruz Arif Okay. Tekrar başınız sağ olsun, anıları sizinle var olsun.

01.03.2023 ■

Sehne

■ A. KARABAX

Dinya mirov e, gerdûn û dinê, ji xwe mirov in
Çawa mirovek bi xwe aşkere bike rastiya xwe
Rastandin ne bi xwe bi leyzan tên derbirandin
Ango sehne ne rast in, dinyaya wan gerdûn in
Mirov çawa bilîze bi xwe û xwe têxe sehneyê.

Sibeh û êvar ji aliyê destekî ve derî tê lêxistin.

Divê her kes bi ezê xwe yan jî bi eza xwe rabe
Li hemberî bîneran ezek lê li der ezekî din bin
Leyzvan nikarin wilo bifikirin û bi xwe bilîzin
Wê gavê, rastî çi ye yan çi ne di hiş û bîran de
Qey wisa dimînin li navbera rastî û nerastiyan.

Dil radike sehneya xwe, dibe sifreya birçiyan.

Min; dilhez û nehezên xwe, kift û kerxên xwe
Viyan, nêrîn û ramanên xwe, birîn û êşên xwe
Kerb û kedrên xwe, dilşad û nedilşadiyên xwe
Bawerî û nebaweriyên xwe û hemû tiştên xwe
Li xwe bar kirin û bi serê xwe hatim ser sehnê.

Sewda xwe dide çavan me, dikişîne rêza rojan.

Li xwe ziviriyam kûr û dûr bi barê hestên xwe
Min hin tiştên girîng bîr kirine û ne li min bûn
Pir hendik tê bîra min zarokatiya min a bêdem
Razên biçîrok û bêçîrok, xewnên bi dêw û perî
Min ew jî dane ser milên dil û li xwe meşiyam.

Dil çira dipirse sewdaya xwe ji ciwan û kalan.

De em bala xwe bidin ser salonê jî ka çawa ye
Loca, rêzên pêşî û yên paşî, şûn û beş tijî bûne
Ber deriyên ketin û derketinê, derdora kulîsê jî
Kî ne yên di hundir de û yên li der, li ser piyan
Arîşe ew e, perde lê bê vekirin an neyê vekirin.

Dil bi sewda û em bi sehnê, li gerdûna aleman.

Rastî ne di salonê de ne, bi kul li ber deriyan in
Temaşevan û salon, em û sehne, ber derî rast in
Leyz û leyzger bi zar û gotinên xwe li sehnê ne
Ku rastî perde perde bên ziman, bi xwe li ku ne
Aha arîşe! leyz bê şopandin an neyê şopandin?

Sahne

■ A. KARABAĞ

Dünya insandır, bir evren insanın ta kendisidir
Adam nasıl itiraf edebilir saklı öz gerçekliğini
Doğrulamaz kendisi, sahnelenir kendi oynuyla
O hâlde sahne sahne değil bir evrendir dünyası
Kendisiyle nasıl oynar insan, çıkarır sahnesine.

Çalar bir el sahne kapısını sabahına akşamına.

Kadın ve erkek, ne olursa olsun, kendi beniyle
Seyirci karşısında bir ben, dışarıda bir ayrı ben
Öyle düşünüp oynanmamalı hakikat kendisiyle
O zaman gerçek nedir hafızalara kazılı okunan
Galiba böyledir gerçek ile sahte arasında kalan.

Gönül alır sahnesini bırakır açların sofrasına.

Sevme ve sevmemezlikleri, kin ve nefretlikleri
Hayata bakış ve düşüncelerimi, işleyen ağrıları
Özlem ve üzünçleri, mutluluk ve mutsuzlukları
Beklenti ve umutsuzlukları, kısacası her şeyimi
Yüklendim, kendimle başa baş vardım sahneye.

Sevda girer göz göze, götürür bizi güneş safına.

Bir an hislerin ağır yüküyle kendi içime daldım
Değerli bazı şeyleri unutmuş gibi ikirciklendim
Şöyle böyle anımsayabilebildiğim çocukluğum
Masallı ve masalsız uykularım, perili rüyalarım
Bunları da yüreğe bindirdim, yürüdüm cefasına.

Gönül neden sorar sevdasını gencine yaşlısına.

Biraz da salona söz verelim hele ne var ne yok
Localar, ön ve arka sıralar her yer tıklım tıklım
Giriş ve çıkış kapı önleri, kulis arkaları da öyle
Kimlerdir içeridekler ve dışarılarda ayaktakiler
İşte sorun bu, perde açılmalı mı açılmamalı mı!

Gönül sevdadan biz sahneden evren dünyasına.

Gerçek, ne salonda ne kapı ve duvar sıralarında
İzleyici ve salon, biz ve sahne, dışarıları gerçek
Oyun ve oyuncusu kendisi, dili, deyişi sahnede
Perdelere akıp gelen gerçekse mecrası neresidir
İşte mesele, oyun izlenmeli mi izlenmemeli mi?

01.07.2020

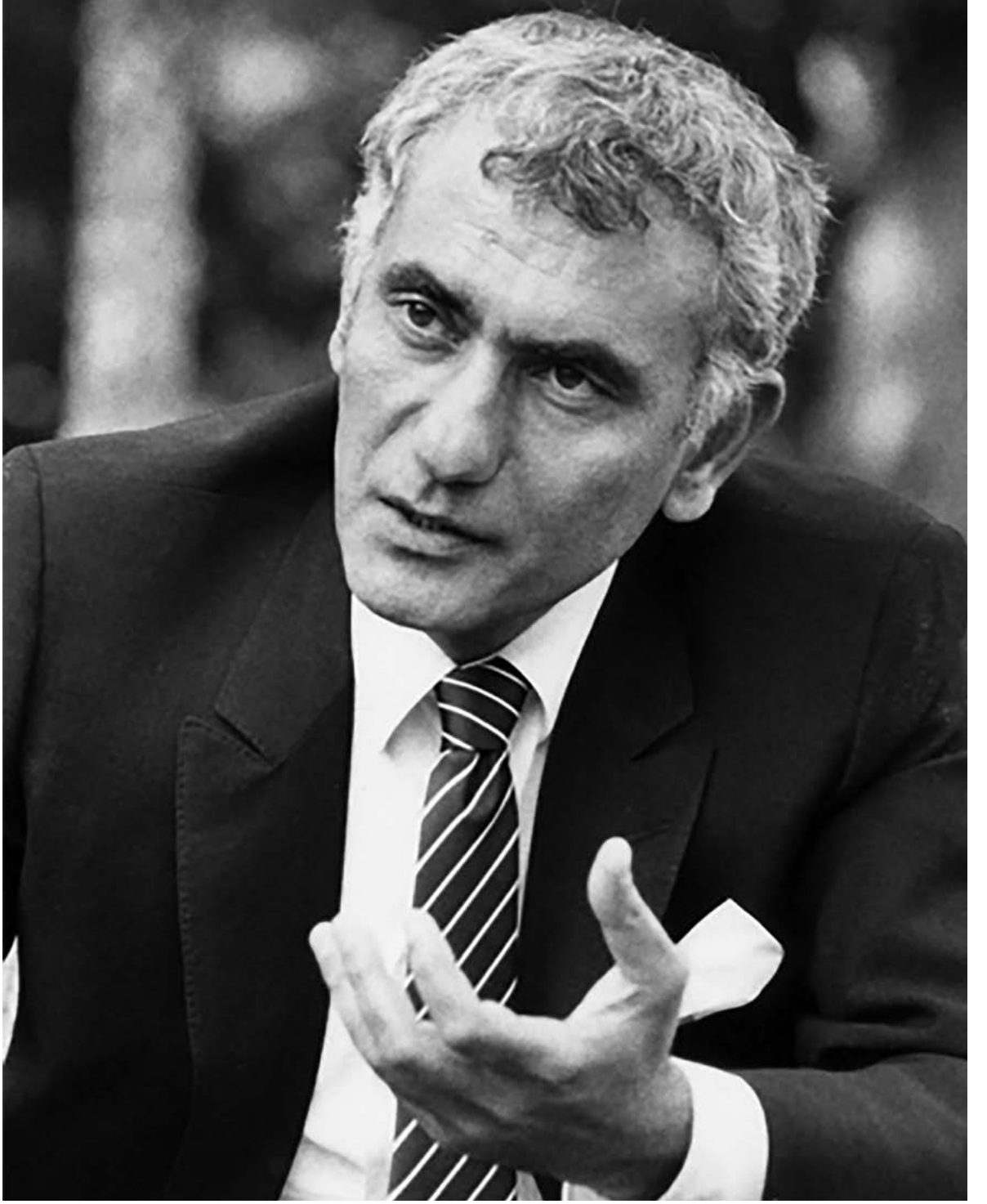

UMUDUN ADI VE DEVRİME ÇAĞIRIYDI

Yılmaz Güney [1]

■ TEMEL DEMİRER

"Bir pratik, bir ideolojinin aracılığıyla ve bir ideolojinin içinde vardır."[2]

Reis Çelik'in, "Düzene başkaldırmış korkusuz bir devrimci"[3] diye betimlediği Onu; hayatının her alanında uçlarda yaşayan korkusuz, sahici insanı; hakikât savaşçısı komünist Yılmaz Güney'i nasıl anlatabiliriz? Bunu çok düşündüm. Sorumun yanıtını da yine Yılmaz Güney'in üç karesindeydi...

Birincisi O'nun bir filmindeki şu diyalog idi: Hâkim

sorar, "İlk suçunuz neydi?"; yanıt nettir: "İlk suçumuz yoksul olmaktı"!

İkincisinde yine sorar hâkim: "Mahir Çayan'ı evinizde sakladınız mı?" Eğilip, bükülmeyen Yılmaz Güney'in yanıtı yine nettir: "Evet, şimdi gelsinler yine saklarım, evim bütün devrimcilere açıktır!

Ve üçüncüsü de 1973'de kaleme aldığı Selimiye anılarından: "Ben ve İsmail 8 yaşındaydık. Mahalledeki varlıklı çocukların atı olurduk. İsmail hepimizi, bütün atları geçerdi. Bir gün sonuncu oldum diye o zengin çocuğundan dayak yediğimde, dokundu İsmail. Ben duvarın dibinde sümüğümü çekerek ağlıyorken, İsmail tuttu omzumdan, 'Bir daha' dedi, 'Hiç kimsenin atı olmayalım'. Fakat sözümüzde duramadık, bizi dövdü çocuklar, korkumuzdan yine at olduk onlara.

Şimdi 'Küçüğüz' dedi İsmail, 'Ama bir gün büyüyeceğiz, kocaman olacağız, işte o zaman kimsenin atı olmayacağız. Aradan bir yıl geçtikten sonra öldü İsmail, ben ona söz verdim, büyüyünce kimsenin atı olmayacaktım."

Yoksulluk "suçu"yla yüklü olduğunu; evini devrimcilere açtığını; "kimsenin atı olmama" kararlılığını hiç unutmayan bir komünist olarak, "Dört bir yandan işgal edilmiş bir sömürge ülkenin çocukları değil; bağımsız, birleşik, özgür, bir Kürt ülkesinin Kürdistan'ın çocukları olmak istiyoruz. Türk, Acem ve Arap devrimci demokratlar, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etmesinin parçasıdırlar. Dost ve düşman herkes bilsin ki, kazanacağız, mutlaka kazanacağız. Bir köle olarak yaşamaktansa, bir özgürlük savaşçısı olarak öleceğiz," diye eklemişti:

"Sorunun esası şudur: ya devrim yolunu seçeceğiz... Ya da, bu düzenin baskılarına, haksızlıklarına boyun eğerek, şu ya da bu biçimde teslim olarak yaşamayı seçeceğiz. Bu çeşit bir seçiş, yok olmanın bir biçimidir."

□□□□

"İnsan yürekliliği fikri, özgürlük fikriyle sıkı ilişki içindedir. Yürekliliğe anlam katan, özgürlüktür,"[4] ifadesiyle müsemma bitmez tükenmez enerjisiyle boylu boyunca hayatın içindeydi.

Komünistti; emekçilerden yana saf bağlamış sinema insanıydı. Karizmasıyla insanları hayran bırakan, çok yönlü bir entelektüel ve militandı.

Popüler bir figür olarak, sisteme adapte edilip, günah çıkarma ayininin "ahları, vahlar"ı eşliğinde "zararsız bir aziz"e dönüştürülmek istenen Yılmaz Güney, Marksist-Leninist bir devrimciydi. Sineması ve sanatını besleyen yönü de, kimliği de buydu.

Pratiği teorisinden çok, attığı taş okuduğu kitaptan fazlayken; senaryolarından her kesit birer şiir niteliğindeydi adeta.

Mardin'de bir bakkalda, Diyarbakır'da beyaz eşya dükkânında, Batman'da bir kahvede, Konya'da bir manavda, Hopa'da bir çay ocağında, İzmir'de Kemeraltı'ndaki bir kumaşçıda, İstanbul Sarıyer'de bir tatlıcıda (ve daha birçok kent, kasaba ya da köyde) ne çok, ne çok gördüm o fotoğrafı...

Fotoğraf bile değildi; dergi kapağına basılmış hâliydi; o kapaktan bize bakan Yılmaz Güney'di.

Onat Kutlar onun sinema alanındaki üstünlüğünü dile getirirken; Fethi Naci de, onun sinemadaki başarısının edebiyattaki başarısını gölgelediğinden yakınıyordu.

En çok kullandığı sözcükler, insan ve "insan"dan türemiş sözcüklerdi: İnsan olmak, insanca, insancıl, insan onuru, insan emeği, insan hayatı, insanı koşullar... "İnsan" kadar çok kullandığı bir başka sözcük ise "halk"tı...[5]

O hâlâ duvarlardan indirilemeyen posterinden hepimize gülümseyendi. Aradan yıllar geçmesine karşın, unutulmamasını sağlayan da ezilenlerin sesi, soluğu olmasıydı.

Kolay mı? O, düşündüğü gibi yaşadı ve davrandı; yolunu açarak yürüdü; her şeyini paylaştığı emekçilerin -bunu talep etmese de- "kahramanı", "Çirkin Kralı" oldu.

Tutkulu aşkların insanıydı; "Hasretin yüreğimin sadık bekçisidir sevgili" der ve eklerdi:

"Hayat bize mutlu olma şansı vermedi sevgili. Biz kendimizden başka herkesin üzüntüsünü üzüntümüz, acısını açımız yaptık çünkü. Dünyanın öbür ucunda, hiç tanımadığımız bir insanın gözyaşı bile içimizi parçaladı..."

"Sevgili çocuk, demir yürekli kadınım... Korkular, acılar... Yenilecektir bir gün... İnsanoğlunun yıkılmaz inancı ezecektir vahşeti... Mutlaka ezecektir...

İnsanları taş duvarlar, demir parmaklıklar arasında terbiye etmeyi, onların düşüncelerini önlemeyi düşünen anlayış yıkılacaktır... Taş duvarlar, kelepçeler, zincirler, demir kapılar yok olacaktır...

"Hiçbir şey yarının güzel günlerine duyduğumuz umudu kıramayacaktır. Sevgimiz, inancımız bütün güçlükleri yenecektir, yenmelidir."

●●●●

Yaşantısında alkışlanmayacak şeyler olsa da O, sosyalist bir emekçi ve çok iyi bir yönetmendi. Çektiği filmlerde insan(lık)ı, hüznü, kederi, sevgiyi bu denli derinlikli aktaran bir insanın negatiflerinin olması da "doğal" ve üzücüydü!

Ancak O, "Benim oturduğum mahallenin yolları çamurluydu. Boyalı ayakkabı giysem bile, o yollardan geçtikten sonra çamurlanmamaları mümkün değildi. Hayatım da böyle." "Ben kimsenin canını yakmadım; onlar benim ateş olduğumu bile bile geldiler," derken; Dücane Cündioğlu'nun, "Adana kabadayısı"[6] ifadesindeki düzeysizliğin; postal yalayan, ırkçı ahmakların saldırısına maruz kalmasının; orta sınıf ahlâkçılarının

ve faşistlerin fırsat buldukça çamur atmasının, yani Yılmaz Güney'in bugün bile yaygaraların hedefinde olmasının asıl nedeni devrimci komünist olmasıydı.

Onları derdi "üzüm yemek değil, Yılmaz Güneyi dövmek"tir!

Lakin kim ne derse desin büyük sinema insanı; yetkin bir gözlemci; bir edebiyatçı, hikâyeci, roman yazarıdır.

Bütün bu yaygaralar, suya yazılmış yazıdan öteye geçmez. Değişmeyen gerçek, Onun coğrafyamız ile dünya sinemasında saygın yeri olan sinemacıdır; Berlin, Locarno, Venedik, Cannes gibi festivallerden 38 tane ödülün sahibidir; 'Duvar' (1983); 'Yol' (1982); 'Arkadaş' (1974); 'Zavallılar' (1974); 'Baba' (1973); 'Ağıt' (1971); 'Umutsuzlar' (1971); 'Acı' (1971); 'Vurgunculer(1971); 'İbret' (1971); 'Kaçaklar' (1971); 'Yarın Son Gündür' (1971); 'Canlı Hedef' (1970); 'Umut' (1970); 'Piyade Osman' (1970); 'Yedi Belalılar (1970); 'Aç Kurtlar' (1969); 'Bir Çirkin Adam' (1969); 'Pire Nuri' (1968); 'Seyyit Han' (1968); 'Bana Kurşun İşlemez' (1967); 'Benim Adım Kerim' (1967); 'At Avrat Silah' (1966)'dır…

●●●●

Ve yıllar boyunca yasaklanarak coğrafyamızın sinema tarihinden silinmek istenmiştir. 104 filminin negatifi yakılarak yok edilmiştir ve Ulus Baker'in deyişiyle, "İsyanı tek yol olarak bırakan bir sinemadır. Yılmaz Güney, her türden özgün imaj arayışı ve deneyi engellenen Türkiye sinemasında evrensel bir yeniliğin tek örneğiydi."

"Yeşilçam'dan nasıl buraya gelebildiniz?" sorusunu -Madrid'de gazetecilerle 1982'deki görüşmesinde[7]- "Kavga ederek. Yeşilçam'ı inkâra yönelerek, Yeşilçam'la uzlaşmayı reddederek, Yeşilçam'ın ismiyle boğuşarak," yanıtını veren O; 114 filmde oyunculuk, 26 filmde yönetmenlik, 15 filmde yapımcılık, 64 filmde ise senaristlik yapmıştı.

Yılmaz Güney gerçekçi sinemayı getirdi coğrafyamıza; teatral ve soyut oyunculuğu yıkarak performans kavramını yeni bir kavramla değiştirdi.

'Yol' filmi 1982'de 'Altın Palmiye'yi Costa Gavras'ın 'Missing/ Kayıp'ıyla paylaşan Yılmaz Güney'in sinematografisi coğrafyamız sinemasında milattır. "Yılmaz'dan önce, Yılmaz'dan sonra," derdi Sadri Alışık![8]

Kamerasını bazuka gibi kullanarak; sinemayı devrimci mücadelenin bir mevzii olarak gören; Kültür Bakanlığı'nın 6 bin 700 film, 45 bin civarındaki kaset-cd arşivindeyse bir tek filmi olmayan yönetmendi Yılmaz Güney!

●●●●

'Umut'un çaresiz faytoncusu Cabbar'dan, çocuk yürekli isyancıya, hep "Tek kurtuluş devrim," diyen O; —Metin Üstündağ'ın tabiriyle— "Yılmaz bir Pütündür, bölünemez…"

Sakın ola unutulmasın bu… Kolay mı?

"Bir sanatçı olarak Yılmaz Güney diye bilinirim. Asıl adım Yılmaz Pütün'dür. Adım, zorluklar karşısında eğilmez, umutsuzluğa kapılmaz, yılgınlığa düşmez ve baş eğmez anlamına gelir; soyadım Pütün ise bir dağ meyvesinin kırılmaz çekirdeği demekti," ifadesindeki gibi adıyla müsemma bir devrimci, yürekli bir sanat insanıydı.

"Suya sabuna dokunmayan", daima güç sahiplerinin safında yer alan, yani "piyasa malı", "kâğıttan kaplan", "plastik/ defolu ürün"lere inat düzene isyan eden, eserlerinde bunu korkmadan dile getirenlerden; coğrafyamızda dışlanmış, öcü gibi sunulup, karalanan başkaldıran Sabahattin Ali, Nâzım Hikmet gibilerdendi Yılmaz Güney de; "Sanat, direnendir; ölüme, köleliğe, alçaklığa, utanca direnir," gerçeğini doğrulayarak Gilles Deleuze'ün…

1984 Newroz konuşmasındaki, "Biz sazımızı çok iyi çok çalmalıyız.

Biz iyi, çok iyi türküler söylemeliyiz.

Biz iyi, çok iyi resimler yapmalıyız.

Biz iyi hikâyeler, iyi şiirler, güçlü romanlar yazmalıyız.

Biz güçlü bilim adamları, diplomatlar, teknisyenler yetiştirmeliyiz.

Bizim elimiz hem kalemi, hem makineyi, hem de silahı iyi tutmalıdır," çağrısı bizlere vasiyet kalan O güzel atlara binip, (Père Lachaise'e) giden güzel insanlardandı; içimizde kanayan yaralardandı; umudun adı ve devrime çağırısıydı ve Nâzım Hikmet'in, "Her daim kendin ol./ Sen, seni anlayana mucizesin," dizelerini anımsatandı; Karl Marx'ın, "Henüz gelip çatmamış devrimcinin saati vardır," vurgusundakilerdendi.

'Sürü'yü sarsıp, 'Duvar'ları aşarak, insan(lık)a 'Umut' aşılayan toplumsal gerçekçi sinemanın "Çirkin Kral"ı, mücadeleci hatırasıyla halklarının gönlünde yaşıyor; ne mutlu ki biz O'nun yoldaşlarıyız…

21 Şubat 2023 ■

NOTLAR

[1] Güney Dergisi'nin 2 Nisan 2023'te İstanbul'da düzenlediği, "Doğumunun 86. Yılında 'Halkın Sanatçısı Halkın Savaşçısı' Yılmaz Güney Bizimle" Etkinliği'deki konuşma metni…

[2] Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, çev: Alp Tümertekin, İthaki Yay., 2006.

[3] "Çelik: Yılmaz Güney Olunamayacağını Dayak Yiye Yiye Öğrendim", 9 Eylül 2018… https://m.t24.com.tr/haber/yönetmen-reis-çelik-yılmaz-güney-olunamayacağını-dayak-yiye-yiye-öğrendim,696122

[4] John Berger, Sanat ve Devrim, çev: Bige Berker, Agora Kitaplığı, 2007.

[5] Zeynep Oral, O Büyülü İnsanlar, Cumhuriyet Kitapları, 2011, s.283-292.

[6] Dücane Cündioğlu, Basın Kulübü/Özel,Habertürk, 13 Mayıs 2012… https://www.youtube.com/watch?v=7aw-7ce-AFVU&list=PLIDB8B9asEdXFAHJsr8REjw2pXLH4D-m31&index=37

[7] İnsan, Militan ve Sanatçı Yılmaz Güney, Güney Film Yay., 1995.

[8] Kahkaha ve Hüzün: Sadri Alışık, Kolektif, Dost Kitabevi Yay., 2006.

Sanat ve sanatçıya dair

■ **RECEP FIRAT**

"Toplumsal duyarlılığı ilke edinmiş sanatçılarımıza ithaf ediyorum."

Kapitalizm ve faşizmin ceberut hâkimiyetinde halkın sanatçısı / yazarı olmak çok zor.

"Pekâlâ, yazar ve şairlerin sorunları var mı?"

"Elbette, sanıldığından daha fazlası var."

Bazıları o kadar açık ki bilinçsizce eylemleri hâlâ eski ilkel feodal tabuların klişeleridir, ancak sanatçı olarak adlandırılabilirler mi, asla! Ya dışarıdan gelen baskılar? Onlar da var tabii ki de, yalnız kendi yaşadıkları sorunlarının ana kaynağından da bilgisizler. Ezberlerle de sanat olmuyor ya da birilerine yaranmaya çalışmak, özgün ve özgür olmaktan uzak kişilikler, süslü bir anlayış çalışması kendileri ile dalga geçmekten öteye gitmez. Sosyal ve sanatçı olmak, yarınları görmek ve halka aydınlık olmaktır. Yazarın kimliği toplumla özdeş olmalıdır. Yazar toplumdan biri ve toplumdan uzak olamaz. Bu sebeple kalem erbabı, toplumun tüm yönlerini analiz eder. Ancak en akılcı yollar ile kendini beslemeli. İyisiyle kötüsüyle toplum yazılanlarda kendini bulur ve bulmalı da. Böyle olunca toplumun kalemden şikâyetçi olma hakkı da yoktur.

Pekâlâ, şikâyetler var mı? Var.

Kalem gördüğünü, duyduğunu ve kendisine yansıtılanları bazen doğrudan bazen dolaylı yolla dile getirir. Bu durumdan yazarın da gocunmaması gerekir; nasıl ki yazar eleştiriliyor, yazar da topluma yapıcı eleştiriyi yapma hakkını kendisinde görmeli. Yazar toplumun aydınlanmacısıysa sanat anlayışında kalemin yazdığı sanatta toplumu uyandırma pratiğinde de empatiyle göstermeli. Yazar ve toplum arası olan ilişki bazen acımazlığa varıyor, bazen ironiye, bazen de iyimserliğe. Yani toplumun ruhunun uyandırdığı etki, kendisine dönüş yapar.

Denilebilir ki, yazarın düşüncesi ve hayalleri kalemin hangi ucunda varlığını gösterir? Yanıtı çok açıktır. Yazarı yetiştiren toplumdur, yazar toplumun ruhuyla içinde yaşadığı sosyal / siyasal toplumsal denklem ekseninde şekillenir. Toplumun hangi sınıfsal sistemsel boyutta olduğu sosyo-ekonomik yönünün ağır basması doğrultusunda yazar kişiliği, kimliği kalemi diyalektik olarak da ortaya çıkabilir. Nitekim toplumda bunun örnekleri çoktur. İtiraz edenlerin gücü yetiyorsa yazarı toplumdan bağımsız değerlendirsinler. Madem yazarın ruhu, toplumun varlığından besleniyor; yazar toplumun aynasıdır, o zaman, yazarın değeri de o ölçüde yücedir. Çünkü toplumun gök kubbesindeki aynada halkın her hâli en çıplak hâliyle yansır ve toplum kendini orada görür. Başka hangi ayna bu kadar iz bırakabilir ki?! Öyle ise yazar toplumdan bağımsız değildir, ama toplumun da esiri değildir. Yazar yansıtmakla kalmaz, olması gerekeni dile getirişiyle bir adım öndedir. Yazar için sancılı bir süreç, hayatı ile bedel verecek pahasına olsa da bu, bana göre, aynı zamanda bir silahşorun son nefesine kadar kılıcını bırakmamasıdır. O zaman madem toplum için hayatı bir önem arz etmekte silahşor gibi halk yazarı da bir kalemşordur. Ve her adımı çoğu zaman rahatsız eder. Rahatsız olanlar da ilkel gelenekten kurtulmayanlardır. Ve toplumun gelişmesine engel olanlardır. Tabii bir de sümüklü böcekler toplumun geleceğini aydınlatmaya çalışanlar tarafından sevilmez. Ellerinden geldikçe de kimsenin sevmemesi için ellerinden geleni yapar. Bir de sümüklü böcekler tarafından beslenen, adı yazar olan ama asıl görevleri kötüyü renklere boyayarak halka şirin gösteren türler de yok değil. Yazar tarafsız olabilir, beklemek gerekir de. Ancak yazar adaletli olmalı, hakkı her şartta dile getirmeli. Tarafsız olmak adaletli olmaya ve insani değerlere sahip olmaya engel değildir. Değindiklerim bir yazar da olması gerekenlerden bazılardır.

İnsanın hataları görmezlikten gelinebilir, bir yazarın kaleme aldığı satırlar görmezlikten gelinmez. Ancak yazar kalemine yön verdiğinde vicdanının sesini de sonuna kadar açmalıdır.

Toplumun ruhuyla beslenen ve bu ruhu diri tutarak yarınlara taşıma azminde olan yazarlar varlıklarına ve yaşadıkları topraklara derin etkiler bırakmak, sanat anlayışlarında aşk aydınlık yaratma çabası ile yaralara merhem olmak amacı ile üretmektedir. Bu üretkenlik çoğu zaman elde olmayan sosyo-ekonomik sebeplerden ötürü sekteye uğrasa da bir şeyler yapma kaygısı, azmi ve umudu ile geleceğin ününde duran setleri yıkma parçalama inancına sahip olmalıdır. Ölü bir toprağın altında filizlenen ve kök salan inanç ve düşünce ile çürümeye yüz tutmuş her şeyi çöpe atarak yerine ilim, bilim, umut ve özgürlükten beslenen bir anlayışla kültürün dejenere olmasının önüne geçme ve kültürün özüne dönüşü mücadelesi verme adına sanatçıların birlikteliğine de ihtiyaç vardır. Yazar toplumun atan kalbidir. Ve bu kalbi besleyen damarlarda sanatıdır. Bu topluma can vermek de sanatçıya yazarlara düşer. Hiçbir yazarın bu sorumluluktan kaçma lüksü yoktur.

Yazar kendi nefsini düşündüğü

kadar, bu toprağın her zerresini düşünmek zorundadır. Bencillik bu topraklarla özdeşlemiş kutsallıkların inancına yakışmaz. Ve hiçbir yazar kendini var eden toprağına ihanet etmez. Kendisine düşen sorumluluğu düşünmeden kabul eder ve üstüne düşeni gece gündüz demeden çalışarak yerine getirir.

Halkın yazarları kendilerini bekleyen birçok engelin farkındadır. Lakin engellerin getirdiği olumsuzlukların etkisinde kalarak kendine olan güveni sarsılmış olabilir. Bazen bitti dediğiniz yerden hikâye başlar. Ama bu demek değildir ki, yazarlar teslim bayrağı çekmiştir. Sebep ve sonuç ne olursa olsun teslim olmak yazarlığın ruhunda yoktur. Yazarlık ruhu son nefesine kadar inancını korur, onurunu zedeleyen teslim bayrağını çekmez. Herkese lazım olan kadar yazara da lazım olan küllerinden doğmasını bilmesidir. Her darbe yazarın ruhunu umutla besler. En fazla gelecek bir ölüm, unutmayın şerefli bir ölüm yaşamın en güzel ifadesidir.

Peki genel olarak sanatçı yazar ve şairlerimizin yaşadığı sorunlar?

Onlar en can alıcı vahim sorunlar!...

Bir sanatçının en büyük sorunu sosyal ekonomik dengesizlik, hak ve özgürlükler sorunudur. Bunlardan bir tanesi eksik oldu mu, o insan sanat üretemez. Hani zırhsız göğsü mermi deler, çünkü güvence yoktur; sanatçının da devlet ve sistemsel toplumsal açıdan güvencesi yok, bu yüzden sadece sanatçı da değil inanç ve düşünce özgürlüğü açısından da insanımız sömürülüyor. Yani belki bir yerde çalışır sanat anlayışımı daha da güçlendiririm amacı ile bazı basın kuruluşlarında yazarlarımız köşe yazarlığı yapıyor, "gazetemizde köşe yazarı olarak yaz," diye diye teklifler alıyorlar, yazınca yazıları sansürleniyor, "bu kelime olmaz, bu cümle olmaz vs." Mevcut otoriteye yaranmaya çalıştıkları çok açık, birçok yazar ve şair bunu yaşıyor. Fuarlarda imza gününe bir milletvekili, bir belediye başkanı geliyor. Herhangi bir açıdan gel. Nezaketin için teşekkür ederim. Hemen bir kesim ile mimlenirsiniz. "Efendim, bununla çalıştınız, teşekkür ettiniz. Artık bizden biri değilsin!" Hemen ötekileştirmeye hazırlanır. Sanat camiasının kendi aralarındaki kördüğüm olmuş fikir savaşları da ciddi bir boyutta. Bunun sebebi de sağlıklı sanat camiasının tartışmalar yapabileceği bir ortamın olmayışı.

Zira bazı yazarlarımız otuzbeş yıl hapiste bir ömür çürüttüler, sürgünde yaşadılar; evet ne yazık ki hepsi doğru. Bendeniz araştırmacı, yazar ve halk şairi Recep Fırat kimim? Sanat camiasının neresindeyim? Efendim, ben kültür ve sanatla tarafsız ve bağımsız olarak ilgilenirim, tek taahhüdüm halkıma sadakattir. Bunun dışında hiçbir parti, kuruluş veya derneğe bağlı bugüne kadar olmadım ve olmayacağım da; çünkü sanatçı özgür olmak zorunda. Sanatçılar, ben bağımsız olduğum ve kendimi özgür hissettiğim sürece herkesi eleştirebilir. Ah, şunu söyleyeyim, bizim yerel yazarlarımız yazdıkları hiçbir gazeteden tek kuruş almadılar. Buna rağmen üzerlerinde ciddi baskılar var. Ha, bizim derdimiz sadece sistemle de değil, sistemin toplum üzerinde yarattığı tahribatla da. Gün geçtikçe halk yozlaşıyor, değerlerinden kopuyor, toplumsal değil, bireysel canavarlar yaratılıyor.

Yazarız, ilk eserlerimizde ciddi sıkıntılar çekeriz, ama bazı okurlar bunu bilmez, zahmetsizce yazıldığını, ömrümüzün uzun yıllarını bir romanda geçirdiğimizi bilmez. Yayınlanan her eserimizle büyük acılar içindeyiz. Halk yazarları ve şairleri ülkenin öksüzleri konumuna düşmüşlerdir. Yayınevlerinin ciddi bir imkânı vardır, çoğu yazar karşısında kapitalizmin kırbaçlayıcı eli konumundadırlar, çok iyi bilirler ki; halk yazarları sahipsizdir, eğer halk onları bilse ve tanısa...

Yazarlık, o kadar zahmetli ve meşakkatli bir süreçtir ki, tanıtım ve yayın süreci tamamen üstlenilir. Bir yayınevi olmadan okuyucuya ulaşmakta zorlanacaklar, bu yüzden yazarın her yeni çalışmasını büyük bir maliyetle yayınlıyorlar ve kitapların sadece bir kısmını yazara veriyorlar ve yazar geri kalanını almak istiyorsa satın almak zorunda. Yayınevinden kendi kitabını satın alır, çünkü yayınevi sözleşme ile kendini güvence altına almıştır. Yazara söylenen; "Git elindekileri sat!" Domates, biber değil ki, tezgâhta satılsın!!! Bunu sadece yayınevleri yapıyor. Peki, kimin kitabı kolayca satılıyor? Reklamı yapılan kapitalistin ve burjuva yazarların kitapları satılıyor. Evet, toplum için yazarken kendimizi unuttuğumuz, kendimizi ihmal ettiğimiz ortaya çıktı.

"Kitapçılarda, fuarlarda tüm satış sitelerinde neden kitaplarınız telif karşılığı satılmıyor?" diye sorarlar hep. Yanıtım; "Hayır sayın okurum, sebebi şu ki bir avuç kapitaliste körü körüne çalışıyorsunuz, o kadar okuyorsunuz, bilmiyorsunuz. Okuduğunuz yazarların hayatlarını, yeni yazarlarımız kimler, yeni eserleri neler diye sormak için zahmetinde hiç bulunmadınız. Merakla mı beklediniz? Hayır! Eminim bilmediniz, çünkü ülkenizin yerel yazar ve şairlerini, gerçek sanatçılarını ve aydınlarını tanımıyorsunuz, ama televizyon ekranında olanları biliyorsunuz. Ülkesinin aydınlık günleri için mücadele edenleri bilmezsiniz, bilmelisiniz her biri farklı sektörde, hayatta kalabilmek için ağır şartlar altında çalışıyor, çoğu da işsiz. Kimseye dilenmeyen, adalet, hak ve hukuk için ve üzerlerinde büyük baskılar var ve her biri toplum için göğüs germekteler. Sevgili okur bunu bilsin diye yazıyorum. Tek idealim ülkemize güzel hizmet etmek ve aydınlık yarınlar içindir. Gelişmiş güzel ülke olma yolunda mücadele etmek ve insanlarımızın da bunun bilincinde olması, kimler bedel vermedi ki, bende ülkesi için yüreği çırpınan ve çabalayan fertlerden biriyim.

Aydın, sağlıklı ve müreffeh bir ülke şiarıyla hepinizi selamlıyorum.

Saygılarımla... ■

Dipesh Chakrabarty ile Söyleşi:

Gezegenler Yörüngesinde Tarihin İklimi

Haydarabad Üniversitesi'nde doktora öğrencisi olan Rohith Vemula, 17 Ocak 2016'da intihar eder. Veda mektubunda, Hint toplumunda bir Dalit [1] olarak doğuşunun yarattığı kaderini ifadelendirir. Rohith Vemula ömrü boyunca, "yıldız tozundan[2]" oluşan ruhani bir varlık olarak değil, en düşük kastın bir üyesi olarak görülür.

Bu kast sisteminin yasal olarak kaldırılmasının üzerinden neredeyse yetmiş yıl geçer. Ve Hintli tarihçi Dipesh Chakrabarty [3], bu intihar notunu zamanımızın büyük sorularına daha yakından bakmak üzere bir büyüteç olarak kullanır. Chakrabarty, kendi annesinin Modern Demokratik Hindistan idealleri olmasına rağmen, Dalitlerle herhangi bir temastan titizlikle kaçınışını örnek vererek, bilinç öncesi sosyal etkileşimimizin, bizi bilinçten daha fazla şekillendirişinin sebeplerini göstermeyi amaçlar.

Dalit bedeninin dışlanması, yalnızca bir toplumsal baskı biçimi değil, her şeyden önce, ölümün ve bununla bağlantılı olarak insan vücudunun yaratılmışlığının derinlere kök salmış kolektif bir baskısıdır. Aslında bu, pek çok kültürün dışladığı şeyi sembolize etmektedir: Tüm yaşamın büyümesi ve çürümesi ile çözülmez karşılıklı bağımlılığımız.

Chakrabarty, "Gezegenler Yörüngesinde Tarihin İklimi[4]" adlı yeni kitabında, "Bu karşılıklı bağımlılığı tanımak ve kabul etmek insanın hayatta kalması meselesi hâline geldi" diye yazar. Doktora öğrencisi Rohith Vemula, ruhsal bir varlık ve "yıldız tozu" olarak tanınmayı talep ettiğinde, kendisini kurtarmaya çalıştığı baskılar aynen devam eder. Bu denli kalıcılaşmış olan bu biyosferik kriz çağında [5], odağı tersine çevirmemiz gerekecek: Dalitler-dokunulmazlar, üst kastların ve Batı kültürlerinin bedensiz paradigmalarını benimsemek yerine, insanlar olarak her zaman insan olmayan yaşama bağımlı olduğumuzu ve onunla uzun bir ortak evrim geçmişimiz olduğunu anlamalıdırlar.

Yarattığımız yapay dünyalara olan hevesimiz bizi cahilleştirdi.

Chakrabarty bizi jeotarihsel bir dönüm noktasında görüyor. İnsanlık tarihindeki demografik ve teknolojik gelişmelerin toplu etkisi ve bunların fosil sanayileşmesi yoluyla muazzam bir şekilde yoğunlaşması, homo sapiens'i jeolojik bir aktör hâline getirdi. Bu sözde başarı öyküsünün bir kısmı, kendinizi "yıldız tozundan" yapıl-

1 Dalitlere "dokunulmazlar" denilmesinin nedeni, tuvaletlerin (elle) temizlenmesi, ölenlerin gömülme işlemi, hayvanların bakımı gibi diğer kastlarda bulunan Hinduların iğrendiği ve aşağılayıcı bulduğu işlerin onlara yaptırılmasıdır. Bu sebeple dokunulmayacak kadar pis olarak görülürler ve sıradan bir insan gibi görülmezler. Küçük Dalit çocukları okulda eğitim alamaz ve Dalitler diğer kastlardan biriyle evlenemez.

2 Astronom Carl Sagan evrendeki köklerimizi lirik olarak şu sözle açıklar: "Hepimiz yıldız tozuyuz." Açıklanan bilimsel veriler ne kadar güvenilirdir bilinmez, ancak vücudumuzdaki tüm ağır elementlerin milyarlarca yıl önce yıldızlardan gelerek canlılar dünyasının evrim sürecinin başladığı belirtilir.

3 Dipesh Chakrabarty: 15 Aralık 1948'de Kalküta'da doğdu. Kültürel emperyalizm, post-kolonializm, insanlık tarihi ve Bengal, Hindistan'daki işçi hareketi konusunda uzmanlaşmış bir Hintli tarihçidir. Postkolonial tarihçiliğin öncüsüdür. Chakrabarty, Kalküta Üniversitesi'ndeki Başkanlık Koleji'ne girdi ve burada Fizik diploması alır. Daha sonra, yine Kalküta'da bulunan Hindistan Yönetim Enstitüsü'nden İşletme Yönetimi Diploması alır. Doktora derecesini Avustralya, Canberra'daki Avustralya Ulusal Üniversitesi'nden tarih alanında alır. Chicago Üniversitesi'nde Profesör, Güney Asya Dilleri ve Kültürleri Bölümü'nde Lawrence A. Kimpton Kürsüsü'ndedir. Duke Üniversitesi tarafından yayınlanan Public Culture Dergisi için makaleler yazıyor. Bir dönem Kalküta'daki Sosyal Bilimler Araştırmaları Merkezi'nde ders verir. Chakrabarty, Subaltern Studies Group'un bir üyesidir ve postkolonializm teorileri ve bunların tarih yazımı ile bağlantıları ile ilgilenir. 2004'te Amerikan Sanat ve Bilim Akademisi'nin, 2006'da Avustralya Beşeri Bilimler Akademisi'nin onursal üyesi, 2010'da Londra Üniversitesi'nde, 2011'de Antwerp Üniversitesi'nde fahri doktor seçilir.

4 The Climate of History in the Planetary Age.

5 Canlılığın sürdürülebildiği tüm ortamlar gezegenimizin biyosferini oluşturur. Canlılığın sürdürülebildiği birçok değişik ortam –ekosistem–, biyosferin içinde yer alır. Ekosistemler organik ve inorganik sistemlerin iç içe olduğu büyük yaşam alanlarıdır. "Biyosferik kriz çağı" tespiti, her ne kadar bir "Komplo Teorisi" olarak algılansa da, ya da gerçekten bir "Komplo Teorisi" amacı güdülerek-çarpıtılarak piyasaya sürülse de; bu konuda yapılan bilimsel çalışmalar değerlendirilmeye değerdir.

mış ruhani bir varlık olarak görmek ve yüksek soyutlama yetileriyle doğayı daha da yönetilebilir kılmaktı.

Ama Hannah Arendt'in tabiriyle, bizi cahilleştiren, "dünyadan uzaklaşmamız" ve yarattığımız yapay dünyalara duyduğumuz coşku oldu. Bedenselliğimizden ve dünyasallığımızdan, ya da çağdaş jargonla söylemek gerekirse: Biyosferik kimliğimizden habersizce coşmayı yeğledik. Ne kadar çok *"insanın dünyevi refahı peşinde koşmak için dünyayı 'çalıştırırsak', gezegenle de o kadar sık karşılaşırız"*.

İnsan ve diğer yaşam formları arasındaki bağlantı ve bunların dünya sistemi süreçleriyle yakın bağlantıları.

Chakrabarty'ye göre "gezegen" terimi, "küre"nin, yani kapitalizmin küreselleşmesinin yarattığı ağ bağlantılı teknosferin [6] zıttıdır. Gezegen, kimyasal makro döngüleri ve dünya sistemlerini kendi yaşam koşullarımızı tehlikeli hâle getirecek şekilde değiştirdiğimizde ortaya çıkan şeydir. Gezegen, bizim bastırılmış biyosferik kimliğimiz ve çılgın küreselleşmemizin altında sakladığımız şeydir. Dünyanın ekolojik felaketleri, gezegenin hayatımızın ne denli önemli bir koşulu olduğunu gösteriyor. Bu fikir biraz Heidegger'i anımsatır.

Genel olarak, bir zamanlar Avrupa'yı "taşraya dönüştürmek" için yola çıkan post-kolonializm teorisyeni Chakrabarty'nin Antroposen'deki [7] tarihselliğimizi yansıtmak için Alman düşünce geleneklerini sorgularken sergilediği entelektüel çevikliği görmek hayli etkileyici. Chakrabarty bu çerçevede doğan ürününü, yeni bir "tarihin iklimi" ile karakterize edilen "gezegen çağımız" için bir "felsefi antropoloji"nin hazırlık çalışması olarak görüyor: Artık insanlık tarihinin cephelerinin arkasına saklanamayız. Nihayetinde, yaşam tarihinin ve dünya tarihinin bir parçası olduğumuz konusunda netleşmeliyiz. Tarih anlayışımızın genel iklimi kökten değişmiştir.

Bu bakış açısı, bir yandan insanlık tarihinin doğal tarihin dışında gerçekleştiğine ilişkin narsist fikri sarsarken, diğer yandan ise özellikle türlerin yok olması ve iklim değişikliği yoluyla yaşam tarihine en derin müdahaleleri gerçekleştirdiğimizi kabul etmemizi sağlıyor. Chakrabarty'ye göre, her iki nokta da marksist eleştiride oluşturulan kör noktalardır.

Bu kör noktalar, insan merkezci olmaya devam ediyor ve biyosfere olduğu gibi bakmayı reddediyor: Bizim için her zaman yabancı ve ulaşılamaz kalan kaçınılmaz yaşam gerçekliğimiz. Bununla birlikte, fosil yakıtlı sanayileşmeyi hızlandırmada kapitalizmin oynadığı rolü anlamak için marksist eleştiri hâlâ elzemdir.

Anahtar bir etik kategori olarak, Chakrabarty "gelişmeyi" ortaya koyuyor. Antroposen'deki siyasi düşüncemiz artık; klasik faydacılıkta olduğu gibi en büyük sayının en büyük mutluluğu getirdiğine, ya da aydınlanmış hümanizmde olduğu gibi olgun bireye dayanamaz. Bugün siyaset, "insan ve diğer yaşam formları arasındaki ilişkiyi ve onların dünya sistemi süreçleriyle yakın ilişkilerini" anlamak ve aktarmak anlamına gelmektedir. İşte ancak budur ki, yeni bir siyasi eylem hedefi olarak biyosferin, insan yaşamı için "yaşanabilirliği" ile sonuçlanabilir.

Bununla birlikte, paradoksal olarak bu yaşanabilirlik, insan olmayan yaşamı bile bir endişe nesnesi hâline getirme yeteneğimizle bağlantılıdır. Bu bakış açısı, her zaman var olan yapıları devam ettirmeyi amaçlayan sürdürülebilirlik mantrasının da [8] bir eleştirisidir. Aksine, özgürlük ideallerimizin bu yapılarla –hızla artan fosil yakıt kullanımı ve bunların uygun olmayan torunları gibi– ne kadar iç içe geçtiğini acı bir şekilde kabul etmeliyiz.

Putin'in Ukrayna'ya yönelik saldırı savaşının birçok nedeni var. Birincisi, ne pahasına olursa olsun fosil yaşını uzatmak istemesidir. Almanya çok uzun süre körlük ve açgözlülük oyunu oynadı. Bu fosil çılgınlığının küresel tarihsel ve post-kolonial boyutları üzerine detayları Chakrabarty kadar incelikli bir şekilde yansıtmayı başaran çok az tarihçi var. Yeni kitabı, insanların Antroposen'e yerleştirildiği durum üzerine 15 yıllık yoğun bir kafa yormanın sonucudur. Kitabında derin içgörüler sunar, ancak en derin olan aynı zamanda en basit olandır:

"Hepimiz Brahmin değil Dalit bedenleriyiz. Bunu anlayamaz ve kültürümüzü diğer canlılarla bir arada olacak şekilde hizalayamazsak, bu kültür yok olmaya mahkûmdur." ■

Kaynak: Bu yazı İklim Aktivistleri'nin iletişim ağında, 3 Mart 2023'te gerçekleştirilecek olan Dünya İklim Grevi hazırlıkları kapsamında tartışılmak üzere iletilen yazılardan biridir. Bernhard Malkmus'un Chakrabarty ile yeni kitabı hakkında yaptığı bu söyleşi, 22 Nisan 2022 tarihli Süddeutsche Zeitung'ta yayınlanmıştır. Çevirilerde, felsefi açılımları birebir türkçeye aktarmak hem çok önemli hem de çok güç oluyor. Bu açıdan Rosa Luxemburg Vakfı'nın Chakrabarty ile gerçekleştirdiği programı da dinleyerek, iki söyleşiyi elden geldiğince doğru bir biçimde harmanlamaya çalıştım.

Çeviri: Ganime Gülmez

6 İnsanların yarattığı tüm nesnelerden oluşan sistemin genel olarak adlandırılışı.

7 Antroposen terimi, yeni bir jeokronolojik çağı adlandırmak için bir öneri olarak ortaya çıktı: Yani insanların dünyadaki biyolojik, jeolojik ve atmosferik süreçler üzerinde en önemli etkileyicilerden biri hâline geldiği çağı ifade eder.

8 Mantra, kutsal bir heceyi, kutsal bir kelimeyi ya da kutsal bir mısrayı belirtir. Bunlar, bu dünyada kendini çoğunlukla tekrarlayan okumalarla gösterdiği varsayılan ruhsal bir gücün "ses bedenleri"dir.

Jens Beckert:
“İklim değişikliğine neden çok yavaş tepki veriyoruz?”

Köln’de bulunan Max Planck Toplum Araştırmaları Enstitüsü [1] Direktörü Jens Beckert [2] *“İklim değişikliğine çok yavaş tepki vermemizin sebebi ne?”* sorusunu yöneltiyor. Ve bu soruya tereddüt etmeden şu yanıtı veriyor:

“Modern kapitalist toplumlar başka türlü yapamaz: Ekonomi, devlet ve nüfus doğaya karşı çalışır.

Modern kapitalist toplumlar, küresel bir kamu yararı sorunu olan iklim değişikliği sorununu hem ekonomide, hem devlet yapısında hem de toplumsal açıdan çözmeyi imkânsız kılan teşvikler ve güç-iktidar yapıları oluşturur... Çünkü iklim krizinin kapitalist, demokratik ve tüketici toplum yapılarında çözülmesi mümkün değildir.”

Maliyet sorunu nedeniyle çevre ve iklim korumadaki başarısızlık

Aslında burada her şey söylenmiş ve makale bitirilmiş gibi görünse de, Beckert her şeye rağmen en kötüsünden kaçınma girişimlerine ışık tutuyor. Birinci nokta: CO_2 emisyonlarının fiyatlandırılması.

1970’lerde ekonomistler işte bu fikri ortaya attılar. Kapitalist ekonomide kâr maksimizasyonu tek itici ve düzenleyici güç olduğundan ve bu ekonomik yöntemin doğa ve insan refahı üzerindeki etkilerinin dikkate alınması ilke olarak dışlandığından, iklime zarar veren üretim yöntemlerinin daha pahalı hâle getirilmesi gerektiğini düşündüler. Bu sorunun devlet tarafından uygulanan bir vergi sistemiyle çözülebileceğini ve böylelikle, yatırımları daha doğa dostu bir yöne yönlendirebileceklerini düşündüler.

Büyük bir kesim, tabiri caizse kapitalizme kendi silahlarıyla haddini bildirmeyi son derece akıllıca buldu. Ve “yapay bir pazar” olarak sertifika ticaretini kurdu. Bugüne gelindiğinde, kurulan bu pazarın kendisine yüklenen beklentileri hiçbir şekilde karşılamadığı söylenebilir. Henüz o süreçte Bonn’da düzenlenen 2001 Dünya İklim Konferansın’da EUROSOLAR fikrine, bu fikrin “emisyonsuz bir enerji kaynağına geçişi hızlandırmak yerine felce uğratacağı” gerçekliğine yönelik uyarılarda bulunulur. Bu piyasanın teslim ettiği bir “kafa doğumu”, kapitalizmin doğa dostu olmasını sağlayamayacağı gibi, aksine doğayı kapitalist kategoriler altına alır.

Kirletme ve yok etme izinleri birer meta gibi satın alınabilir hâle getirilir. Böylelikle de bu faaliyetler birer onurlu davranış hâline getirilmiş olur.

Planları yapan politikacılar, bu planlardan en çok etkilenecek olan alt gelir gruplarının protestolarını önlemek için de kirlilik ödeneği fiyatlarını düşük tutmaya çalışırlar.

Tüm bu yapılandırma sürecinin ardından yeni bir başlangıç noktası belirlemek kaçınılmaz hâle gelir. Beckert, doğayı ve iklimi koruyan bir ekonomi geliştirmek üzere farklı bir olası başlangıç noktası olarak, ekolojik yönelimli pazarların kurulmasından bahseder. Bunlar birçok kişi tarafından desteklenecek olsa da, ürünler daha pahalı olduğu için niş [3] olarak kalmaya devam edecektir. Aynı durum, nüfusun tüketici davranışını daha ekolojik bir yöne yönlendirmeye yönelik devlet girişimleri için de geçerlidir. Bu sorun, maliyet sorununun sınırlandırmalar yarattığı her yerde ortaya çıkar. Sadece kârı maksimize edenler açısından değil, aynı zamanda tüm nüfusun düşünce ve eylemleri üzerinde belirleyici-güçlü bir etkiye sahiptir.

“Manevi Kaynaklar”

Ancak bir noktada “toplumların manevi kaynakları vardır” ifadesi gündeme gelir: Merhaba! Ah ya! Var mıdır pazarlık ve pazarlıktan başka bir dünya?

“Manevi kaynaklar” oynamak için ayrılan odalara yerleştirilir! İlginç. Buradaki “ahlak”, görevin az ya da çok keyifsiz bir şekilde yerine getirilmesi ve düzenlemelere, gelenek ve göreneklere uyulması anlamına değil, özgür, eğlenceli ve bu nedenle keyifli bir şey anlamına gelir.

---

1 Max Planck Toplum Araştırmaları Enstitüsü: Esas yoğunlaştığı nokta ekonomik, sosyal ve politik eylem arasındaki bağlantıları incelemektir. Öncelikle kurumsal bir yaklaşımla, piyasaların ve ekonomik organizasyonların tarihsel-kurumsal, politik ve kültürel bağlamlara nasıl yerleştiği, nasıl ortaya çıktığı ve sosyal bağlamlarının nasıl değiştiğine dair araştırmalar yapmaktadır. Enstitü, teori ve politika arasında bir köprü kurmayı amaçlayarak kurulmuştur.

2 Jens Beckert (1967): Alman sosyolog. Araştırmaları ekonominin toplumsal yerleşimi, piyasa sosyolojisi, örgütsel sosyoloji, miras sosyolojisi ve sosyolojik teori üzerine odaklanmaktadır.

3 Bir türün ekolojik nişi, bu organizma türünün yaşamak için ihtiyaç duyduğu habitattaki tüm abiyotik ve biyotik çevresel faktörlerin toplamıdır. Örneğin: Beslenme, kuluçka odaları, avlanma yöntemleri, aktivite süreleri ile ilgili her şey. Ayrıca türün çevresi üzerindeki etkisini de içerir. Ekolojik niş bir alan değil, bir ilişkiler yapısıdır.

(Belki de "etik" daha uygun bir terim olabilir.) Oyun denen şey, "ciddi" olan etkinliklerden farklıdır. Çünkü bir amaç için çabalamaz, hiçbir amaç peşinde koşmaz, kendi içinde, kendisi için bir amaçtır.

Beckert, "çevre dostu ürünler için açılan pazarlar", "ekolojiye yapılan yatırımlar", "kömür madenciliğini durdurma girişimleri", "iklim grevleri" ve çok daha fazlasını bu tür zeminlerde konumlandırır.

Aristoteles, hayatın maddi gerekliliklerini yerine getirmek üzere gerçekleştirilen amaçlı çalışma, yani "yaratmak" ile amaçsız "sadece yapmak" arasında bir ayrım yapmıştı. Bu ayrım tam da Beckert'in makalesiyle örtüşüyor. Ve bu doğru! Çünkü bir güneş enerjisi sisteminin inşası elbette sadece "yapmaktan" ibaret olmayıp, amacı güneş enerjisi üretimi olarak hedeflenen iş adımlarından oluşur. Aynı zamanda, bitkinin amacı küresel ısınmayı kontrol altında tutmaksa, bu eylemi "sadece yapmak" karakterine sahiptir. Çünkü bunun başarılı olup olmayacağı belirsizdir. Bunun için eylemin "kendinde bir son"u olması gerekir. Burada, "sadece yapmak" eylemi ve bir şeyi doğru ve tutarlı yapmanın verdiği tatmin ve esenlikte yatar.

Enerji geçişinin öncüsü ve en önemli başlatıcısı olan Hermann Scheer [4], etik eylemi bir yük olarak değil, yenilenebilir enerjilerin yayılması için ele alınması gereken bir insan ihtiyacı olarak görüyor (Enerji Özerkliği, s. 274).

Etik eylem, sadece kendi başına "kendi içinde bir amaçtır". Amacı yaratmak değil gerçekleştirmektir. Etik, yani kasıtsız eylemlerin çok geniş kapsamlı sonuçları olabileceği gerçeği ise tamamen farklı bir konudur ve hesaplanamaz. İsa örneği gibi. İsa gerçekleştirdiği etik eylemlerin, kendisinin çarmıha gerilmesiyle ve ardından büyük bir dini organizasyon oluşumuyla sonuçlanabileceğini hesaplamamıştı.

Evet, ahlâk üzerinden dindarlık alanına girmemiz tesadüf değildir. Ve enerji üretimi teknik konusundan yola çıkarak buraya gelmemiz, ilk başta beklenmedik ve şaşırtıcı görünebilir, ama öyle değil. Keşfedilen tüm yol ve yöntemler, yani teknoloji varlığını dindarlık ihtiyacına borçludur.

Başından beri insan yiyecek, giyecek ve barınma ile sadece kısmen tatmin olandı. Başka şeylere de ihtiyacı vardı; dans, ritim, ritüeller, kaya oymaları, vb. Kısacası: Maneviyat. Varlığının bu boyutu onun için o kadar önemliydi ki, bunun için mümkün olduğu kadar çok zamana sahip olmak istiyordu. Bu yüzden araçları icat etti ve maddi ihtiyaçların maliyetini azaltmak için onları sürekli geliştirdi. Sonuç olarak, binlerce yıla yayılan kademeli bir yüksek gelişme süreci ortaya çıktı.

Sonra, 18. ve 19. yüzyıllarda, aynı zamanda bir tersine dönüşe de yol açan Kuantum sıçraması gerçekleşti. Buhar makinesinin ve içten yanmalı motorun icadıyla elde edilen neredeyse sınırsız güç gelişimi, insan emeğinin üretkenliğini ölçülemeyecek kadar artırdı. Daha önce sadece sihir olarak açıklanabilecek şeyler mümkün hâle geldi.

Bu yepyeni olanaklar insanlığı tarifsiz bir şekilde büyüle-

4 Hermann Scheer (1944-2010) bir Alman politikacıydı. 1980'den ölümüne dek Alman Federal Meclis Üyesi ve 1993'ten 2009'a kadar SPD'nin (Almanya Sosyal-Demokrat Parti) Federal Yürütme Komitesi üyesiydi. 1999'da yenilenebilir enerjiye olan bağlılığından dolayı Doğru Geçim Ödülü'nü aldı.

di. Ve büyülenen insanların bilincini tamamen tekelleştirdi. Teknolojinin amaca giden bir araç olduğu, maneviyat için sadece bir alan oluşturmakla sınırlandığı gerçeği gözden kayboldu. Teknoloji ve onun hızlı gelişimi, etik ve eğlenceli salt eylem yerine, kendi içinde bir amaç hâline geldi.

Ancak bu döngü içerisinde, teknolojinin detaylarda muazzam iyileştirmeler ve kolaylıklar getirdiği görülürken, aynı zamanda gezegenin sunduğu temel yaşam koşullarını da yok ettiği ortaya çıktı. Ki bu gelişim insanların kendileri üzerinde de yıkıcı bir etkiye sahipti. Bu yıkıcı etkiye maruz kalan insan, teknolojinin kullanımı yoluyla maddi çalışmalardan kurtulan zamanını "salt eyleme" ve içsel büyümeye adamak yerine, kendisi makineleşen hâle geldi. Boş zaman ve eğlence endüstrisinin satın alınan ürünleri, otonom yaratıcılığın yerini aldı. Bu ise zihnin ve ruhun yoksullaşmasıyla sonuçlandı.

Gelinen aşamada, yani günümüzde bu durumdan çıkılıp çıkılamayacağı ve nasıl çıkılacağı konusunda düşünceler mevcuttur. Merkezi çıkış noktası, atmosferin sıcaklığı üzerinde düşürücü bir etkiye sahip olma girişimidir. Bunun için de, fosil ve nükleer enerjiden %100 yenilenebilir enerjilerden arza geçiş kilit rol oynamaktadır.

Ne zaman, ne kadar ve ne tür yenilenebilir enerji üretimi yapılması gerektiği, atmosferde hâlihazırda var olan sera gazları yükünün nasıl azaltılabileceği ve çok daha fazlası hesaplanmaya çalışılıyor. Bu tür çabalar kesinlikle haklı çabalardır. Ancak bu çabalarla çözülmesi amaçlanan sorunu yaratanların da aynı bilimsel ve teknik zihniyete sahip olduklarının altı çizilmelidir.

Bilimsel-teknik düşünme parçalara ayırmaktır, analiz etmektir. Bu düşünüş tarzı, güvenli ve kesin olarak öngörülebilir bir etkiye sahip olan, açıkça yönetilebilir eylemlerin söz konusu olduğu bir ayrıntıyı seçer.

İklimi ve gezegendeki genel durumu şekillendirmeye gelince, bunun tersi doğrudur. Burada sonsuz sayıda etkileşen faktörlerin bir çehre bütünlüğü ile karşı karşıyayız. Burada güvenli bir aksiyon ve etki-etkilerin ilişkilendirilmesinden bahsedilemez. Yani bir rüzgâr parkıyla daha fazla soğuma elde edilemez. Bu parkın tüm atmosferi soğutmaya küçük bir katkı sağladığı umulabilir, hatta varsayılabilir. Ancak bu katkı dahi kesin değildir.

Genel olarak, neredeyse her şeyin genişleyen teknik fizibilite sürecinde ortaya çıkan güvenliğini sağlama düşüncesi, gezegenin tamamına bir göz atmak zorunda kaldığımız için önemini yitiriyor. Fizibilitenin –uygulanabilirliğin– sınırları vardır. Kendi kendine hizmet eden teknoloji patlamasının hararetinde bastırılan şey yeniden somutlaşıyor: "Yaratmak" her şey değildir. Doğru olduğu yerde elbette teknik düşünceye ihtiyacımız var. Ancak manevi yöne, amaç ve kesinlikten bağımsız, hesaplamayan ama şu anda olanı hisseden o tanımlanamaz yöne de ihtiyacımız var. Mevcut dünyada-tarihsel noktada yeni ve özel olan şey, her iki yönün sadece birbirini tamamlayıcı bir şekilde karşı karşıya gelmemesi, aynı zamanda samimi bir kaynaşmaya ihtiyaç duymasıdır.

Scheer, hem teknik hem de politik açıdan enerji geçişinin somut gereklilikleri üzerinde çalıştı. Ve bu çalışmalarında daima etik, manevi yönü de ele aldı: *"İnsan, günlük yaşamı düşünmenin ötesinde, bir 'homo ökonomikus [(5)]'tan daha fazlasıdır. Mevcut ve bireysel ekonomik fayda-yarar, insan davranışını belirleyen tek dürtü değildir."* (Enerji Özerkliği, s. 273)

Veya: *"Yenilenebilir enerjiler için alınabilecek temel ekolojik karar", "etik saikler olmadan"* ortaya çıkmaz. (s. 279)

"Yenilenebilir enerjilere yönelik bir sistem değişikliği fikri, değerleri, etik ihtiyaçları ve buna bağlı ilgi alanlarının yanı sıra rasyonel yeteneklerine de hitap edildiğinden, artan sayıda insanı motive etmek için tüm ön koşullara sahiptir." (s. 274)

Sağlıklı bir dünya özlemini öğretelim!

Antoine de Saint-Exupéry [(6)]:

"Bir gemi inşa etmek istiyorsan, adamlara odun getirmeleri, aletler hazırlamaları, görevler vermeleri ve işi bölmeleri için emir verme, ancak adamlara uçsuz bucaksız denizi özlemeyi öğret."

İçinde bulunulan ruh hâli –mod–, ihtiyaçların karşılanmasından tamamen farklı bir güç, tamamen farklı bir üstünlük ortaya koyar.

O zaman güneş ve rüzgâr sistemleri, akarsu ve gelgit santralleri, kısa ve uzun vadeli depolama ihtiyacı ortaya çıkabilir. Ama buna gerek yok. Hiçbir şey olmak zorunda değil, hiçbir şey kesin değil. Ancak Beckert'in son cümlesi de kesin değil: *"Toplumlarımızın zaman içerisinde içinde bulundukları durumdan çıkış yolunu bulacakları bir temenni olmaya devam ediyor."* ■

Kaynak: Bu yazı İklim Aktivistlerinin iletişim ağında, 3 Mart 2023'te gerçekleştirilecek olan Dünya İklim Grevi hazırlıkları kapsamında tartışılmak üzere iletilen yazılardan biridir. Jens Beckert'in makalesi ise, 10 Kasım 2022 tarihli "ZEIT" gazetesinde yayınlanmıştır.

Çeviri: Ganime Gülmez

---

5 Rasyonel bir ajan olarak da bilinen homo ökonomikus, ekonomi ve oyun teorisinde bir fayda maksimize edicinin teorik modelidir. Makroekonomide, bu model genellikle ekonomik süreçleri analiz etmek için sözde temsili bir ajan olarak kullanılır.

6 Antoine Marie Jean-Baptiste Roger de Saint-Exupéry (1900-1944): Küçük Prens'in yazarı olarak tanınan, Fransız yazar ve pilot. Antoine de Saint-Exupéry, yaşamı boyunca zaten tanınan ve başarılı bir yazardı ve kendisini daha çok sadece 'yanı sıra' yazan profesyonel bir pilot olarak görmesine rağmen, savaş sonrası yıllarda bir kült yazar oldu.

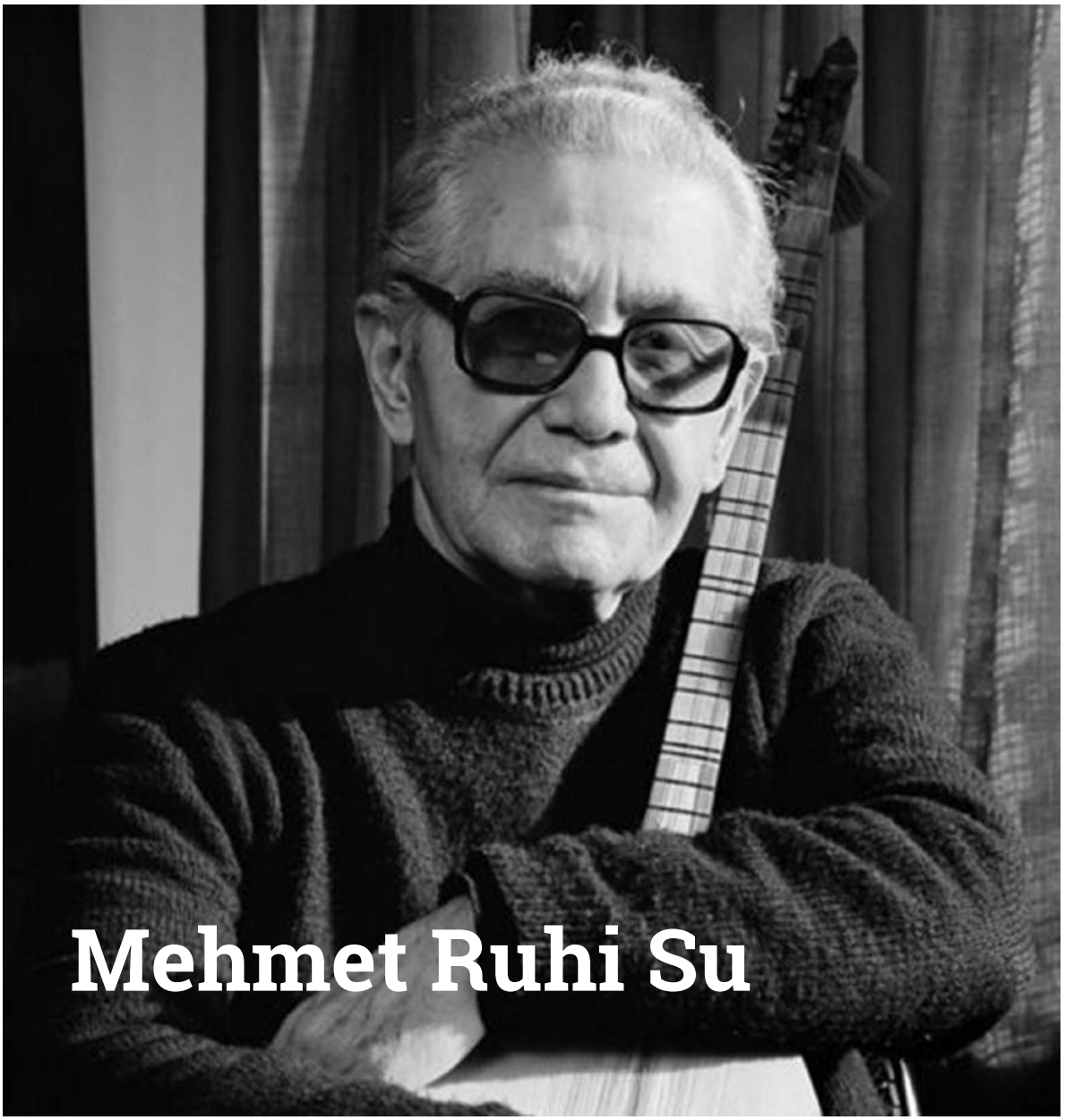

Mehmet Ruhi Su

"Sanatçı hem dünyadaki, hem de kendi toplumundaki gelişmelerin dışında kalamaz; fakat sanatçıyı da, sanatı da yapan asıl bir toplumun kendi kültürü ve koşullarıdır."

Ruhi Su

■ MEHMET DESDE

Halk müziğinin öncülerinden, opera sanatçısı Mehmet Ruhi Su, 37 yıl önce yaşama gözlerini yumdu. Ruhi Su, Nâzım Hikmet'in şiirini besteleyen ilk sanatçıdır. 1950'de Süvarinin Türküsü'nü (Dört Nala Gelip Uzak Asya'dan) besteler. 1963'de Nâzım Hikmet'in ölüm haberi geldiğinde Ruhi Su "Karalı Bir Haber Düşmüş Geliyor" ağıtını, bir türkü ezgisini yorumlayarak söyler. Opera'da iken, "Hayali Gönlümde Yadigâr Kalan" (On Beşlere Ağıt) ve "Baladız Destanı"nı (1944) yapar. Ruhi Su'nun ismini duymayan, müziğini dinlemeyen insan çok azdır. O'nu biraz daha tanıtmayı önemli görüyorum.

Yaşamı ve eğitim yılları

Ruhi Su 1912'de Vanlı Ermeni bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Kendi anlatımıyla, *"Birinci Dünya Savaşı'nın ortada bıraktığı çocuklardandı"* (Zeynep Oral, Milliyet Sanat Dergisi, 1 Mayıs 1984) 73 yıllık yaşamının bir kesiti hep gizemli kalır. Bunun nedeni de Ermenilere yönelik yapılan soykırım hakkında gerçeklerin açıkça yazılmamasıdır.

Van yöresinde Ermenilerle ve yerel güçler arasında çatışmalar artar. Van çevresinde yaşayan Ermeniler, Kürtler tarafından katledilir. Kürt çetelerden kaçan Ermeni köylüleri Van'ı doldurur. Van Valisi Cevdet Bey'in uzlaşma bahanesiyle çağırdığı Taşnak lideri İşkhan Bey, 16/17 Nisan 1915 gecesi Hirç Köyü civarında tuzağa düşürülerek öldürülür. İşkhan Bey'in iki oğlu da diri diri kuyuya atılır. Van Valisi Cevdet Bey bununla da yetinmez, emrindeki Kasap Taburu'na Ermeni köylerini yerle bir etme talimatını verir. Nisan ortasına doğru Van'daki Ermeni toplumunun tüm ileri gelenleri valilik emriyle tutuklanıp öldürülür. Köylerdeki Ermenilerin silahları toplanır. Erciş'te bütün Ermeni erkekleri köy meydanlarında toplanıp boğazlanır. 15 Nisan'da Van'ın Akants köyünde 500 Ermeni Osmanlı hükümeti tarafından kurşuna dizilir. Katliamlar Van'a yakın 80 köyde sürer. 3 gün içinde 24 bin Ermeni katledilir. 20 Nisan 1915'te bir Osmanlı askerinin bir Ermeni kadınına şiddet uygulaması ve bunu gören Ermeni gençlerinin de askerlere ateş açmasıyla direniş başlar. Ayaklanma haberi İstanbul'a gelir ve tehcir kararı alınır. Van ve çevresinde yaşayan Ermenilerin büyük çoğunluğu katledilir. 9 Mayıs'ta Van ve Bitlis vilayetlerine çekilen bir şifreli telgraf ile Van ve civarındaki Ermenilerin tehcir edilmeleri emredilir. Aslında bu denli kapsamlı bir tehcir kararı alınmasında, Ermenilerin eylemleri yalnızca bir bahanedir. Sarıkamış yenilgisi ve Çanakkale savaşının başlaması, kararın hızla uygulamaya sokulmasına yol açar. Van'da Ermenilere yönelen katliamın bir sonucu olarak Ruhi Su'nun da ailesi katledilir.

Ruhi Su, Van'dan Adana'ya getirildiğinde fakir bir ailenin yanına verilir. Onları amcası ve yengesi sanır. Adana, İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal edildiğinde 6 yaşındadır. Adanalılar Toros dağlarına göç eder. Yanına verildiği "amcası ve yengesi" de bu göçte yer alır.

"Altı yaşına geldiğinde Adana İngiliz ve Fransız işgali altındaydı. İşgalin getirdiği sorunlara dayanamayarak Toroslara kaçtılar. Toroslara sığındılar, oradan oraya göçtüler. "Kaç kaç" deniliyordu bu olaya. Kurtuluş Savaşı'nın sonunda Adana'ya döndüler. Amcanın gerçek amcası olmadığını öğrenmişti bile. Ama anasız, babasız, amcasız, teyzesiz öyle çocuk vardı ki o sıralar, hiç önemsemedi. Çocuk olmayı önemsemediği gibi". ("Bir de Ruhi Su Geçti", Füsun Akatlı, s.9, Mart Matbaacılık, 2001, İstanbul)

Ruhi Su'nun yaşamında "göç" olgusu önemli bir yer tutmaktadır. Halkın "kaç kaç" olarak adlandırdığı dönemin son bulmasının ardından Adana'ya döner. Adana'ya döndüğü yıllarda eğitim süreci de başlar. Ruhi Su, o dönemi şöyle anlatmaktadır:

"Adana'ya döndüğümüzde on yaşındaydım. Hüseyin adında bir mahalle arkadaşım vardı. Annesi beni çok severdi. Bir gün "Gel oğlum, seni de Hüseyin'in okuluna yatırayım, daha rahat edersin" dedi. Hüseyin'in okulu dediği, Öksüz Yurdu Darül Eytam'dı. O zamanlar Adana'da Suphi Paşa derler, soylu aileden, nüfuzlu bir paşa vardı. "Köyden geldi, kimsesizdir" diye bir mektup yazıp, "Al bunu, Öksüz Yurdu müdürüne ver" dedi." ("Van'dan Yarınlara Engebeli Bir Yolda", Zeynep Oral, s.173, Milliyet Sanat, 1984)

Ruhi Su'nun yatılı okul yaşamı 10 yaşında başlar. Öksüzler yurdunda, sesinin farkına varılır. Türküler, marşlar söyletilir. Yaşı büyük olduğu için sınıf atlatılıp 3. sınıfa kabul edilir. Bir yıl sonra öksüzler yurdunun müzik öğretmeni Mehmet Tahir, yurda bir keman alır. Ruhi Su böylelikle 4. sınıfta keman öğrenmeye ve klasik müziğe de ilk adımını atar.

Ruhi Su, Darül Eytam'da eğitim görmektedir. Gönlü Musiki Muallim Mektebi'ndedir. Musiki Muallim Mektebi, orta eğitime müzik öğretmeni yetiştirmek için kurulan, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir eğitim kurumudur. Müzik Öğretmen Okulu sınavına Ruhi Su da girer ve sınavı kazanır. Fakat bu sınavı birlikte girdiği yurttan arkadaşı Şaban kazanamaz. Arkadaşının şartlarından dolayı okul müdürü Ruhi Su'nun yerine arkadaşının bu yıl kaydının yapılması gerektiğini, diğer yıl tekrar sınav yapılacağını söyler. Bir yıl sonra beşinci sınıfta Ruhi Su ve arkadaşı Suphi sınava girer ve ikisi de kazanır. Kayıt işlemleri için dosyalar Ankara'ya gider. Bu sırada, dönemin Savunma Bakanı Recep Peker'den öksüz yurtlarına bir başka bildiri gelir. Bu bildiride: *"okulu bitiren tüm çocuklar zorunlu olarak askeri okullara girecek"* denmektedir.

Ruhi Su okumayı çok istediği müzik okuluna giremez. Diğer yıl, öksüz yurtlarındaki çocuklardan okulu bitirenlerin, zorunlu olarak askeri okullara götürülmesi söz konusu olur. Böylelikle Ruhi Su İstanbul Halıcıoğlu Askeri Lisesi ile tanışır. Bu dönemi Ruhi Su şöyle anlatır:

"Bize bunu duyurdular. Çok üzüldüm, ama yerimi Şaban'a verdiğime hiç pişman olmadım. Suphi, ben ve diğer arkadaşlarımla birlikte, İstanbul Halıcıoğlu Askeri Lisesi'ne gidecektik. Yeniden Müzik Öğretmen Okulu'na nasıl gideceğimi düşünmeye başlarken, askeri okula gitme hazırlıklarımız başladı. Doktor kontrolünden geçtik. Göz muayenesinde az görüyormuşum numarası yaptım; ama sağlam olduğuma karar verdiler." ("Ruhi Su Sen Gittin Gideli", Alaettin Bahçekapılı, Nabi Belekoğlu, s.14, BRT Yayınları, 2016, İstanbul)

Adana'dan ayrılmadan önce Ruhi Su'nun Mehmet olan ismine ikinci bir isim olan Ruhi de eklenir. İstanbul Halı-

cıoğlu Askeri Lisesi'nde, Müzik Öğretmen Okulu'na nasıl gideceğinin planlarını yapar. O dönemi şöyle anlatır:

"İstanbul Öksüzler Yurdu öğrencileri bize yol gösterdiler. Beni kendi yurtlarındaki Ahmet Muhtar Bey ile tanıştırdılar. Akşam oldu mu kantinde toplanırdık. Ağabeyler "hadi Ruhi çal" derlerdi. Keman çaldırırlardı. Bir akşam yine kantinde ağabeylere keman çalarken, okul komutanı içeri girdi; "Ne yapıyorsunuz? Bu ne rezalet?" dedi. Kemanı kaptığı gibi ayaklarının altına alıp, kırması bir oldu. Birkaç gün sonra, okul komutanı beni çağırdı. Kemanın parasını vermek isteyince, kabul etmedim. Çok üzülmüştüm. Aklım fikrim Müzik Öğretmen Okulu'na nasıl gidebileceğimdeydi. Buradan ayrılmanın yollarını arıyordum. Bir gün, Ahmet Muhtar bey Ankara'ya gelebilir misin diye sordu. Hiç bir şey düşünmeden gelirim dedim. Askeri Lise'den kaçmaya karar verdim. Kimliğim Müdüriyette idi. Arkadaşlarım aralarında para topladılar. İki kimliği olan bir arkadaşım da kimliğinin birini bana verdi. Yanımda sahte bir kimlikle bavulumu hazırlayıp, trene bindim. O zamanlar trenlerde çok sıkı kontrol yapılırdı. Tam Polatlı'ya yaklaşırken, polisler geldi, sorular sormaya başladılar. Nereye gidiyorsun, nerede kalacaksın? Kimliğimi aldılar ve 'yarın, merkezden gel al' dediler. İstasyonda indim. Sırtımda koskocaman bir bavul, önce Ulus, sonra Cebeci' ye yürüdüm. Nihayet Müzik Öğretmen Okulu'nun önüne geldim. Ahmet Muhtar beyi buldum. Beni görünce şaşırdı. Nasıl geldiğimi sordu. Kaçtığımı söyleyince derinden bir "eyvah" çekip, beni, Askeri Liseler Müdürlüğü'ne yolladı. Sırtımdan bavulu indiremeden oraya gittim. Karşıma çıkan ilk yetkiliye durumumu anlatmaya başladım. Konuşmaya başlamamla birlikte gözümden yaşlar boşandı. Masada bir albay oturuyordu. Bir taraftan anlatıyor, bir taraftan da ağlamaya devam ediyordum. Albayın da gözlerinin dolduğunun farkına vardım. Ama cevabı şu oldu: "Seni kabul edersem, herkes askeri okuldan kaçar." Sen okuluna dön, oradan dilekçe ile başvur." (Age., s. 15)

Ankara'dan iki inzibatla birlikte geri dönmek zorunda kalır. Kaçtığı için hapse atılır. Müzik Öğretmen Okulu'na gitmenin yollarını daha kapsamlı düşünmeye başlar. O yıllarda, askeri okullara girme isteği çok fazladır. Okul komutanına çıkıp, hastaneye sevkini ister. Muayeneler başlar. Göz muayenesinde, bütün harfleri yanlış okur ama doktorlar öksüz diye acıyıp sağlam raporu verir. Oradan kulak muayenesine gider. Kulak doktoruna durumunu anlatır. İsteğini tekrar tekrar söyler. Doktora kendisini çürüğe çıkarması için yalvarır. Doktor, "*iltihap üzenesinden dolayı mektebe devam edemez*" diye rapor verir. Askeri okul ile ilişiği kesilir. Müzik Öğretmen Okulu'na dilekçe yazar. Okuldan dilekçeye, yerimiz yok alamayız diye cevap gelir. Çürüğe çıktığı için Adana Öksüzler Yurdu'na geri dönmek zorunda kalır.

Adana'da liseye sonra da Öğretmen Okuluna geçer. Okulda teneffüslerde keman çalmaya devam eder. O dönemde Adana'da, bir sinemada sessiz filmler oynatılmaktadır. Sessiz filmlerin oynatıldığı sinemada, filmdeki sahnelere göre müzik yapan bir orkestra var. Orkestranın keman hocası Avusturyalı Ervix'dir. Ervix aynı zamanda Adana Öğretmen Okulu'nun da keman hocasıdır. İlk klasik batı müziği parçalarını ondan öğrenir.

1934'te soyadı kanunu çıkarılır. Su soyadını alır ve Mehmet Ruhi Su olur.

Müzik Öğretmen Okulu'nda eğitime başlamasının ardından sanat eğitimi başlar. Cumhurbaşkanı Orkestrasına seçilir ve orada çalışmaya başlar. Ardından konservatuvar ve opera eğitimi alır. Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve İkinci Ortaokulu'nda müzik dersleri verir.

Müzik Öğretmen Okuluna geçtikten sonra, âşık olduğu bir hemşire ile evlenir. Bir oğlu olur adını Güngör koyar.

Konservatuvarın opera bölümü öğrenciliği sırasında, bir hocası keman çalmasının ses tellerine zarar vereceğini, sesinin zayıf çıkacağını söyleyerek, bir tercih yapmasını ister. Bunun üzerine, kemanı bırakmak zorunda kalır.

Devlet Konservatuvarı'nda (1936–1942) opera sanatçısı olarak çalışmaya başlar.

1945'de Opera Kanunu çıkınca öğretmenliği bırakmak zorunda kalır.

Operayı ilk başladığı yıllarda ilk evliliği de sona erer.

1952'ye kadar Devlet Operası'nda çeşitli operalarda oynar: "Bastien Bastienne", "Madam Butterfly", "La Boheme", "Satılmış Nişanlı", "Fidelio", "Maskeli Balo", "Yarasa", "Figaro'nun Düğünü", "Rigoletto", "Aşk İksiri" ve en son "Konsolos" operasında rol alır.

Çocukluğunda başladığı türkü söyleme işine Öksüzler Yurdu'nda, Müzik Öğretmen Okulu'nda, Askeri Lise'de, Konservatuvarda ve Operadayken de hep devam eder. Söylediği türkülerin çoğu, Alevi deyişleri ve Alevi nefesleridir.

1951 TKP tutuklanmaları ve Ruhi Su

26 Ekim 1951'de, Marsilya'ya hareket edecek olan gemiye binmek için Galata Rıhtımı Gümrüğüne gelen, polis izleme raporlarında "kesik saçlı bayan" şeklinde tanımlanan genç bir kadın doktor gözaltına alınır. Bu genç kadın Doktor Sevim Tarı'dır (Sevim Belli). Doktor Sevim Tarı'nın gözaltına alınıp Sansaryan Han'a götürülmesiyle tutuklanmaların arkası bir çorap söküğü gibi gelir. TKP Merkez Komite üyesi ve Örgütlenme Sekreteri Zeki Baştımar, diğer MK üyeleri; Doktor Şefik Hüsnü Değmer, Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli, Mehmet Bozışık, Halil Yalçınkaya ardı arkasına tutuklanır.

TKP tutuklanmalarının hemen ardından İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Sansaryan Han'daki Birinci Şubesinin hücreler bölümü "Ankara Garnizon Komutanlığı 2 No'lu Askeri Ceza ve Tutukevi" olarak kullanılmaya başlanır. Sansaryan Han bir işkence merkezine dönüşür. Gözaltındakiler, Demokrat Parti'nin çıkardığı bir kararna-

meyle askeri sorgu hâkimi tarafından da sorgulanırlar. Tutuklananlar içerisinde asker kişiler bulunduğu gerekçesiyle de askeri mahkeme tarafından yargılanırlar. İki yılı aşkın bir süre Sansaryan Han'ndaki hücrelerde yatırılan tutsakların sayısı oldukça fazladır. Daha sonra Merkez Komutanlığı'nın bulunduğu Harbiye Askeri Ceza ve Tutukevine nakledilen tutukluların yargılanması da burada gizli celselerde sürdürülür. 187 kişi yargılanır.

Ruhi Su, 1946'da Ankara'da yedek subaylığını yaparken aynı zamanda operada oynamaya devam eder. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde oluşturduğu bir korosu vardır. Daha sonra hayat arkadaşı olacak Sıdıka Umut da, o yıl Dil ve Tarih'in Felsefe Bölümü'ne girer.

Ruhi Su ile Sıdıka Umut'un o yıllarda TKP ile ilişkileri vardır. TKP'ye yönelen operasyonlar Ruhi Su ve Sıdıka Umut'a kadar uzanır. Önce Ruhi Su'nun korosu kapatılır. 11 Kasım 1952'de Sıdıka Umut, evinden alınarak Ankara Birinci Şube'ye, oradan da Sansaryan Han'a götürülür. 12 Kasım'da ise Ruhi Su Ankara'da tutuklanır ve trenle İstanbul'a getirilir. *"Bu Nasıl İstanbul Zindan İçinde"*, Ankara'dan İstanbul'a Sansaryan Han'a getirilişini anlattığı türküdür.

Ruhi Su, Sıdıka Su da birbirlerinin Sansaryan Han'da olduklarını ancak 5 ay sonra öğrenebileceklerdir. Ruhi Su ağır işkencelere maruz kalır. Sıdıka Umut, Sansaryan Han'da askerler tarafından tabutlukların önüne getirilip bir doktorla görüştürülür. Doktor, Sıdıka Umut'a, neyi olduğunu sorar ve yavaş konuşmasını tembihler. Sıdıka Umut, neyi olduğunu yavaşça anlatmak zorunda kalır. Ruhi Su arka tabutluktadır ve Sıdıka Umut'u sesinden tanır. Sevdiği kadının hasta olduğunu bu koşullarda öğrenir ve "Mahsus Mahal"ı bu koşullarda yazar.

Mahsus Mahal derler, kaldım zindanda
Kalırım kalırım, dostlar yandadır
İki elleri kızıl kandadır kanda
Ölürüm ölürüm kardeş, aklım sendedir
Artar eksilmeyiz, zindanlarında
Kolay değil derdin, ucu derinde
Kumhan ırmağında, Karaburun'da
Bulurum bulurum kardeş, öfkem kındadır
Dirliğim düzenim, dermanım canım
Solum sol tarafım, imanım denim
Benim beyaz unum, ak güvercinim
Bilirim bilirim kardeş, gelen gündedir.

Sıdıka Su, o yılları şöyle anlatır: *"Orada, tüm soruşturmalarımız, '1. Şube Mahsus Mahal'de alınan ifade' diye başlardı. Yani, Sansaryan Han'ın adı, tutanaklarda 'Mahsus Mahal' diye geçerdi. Mahkûmlar arasında dilden dile bir türkü dolaşırdı. Bu, Mahsus Mahal'i hafife alan, onunla eğlenen bir türküydü. (...) Evet, aynı zamanlarda Ruhi'yle Sansaryan'daymışız. Üstelik o, benim orada olduğumu da biliyormuş. (...) Ben, çok güçsüzdüm. Sık sık hasta olurdum; anjin; grip. Aslında, şimdi işkence gören insanları düşündükçe söyleyeceğimden utanıyorum ama orada sille tokat döverler, hakaret ederler, uykusuz bırakırlardı. Ben, dayanamaz, mutlaka yere düşerdim. Yerler, buz gibiydi. Hemen hastalanmıştım orada da. Sonra, bir kanama başlamıştı. Ve bir türlü geçmiyordu. Bir ay, iki ay sürmüştü bu. Sonunda, doktor getirmek zorunda kalmışlardı. Sansaryan Han'da tabutluklar vardı. Onların önündeki geniş alanda görüşmüştük doktorla. (...) Doktor, sormuştu. Yanımızda, askerler de vardı. Ve yavaş konuşmamı tembihlemişlerdi. Ağzımı her açtığımda, daha da yavaş konuşmamı istiyorlardı. Mini mini konuşuyordum. Bazen de yükseliyordu sesim. Ruhi anlattı. Harbiye Askeri Cezaevinde Ruhi'nin kaldığı tabutluğun önünde konuşmuşuz doktorla. Ruhi de o zaman anlamış Sansaryan Han'da olduğumu. Üstelik hastayım. O içeride, eli kolu bağlı. Mahsus Mahal'i işte o tabutlukta düşünmüş. Mahsus Mahal, işte o tabutlukta düşmüş yüreğine Ruhi'nin."* (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Eylül 1992, Can Kartoğlu Gürses'in Sıdıka Su ile yaptığı röportajdan)

Harbiye Askeri Cezaevi

Ruhi Su ve Sıdıka Umut, ancak Harbiye Cezaevi'nde birbirlerini görürler. Ruhi Su ve Sıdıka Umut ile görüşmelerini yasal izne bağlamak için nişanlanmaya karar verirler. Nişan yüzükleri takılır. Harbiye Cezaevi'nde 3.5 yıl kalırlar. Cezaevinde kaldıkları süre içerisinde her hafta 10 dakika görüşürler, mektuplaşır, haberleşirler. Ruhi Su'nun sazı hapishaneye alınmaz. Faik Şekeroğlu adında bir arkadaşı, ona paspastan bir saz yapar. Hapishane, Ruhi Su'nun paspastan yapılan sazı ile çınlanır. İki yıl sonra Ruhi Su'nun sazının hapishaneye getirilmesine izin verilir. Ruhi Su hapsedilmiştir, ancak yüreğine, beynine zincir vurulması mümkün değildir. O, hapishanede arkadaşları arasından bir koro kurar, onlarla çalışır. Türküler derlenir, türküler söylenir. Her gün ses egzersizleri yapar.

Harbiye Cezaevi'nde evlenirler. Behice Boran ve eşi Nevzat Hatko nikâh şahitleridir.

Hapis yılları

Ruhi Su ve Sıdıka Umut, beşer yıla mahkûm olurlar. Erkekler Adana Cezaevi'ne, iki tutuklu kadından biri olarak kalan Sıdıka Umut ise, Sevim Belli ile birlikte Sultanahmet Cezaevi'ne gönderilir. Ruhi Su, mahkûmlarla birlikte, İstanbul'dan Adana'ya otobüsle götürülür. İkişer ikişer kelepçelenirler. Hem de öyle kelepçelemedir ki "Bir bakla genişlet" derler jandarmaya. Jandarma da genişletmez baklayı. Tutuklular, tuvalete bile kelepçeleri çözülmeden iki kişi olarak gider. Cemselerle Hasan Dağı'nın önünden böyle bilekleri zincirli geçerler. Hasan Dağı türküsü, bu uzun yolculuğun öyküsü olarak ortaya çıkar.

Hasan dağı Hasan dağı / Eğil eğil, eğil bir bak / Sıkıyor zincir bileği / jandarmada din iman yok / Gidiyor kalktı göçümüz / Gülmez, ağlamaz içimiz / İnsan olmaktı suçumuz / Hasan Dağı, insan olmak / Koçhisar üstünden

Ruhi Su Anlatıyor

1912'de doğdum. Çocukluğum ve gençliğim Adana'da, Çukurova'da ve Toroslar'da geçti. 1935-1936 yıllarında Ankara Müzik Öğretmen Okulu'nu bitirdim. Bu arada keman öğrenmeye çalışıyordum. 1936'dan sonra Ankara Devlet Konservatuvarı kuruldu. Devlet Konservatuvarı'nın Opera ve Tiyatro bölümleri açıldı. Opera Bölümü giriş sınavını kazandım. 1942'de bu bölümü bitirdim. 1952'ye kadar Devlet Operası'nda çeşitli operalarda oynadım. Bu arada çeşitli okullarda müzik öğretmenliği yaptım. 1952'den sonra müzik çalışmalarımı tümüyle türkülere yönelttim. (...)

1962'den bu yana plak yayınları ile uğraşmaya başladım. Türkülerle ilgili çalışmalarımı plaklarda topladım. Konserler ve plaklarda sergiledim çalışmalarımı. Düşüncem şuydu: Bir halk klasikleri albümü hazırlamak. Bu albümde gerek halk ozanlarımızın, gerekse halk türküsü türlerinin örnekleri yer alsın istedim. Şimdiye kadar on altı tane küçük 45'lik plak, on bir tane de uzunçalar hazırladım. Bu uzunçalarlarda Yunus Emre'yi, Karacaoğlan'ı, Köroğlu'nu, Pir Sultan Abdal'ı; halk müziğimizin bir bölümünü oluşturan Semahlar'ı, son olarak da Zeybekler'i dile getirdim.

Birçok halk ozanımızın ve çağdaş ozanımızın şiirleri üstünde çalıştım. Orhan Veli, Melih Cevdet, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Nâzım Hikmet gibi ozanların şiirlerini seslendirdim. Bunları bir müzik eşliğinde okumayı denediğim gibi "müziklendirerek" okumayı da denedim. (...)

Müzik alanında da, başka alanlarda olduğu gibi, herkes başının çaresine baktı. Bu arada kimi açıkgözler tarafından bir müzik endüstrisi oluşturuldu. Halk koşullandırıldı, yönlendirildi. Daha iyi bir müziğe ulaşmak için ciddi bir devlet çabası gösterilmedi. Tabii halk kendi diliyle konuşan, ona kendi diliyle seslenen müziği daha çok benimsedi. Batı müziğine yönelmek konusu da iyi anlaşılmadı. Batı ülkelerinde konservatuvarlar kendi müziklerini öğretmek, geliştirmek içindir. Bizde ise son yıllara kadar amaç sa-

bora / Gülek bir karanlık dere / Sıradağlar sıra sıra / Çukurova ana toprak.

Adana'ya gönderilmek üzere yola çıkan otobüste Vedat Türkali de Ruhi Su ile birliktedir. Vedat Türkali, o yolculuğu şöyle anlatıyor:

"Jandarma bizi ikişer ikişer ellerimizden kelepçeledi. Yan yana oturttular. Bir otobüs dolusuyuz. Otobüs şoförü otuz, otuz altı saatten beri hiç uyumamış bir adam gidiyor geliyor ve bizi ona teslim ediyorlar. Yola çıktık, Ankara'yı geçtik Koçhisar'a gelince karanlıkta adam durdu. Dedi ki 'arkadaşlar ben gidip uyuyacağım, iki üç saat burada kalacaksınız'. O karanlıkta oturuyoruz. Hasan Dağı'nı her dinlediğimde o gece gözümün önüne gelir. Biz otobüsün içindeyiz, dolunay var pırıl pırıl bir ay var. Şoför karanlıkta uyuyor, aydınlığın ortasında bir karanlık duvar gibi hatta bir bina fakat yanda Tuz Gölü var pırıl pırıl bir ışığın altında bir Tuz Gölü. Bütün görkemiyle Hasan Dağı var. Ben her Hasan Dağı'nı Ruhi'nin sesinden dinlediğim zaman o ses, o melodi, o anlattığı şeyler kafamda canlanır. Bütün görkemiyle ve bütün parlaklığıyla" (Hilmi Etikan, Ruhi Su Belgeseli, Ruhi Su Kültür ve Sanat Vakfı, 2004.)

Sürgün günleri

Ruhi Su ve Sıdıka Su, Haziran 1958'de tahliye olur. Beş yıl süren hapis döneminden sonra sürgün günleri başlar. Ruhi Su, sürgün yeri olan Çumra'ya, Sıdıka Su da Ankara'ya gönderilir. Ruhi Su, Çumra'da uzun uğraşlar sonucu sürgününü Ankara'ya aldırır. O yılları Sıdıka Su şöyle anlatır:

"Ben Ankara'ya, Ruhi de Konya'nın Çumra kasabasına gönderildik gözetim için. Bir süre sonra Ruhi'yi de aldırdık Ankara'ya. Fakülteye almadılar beni. Etimesgut'a iki kilometre kala, Ankara asfaltı üstünde işçi evlerinde

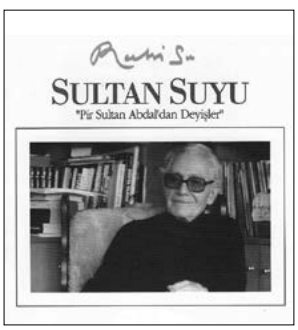

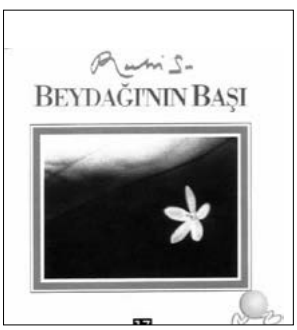

dece Batı müziğini öğrenmek ve icra etmekti. Bu amacı eleştiriyor değilim. Elbette ileri bir müziğin eğitimini görmek yararlıdır, gereklidir. Öbür yandan kendi müziğimizi yaratmaya çalışan değerli bestecilerimiz olduğunu da unutmamalıydık. Ama ne bu bestecilerimizi kendi halkımıza tanıtmak için gerekli koşulları hazırlayabildik, ne de kendi müziğimizi nasıl geliştirebileceğimizi planlayabildik. Bu arada bir başka yanlışlık üzerinde de durmak isterim. Bir ülkenin müziğinin gelişmesi sadece bestecilere bağlı değildir. Bu gelişme ortak bir yaratının sonucudur. Besteci ile icracının ortak yaratısının sonucu. Bu nedenle icracının eğitimi de aynı derecede önemlidir. Bugün Klasik Türk Müziği'ni icra eden bir sanatçı, bir sonatı mükemmel biçimde icra edecek kadar çalgısına egemen değilse, müziğimizin gelişmesi çok zordur. Ses için de aynı. Bugün alaturka dediğimiz klasik müziğimizin en yaygın türü şarkıdır. Ses için bestelenmiş bunlar. Bu şarkılarda klişeler tekrarlanır. Herkes birbirinden öğrendiği klişeleri tekrarlar. Bu müzikte bir ilerleme isteniyorsa, ses sanatçılarının batı müziği eğitiminden geçmeleri şarttır. (...)

Genel müzik eğitiminin yanı sıra, ses eğitimi gördüm. Ses eğitimi, insan sesinin bilimsel yollarla geliştirilmesidir. Sonra şarkı söyleme yöntemlerini öğrendim. Batılıların "lied" dedikleri şarkı nasıl söylenir, onu öğrendim. Cümleye nasıl girilir, nasıl çıkılır, konuya göre ses nasıl düzenlenir...

Sonra kendi müziğimizi incelediğimde, halk müziğimizin özelliklerini gördüm. Zengin konularını, tema çeşitliliğini, değişik yorumlara açık oluşunu değerlendirdim. Halk müziğimizin de, Batı'nın ileri müzikleri gibi geniş anlatım olanakları taşıdığını görebilmem, içinden geçtiğim Batı müziği eğitimi nedeniyle mümkün oldu. Bugün bir türküyü söylerken aldığım zevk, bir Schubert lied'ini söylerken aldığım zevkten aşağı değil.

(16 Mart 1982, Onar Kutlar ile yapılan röportajdan, "Ruhi Su Ezgili Yürek", s. 158-163, Adam Yayınları, Eylül 1985, İstanbul)

oturmaya başladık. O evler. Ruhi'nin dostu olan ve o sırada bizden yardımlarını hiç esirgemeyen işadamı Celal Cündoğlu'nun işçilerinin lojmanlarıydı. Elektriği, suyu olmayan, zemini toprak işçi evlerinden biriydi bizimki de. Orada 24 ay oturduk. Sabah, tarladan su taşırdı Ruhi. Leğende yıkanırdık. İşçiler, çok iyi davranırdı bize. Ruhi, tarlada tek başına türkülerini söyler, ses egzersizleri yapardı. Oysa sanatçı, karşısında hep insan ister. O, sanatının devamı için müthiş bir çaba gösterirdi her yerde. Her sabah akşam, Etimesgut'a imzaya giderdik. Yani her sabah akşam, iki kilometre yürürdük. Konuşacak kimse bulamasak da en güzel yıllarımızdı o yıllar... Ruhi o sırada hep işsizdi. O zamanın Emniyet Genel Müdürü Kemal Aygün, ona hiçbir yerde türkü söyletmemeye özen gösteriyordu. Hatta Ruhi'nin bir basın balosunda türkü söylemesi için Mehmed Kemal çok uğraşmıştı. Kemal Aygün, Mehmed Kemal'e "Siz, Ruhi Su'nun itibarını geri vermek istiyorsunuz" demiş ve karşı çıkmış türkü söylemesine... Ruhi, ancak 20 ayın sonlarına doğru bir nakliye şirketine girebilmişti, evlere eşya taşıyordu." (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Eylül 1992, Can Kartoğlu Gürses'in Sıdıka Su ile yaptığı röportajdan)

Ruhi Su, tutuklandığında Operadaki görevi de sona erdirilir. Komünist olarak mimlenmiştir. Arkadaşları artık selam vermez. 5 yıl aradan sonra ilk kez tiyatroya giderler. Tiyatroda Arthur Miller'in bir oyunu sahnelenmektedir. Ruhi Su, oyun bittiğinde kulise gider, amacı oyuncuları kutlamaktır. Fena hâlde morali bozulur. Çünkü kulisteki tiyatro oyuncuları, Ruhi Su'yu soğuk karşılamıştır.

Sürgün yıllarının bitiminde Ruhi Su, Karacaoğlan'ın Karasevdası filmi için Adana'ya gider. Ruhi Su'dan Karacaoğlan türkülerini söylemesi istenir. Yaylalarda kalır. Karacaoğlan plaklarında söylediği türküleri o zaman derler. Bu çalışmaları kırk gün kadar sürer. 1960 başla-

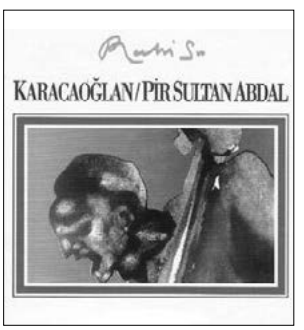

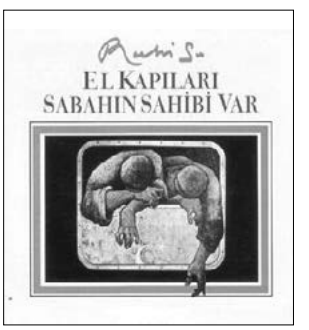

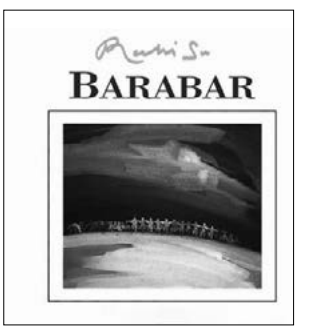

Şiirler, Türküler

Ruhi Su

Türkü söylemek benim için bir aşk hâlidir. En güzel aşklarımı türkü söylerken yaşadım. Ne onlar beni aldattı, ne de ben onları. Türkü söyledikçe yeşeriyor, çiçekleniyorum. Ben yalnız türkü söylemiyorum ki. Bu söylediğim türkülerle aynı zamanda, çağdaş Türk Toplumunun lied'lerini söylüyorum. Ben türkü söylerken sazım ne benimle yarışır, ne de türkülerle. Bize yalnızca eşlik eder. Bizi tamamlar. Halkımızın büyük ustalarında da saz böyle saygılı bir uyum içindedir. Bu açıdan bakılınca, türküleri bir besteci gibi ele aldığım daha iyi anlaşılır. Bundan önceki plaklarımda olduğu gibi, bu plağımda da halk ozanlarının yolunu izleyerek bazı sözleri bağlı oldukları ezgilerle söyledim. Bazı sözleri, ortanın malı olan ezgilerden birine uygulayarak söyledim. Mevlana'da, Nâzım'da, Melih Cevdet'te, Hasan Dağı'nda olduğu gibi bazı sözler için de yeni ezgiler düşündüm. Kimileri icracı, kimileri de yorumcu diyor bana. Sanatta yorumsuz icra olmaz ya, ikisinin de başımın üstünde yeri var. İcracıyı kalıcı ve yaratıcı saymamak bizim ülkenin yarı-aydınına vergi. Oysa özellikle müzik, bestecisiyle, icracısıyla bütünlük içinde olan bir sanat. Yaratmanın gerçekleşmesi, ikisinin de var olmasına bağlı. Kaldı ki, icracının yaptığı iş de kalıcı ve yaratıcı bir iştir. Paganini, bestelerinden çok icracılığıyla kaldı dünyamızda. Şalyapin de öyle. Oyştrah da. Münir Nurettin de. Zamanımızın belgeleyici teknik olanakları daha da çok kanıtlayacak bunun böyle olduğunu. Bir işi geliştiriyor, ileri götürüyorsa, ister besteci, ister icracı olsun, ikisi de kalıcıdır.

Burada bir şeye daha değinmek istiyorum. Sanatçı da, tıpkı bir çiftçi, bir demirci gibi işini anlatabilmelidir. Hem diliyle, hem de hüneriyle. Bir başka deyişle, kendi toplumu içinde sanatıyla ekmek yiyebilmelidir. "Beni bu halk anlamaz" demek, en azından, boş bir kendini beğenmişliktir. İnsan kendini beğenmede bile yalnız kalmamalı. Halkın sanatta anlamadığı bir yer bulunabilir, sanatçı bunu umursamazlık edemez. Çünkü tüketicisi olmayan bir üretim yaşamaz. Hani hükümet zoruyla da yaşamaz demek istiyorum. Elli yıllık değil, yüz elli yıllık deney var önümüzde. Bazı sanat kurumlarının gittikçe yozlaşması, kuruyup gitmesi bundandır. Halktan kopuk hiçbir işten, hiçbir insandan hayır gelmez.

("Şiirler, Türküler" Plağının Kapağından, İmece Plakları, 1974)

rında Taksim Belediye Gazinosu'nda türkü söylemeye başlar ve İstanbul'a yerleşir.

"Karacaoğlan'ın Kara Sevdası" filmi gösterime girer. Ancak daha sonra Ruhi Su'nun seslendirdiği türküler filmden çıkarılır. Gerekçe: Sinema seyircilerinin halk türkülerinin opera gibi seslendirilişine tepki göstermesidir! Bu nedenle filmde yine bir opera sanatçısı olan Aydın Gün tarafından türküler okutturulur. Taksim Belediye Gazinosu'nda türkü söylemesi, 1960 Askeri Darbesiyle son bulur. Yine işsiz kalır.

İmece plakları

Ruhi Su, kulüplerde türkü söyleyerek yaşamını sürdürmektedir. Yakın dostları bu durumun böyle sürmeyeceğinden yola çıkarak İmece kurarlar. Birçok arkadaşı aralarında karar verip ve bir dergi gibi para toplarlar. Bu şekilde Ruhi Su'nun dört adet kırk beşlik plaktan oluşan albümü çıkmış olur. Plaklar çıkmıştır ancak kitapçılar bu plakları satma yanlısı değildir. Aydın, ilerici olan kitapçılara bu plaklar gönderilir. Bundan başka da arkadaşları aboneler kaydeder. Çıkan plaklar abonelere gönderilerek alınan para ile yeni plaklar çıkarılır. Bu şekilde on altı tane plak yayınlanır. Ondan sonra ilk uzunçalar "Kuvayı Milliye Destanı" çıkarılır. Bir çeşit imece usulüyle bu plaklar çıkarılmış olur. Zaten bu plakların adı da İMECE'dir.

Büyük bir çalışma ile çıkarılan plaklar şunlardır:

1. Plak: Kalktı Göç Eyledi Avşar Elleri / Niksar'ın Fidanları / 2. Plak: Heyamol / Drama Köprüsü / 3. Plak: Köroğlu Yiğitlemesi / Kocabey / 4. Plak: Karacaoğlan: Akkuğular / O Yar Gelir / 5. Plak: Bebek / Urfani / 6. Plak: Uyur İken Uyardılar / Yine Bir Gariplik Düştü Serime / 7. Plak: Elif / Mantıvar / 8, Plak: Evlerinin Önü Mersin / Mor Koyun / 9. Plak: Sarı Tamburam / Nefes / 10. Plak: İskân Türküsü / Ha Bu Diyar / 11. Plak: Masalların Masalı / Kurtuluş Savaşı Destanı'ndan / 12. Plak: Gökte Yıldız / Bir Oyun Havası / 13. Plak: Erzu-

rum Dağları / Pireli Şiir / 14. Plak: Bugün Ayın Işığı / Çamdan Sakız Akıyor / 15. Plak: Genç Osman / Bir Oğlum Olsa / 16. Plak: Almanya'da Çöpçülerimiz / Levni

Dostlar korosu

Ruhi Su, tek sesli halk müziğinin çok sesli olmasına büyük özen gösterir. Bir yazısında şöyle der: *"Batı tekniği ile işlenmiş müziğimizi dinlerken de kendi dilimizi ve kendi yaşantılarımızı bula bula çokseslilığin tadını anlamaya alışacağız ve böylece Batı müziği içindeki yerimizi alacağız"* ("Ruhi Su Ezgili Yürek", s. 65, Adam Yayınları, Eylül 1985, İstanbul)

Bir soruyu cevap verirken şöyle der: *"Dünyaya açıldıktan sonra, dünyada olup bitenlerden etkilenmemek elde değil. Ayrıca halkların tanışması ve insan sevgisinin yaygınlaşması açısından yararlı da bu. Barış duygusunu geliştiren en güçlü etken, müziktir bence. Marşlar bile barış için çalındığı zaman güzeldir. Çoksesli bir müziğin özlemi içinde olduğumuzdan, bu alışveriş Batı müziğinin yapısına ve çalgılarına alışmamızı kolaylaştırıyor diyebiliriz. Salt bu nedenle belki, savaş sonrasının bizim arabesk kadar bunalımlı ve çılgın müziğine de eyvallah diyoruz. Bu tür zararlı akımların karşısına daha ağırlıklı korolar, orkestralar ve uygarca söylenen türkü toplulukları gibi müzik kurumlarıyla çıkmaktan başka çare yok..."* (Age., s.168)

Ruhi Su, ilk koro çalışmasını 1936'da kurduğu Müzik Öğretmenliler Korosu ile gerçekleştirir. Koronun yönetmeni Ahmet Adnan Saygun'dur.

1944-1947 yılları arasında ikinci koro çalışmasını Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde yürütür. Hapishane sürecinde de kısa dönemli koro çalışmaları yapar. Altmışlı yılların sonunda, Boğaziçi Üniversitesi öğrencilerinden bir koro kurar. Gezilerinde ve dost sohbetlerinde koro oluşturup türküler söylemeyi bir yaşam biçimine dönüştürür. Arkasında bir çocuk korosu ile 1964'te yapılan bir festivalde sahnededir. Dostlar Tiyatrosu oyuncularından bir koroyu 1974'te kurar.

Ruhi Su'nun kurduğu en önemli koro, 1975'te kurulan Dostlar Korosu'dur. Dostlar Korosu'nun ilk üyeleri sınavla alınmaktadır. O dönemde, Sümeyra Çakır da, Ruhi Su'dan ders almaktadır. Aynı yıl, Sümeyra Çakır da korist olarak, Dostlar Korosu'na katılır.

Dostlar Korosu ilk defa 1975'te Dostlar Tiyatrosu'nda "Pir Sultan Konseri"yle sahne alır. Bu konser ve "Köroğlu ve Türküler" konserleri o dönem için birer sanat olayı hâline gelir. Ruhi Su, Dostlar Korosu ve Sümeyra Çakır ile 1976 yılında "El Kapıları" ve 1977'de de "Sabahın Sahibi Var" albümlerini çıkarır. Bu yıllarda Sümeyra Çakır, Dostlar Korosu'ndan ayrılır ve solo çalışmalarına başlar. Ruhi Su ile aralarındaki usta – çırak ilişkisi devam eder.

Ruhi Su yönetimindeki Dostlar Korosu, çoksesli türkü çalışmalarının ilk örneklerini, iki sesli türküleri seslendirdiği konserlerde vermeye başlar.

Tüm zorluklara rağmen, çok sayıda konserler verilir. 12 Eylül askeri faşist darbesiyle birlikte Dostlar Korosu çalışmalarına ara vermek zorunda kalır. 1986'da, Ruhi Su'yu anma gecelerine katılmak üzere Dostlar Korosu bir araya gelir. 1987'de "Ruhi Su Dostlar Korosu" adını alır. Yüzlerce konser verilir, çok sayıda sanatçı ile birlikte sahne alınır. Beş yüzün üzerinde korist ve çok sayıda müzik insanı yetiştirilir.

Yurtdışı konserleri

Ruhi Su ilk kez 1977'de yoğun uğraşılar sonucu pasaport alır. Almanya, Hollanda, Belçika, İngiltere, Fransa ve Avustralya'da konserler verir. Ruhi Su, Berlin'de düzenlenen "Nâzım Hikmet Haftası" etkinliğine birçok sanatçı ile birlikte katılır. Yurtdışında çok ilgi gören Ruhi Su, birçok ödüle layık görülür.

Yeni pasaport başvurusu, yakalandığı prostat kanserinin tedavisi için yapılır. Ancak hiçbir gerekçe gösterilmeden pasaport başvuru talebi reddedilir. Yurtdışında tedavi olabilmesi için kampanyalar açılır. Nihayet kapılar aralanır ve Ruhi Su'nun "tedavi" amaçlı olarak ve "yalnız bir defaya mahsus olmak üzere" yurtdışına çıkmasına izin verilir. Artık çok geçtir.

Hastalık günleri

Sıdıka Su hastalık günlerini şöyle anlatıyor: *"12 Eylül'le birlikte bir çöküş yaşadı Ruhi. Bu dönemi nasıl atlatacağız diye uzun uzun düşünür, kaygılanırdı. '82'lerde ayakları ağrımaya başladı. Sonra elleri ağırlaştı. Saz çalamıyordu." (...) "Ürolog Muzaffer Akkılıç. Tahliller yapıldı. En sonunda Muzaffer Bey, doğru tanıyı koydu: Prostat ve onun sonucunda kemiklerde metastaz. Tüm vücudu sarmış... Bizi uyaran, hastalıktan ilk kuşkulanan, tanı konmasında ilk adımı atan Dr. Gürbüz Ahıskalı'dır. Niye başından beri kimse doğru tanı koyamadı, anlayamıyorum... Evet, Ruhi kanserdi. Ama ölene dek bunu bilmedi. Onkolojiye yattığında bile kuşkulanmadı. Bursa'da akrabamız kardiyolog Dr. Ünal Eşiyok'un evinde kemoterapi yapılırken bile... Çünkü onun yaşamında onkoloji diye bir sözcük yoktu. Biliyorsunuz, hastalığı süresince, uzun zaman pasaport vermediler Ruhi'ye. Sanırım Cumhurbaşkanına, Başbakana mektup yazıp pasaport verilmesini rica etmemizi bekliyorlardı. Bunu yapmadık. Pasaportu verildiğindeyse zaten iş işten geçmişti. 3-4 aylık ömrü kalmıştı."* (Cumhuriyet Gazetesi, 24 Eylül 1992, Can Kartoğlu Gürses'in Sıdıka Su ile yaptığı röportajdan)

Ruhi Su, 20 Eylül 1985'de Cerrahpaşa Onkoloji Kliniğinde yaşama gözlerini yumdu. 22 Eylül 1985'te Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verildi. Ruhi Su'nun cenaze törenine binlerce kişi katıldı ve cenaze 12 Eylül döneminin ilk büyük kitle gösterisi hâline dönüştü. Cenazede gözaltına alınan 163 kişi İstanbul Siyasi Şubede 15 gün süreyle gözaltında tutuldu.

Albümleri

Ruhi Su 1964'ten ölümüne kadar on altı adet 45'lik plak ve on bir adet uzunçalar çıkardı. Seferberlik Türküleri ve Kuvayı Milliye Destanı (1971), Yunus Emre (1972), Karacaoğlan (1972), Pir Sultan Abdal (1972), Şiirler - Türküler (1974), Köroğlu (1974), El Kapıları (Sümeyra Çakır İle Birlikte) (1977), Sabahın Sahibi Var (Sümeyra Çakır İle Birlikte) (1977) bunlar arasındadır. Ölümünden sonra ise, eşi Sıdıka Su ile oğlu Ilgın Su, özel arşivlerindeki ses kayıt belgelerinden yararlanarak, plak, kaset ve CD'ler yayınladılar. Ruhi Su'nun ölümünden sonra dost evlerinde söylediği türkülerin kayıtları Semahlar (1993), Çocuklar, Göçler, Balıklar (1993), Zeybekler (1993), Pir Sultan'dan Levni'ye (1986), Ezgili Yürek (1993), Ekin İdim Oldum Harman (1993), Kadıköy Tiyatrosu Konseri-1 (1987), Kadıköy Tiyatrosu Konseri-II (1987), Beydağı'nın Başı (1988), Dadaloğlu Ve Çevresi (1988), Huma Kuşu Ve Taşlamalar (1989), Sultan Suyu 'Pir Sultan Abdal'dan Deyişler' (1990), Dostlar Tiyatrosu Konseri (Sümeyra Çakır İle Birlikte) (1991), Ankara'nın Taşına Bak (1992), Uyur İken Uyardılar (1993), Barabar (1994), Aman Of (1995) adlarıyla yayınlandı. Ruhi Su'nun toplam 20 kaseti, 2 uzunçaları, bir de kompakt diski var.

Ruhi Su'nun Yapı Kredi Bankası için hazırladığı ve sağlığında kendi adına yayınlatılamayan "Türk Halk Oyunları" kitabı, 1988'de Kültür Bakanlığı tarafından yayınlandı.

Ruhi Su'yu anlatan "Ezgili Yürek" belgeseli, yönetmen Özcan Arca tarafından 1995'de hazırlandı.

1996 Mayıs'ında "Ruhi Su Kültür Sanat Vakfı" kuruldu.

Sıdıka Su da 18 Ekim 2006'da hayata gözlerini yumdu.

Sonuç

Ruhi Su, elli yılı aşan sanat yaşamında, doğru bulduğu yolda taviz vermeden yürüdü. Ceberut devlet, birçok şairi, yazarı, düşünürü ve sanatçıyı yıllarca hapislerde çürüttü. Ruhi Su da, ceberut devletin baskılarına, işkencelerine maruz kaldı. Tüm baskılara, yasaklamalara ve işkencelere rağmen, Ruhi Su doğru bulduğu yoldan yürüdü.

Ruhi Su, kendisinin yazıp bestelediği eserler dışında; Pir Sultan Abdal ve Yunus Emre başta olmak üzere birçok Alevi şairinden; Mevlana, Sümmani, Kul Halil, Ali İzzet, Karacaoğlan gibi sevda şairlerinden; Köroğlu ve Dadaloğlu gibi "eşkıya" şairlerden onlarca eser besteleyip okudu. Ayrıca semahlar, ilahiler ve gurbet türküleri söyledi. Nâzım Hikmet'ten şiirler besteledi.

Ruhi Su, çocukluğundan beri halk türkülerine merak sardı. Zamanla müzik kültürü sistemli bir şekilde gelişti. Geliştikçe çocukluğundan aklında kalan türküleri incelemeye başladı. Türkülerin sonraki kuşaklara devredildikleri gibi, aynen kopya etmenin yeterli olmadığı sonucunu çıkardı. Batı müziği tipinde türkünün tamamlayıcı bir müziğe ihtiyaç duyduğu sonucuna vardı.

Ruhi Su, müzikte çok seslilikten yanadır. Çok sesli müzik hakkında şöyle der: *"Armoni, batı müziğine bugünkü gücünü kazandırmış olan çokseslilik kuralların bilimidir. Armonize etmek, mevcut bir melodi çizgisini çoksesli bir hâle getirip, zenginleştirmek demektir. Çokseslilik nedir bilmeyen bizim gibi bir toplumda bunun, halkı da, sanatçıyı da yetiştirici iki yönlü bir faydası vardır. Çokseslileğe kendi türkülerinin eşliğinde girmesi hem halka daha ilginç gelir, hem de sanatçıya bu kurallar içinde kendi diliyle düşünmeyi öğretir. Gerçi sadece türkülerin armonize edilmesi batı müziği, ya da bir müziğin geleceği demek değildir ama bu anlamdaki bir müziğe hem yolunu açan, hem kişiliğini kazandıran bir çabadır. Zira bir sanat, kural ve teknik bir yabancı ya da yabancılaştırıcı bir unsur olmaktan çıktığı zaman, kişiliğini bulur. Yalnız kişiliğini değil, kişiliğinin kurallarını da bulur."* ("Ruhi Su Ezgili Yürek", s. 66, Adam Yayınları, Eylül 1985, İstanbul)

Halk türküleri şiirin kökeni de olsa, halk türkülerini şiir olarak saymaz. Türküden şiire geçişin bir kültür değişimi, daha ileri bir kültürün sanatı olarak değerlendirir. Türkü söyleyenin susması, susturulmasının türkülerin susması demek olmadığını vurgular. Türküleri ortaya çıkışı, hayatın kendisi, halkın içinde bulunduğu koşullar olduğunu belirtir. Şöyle der: *"Akşam öten kuştan kork, sabah solunda uyanmaktan kork, fukaradan kork, dostluktan, türkülerden kork. Bir düzen türkülerinden korkmaya başladı mı, artık o düzeni kimse ayakta tutamaz. Nesimi'nin derisi yüzülmüş, Pir Sultan Abdal asılmış; fakat bütün asmalara kesmelere rağmen, ne o düzen kalmış, ne de o debdebeli sultanlardan bir kimse..."* (Age., s. 94)

10 sene kadar müzik öğretmeni, 10 sene kadar da Devlet Operası'nda opera sanatçısı olarak çalıştı. 1952'de resmi görevlerinin hepsi sona erdi. Görevlerinin sona erdirilmesinin nedeni "sakıncalı" olarak değerlendirilmesinin bir sonucu idi.

Hayat akıp gidiyor. Tiranlar, zorbalar, diktatörler, işkenceciler tarihin çöplüğünde unutuluyor. Fiziken yaşamlarını yitirseler de halklar için çalışan, mücadele edenler unutulmuyor. Onlar, halkların mücadelesinde yaşamaya devam ediyor. Ermeni kökenli Ruhi Su da halkların mücadelesinde yaşamaya devam ediyor, edecek.

01 Mart 2023 ■

Yararlanılan Kaynaklar

- https://www.ruhisu.org.tr
- Zeynep Oral, Milliyet Sanat Dergisi, 1 Mayıs 1984.
- "Bir de Ruhi Su Geçti", Füsun Akatlı, Mart Matbaacılık, 2001 İstanbul.
- "Van'dan Yarınlara Engebeli Bir Yolda", Zeynep Oral, Milliyet Sanat, 1984.
- "Ruhi Su Sen Gittin Gideli", Alaettin Bahçekapılı, Nabi Belekoğlu, BRT Yayınları, 2016 İstanbul.
- "Ruhi Su Ezgili Yürek", Adam Yayınları, Eylül 1985, İstanbul.
- Cumhuriyet Gazetesi, 23-25 Eylül 1992, Can Kartoğlu Gürses'in Sıdıka Su ile yaptığı röportaj.

BÜLENT HABORA'NIN ANISINA

Bir Zamanlar Habora Yayınevi Vardı

■ **HATİCE EROĞLU AKDOĞAN**

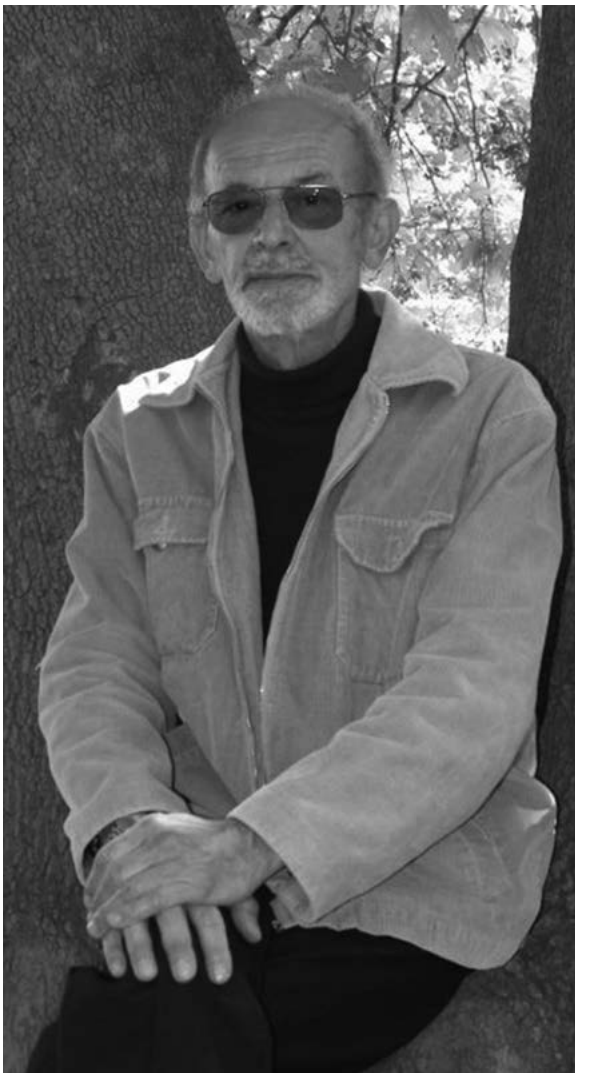

Bir sokak ama bu sokak Cağaloğlu; namı diğer Bab-ı Ali'de yer alınca işin rengi biraz değişir. O sokağın penceresini geçmişe doğru şöylece bir araladığınızda ülkenin siyasal-sosyal ortamından, edebiyat ve kültür sanat hazinesine dair bir dolu canlı cansız varlıkla yüzleşiverirsiniz. Bugün hâlâ edebi anlamda bıraktıkları miras üzerinde oturduğumuz şair, yazar, çevirmen, ressam ve en önemlisi de yılmak bilmeyen idealist yayıncılar Bab-ı Ali'nin sokaklarını, hanlarını ne hoş sedayla doldurup, ne silinmez imzalar atmışlardır. İşte bu sokaklardan birini bizlere Bülent Habora "Başmusahip Sokağı Anıları" kitabıyla aralamıştı.

Başmusahip Sokağı'nın yayıncılarından Bülent Habora (*dt İstanbul, 1940*)1 Mayıs 2014 yılında aramızdan ayrıldı. Eğer öldükten sonra aramızda gezinen bir melek olsaydı ölüm tarihinin 1 Mayıs'a rastlaması nedeniyle eğlendiği yerde düşmanlarını çatlatırdı. Habora'nın çok renkli, çok yönlü ve bir o kadar da direngen bir kişiliği vardı. Adana Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra çeşitli işlerde çalışmasının yanında "Bu Gün" ve "Yeni Adana" gazetesine muhabirlik de yaptı. Ankara Hukuk Fakültesi'nde okumaya başladığında da kentteki Son Havadis, Pazar Postası'nda gazeteciliğini sürdürdü. Ankara'dan sonra İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji ve felsefe bölümlerinde de okuyup, mezun olmadan bıraktı. Bir yanı okulda olduğunda diğer yanıyla hep gazetelerin, dergilerin, sinema ve tiyatronun çevresinde, içindeydi. Ayrıca Bülent Habora şiir ve senaryo yazmaktan da geri durmuyordu.

1963 yılında Bülent Habora'nın Hürriyet gazetesinde emekçi kadınlarla ilgili bir araştırması yayınlanır. "Hürriyet'teki ilk ve son çalışmam" (s.13) dediği bu olaydan sonra gazeteden telif ücretini alır almaz Habora Kitabevi'ni (1963) açar. Kitapçı dükkânı bir yıl içinde aynı zamanda yayınevi işlevini de yüklenir. Bülent Habora, kitapçılık ve yayıncılık yıllarında da farklı dergi ve gazetelere yazmaya devam eder.

Yayıncılık, Aydınlar ve Aydınlatma Çabası

Bülent Habora, yayınevi olarak faaliyette olduğu 30 yıl boyunca çeviri kitap da dâhil 400'e yakın kitabın yayınlanmasına imza atar. Türkiye'nin sınıf mücadelesi dinamiklerinin sıcak olduğu başta '60'lı, '70'li yıllar olmak üzere sonraki yılların kuşakları Habora'nın kitaplarını yakından tanır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında Balkan coğrafyasındaki devrimci halk hareketlerini konu alan kitapların çevirisi Habora'dan çıkmıştır. Vietnam ve Latin Amerika'daki direnişlerle ilgili ilk çevirilerden bazıları da buradandır. Onlarca baskı yapan ve Bulgarcadan çevrilen *"Seni Halk Adına Ölüme Mahkûm Ediyorum"* kitabı da ilk olarak Habora Yayınevi'ndendir.

Bülent Habora, Cağaloğlu'ndaki Başmusahip'e gelmeden önce Beyazıt'ta dönemin kitapçılar açısından önemli merkezi olan Beyaz Saray'dadır. Beyaz Saray'dan Aksaray'a, buradan Cağaloğlu'ndaki Atasaray'a geçecek; son ve uzun durağı da Başmusahip olacaktır.

Oldukça esprili, nüktedan bir mizaca sahip olan Bülent Habora, Başmusahip'ten önce dükkânının 'saraylı'lığını şöyle yorumluyor: *"Anneannem Mediha Berik, Sultan Hamit döneminde Bahriye Nazırı olan Rasim Paşa'nın torunudur. İşte benim saraylılığım buradan başlıyordu. Bugün 'yeşil kart' sahibi olan ben, nice nazırların torunuymuşum."* (s.12)

Yaşar Nabi Nayır, Beyaz Saray için 'kitaptan çok kitapçı var' dermiş. *"En çok kitabı olan da Habora Kitabevi'ydi. Çünkü bende Milli Eğitim Bakanlığı yayınları bile vardı. Tabi ikişer üçer değil, birer tane, onlar da bazı çeşitlerdendi. Ama yine de yürütemedim. Çünkü annem de gelip pek kitap almıyordu. Oysa kitabevini ilk açtığım aylarda her gelişinde kiram kadar yani 175 liralık kitap alıyordu. Okuduktan sonra parasız veriyor, ben de yeniden yine vitrine koyuyordum."* (s.25-26)

Bülent Habora'nın eğitimli olduğu kadar, birçok dil bilen annesi, o süreçte Demirel hükümetinde Sağlık Bakanı Müsteşarı Doktor Faruk İlker'in eşidir. Yayınevinin "*Dünya Hükümeti CIA*" ve "*Fidel Castro Konuşuyor*" kitaplarının çevirisini de annesi yapmıştır. Çeviri kitaplarının önemli bir kısmında Bülent Habora'nın adı geçer. Oysa gerçek başka türlüdür. Annesi, zaten çeviri yaptığı kitaplara kocasının "komünizm propagandası" kaygısından dolayı kendi adını koydurmaz. Yine Habora'ya çeviri yapanların bazıları da benzer kaygıyla ismini yazdırmayınca Bülent Habora çevirmen olarak kendini yazar. *"Böylelikle İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça, Bulgarca, Romence bildiğim kayıtlara geçti"* (s.70) der.

Başmusahip'in penceresini araladık ama henüz oraya bakamadık. Habora'nın ilk durağı Beyaz Saray'da, ismine aşina olduğumuz çokça isim vardır. Sinan Cemgil'in babası akademisyen, yazar ve usta çevirmen Adnan Cemgil, Uğrak Kitabevi'nin sahibi şair Kemal Özer, Payel Yayınevi'nin sahibi Ahmet Öztürk, Ağaoğlu Yayınevi'nin sahibi Tektaş Ağaoğlu, Hür Yayınevi'nin sahibi Yusuf Ziya Bahadınlı. B. Habora Tektaş Ağaoğlu'nun dükkânında daktilo ile *"Ve Durgun Akardı Don"*u çevirdiğinden bahsedip, Kemal Özer'in iyi bir şair olmasına rağmen kendisi gibi kötü bir işadamı olarak Beyaz Saray'a yenilenlerden olduğuna vurgu yapar.

"Beyaz Saray'a bir gün haber geldi. Faşistler basacakmış, biz komünistlerin dükkânlarını yağmalayacak, tahrip edeceklermiş. Hemen bir dilekçe yazdım, herkese imzalattım. Vali yardımcısının yanına gittim. Adam okudu. 'Bu dilekçeyi düzelt, çünkü komünist olduğunuzu açık açık yazıyorsunuz' dedi. Bir kez de ben okudum, haklıydı. Alelacele yazdım yeniden, imzaladım herkes adına." (s.25) B.Habora'nın bu dilekçesi işe de yaramış.

Cağaloğlu'nun Her Bir Sokağı Kendinden Çok Fazlasıdır

Beyaz Saray'dan sonra Bülent Habora, Aksaray'a taşınır. Aksaray'dan sonra Cağaloğlu'undaki Atasaray'a. H. İzzettin Dinamo'nun sahibi olduğu May Yayınları, Cemal Süreya ve Papirüs dergisi de Atasaray'dadır. *"Deniz Gemiş'le Atasaray'da tanıştım. Sessiz, durgun bir gençti. Herkes gelirdi Atasaray'daki büroma. Avukatlardan, yük taşıyıcılarına dek."* (s.72) 1969 yılında taşınacağı Başmusahip Sokağı'da buraya çok yakındır. Başmusahip, 1975 yılında Türkiye'nin en büyük 15-20 yayınevinden biri olan Habora'nın yükselişinin ve düşüşünün yıllarına tanıklık edecek son durak olur.

"Türkiye'nin en kısa ve en ünlü sokağıydı" burası diyor Bülent Habora. *"60-70 bilemediniz 100 metreydi uzunluğu... Ama adı resmi ya da gayri resmi olarak bilinmiyordu."* Bu sözler aynı zamanda anı kitabının ilk cümleleri. Bab-ı Ali'yi adliyeye ulaştıran en kestirme sokağın bir girişinde Başmuhasip (*hesap bilen, muhasebe uzmanı*), diğer girişinde ise Başmusahip (*bir büyük kişinin yanında bulunan ve onu konuşma ve latifeleriyle eğlendiren ya da padişahların özel hizmetlerinde bulunanların her biri*) yazmaktadır. Bülent Habora sokağın farklı anlamlı iki adının da kendisiyle bağdaşan bir yanı olmadığını belirtmesine rağmen anı kitabına adını verdiği 'Başmusahip' yanını daha çok benimsemiş görünüyor

Beyaz Saray, Aksaray, Atasaray geride kaldı. Ama Beyaz Saray'ın dip köşelerinde bugün bile hâlâ kitapçılar bulunuyor. Cağaloğlu ise yazının, kitabın, gazetenin, matbaanın; rant hesaplarının kenti esir almaya çalıştığı bu döneme kadar hep merkezde olmaya devam etti.

Başmuhasip/Başmusahip Sokağı'nın Habora dönemi 1993 yılına kadar da yasaklar, kitap toplatmalar, yargı süreci ve savunmalar, geleni geçeni, yazın ve sanat kişileriyle bir dolu yoğun şeye tanıklık eder. Bunların içinde elbette ilgi çekici çok fazla tanıklık ve olay var. Anı yazarı bir yerde, Habora, İnkilap, Sosyal Yayınları'nın da kitap kapaklarını yapan ve popüler Şair Küçük İskender'in babası ünlü ressam Derman Över'den bahsedip, yaşamını farelerin girip çıktığı sığınak gibi bir yerde yoksulluk içinde noktalanmasını anlatır. Bir başka yerde ise Cemal Süreya ile ilgili bir olayı: *"Başmuhasip Sokağı'ndan çıkıp Sirkeci'ye gidiyordum. Cemal Süreya'yla karşılaştım. O da Emek Han'daki yerinden çıkmıştı. 'Cem Yayınevi'ne K. Hamsun'un çevirisini bitirdim. Nefis bir kitap oldu. Tuğla gibi olacak çıkınca' dedi. Sirkeci'de ayrıldık. Gece saat 24 haberlerinde radyo şöyle diyordu: 'Cağaloğlu'nda yangın. Emek Han yandı.' Cemal Süreya'ya epeyce bir süre sonra 'geçmiş olsun' diyebildim. 'Yeniden çeviriyorum ama aynı duyarlıkta değil' demişti."* (s.15)

Tarihi Bütünlediği Kadar Bütüne Renk Katan Yeni Detaylar

Bülent Habora 1970 yılında Türk edebiyatına hâkim biri olan Fahir Onger'e, TİP'in tarihine belgeleriyle sahip olan Lütfü Kirişçi'ye, bir de Abidin Nesimi'ye anılarını yazmaları bakımından *"bir çocuk öğüdü vermiştim"* der. Bunlardan sadece Abidin Nesimi anılarını yazar. On yıllar sonra da Bülent Habora, Alaattin Bilgi'yi kast ederek *"ağabey öğüdüyle"* 61 yaşında İzmir'de yazmaya başladığı anılarını 64 yaşında bitirir. Tek sağlam dayanağı hafızasıdır. Çünkü kişisel arşivini, kitaplarını *"İzmir Köyü Sel Felaketi"* dediği olayda (*1995'de İzmir'de bazı mahalleleri su basmıştı*) evini su basmış, belgeleri çamura bulanmıştır.

Bülent Habora yayınevini kapatıp İzmir'e gittiğinde, yayıncılık açısından hak olan bazı ayrıcalıkları ile kitabevini Yar Yayınlarına bırakır. Başmuhasip'in Tan Han'ı, 2013 yılına değin otelci-turizmci bir gücün eline geçinceye kadar burada kaldı. Neyse ki "Başmusahip Sokağı Anıları" yayınevi sokağı terk etmeden çok önce 2004'te Yar Yayınları etiketiyle basılmış bulunuyordu.

Kitabın bir yerinde dökümünü verdiği gibi Bülent Habora lise yıllarından başlayarak o tarihe değin 100'den fazla gazete ve dergide yazmış. Bunlar içinde Yön, Türk Solu, Ant, Yeni Ufuklar, Devrim de var. Listesinde 400'e yakın yayıncı kitabı, 30 civarında da kendi kitabı bulunuyor. Çok yerde, çok yönlü bir üretim... Ancak bu üretken yaşamın anılarını düzenli ve sistematik bir düzen içinde okuyamıyoruz. Çok renkli, çok boyutlu yaşamının dağınık parçalarını toplayamamak, birini alırken diğerini düşürmek Bülent Habora'nın içinde bulunduğu maddi zorluklar ve sağlık sorunlarıyla ilgili olsa gerek. Yazar "geçmişe dönüş" ya da "geleceğe dönüş" başlıkları açarak, okuru burkan dolambaçlı gel-gitler yapıyor. Kontrolü kaybettiği yerde bir de bakmışınız ki "ara geçiş" denilen pasajlar açıyor. Bu hâliyle kitap okuma zevkini zorluyor ve genel olarak anı kitaplarında olması gereken akışkanlığı çetrefilli bir hale sokuyor. O yüzden kitabı tarihi olaylara ve kişilere, gazetecilik ve yayıncılık dünyasına tanıklık açısından daha çok önemsiyorum. Bülent Habora çok yer gezen, çokça olayın içinde yer alan, çokça kişiyi tanıyan çok önemli bir tarihi figür olarak listesine Cağaloğlu'nda tanıdığı, karşılaştığı, tartıştığı, iş yaptığı, eylemde bulunduğu yüzlerce kişinin ismini de ekliyor. ■

Aylardan Eylül'dü

■ DERYA AVŞAR

Mevsim ölüme susamış...
Yine aylardan Eylül/yine yaprak dökümü
Kadınların saçlarından bayrak yaptılar
Gökyüzünü yasa/mateme/siyaha boyadılar
Ah! Gözyaşları mercan, elmas ışıltılı kadınlar

Mevsim ölüme susamış...
Uzun saçlı kadınları/Tarıçaları öldürdüler
Kimini saçlarından/kimini memesinden
Kimini ellerinden/kimini boynundan
Ve kimini de mavi bakışlarından astılar

Recm ediyorum kutsal bütün Tanrıları
Ret ediyorum ölüm sunan o, dinleri
Doğurmak mı? Tövbeler tövbesi olsun
Kısır kalacağım size ey zalim katiller
Ey katli mi yapan caniler/kısır kalacağım
Ve bir daha asla asla doğurmayacağım

Aksayan hayatın yarım tokadıysam
Tökezleyen zamanların kırığıysam
Özlediğim dünyanın tek aşığıysam
Yaşayamadığım hayatın yasağıysam
Bir daha asla asla doğurmayacağım

Mevsim ölüme susamış...
Yeryüzünde yaşayan Tanrıçaları öldürdüler
Kimini henüz on ikisinde gelin ettiler
Akranına değil doksanlık dedeye verdiler
Çocuk demeyip her gün körkütük dövdüler

Bir dirhem saç teliyle göğe asıldı kadınlar
Saçlarından bayrak yaptılar/yol yaptılar
Kâinat utancından kırılıp döküldü/anlamadılar
Kadın gitti/dünyanın şuuru durdu/duymadılar

Aylardan Eylül'dü/mevsim bıçak sırtı
Acıyan yaralarımız/kabuk bağlamış
Hüznümüz taze/yağlı urgan boynumuzdan
geçerken
Yüzümüzde sıcak bir tebessüm telaşı
Madem saçlarımızdan bayrak yaptılar
Öyleyse ayaklanın/devrim yapmanın
tam zamanı...

21/09/2022

Mojtaba Nahani ve İran'da Edebiyat Dergileri

■ SÖYLEŞİ: AYŞE KAYGUSUZ ŞİMŞEK

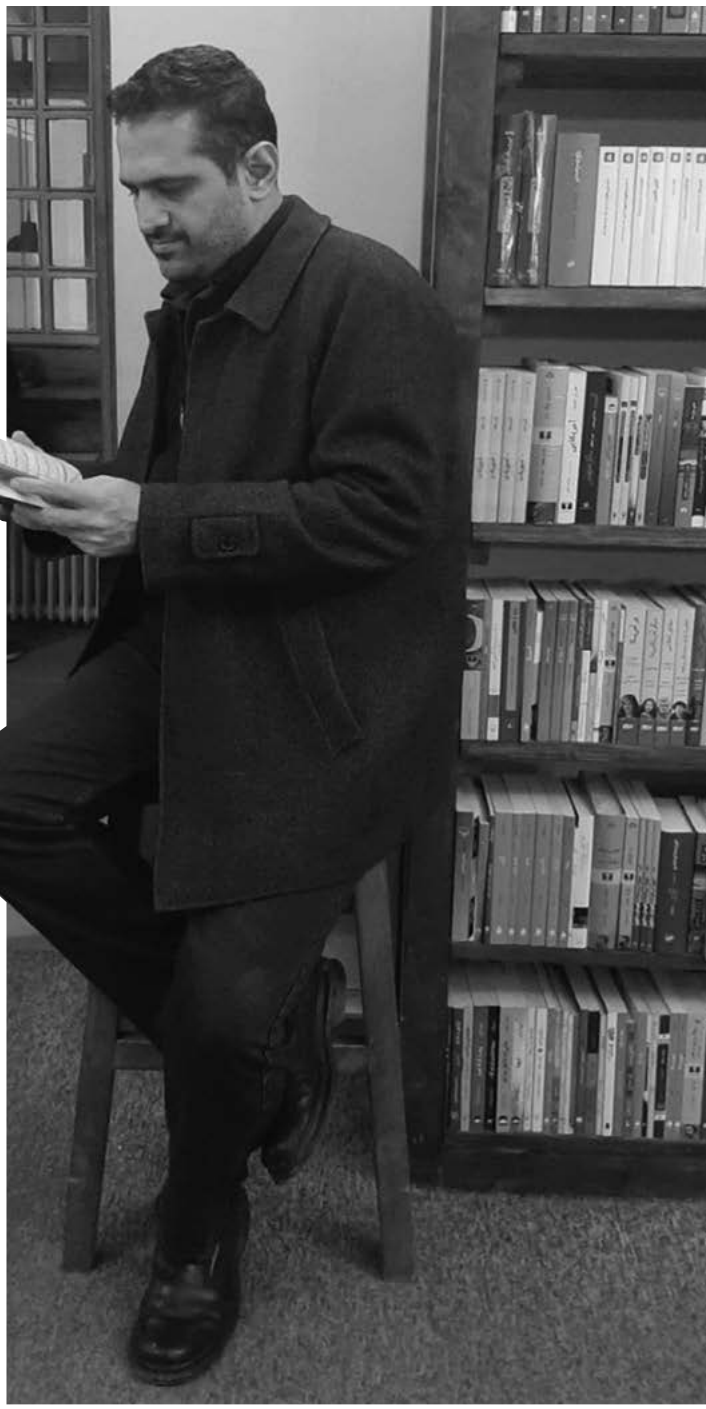

Edebiyat sorularına geçmeden önce bize biraz çocukluğunuzu anlatın. Şair Mojtaba Nahani nasıl bir çocukluk yaşadı?

Çocukluk, her insanın hayatının asla unutamayacağı bir parçasıdır. Soluk veya koyu kısımları olabilir, ancak o parlak kısım her zaman herkese iyi bir his verir ve benim için de böyledir. Çocukluk, masumiyet, büyüme ve hayallerime ulaşma arzusu şimdi beni başka bir kayıp hayale de dâhil etti; keşke çocuk kalsaydım ve daha daha çok çocukluğumu yaşasaydım. Ama ben her zaman içimdeki çocuğu seviyorum ve herkesin zaman zaman içindeki çocuğa dönüp geçmişi hatırlamak için onunla konuşması gerektiğini düşünüyorum. Benim çocukluğum da merakla ve yaramazlıklarla geçti. Çocukluğumdan beri hep yüksek bir hayal gücüm olmuştur. Bu özelliğimi bilimkurgu kitapları okuyarak geliştirdim, zamanla şiir ve edebiyata ilgi duymaya başladım. Çocukluğumda ve ergenliğimde ülkemin şairlerinin biyografilerine ve şiirlerine özel bir ilgim olduğunu hatırlıyorum. İşte o günlerden bu yana şiire bağımlılık duygusu beni hiç bırakmadı ve bundan mutluyum.

Sizi yazmaya yönelten şey neydi? Buna, yazmaya başlamanızın kırılma noktası diyebilir miyiz?

Bir önceki sorunun devamında şunu söylemeliyim ki edebiyata ve sanata yönelişin kaynağı ve nedeni genel olarak çocuklukta şekillenir. Daha sonra ciddi bir hâl alır ve farkında olmadan, birden aklınız başınıza gelir. Zihnimizin algıladığı ve belleğimizde biriken, şiirler, sözcükler, imgeler okyanusunun ortasında kaybolduğumuzu görürüz. Bu boğulma çok hoş ve güzeldi en azından benim için. Şiirin hayatımdaki derin öneminden bahsetmek istersem saatlerce konuşmam gerekir, bu yüzden kısaca şunu söyleyeyim. Aile içinde kitap okuyan çoktu, hem de iyi okurlardı. Edebi-

yata olan eğilimim ailemden kaynaklanmıştır ve kendimi şiire ve edebiyata çok ilgili buldum. Dayım ve baba tarafından bazı akrabalarım edebiyat alanında çok aktiflerdi; belki de bunların üzerimde yadsınamaz bir etkisi oldu. Şiir ve edebiyatta hiçbir zorlama ve sansür duygusu olmadan, duygularımı ifade etmenin yolunu keşfettim. Hatta bunun da ötesinde şiirin benim için tedavi edici bir işlevi olduğunu söyleyebilirim. Orta yaşların başına gelip yani kırk yaşıma geldikten sonra yazmamın kırılma noktasını, şiirle nasıl tanıştığımı düşünmenin benim için bir önemi yok. Benim için önemli olan bu tamamen materyalist ve kapitalist dünyada beni biraz olsun rahatlatacak sözcüklerin duygusuyla kaynaşmam. Elbette hayatın kendi kıvrımları ve dönüşleri vardır ve bunlar göz ardı edilemez.

Sadece şiir mi yazıyorsunuz? Roman, öykü, deneme gibi edebiyatın diğer türleri de var mı? Eğer yoksa yazmayı düşünüyor musunuz? Bir de çevirmenlik yapıyorsunuz. Çevirmenliğiniz üzerine neler söylemek istersiniz?

Açık olmak gerekirse sadece şiir yazıyorum ve en çok şiir okuyorum tabii ki. Öykü, roman ve deneme yazmayı da severim. Ama ruhumu zenginleştiren, doyuran şeyin şiir olduğunu düşünüyorum ve ben şiirin müptelasıyım, vurgunuyum. Ama şiir yazmak için diğer edebiyat türlerine de dikkat ederim. Yazma yeteneğine ve motivasyonuna sahip olmak için her zaman okumaya çaba sarf etmek gerekir zaten. Belki ileride öykü ve roman yazabilirim diye düşünüyorum. Bir insanın ruh halini kesin olarak söylemek mümkün değildir. Aksine, çevre ve yaşam hakkındaki düşünce ve görüşlerimi uzun cümlelerle ifade edebileceğim bir durumda olduğumda belki yazabilirim. Demek ki kelimelerden ve duygulardan kaçış yok. Hoşunuza gitsin ya da gitmesin, hayat bildiği gibi gelecek. Bildiğiniz gibi ilk aşkım olan şiirden sonra ikinci tutkum çeviri. Daha çok şiir çeviriyorum. Türkçeden Farsçaya, Farsçadan Türkçeye. Uzun yıllardır Türkçe şiir tercümesi yapıyorum. En ünlü ve bilinmeyen Türk şairlerinin birçok şiirini tercüme ettim ve ediyorum. Sadece önceki kuşak şairlerin şiirlerine yönelmiyorum; genç şairlerin şiirlerine de özel bir ilgim ve tercihim var. İran ve Türkiye dergilerinde şiir çevirmeye ve yayınlamaya bıkmadan usanmadan devam ediyorum. Sağlığım ve yaşam koşullarım elverdiğince de devam edeceğim. Öykü çevirmekte ilgimi çekiyor ve öykü çevirme deneyimim de oldu tabii ki. Ayrıca iyi romanları çevirmeyi düşünüyorum. İleri de, önde gelen Türk yazarların kısa öykü ve romanlarından çeviriler yapacağım. Ancak önümüzdeki günlerde ve özellikle kısa vadede, Türk kadın şairlerin antolojisi ve sevgili dostum Noray Salman'ın edebiyat röportajlarından oluşan bir derleme yayınlamayı düşünüyorum.

Tebriz'de birçok edebiyat dergisinin içinde olduğunuzu biliyorum. İran Edebiyatı içinde edebiyat dergilerinin yeri ve önemi nedir?

Şu anda Tebriz'de çıkan üç derginin edebiyat ve şiir bölümünün editörüyüm. Her ülkenin kültür çevresinde, özellikle edebiyatta, dergilerin özel bir yeri vardır ve bu inkâr edilemez. İran edebiyatında edebiyat dergileri de önemlidir. Ama genel olarak gerçek durumu hakkında çok konuşabiliriz ama ben o konuya girmemeyi tercih ediyorum.

İran'da, Tebriz'de dergi çıkarmanın en zor tarafı nedir?

Her ülke ve şehirde olduğu gibi dergi çıkarma konusunda da sıkıntılar yaşanıyor. Bir dergi yönetmenin yorucu bir iş olduğunu düşünüyorum. Yaptığınız işi sevmek zorundasınız, başka yolu yok. Nitekim Tebriz'de çıkan bu üç derginin çalışanları da bu özelliğe sahiptirler. Bir de işin maddi boyutu var. Ama biz umutla, özveriyle ve büyük bir emekle çalışmalarımıza devam ediyoruz.

Çıkan dergiler okuruna ulaşıyor mu?

Dergi dağıtımı alanında her zaman sorunlar yaşanmaktadır. Çoğu zaman dergilerin gerçek kitleye ulaşmadığını düşünüyorum. Ama her halükârda, ilgili kitle bir şekilde ilgilerini çeken dergiye ulaşıyor.

Mojtaba Nahani (Mücteba Nehani) İran Ahar 1983 doğumlu ve Tebriz'de yaşıyor. Tebriz Üniversitesi İngilizce Çevirmenlik Bölümü okudu ve Siyaset Bilimi üzerine doktora yaptı. Yaklaşık 15 yıldır şiir yazıyor ve çevirmenlik yapıyor. Şair ve Çevirmen Mojtaba Nahani, Günbatımı (Ghoroob), Sanat ve Toplum (Honar ve Jamee), Tecrübe ve Şehir dergilerinin dünya edebiyat ve şiir bölümünün editörlüğünü yapıyor. Şiirleri ve çevirileri İran ve Türkiye'deki pek çok dergide yayımlandı. Orhan Veli Kanık Seçme Şiirler, Ahmet Erhan Seçme Şiirler ve Özdemir Asaf Seçme Şiirler diye Farsçaya çeviri kitabı yayımlandı. İki şiir kitabı da Farsça ve Azerbaycan Türkçesi dilinde İran'da okurlarla buluştu. Son birkaç yıldır Türk kadın şairler üzerine çalışıyor ve bununla ilgili bir seçme şiir kitabı hazırlığında.

Dergi çalışanları ile dergiye yazı gönderenler arasında nasıl bir ilişki var?

Dergi çalışanları ile yazı gönderenler arasında iyi ve istikrarlı bir ilişki vardır. Yazan insan bir şekilde dergi editörleriyle farklı şekillerde iletişim kurabilir. Ne de olsa çağımız iletişim çağı ve hem yazan kişi hem de editör sıradan insanlara göre farkındalıklı kişilerdir. Konu edebiyat, hele de şiir olursa karşılıklı incelik ve saygılı davranış biçiminde oluyor.

Dergide yayınlanacak yazıları neye göre belirliyorsunuz?

İçerik seçiminde mutlaka bir ilke vardır ve özellikle yazıların edebî ve şiirsel değerine çok dikkat ederiz.

Son olarak bir soru da kadın şairler üzerinden sormak istiyorum. İran'da "Kadın şairler ve toplum" ilişkisi nedir?

İran'da şiire bakış, dini geleneksel kültüre göre her zaman dalgalanmalar göstermiştir. Toplumun kadın şiirine bakış açısına gelince, dediğim gibi her zaman bilinçaltında bir algı vardır ki bence doğru değildir. Ancak güncel olaylara göre şiir ve edebiyatta kadının konumunun artan önemi giderek daha fazla anlaşılmaktadır. ■

KİTAP

Dağcılar

■ **MUSTAFA DEMİR**

Dağcılar, gazeteci Can Dündar'ın devrimci ve yazar Atilla Keskin'le yaptığı uzun söyleşisinin yayınlandığı kitabın adı. Kitap Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın intikamcı devlet tarafından idam edilişlerinin ellinci yılı sebebiyle, bir anma, anlama ve yeni nesillere bu zengin mirası aktarma gayesiyle Özgürüz Press tarafından yayınlanmış.

Atilla Keskin'den yola çıkılarak 68 Hareketi'nin öğrenci damarı, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu THKO ve önderleri Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Sinan Cemgil, Kadir Manga, Alpaslan Özdoğan, Ömer Ayna, Cihan Alptekin hakkında birçok bilgi okuyoruz Atilla Keskin'den **Dağcılar** adlı söyleşide.

Usta gazeteci Can Dündar sorduğu isabetli kısa sorularla Atilla Keskin'i o günlerin romantik koşullarına götürüyor ve akıcı bir anlatımı sağlıyor.

Kitabın başına yazdığı önsözün ilk cümlesi "Gerçekçi ol, imkânsızı iste!" "Elinizdeki kitabı bir cümlede özetlememi isterseniz, her hâlde 68'in bu sloganını söylerdim" diye yazıyor.

Sloganın örneğin Almancada "Gerçekçi ol, imkânsızı dene!" şeklinde olduğunu bir yana bırakırsak, kitabın içeriğinin bu sloganla özetlenebileceğinin yazılmasına hiçbir itirazım olamaz.

Atilla Keskin, çok anlaşılır bir dille, çok karmaşık konuları bu söyleşi kitabında ustaca aktarıyor okuyucuya. Nasıl az sayıda bilinçli ve inançlı bir gücün yenilmez diye bilinen dev bir güç karşısına dikilebileceği, nasıl ülkenin en ileri gençlerinin yiğitliklerini ve yüreklerini

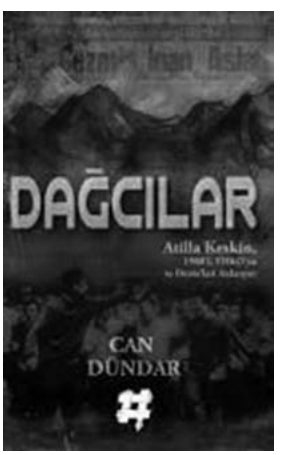

kuşanarak, sömürü ve zulüm karşısına dikilebildiklerini eleştiri ve özeleştiri de yaparak anlatıyor.

68 ruhu dediği dönemin başlangıcı ile ilgili şunları söylüyor: *"Anti-Amerikan hissiyatın yükselişinde 6. Filo'nun protestolarının önemli rolü oldu. 6. Filo, belki ABD'ye sempati kazandırmak için geliyordu, ama gelmişken Amerikan askerlerinin seks ihtiyaçlarını da karşılamayı amaçlıyordu. 6. Filo gelmeden genelevler boyanıyor, barlar, pavyonlarda ABD askerlerini memnun etmek için sokak kadınları görevlendiriliyordu. Bu da tabii halkın büyük tepkisine neden oluyordu. Biz devrimci öğrenciler de, bu tepkiyi eyleme dönüştürüyorduk. Halk da yaptıklarımızdan memnun oluyordu. Ne polis, ne jandarma, ne de askerler bize mani olmak için ciddi bir çaba harcıyordu."* Dönemin hissiyatına dikkat çeken yalın bir anlatıma örnek olarak bu alıntıyı yaptım.

Haklı olarak Can Dündar önsözün son cümlesi olarak "Kitabın sonuna bakıp 68'in bir yenilgi olduğunu düşünen çıkarsa bilmelidir ki, "Galiptir bu yolda mağlu..." diye yazıyor.

68 devrimci direnişi zorba devlet ve NATO tarafından zalimce bastırılmıştır. Fakat bu mücadele içinden doğan THKO, THKP/C, TKP/ML gibi örgütler 68'in zengin deney ve mirasıyla yeni bir mücadele dönemini başlatmışlardır. Bu dönem, geniş kitlelerin devrimci örgütlerin saflarında toplanmalarının da başlangıcıdır.

68 hareketinin kimi kazanımlarını ise şu şekilde özetleyebilirim:

68 hareketi, devlette düzen içi siyaset anlayışını yıkmıştır. Devlet kontrolünde olmayan örgütlerin filizlenmesidir. Resmi görüş dışında düşünebilen insanların çoğalmasıdır. Resmi düşünce çemberinin parçalanmasıdır. Tüm sanat dallarında özgürlük hareketinin doğuşudur. Devletin silah tekelinin darbe almasıdır. Kürtlerin ve "azınlık" milliyetlerin özgürlük mücadelelerinin ivme kazanmasıdır. Bu kazanımlar azımsanabilir mi? Küçümsene bilir mi?

Atilla Keskin, bugün dahi istismar edilen bir konuya da açıklık getiriyor bu uzun söyleşide. "Deniz'i ve arkadaşlarını 'kemalist' olarak niteleyenlere ne dersiniz" sorusuna kesin bir ifade ile cevap veriyor: *"Bu Deniz'e ve bizlere yapılan bir suçlamadır. Elbette yurdumuzu seviyorduk ve evet savunmamızda Kemalizmi olumlayan ifadelerde vardı. Ama bir hareketi, yaptıklarıyla değerlendirmek gerekir. Mevcut statükoyu, devlet sistemini gerilla mücadelesiyle yıkmak için dağa çıkmışız. Savunmamızda ortada: Milli Demokratik Devrim çizgisinde, kavrayabildiğimiz ölçüde sosyalizmi savunmuşuz. Yoldaşlarımız idam sehbasında "Kahrolsun faşizm" demiş, "Yaşasın sosyalizm" demiş, "Yaşasın Kürt ve Türk halklarının ortak mücadelesi" demiş. Sağcıların bize ve Deniz'lere saldırısını çok iyi anlıyabiliyorum; onlar bize "vatan haini" diyor ve buna bir avuç faşist dışında kimse inanmıyor. Ama soldan yapılan saldırıyı çok çirkin buluyorum. "Yaşasın sosyalizm" diye ölüme giden bu insanlara "Onlar küçük burjuvazinin bataklığındaydılar" gibi eleştiriler yapmak, en hafif deyimiyle çirkinliktir."*

THKO'nun siyasi çizgisinin eleştirisinin önünde hiçbir engel yoktur fakat sosyalizm uğruna canı pahasına savaşmış devrimci hatırayı incitmemeye özel özen gösterilmesi talebi de çok haklıdır görüşündeyim.

"Yolun düşerse kıyıya bir gün
Ve maviliklerini enginin seyre dalarsan
Dalgalara göğüs germiş olanları hatırla
Selamla, yüreğin sevgi dolu
Çünkü onlar fırtınayla çarpıştılar
Eşit olmayan bir savaşta
Ve dipsizliğinde enginin yitip gitmeden önce,
Sana liman gösterdiler uzakta."
Pierre-Jeanne de Beranger (Çeviren: Mihri Belli)

Atilla Keskin'in **Biz Bir İsyan Ateşi Yakmıştık – Acılara Yenilmeyen Gülümseyişler** kitabını ve Can Dündar'la yaptığı **Dağcılar** adlı söyleşi kitabını peş peşe okuyunca geçmişe kısa bir yolculuk yapmış oldum. Siz de döneme birinci ağızdan, Atilla Keskin ile yolculuğa ne dersiniz? ■

“SU DA SUSAR” 50 HAİKU 50 fOTOĞRAF

■ **ADİL OKAY**

“bir kırlangıçtır haiku
bir damlacık
aşk taşıyan ateşe”

“Su da Susar” adlı bu kitap biri “içeride” diğeri “dışarıda” iki sanatçının, Murat Türk ile Tülin Şahin Okay’ın kolektif çalışması sonucu doğmuş. İki sanat disiplini, şiir ve fotoğraf, demir parmaklıkları aşarak birleşmiş, tümlenmiş ve yeni bir “imge”ye dönüşmüş.

Daha önce şiir, öykü ve romanlarını okuduğumuz Türk, bu çalışmada da Haiku () denemeleri yapmış. Dili ustaca yontmuş, sözün fazlalıklarını atmış, metaforlarla içeriyi, dışarıyı, gerçeği ve gerçeküstünü, dünü, bu günü ve yarına dair düşlerini betimlemiş.

Sanatın farklı disiplinleriyle uğraşan Tülin Şahin Okay da Murat Türk’ün Haikularını / imgelerini aylar süren çaba sonucu fotoğraflarla çoğaltmış.

Murat Türk hapishanede 22 yılını doldururken, ten’e cezadan, tin’e ezaya evrilen zindan koşullarına direnmiş ve o karanlıkta üretebilmiş bir yazar. Türk’ün “O koşullarda nasıl yazıyorsun/uz” sorusuna verdiği yanıt bize “hapishanede üretilen eserler”in hangi engelleri aşıp okuyucuya ulaştığı hakkında bilgi veriyor:

“Yazmak-üretmek, yalnızlık isteyen bir süreç. Kalabalık koğuşlarda yalnız kalmak da mümkün olmadığından, dış uyaranlara karşı biraz sağır-kör olmak gerekiyor. Bazen

oyalan oyalan
oyalaaan
o yalaaan bu yalan

o uzak kıvılcım
dingin kılar anaforu
körlüğün iç kamaşmasıyla

mekân engelleyici de olabiliyor, ama içindeki ateş sürekli yanıyorsa zamanı da mekânı da uygun hâle getirip yazabiliyorsun. (…)

Kişisel anlamda tamamı bize ait olmayan göreceli bir zamanımız var. Sayısız kez bölünerek yazma durumunda kalıyoruz. Yazılabilen metinler/şiirler zamandan kotarılanlardır. Bu süreçte yarım da olsa irade elinizde; fakat yazdıktan sonra kitabınızı pencereden bir kuş gibi salıyorsunuz. Ağlara, tuzaklara, yasa ve mevzuatlara takılmadı mı bir yere konuyor. Engeller çok: Silsile, labirent, matruşka hâlinde. Biri biterken diğeri başlıyor. Hatta yayımlandıktan sonra da yeni engeller çıkarılıyor. Toplatma, yasaklama kararları, mahkemeler…" 0

Künye:
Su da Susar,
Murat Türk, Tülin Şahin Okay,
Klaros Yayınevi,
İstanbul, 2023

Murat Türk ve Tülin Şahin Okay'a ne kadar teşekkür etsek azdır, "içeride – dışarıda" kesintisiz devam eden baskılara rağmen, engelleri aşıp bizi bu imgesel yolculuğa çıkardıkları için.

Son söz de yine Murat Türk'ten olsun:

"bilir sınırlarını gece kuşu
bilgece siler
gecenin körlüğünü"

Şubat 2023 ■

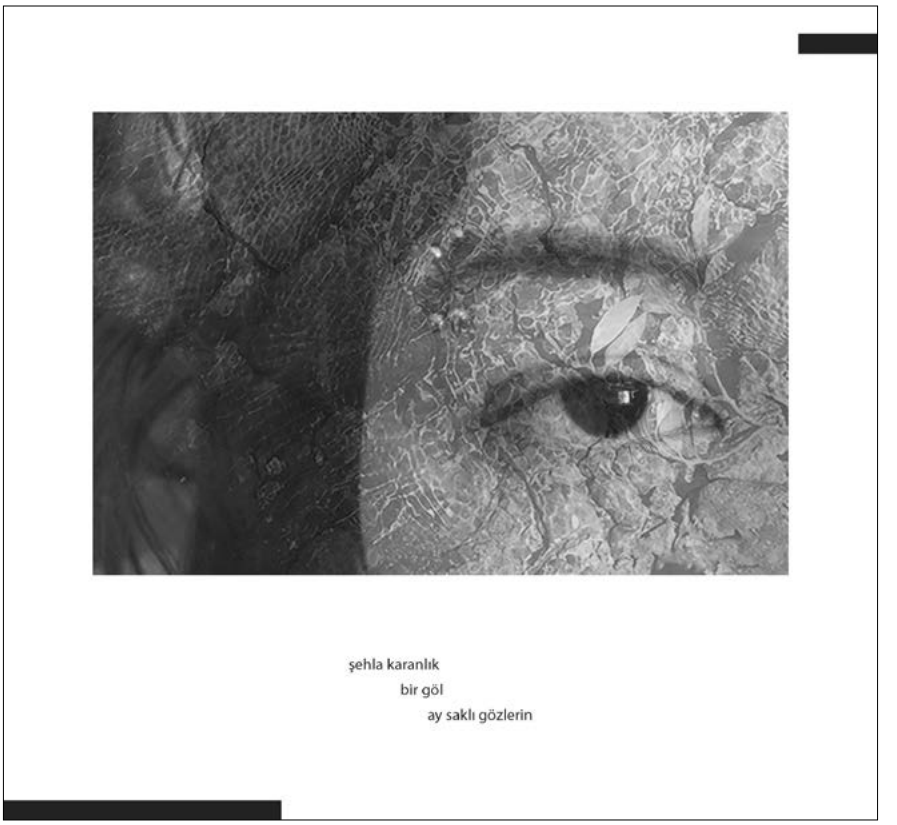

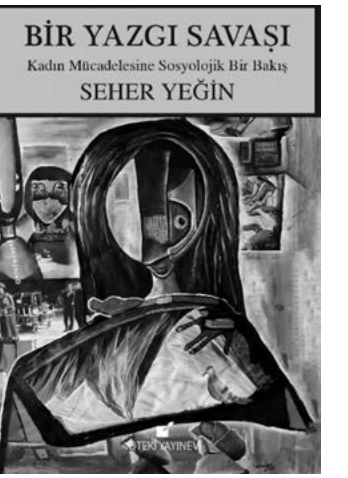

Yazarlarımızdan Seher Yeğin'in kitabı çıktı

Güney Dergisi yazarlarından **Seher Yeğin**'in "**Bir Yazgı Savaşı — Kadın Mücadelesine Sosyolojik Bir Bakış**" başlıklı kitabı raflarda yerini aldı.

Kitabın arka kapak yazısında şunlar belirtilmiş: *''İnsanlığın kendi tarihsel geçmişinden bugüne kadar gelen olguların bir bütünü incelendiğinde, yaşama dair umutların, güzelliklerin, sevdaların ve de sınıf kavgalarının üretiminde kadın, kendi doğallığı ile her zaman özgün bir yere sahip olmuştur. Özel mülkiyet dünyasının egemenleri iktidar gücünü kullanırlarken, özellikle kadına yönelik saldırıları ön plana çıkarmışlardır. Kadını toplumsal yaşamdan koparmakla yetinmeyip aynı zamanda doğaya ve insanlığa dair bütün güzellikleri de koparıp almak istemişlerdir.''*

Bu kitapla 'kitaplı yazarlar' arasına katılan Seher Yeğin arkadaşımıza "Kitabın okuru bol olsun!" diyoruz. ■ **GÜNEY**

Künye:
Bir Yazgı Savaşı-
Kadın Mücadelesine
Sosyolojik Bir Bakış
Seher Yeğin

Öteki Yayınevi,
İstanbul, 2023
ISSN: 9789755845135

Dünya Benim Zihnimde Dönüyor

■ EMİNE AYDOĞDU

Bekliyorum. Ne kadar zamandır bilmiyorum. Belki de biliyordum, ama şimdi unuttum. Unutmak zamanı yok saymak. Geçilen yolları bir bir silmek olmalı. Bunu şimdi düşündüm. Son zamanlarda böyle şeyler gelip aklımın içine sessizce giriyor. Sessizliğin mi, yoksa yalnızlığın mı içindeyim? Bunu hiçbir zaman bilemeyeceğim. Kendimi bulmak için biley taşında bilendiğimi bilmediğim gibi.

Mırıltılar duyuyorum, uzak çığlıklar, denizin asırlardır biriktirdiklerini, toprağın tükenen direncini, güneşin altında yatan gökyüzünün karanlığını. Mavisi yok. Karanlık. Birileri maviyi çalmış olmalı. O ben miyim? Ben olamam. Gökyüzüne dokunmadım. Dokunsaydım parmaklarım mavi kokardı. Ben başka bir gökyüzü var mı, onu arıyorum? Aramaktan yorulsam da vazgeçmiyorum. Belki sözcüklerin içindedir. Fakat göremiyorum. Sözcükleri kokluyorum. Sözcükler hasta. O kadar uğraşmama rağmen iyileşmediler.

Bu yazdıklarımın hepsi yalan olabilir. İtiraf etmem zaman aldı. Belleğim sürekli oynuyor benimle. Onun ihaneti, kimseninkine benzemiyor. Çok sarsıcı ve yıkıcı, hatta yokedici. Yeniden denemek istiyorum. Sessizlik ve yalnızlığa şerefe deyip, ikisine aynı anda bakıyorum. Gene zihnim dağılıyor. Onlar mı benim içimde; ben mi onların? Işıltıları etrafımı sarıyor. Gündoğumu gibi yavaş yavaş geliyorlar. Sonra devinimleri hızlanıyor. Akşamın ufukta yanan alevi gibi sönüyorlar. O alevlerin içinde kendimi arıyorum.

Bu kalın duvarları oldum olası sevmedim. Duygudan ve sevdadan yoksun örülmüşler. Bütün duvarlar yalan söylüyor. Dışarıda buz tutmuş bir

Küçük Dev Kadın

■ M. RAUF ARPAÇAYLI

Küçük dev kadın.
Sana yürekten merhaba.
Bilcümle karar kılmışlar
"Tanrılar divanında"
İt salyası ara sokaklar.
Cinayetler, kaçışlar, saklanışlar
On yedisinde kaçırılan kızlar.
İstiklalde korsan miting
Siren sesleri Tarlabaşı'nda
Bilcümle karar kılmışlar
"Tanrılar divanında"
Tez bulunacak, canına kıyılacak.
En çok inandıkların,
Muhbirlik telaşında.
Çakal sürüleri kol geziyor, Beyoğlu'nda.
Bir Travestiyi vurmuşlar,
Serencebey yolunda.
Daha ne kaldı şaşılacak?
Ne kaldı canını daha derinden yakacak?
Umarsızca çocuk gülüşlerini çaldılar.
Oysa ne güzel baharlar vardı yaşanacak.
Bilcümle karar kılmışlar
"Tanrılar divanında"
Bütün tanrılara, isyandayım.
En ağırından günahlardayım.
Bir mum ışığı bana yeter.
Şimdi çok uzaklardayım.
Beterden daha da beter.
Barikatlarda, savaşmaktayım.
Pes etmedim, "Her şeye rağmen"
Onurumla ayaktayım,
Diyorsun; ne de iyi ediyorsun.
Aslında;
Damdan düşer gibi söylemekte var ya.
Lakin
Bir mülteci çocuk saflığında hislerim.
Öylesine mahcup, öyle ağlamak tadında.
Kavga gözlü güzel kadın,
Unutma sakın!
İçinde taze umutlar büyütmeyi
Ve gözlerin yaşarana dek gülmeyi.
Dostça selamlar ederim.
"Gözlerinden, gözlerinden öperim"
Ahmed Arif misali.

güneş var. Kim yalan söylememeyi başarmış acaba? Sessizlik ve yalnızlık olabilir mi? Belki onlar söylemiyordur. Yalan insanın icadı.

Nasıl da soluk soluğa dönüyor dünya. Küçücük bir tutukevi. Nereye baksam her yer çivilenmiş. Kapalı. Kontrollü. Yalnızlığın uğultusu, sessizliğin çığlığı ilerlememe yardımcı oluyor. Sendeliyorum. Düşmüyorum. Parça parça zihnime giren ışığa sarılıyorum. Akıp gidiyor zihnimden. Sıkıca tutunup bırakmasaydım, özgürlüğe ulaşacaktım. Özgürlük, tüm canlıların temel ihtiyacı. Özgürlük parçalandı. Geçmiş ve bugün onu öldürdü. Cesedi lağım sularına karışıp gitti. Orada, farelerle uykuya daldı. Ağır bir uyku içinde uyuyor. Yaşanmayan hayat gibi kaskatı bir uyku hâli

Özgürlüğü parçalayanların uykularını dinliyorum. Konuşmuş olmalıyım onlarla. Bunu yadsıyamam. Hepsi kafamın içinde. Kafamın içinde uyuyorlar. Ne yaparsam yapayım uyanmıyorlar. Kafam bir kaya gibi. Sessizliğin ortasında boşluğa ve hiçliğe doğru yol alıyor. Mevsimlere benziyor. Onlar gibi gelip geçiyor. Benimle birlikte. Beni örtüyor, sarıyor, düğümlüyor, çözüyor, soluk alıp veriyor.

Boğuluyorum. Kendimi ateşe veriyorum. Ateş kadar insanın hayal gücünü kendine çeken başka bir şey var mı? Henüz bilmiyorum... Tanrıların huzurundan ateşi çalan kişi değilim. Olmayı isterdim.

Kafamı kalın duvarlara vurduğumda demirlerden kan sızdı. Kimse yoktu. Benden başka hiç kimse. İtiraz ettim. Sonra itirazımı aradım. Yürek parçalayan feryatlar duydum. Kapı sürgülüydü. Savaşta doğan sevgiden söz ediyordu, kuğurdayan güvercin. En iyi kapılar bilir. Dünyanın nasıl döndüğünü. Onlar gizler yaraların izini. Penceresi olmayan duvardan sızan ışığı kapattım. Bir şeyin içindeyim, ama ne olduğunu bilmiyorum. Küçücük bir dünya olabilir. İçinde gözlerim var. Gözlerim yuvarlak. Güneş, ay ve yıldızları göremiyorum. Bilmediğim bir sürü şey görüyorum; ama kaybediyorum.

Düşünmeyi itekliyorum. Ağır aksak ilerliyor. İnat ediyor. Tökezleyip düşüyor. Sonra yüzlerce parçaya ayrılıyor. Bunları tanıyorum. Dokunuyorum. Sert, yumuşak, ılık, sıcak soğuk. İyice emin oluyorum. Vicdanımın parçaları. Her yere saçılmış. Karanlık bir pencere açılıyor önüme. Onun içinden bakıyorum dünyaya.

Toprak görmüyor beni. Gökyüzü reddediyor. Deniz hâlâ peşimde olmalı. Parmaklarımı dilime dokundurunca tuz tadı alıyorum. Günlerdir taşın tadına alışmıştım. Dilimin üstünde kayıp duruyordu.

Hâlâ arıyorum. Neredeyse vazgeçecektim. Sessizlik bağırınca kendime geldim. Beni alıp çok derinlere götüren şu ışığa bir anlığına sahip olsaydım... Kendimin sahibi olamamışken. Sahipliğin kumdan kalelerini savurup, rüzgâra vermiştim. Rüzgârın içinden sıçrayıp gözüme yerleşen umuttu.

Dönüp arkama baksaydım. Ben de ağlayacaktım; onun gibi. Kasırgaya tutulmuşcasına. Yağmur damlalarına dönüşmek. Olanaksız mı bu? Değil... Gölge verirken dökülen yapraklar gibiyim. Yüreğim burkuluyor. Burkulmadan öte, kâğıt kesiği gibi sızlıyor. Şimdi daha yakından hissediyorum ritmini. Çok uzaklarda atıyor. Uzağın da uzağına gittiğini görüyorum.

Bir gün ona taş olacaksın dedim. Kahkahalarla güldü. Aldırmadı. Beni dinlemedi. Ama ben vazgeçmedim. Vazgeçen oydu. İnadım karşısında bir kayaya dönüştü.

Bir zamanlar, şafak vakti gördüğüm Tunus pembesine benziyordu. Gencecik bir yürekti. Şimdi somurtkan, huysuz bir kaya.

Yeniden doğurabilir mi hayat? Şu mavisi çalınan gökyüzünün eteğinin altında. Bir yürek daha doğurabilir mi?

Hissediyorum. Hayat yere, göğe sığmıyor. Hayat delicesine kabından taşıyor. Coştukça coşuyor. İnsanın tek başına direndiği o eşsiz an gibi. Sığınacak ne bir yürek, ne bir yer istiyor. Dünya benim zihnimde dönüyor. ■

Hîv

■ **MÜSLÜM ASLAN**

Lepê ewrê bi xwinî radike
Qaqilkê birîna xewa min
Ditirsin hêvî di stargeha demên kûr
Hiv-a
Li tenêtîyeke bê lêv de bê dil mam
Ma ne bese li ber çavê min kuştina min
Her şev sterkek dikeve behra hêrsê min
Ji veqetandina te bi vê de
Bûm namek di geremola tembîha de
Nuqte ya gaziyê min jî windaye hiv-a
Ma ne bese hiv-a
Bi hêle
Kû tenêti li ser min bigri hiv-a

Sihirli Ayna

■ **ALİ DEMİR**

"Bir şeyler yapmalıyız. Bu böyle olmayacak."

Bunu söyleyen, denizi hâkim bir tepeden gören yaşlı zeytin ağacının altında, arkadaşlarıyla buluşan on altı yaşındaki Atinalı Thespis'ti. Bir gün önce meclisteki soylulardan Nikos'un adamları demirci olan babasını haraç vermedi diye çarşının ortasında gözleri önünde dövmüşlerdi. Yumruklarını sıkarak izlemişti olanları. Hiçbir şey yapmadığı için kendisine kızıyordu.

"İyi de ne yapabiliriz ki? Bizler yoksul çocuklarız. Elimizden ne gelir?"

Çarşıdaki ayakkabıcının kızı Lois'ti konuşan. Diğerleriyle aynı yaştaydı. Sarı saçlarını daima örer, sırtından aşağıya doğru bırakırdı. O da Thespis'in babasına yapılanları sessizce izlemişti. Sadece o değil son zamanlarda herkes izlemekten başka bir şey yapmıyordu. Şehirde yolsuzluk, hırsızlık, ahlaksızlık almış başını gitmişti. Baskıya, dayağa, işkenceye, hakarete maruz kalmadıkları gün yok gibiydi. Kendilerini güvende hissetmiyorlardı.

Gölgesinde oturdukları yaşlı zeytin ağacının altından heyecanla kalkan Erastus:

–Elimizden gelenin en iyisi buralardan gitmek olacaktır. Hem de hiç vakit kaybetmeden. Bir an önce. Basit bir gemi işimizi görür. Şu maviliklerin ötesini hiç mi merak etmiyorsunuz?

Terzinin oğlu olan Erastus'un tek derdi uzaklara gitmekti. Hiç bilmediği, adını dahi duymadığı yerlere gitmek, farklı insanları tanımak arzusundaydı. Ne yapar ne eder konuyu gitmeye getirirdi ancak bir türlü buna cesaret edemezdi.

Thespis ve arkadaşları, bir yandan da yanlarında getirdikleri Xinomavro üzümünden yapılmış şarabı içiyorlardı. Denizden esen taze yosun kokusunun baş döndürücü etkisi, şarapla birleşince kendilerini biraz olsun rahatlamış hissettiler. Thespis uzun süredir elindeki şaraba bakıyordu.

–Buldum! Ne yapacağımızı galiba buldum.

Thespis'in sesi heyecanlı çıkmıştı. O üzgün hali gitmiş, gözlerindeki hüzün yerini iki küçük kıvılcıma bırakmıştı. Erastus ve Lois onun söyleyeceklerini merakla bekliyordu.

"Becerdikleri en iyi işi yapmalarını, seyretmelerini sağlayacağız. Bizim istediğimiz şeyleri izleteceğiz onlara. Kendilerini! Bunu onlara ayna tutarak yapacağız."

–Ayna mı tutacağız? Dalga geçiyorsun herhâlde bizimle dedi Lois.

–Evet ayna tutup tüm çirkinliklerini hem tüm halka hem de onlara göstereceğiz.

–Nasıl olur? Ne gerek var aynaya? Zaten halk istemese de her gün görüyor onların çirkinliklerini dedi Erastus.

–Emin ol onlar da hemen her gün bakıyorlardır aynadaki yüzlerine. İlk defa görecek değiller ya dedi Lois.

–Bakmakla görmek aynı şey midir? Biz onların baktıkları şeyin arkasını göstereceğiz. Maskelerini indirip gerçekle yüzleştireceğiz.

–Sen Lois, babamı döven asker olacaksın, Erastus, sen de annem. Ben de babamdan haraç isteyen ve askeri çarşıya yollayan meclis üyesi Nikos olacağım.

–Neden ben annen olacakmışım? Olmaz öyle şey. Lois olsun. Hem o kız. Kadın olursam herkes güler bana.

–Gülsünler! Gülmeliler! Eğer gülmezlerse bizi görürler, ne yapmak istediğimizi hemen anlarlar. Biz gülücükler arkasına saklanacağız. Onlar o gülücüklerde kendilerini görecekler, perdemiz o gülücükler olacak.

İtiraz edecek oldular ancak Thespis'in ne kadar ciddi olduğunu görünce bundan vazgeçtiler. Dün çarşıda yaşanılan kavgada ne gördüler ne duydularsa herkes üstüne düşeni eksiksiz yerine getirdi. Lois'in asker olması, Erastus'un anne olması yaptıkları işe komiklik katıyordu ancak yine de onları rahatsız eden bir şeyler vardı bu küçük gösteride. Bir şeyler eksikti sanki. Aynısını canlandırmak bekledikleri gibi hissettirmemişti.

–Baksanıza ayna olmak tek başına yeterli olmayacak galiba. Aynısını canlandırmanın yanında başka şeyler de yapmalıyız dedi Erastus.

–Haklı olabilirsin. Peki ne yapacağız? Bir önerin var mı? dedi Lois

Önerisi yoktu Erastus'un. Hayır anlamında başını salladı. Thespis ise bir cevap bulabilir miyim diye bir kez daha elinde tuttuğu kuksanın içindeki şaraba baktı. İlk sefer de olduğu gibi yine gözlerini gördü. Gözleri onu ısrarla korkaklıkla suçlamaya devam ediyordu. Uzun uzun baktı gözlerine. "Korkmuyorum!" dedi içinden ama gözlerinin aksini söylemeye devam ettiğini duyuyor gibiydi. Elindeki kuksayı yavaş yavaş sallamaya başladı. O salladıkça görüntü bulanıklaşıyordu. Thespis, bir an içinde olsa kendisini suçlayan bakışlardan kurtulmuştu ancak şaraba bakmaya devam ettiği sürece kendisini korkaklıkla suçlayan gözlerin orada bir yerde olduğunu biliyordu.

–Hem ayna olacağız hem de aynayı konuşturacağız! Hem gözlerine hem de kulaklarına hitap edeceğiz dedi Thespis

–Nasıl olacak bu? Yıllardır görmeyen gözleri, duymayan kulakları bir oyunla mı açacağız dedi Erastus

–Acele etme sabret…Her şey tek bir oyunla başlayacak dedi Thespis.

Thespis ve arkadaşları başkalarının yardımıyla oyun için gerekli olan ne varsa yapmaya başladılar. Kostümler ve

sahne perdesi için Erastus'un babasının kumaşlarından ve onun ustalığından yararlandılar. Lois, ayakkabılar ve oyuncuların süslenmesiyle ilgilendi. Thespis, oyunun içeriğinin dışında şehrin meydanına kurulacak sahneyle meşgul oldu. Bu koşuşturmaca ve hazırlıkları gören halkın neler olup bittiğinden haberi yoktu. Tek bildikleri şey sihirli bir aynanın gösterilecek olmasıydı.

"Ey Atinalılar! Beni dinleyin. Şehrinize sihirli bir ayna getirdik. Bu ayna sihirli olmasının dışında yapılmış ilk aynadır. Bakma cesareti gösteren herkese gerçeği söyleyen bu ayna, pazar günü öğle saatinde şehrin meydanındaki sahnede olacak. Duyduk duymadık demeyin."

Erastus, tüm hafta boyunca komik giysilerle yüzü boyalı olduğu hâlde halka seslendi durdu. Sihirli aynayı duymayan kalmamıştı. Pazar günü, sabahın erken saatlerinden itibaren yavaş yavaş meydan dolmaya başladı. Halkın yanı sıra meclis üyeleri ve soylular da sihirli aynayı görmek için sahnenin önünde yerlerini aldılar.

Her şey bir oyunla başladı. Seyirciler, sihirli bir ayna beklerken, Thespis ve arkadaşlarının sahnedeki komik hallerini gördüler. Gerçeklerin önündeki bu bulanık ve karmaşa hâli ilk başta onlara komik geldi. Seyirciler doyasıya güldüler. Halkın tepkisini yakından takip eden Thespis, bir an için ustalıkla sahnedeki bulanıklığın yerine halkın gözüne ayna tuttu. Rahatsız olmuşlardı. Gülüşmeler yerini yavaş yavaş sessizliğe bıraktı. Düşünüyorlar ve kendi aralarında fısıltılar hâlinde konuşuyorlardı. Thespis, oyun boyunca bulanıklık ve ayna tutma arasında gidip gelerek halkı güldürürken düşündürdü. Atina halkı artık rahatsız olmuş düşünmeye başlamıştı. Tedirgin olan meclis üyeleri ve soylular, düşünmeye başlayan Atina halkının sorgulamaya ve hesap sormaya başlayacağını çok iyi biliyorlardı. Bunun için Thespis ve arkadaşlarına göz dağı vererek şehrin meydanındaki sahneyi ortadan kaldırdılar.

Thespis, Lois ve Erastus deniz kenarındaki yaşlı zeytin ağacının gölgesinde yan yana uzanıp gökyüzüne bakarken;

"O kadar emek ve çalışma boşuna gitti" dedi Erastus. Ellerini başının altına almış olan Lois;

"Haklısın, diyerek onu onayladı."

Thespis gözlerini gökyüzünden ayırmadan onların bu sözlerine gülmeye başladı.

"Yanılıyorsunuz" dedi. "Yapılanların boşuna gittiği felan yok. Onlar ister aynayı kırsınlar isterse de üstünü perdeyle örtsünler. Atina halkı bir kere aynaya baktı ve gerçeği gördü. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak." Thespis eliyle masmavi gökyüzündeki beyaz bulutları göstererek;

"Şu yan yana duran küçük bulutlara bakın. Sizce neye benziyorlar?"

Lois bilmem anlamında dudaklarını büktü. Erastus, gemisiyle seyahat eden bir kaptana benzetti. Thespis ise;

"Sol taraftaki bulut gülen, sağ taraftaki de ağlayan bir yüze benziyor."

Dikkatli bakınca diğerleri de Thespis'in gösterdiği bulutların biri gülen biri de ağlayan yüze benzediğini fark ettiler. ■

Partizan taraftarı Dursun Çaktı, yakalandığı kanser hastalığı sonucu 25.02.21'de yaşama gözlerini yumdu. Dursun Çaktı 65 yaşındaydı, devrimci mücadeleye daha birçok katkıları olacaktı. Ancak yakalandığı amansız hastalık O'nu devrimci mücadele yürütmesini engelledi. Uzun yıllar devrimci mücadele içerisinde yer alan Dursun Çaktı, çevresinde sevilen, sözü dinlenen bir devrimciydi. İki Gözüm'ün Dursun Çaktı ile çok eskilere dayanan bir dostluğu vardı. Ölümünün birinci yıldönümünde Dursun Çaktı'nın mezarı başında yapılan anmada, İki Gözüm'ün okuduğu şiiri yayınlıyoruz.

Burada yatan benim arkadaşımdır (*)

■ İKİ GÖZÜM

Hâlâ gözlerimin önünde dün gibi,
Hafif seyrelmiş saçları,
Simsiyah gözleri,
Ayrı bir güzellik katan bıyığı,
Ne uzun ne kısa,
Ne zayıf ne şişman,
Tamamen halktan bir insan,
Burada yatan benim arkadaşımdır.

Zor günlerin insanı,
Karanlığa karşı ışık saçanı,
Dara düşenlerin yakını,
Büyük-küçük herkesin arkadaşı, sırdaşı,
Burada yatan benim arkadaşımdır.

Kardeşlik kan bağıyla ölçülmez,
Çünkü o, din, dil, ırk ayrımı gözetmez,
O kadar kıymetlidir ki, paha biçilmez,
Ölüm araya girse de kardeşlik bitmez,
Burada yatan benim arkadaşımdır.

Zorun karşısında boyun eğmeyen,
Zafere inancını hiç yitirmeyen,
Faşizme, emperyalizme karşı direnen,
İlmik ilmik zaferi örmek isteyen,
Burada yatan benim arkadaşımdır.

Zor zamanlarda dimdik duran,
Duruşuyla herkese örnek olan,
İşçinin-emekçinin haklarını savunan,
Zafere dair inancını sonuna kadar koruyan,
Burada yatan benim yoldaşımdır.

23.02.2022

Davetsiz Misafir

■ **KÜBRA ERBAYRAKÇI**

Alarmın çalmasıyla birlikte güne uyanan Ohannes, yataktan kalmak istemeyerek oturduğu evin odasına şöyle bir göz gezdirdi, etrafı süzdü. Dolabından fışkıran eşyaların aciz durumunu inceledikten sonra akşamın serinliğinde cama vuran yağmur taneciklerinin pencere önünü nasıl da çamura buladığını gördüğünde aniden ayağa kalkıverdi. Önce yağmura sövdü sonra ise eşyalarına.

Hışımla yürüyerek banyoya gitti. Elini yüzünü yıkadı ve kalkar kalkmaz dişlerini fırçalamayı da ihmal etmedi. Hayata karşı öfkesini aynaya bakarak gevelemeye başladı. Birden iş geldi aklına. Hafta içi her sabah 8'den 6'ya kadar olan bir işi vardı. Takım elbisesini giymeli, tıraşını olmalı, yarı kellik vuran saçlarına çeki düzen vermeliydi. Bunları düşünürken kolunda duran saatine baktığında geç kalmış olduğunu fark etti.

Hemen banyodan mutfağa doğru koşturdu. Kımıldamadan buzdolabından gözlerini alamadı. Bir köşeye sinmiş olan sandviçi görünce bir güzel afiyetle yedi ve buzdolabını kapattı. Telefonu çalmaya başladı. Anlaşılan işten merak etmişlerdi. Uzunca çalan telefonunu yanıtsız bıraktıktan sonra yatağına geri döndü. Uyumaya kaldığı yerden devam etmeye hazırlanırken kapıdan gelen büyük gürültü onu yatağından kaldırdı. Kapı zilinin çalmasıyla kapıya yöneldi ve kapıyı açtığında karşısında maziden gelen; sarışın, mavi gözlü, uzun boylu kadını gözüne kestirdi ve "sen" diyebildi.

Yıllar önce Moskova'da âşık olduğu o kadın. Şimdi karşısındaydı. Rüya gördüğünü zannederek karşısında ona gülümseyerek bakan kadına ismiyle hitap etti. İrina... İrina yarı Türkçe, yarı Rusça bir konuşma diliyle neden geldiğini anlatacakken kapı yüzüne çarpıldı. Ohannes şaşkındı. Ne yapacağını bilemezken yapması gerekeni yaptığını düşünerek yatağına doğru koştu. Komodinin üzerinde bıraktığı telefonu eline alarak cevapsız aramalara geri dönüş yaptı ve içinden geçen yalanları müdürüne sıralamaya başladı.

–Hastaydı. Grip olmuştu. Gribin yanı sıra PCR testi pozitif çıkmıştı.

Evden çıkmaya kararlı olmadığından bu yalanları sıralamıştı. Şok içerisinde ağzından çıkan kelimelerin harflerine dikkat kesildi.

–Evet, evet... o kadın İrinaydı. Ama bunca yıl geçmişken neden gelmişti?

Geçmiş pusluydu onun için. Hem de büyük bir acıyla. İrina ile olan ilişkisi koca bir yalandan ibaretti. Sevmişti ama bu sevgi saplantıdan başka bir şey olmamıştı. Rusça dersi almak için gittiği okulda tanışmıştı İrina ile. Gözlerine baktığı o ilk an, dün gibi aklındaydı. Herkesin karşı çıkmasına rağmen sevmişti onu. Bir nevi imkânsız aşk gibi bir şeydi. Zamanla da alevlenen bu sevgi küle dönüşmüştü.

Cesareti yoktu Ohannes'in. Tekrar aynı şeyleri yaşamaya ruhu müsait değildi. Düşünmeye ara verip kendi kendine; "iyi ki dinlemedim onu" dedi. Komodinin üzerinde durmaya devam eden telefon titrediğinde isimsiz bir numaranın aradığını gördü ve heyecanla telefonuna sarıldı.

Bu ses... İrinaydı.

Anlatmaya çalıştığı şeyleri anlayamıyordu. Anlamak istemiyordu Ohannes. O her konuştuğunda kalbinden kopan parçaya içi gidiyordu. "Kes!!" diyerek bağırdı. Uzun zamandan beri içinde tuttukları sonunda dışa vurulmuştu. "Saplantıydın sen" diyerek telefonu yüzüne kapattı. Anılara daldı gözü. Onun için yaptığı bütün saçmalık saydıkları göz önüne geldi.

Pencereden pencereye atladığı, peşinden koşarak "beni affet, seni seviyorum" dediği günler. Şimdiki gözle baktığında koca bir saçmalık gibi gözüktü. Gülerekten; "Çocuktum işte" deyiverdi.

–Ama şimdi neden gelmişti o? Her şey unutulmuşken

Ohannes bir an acele edip bavuluna gerekli gereksiz eşyaları doldurduktan sonra dışarıya çıktı. Kaçmaya yeltendi. Arabasına bindiği gibi Cunda'ya doğru yol aldı. Aklı hâlâ İrinadaydı. Onunla

çiğ tanem

■ **OSMAN AKYOL**

Bir damla yaş olsan
gözümde

Seni kaybetmemek
için
ağlamazdım

Sen kal,
çiğ tanem

Doğmasın güneş

26 Ağustos 2022, İstanbul

17 dilde aşk

■ FULYA ÇELİK

1.
Yorgun
saçlarında mavi kuşlar uçan
bir akşam getirirdim sana
sen
imkansız yokuşlar

dilimde 17 dilden şarkılar
sen yorgun bir pazartesi

2.
iç savaş
ne ara başladı bu savaş
yüreğimin en doğusunda
özlemin en güneyinde
özgürlüğün en batısında
umudun en kuzeyinde

3.
bu aşk
bu aşk bitecek dünya kahır dünya zifir
bu aşk bitecek içtiğin zehir sanacaksın
unutma
hayat bir mucize
hayat sihir
yeni günle
her şey değişir
bu aşk bitecek
sen
yeniden başlayacaksın

4.
saate
baktığında
susardı bütün dünya
aceleci bir akşama
karışırdı
gözlerindeki boşluk
alır başını giderdi tüm maviler

5.
giderdin
gri siyah tenha bir akşam olurdu
boşalırdı tüm şehir
kristal bir ayna kırılır gibi
hayaller tel tel dökülür gibi
şehre simsiyah kar yağardı

trenler istasyonlar çınar ağaçları
ağlardık
kalbimizde kekre aşk tadı

6.
17 yaşım sen susma
17 dilden şarkılar söyle
17 dilden aşk çal gitar
onca yoksulluk, onca kahır, onca aci
varken inadına
17 dilden

umut et.

---

geçen üç sene gözlerinde canlanmaya devam ediyordu.

–İçindeki ateş sönmüşken neden gelmişti ki?

Neden, neden, neden. Hiç sevmediği sorudan birisiydi neden. Kendinden geçmiş bir hâlde sinirlenerek sağ ayağı gaza yüklendi. Karşıdan gelen kamyonu gözü bir anda görmedi. Direksiyonu sola kırmasıyla birlikte tepetaklak uçtuğunu gördü. Gözleri hâlâ anıların peşindeydi. Başından sızan kan, düşüncelerden sıyrılmasını engelleyememişti. Gözünün önünden İrina geçti. Ona aldığı yüzük geldi hatırına. Terk edildikten sonra geri vermediği yüzük... Kapısına geldiğinde parmağında yoktu o yüzük. Nasıl da fark etmeden süzmüştü onu. Yaşlanmıştı biraz. Dişleri de çürümüştü ama hâlâ vücudu zayıftı. Korkmuştu Ohannes... Tekrardan terk edilmemek için kovmuştu onu kapısından.

Arabadan sızan benzin kokusu burun deliklerinden içeriye girerken, nasıl ayrıldıkları düştü aklına. Bir gün onu son kez göreceğini bilmediği zaman, İrina; ayrılmak istiyorum demişti. Resmi kurumda çalışmış olduğundan böyle söylemişti. Bir öğrenci ile öğretmenin aşkı o sene büyük yankı uyandırmıştı çevreye. İrina daha fazla dayanamadı buna ve kolayca terk etme seçeneğini tercih etti.

Ohannes acı içinde kıvranırken, hazin günün görüntüsü canlandı gözünde. Karşısında sessizce duruyordu. Rusça kelimeler havada uçuşurken anlamıştı bir şeylerin ters gittiğini ve kulağına eğilerek; "Beni bırakma" demişti. İrina'nın intikamı içinde yanarken niçin geri gelmişti? Kapısını neden çalmıştı? Aklından çıkmıyordu. "Hiçbir zaman öğrenmeyeceğim" diye söylenmeye başladı Ohannes gözyaşlarına boğularak. Aniden bir ambulans sesi işitti uzaklardan. Sonrası ise kapkaranlık... ■

Masalın Masalı

■ VİCDAN ÖZERDEM

Bir varmış bir yokmuş, tıpkı yaşam gibi dere tepeymiş her şey. Hiç düzlük yokmuş.

Develerin boyuna kanılıp sessiz kalınmış. Pirelerin ise mesleğine rağmen küçüklüğü fırsat bilinerek ezilmiş.

Buralardan çok ama çok uzaklarda bir diyarda bir kız çocuğu doğmuş. Küçücük, sıska, çirkin mi çirkin. Çirkinlik, güzellik gibi dillere destan olmamış ancak kızın yüzüne bakıp da insan yerine koyan da olmamış. Kızcağız bebekliğinden beri hiç sevilmeden, ölmesin "candır" diye verilen yemeklerden yiyerek büyümüş.

Küçücük çirkin kız, ilk zamanlar bir türlü anlayamamış kendisinin neden yok sayıldığını. Herkesin ilgisini ve tabii ki sevgisini üzerine çekmek için elinden geleni yapıyormuş. Ancak hiçbir gün diğerlerine yaptıkları gibi başını okşayıp "aferim güzel kızım," diyen çıkmamış. Bütün çocukluğunu bu sözleri duyabilmek için koşmuş. Bir "aferin" sözü için sabahtan akşama kadar çalışmış. Varlığını hissettirecek bir sıcak bakış için boyundan büyük işlere kalkışmış. Saçının bir kere sevgiyle okşanabilmesi için her şeyi öğrenmiş. Her şeyi bilmiş de, yorulmayı bilmemiş.

Ama nafile, kimseler görmemiş, kimseler gelip sevgi göstermemiş ona.

O da gün gelmiş koşmaktan, hiç durmadan çalışmaktan yorulmuş. Bir kişi bile çıkıp karşısına "sana ne oldu?" diye sormamış. İçine yılgınlık, gözlerine yorgunluk çökmüş. Tam bu şekilde yaşamını kabullenecekken, bir gün o genç adamı görmüş. Ülkenin değilse de kalbinin prensi olmuş o genç adam. Onu her gördüğünde yüreği yerinden oynamış. Ama gönlünün prensi bir kere bile dönüp bakmamış kendisine. Cümle âlem tüm kızlar, sevdiklerinin gönlünde taht kurarken, o yok olmayı dilemiş. İçine acı, gözlerine kırgınlık çökmüş.

Çirkinliğine lanet ederek ağlamış her köşe başında. Aşk ve sevgi katmer katmer acıyla sertleşip bir taşa dönüşmüş içinde. "Kaderim" demiş, boyun eğmiş. Ancak ne kaderi ne de kederi bu kadarla kalmış. Bilseymiş boyun eğer miymiş? O da bilinmez.

Gel zaman git zaman bildiği bütün kızlar evlenmiş. Kundaktaki bebeler bile büyüyüp yaşam kurmuş. Yapayalnız yaşayan bir o kalmış şu koskoca dünyada. Yaşananlar yüreğini darladıkca, yaşını alıp içine kapandıkça yemeden içmeden kesilmiş. Zayıflamış, kurumuş. Çalı çırpı gibi kalmış kolları bacakları. Günden güne solan yüzünde, yuvalarına kaçmış gözleri. Burnu da büyüdükçe büyümüş. Sevgisizlik, bir susuzluk gibi tüm derisini buruşturmuş. Başını hep eğerek gezmekten kamburu çıkmış, çatısı eğrilmiş. İşte o günlerde birden görünür hâle gelmiş. Kim görse dönüp dönüp yeniden bakmış yüzünü buruşturarak. Artık herkes görüyormuş onu, o görünmek istemedikçe.

"Ahh!" demiş. "Ahh, gerçek beni görseler keşke."

Onlar, sadece çirkin bedenini görüyorlarmış, içindeki sevgiye aç kocaman yüreğini değil. Her işi yapan, onaran marifetli ellerini değil de kurumuş, kırışmış çirkin parmaklarını görüyorlarmış.

"Görmesinler artık benim bu halimi. Bilmesinler artık beni," demiş. Kapatmış kederle kapısını tüm dünyaya. Kapatmış kederle perdelerini gün ışığına ve kapatmış kederle yüreğini tüm insanlara.

O günden sonra geceleri gündüz eylemiş. Herkes evine girince, el ayak çekilince çıkmış dışarıya. Zamanla o insanlardan, insanlar ondan kaçar hâle gelmiş. Kaç zaman böyle yaşanmış bilinmez. Ama bir gün, bir öğle sıcağında, güneşin dağı taşı kavurduğu bir anda dışarıdan gelen bağrışmaları duyup uyanmış. Seslerden ne

olduğunu anlayamayınca perdesini uzun zaman sonra ilk defa hafifçe aralayıp merakına yenik düşerek bakınca bir de ne görsün! Koskocaman bir yılan çöreklenmiş yolun ortasına. Ben diyeyim on metre, sen söyle elli metre. Yılanı gören bağırarak kaçıyor. Hep bir ağızdan: "Yılan, yılan, kaçın!" diye bağırıyorlar.

Herkes kaçıp gidince koşar adım çıkıp varmış çöreklenen yılanın başına. Sevgiyle bakmış yılana:

"Yılan kardeş korkma, benden de böyle kaçarlar. Benden de böyle korkarlar ama sen korkma." Yılan uzun çatallı dilini uzatıp, tıslamış. O gün yılan tıslamış, o içini dökmüş. O içini dökmüş, yılan tıslamış. Kırk gün, kırk gece dertleşip muhabbet kurmuşlar. Çirkin kızın yüzü ilk defa gülmüş. Yılanı kendine en iyi arkadaş ilan etmiş. Masal bu ya yılan da dile gelip:

"Benimle gel, gel kurtar kendini buralardan," demiş.

"Benim yaşadığım yerler öyle güzel ki, öyle çok arkadaşım var ki," diye de eklemiş.

Yılanın sözüne inanıp, aklına uyarak düşmüş ardına. Az gitmişler, uz gitmişler. Çayır çimen geçmişler, lale sümbül biçmişler. Soğuk sular içerek, altı ay bir güz gitmişler. Ormanın en derin kuytuluklarına varmışlar. Köydekiler derin uykudaymışlar. Uyandıklarında da fark etmemişler yokluğunu, kendi içlerinde uyumaya devam etmişler.

Ormanın derinliklerinde çirkin kız var olmuş, gül olmuş, ay olmuş, geçmişte yaşananları yalan saymış. Yılanın kovuğuna yılan gibi sürünerek girip çıkmaktan yorulmuş. Becerikli elleriyle hemen kendine küçük bir kulübe yapmış. Ormandaki tüm börtü böceği, yılanı çayanı arkadaş bellemiş. Önceleri kargalarla fareler beslemiş onu. Sonra da o beslemiş kargalarla fareleri. Örümcekler ince ince nakşedip kulübesini bir güzel süslemişler. Kısa zamanda eksiksiz bir yaşamı olmuş. Burada kimseden kaçması, saklanması gerekmiyormuş çünkü hayvanlar âleminde onu kimse dışlamıyormuş. O da kulübesinde kazanlarla yemekler pişirip taşırıyor, cümle âlemi doyuruyormuş. Kargalar teşekkür için daldan uçuyor, fareler sevinçle cirit atıyor, kurbağalar sabahlara kadar şarkı söylüyor, akrepler de dans ediyormuş.

Kulübesi hiç boş kalmıyormuş. Hatta bazı günler, gelen bu misafirlerini mutlu etmek için çeşit çeşit pastalar, şekerlemeler yaptığı bile oluyormuş. Yine böylesi hummalı bir çalışmayla yaptığı pastalar kulübesine sığmayınca, kulübenin dışını da pastalarla kaplamış. Hem böylece tüm arkadaşları, kulübeye girmeden, çekinmeden diledikleri kadar yiyebiliyorlarmış. İşte o gecenin sabahına doğru kulübenin etrafında insan sesi duymuş. Yüreği korkuyla çarpmış. Gelip beni burada da buldular diye.

Bir yılan gibi sessiz, bir serçe kadar ürkek bakmış kenardan köşeden. Kulübenin üstündeki pastaları yiyen, iki küçük çocukmuş. Çocuklar büyük bir açlıkla pastaları ağızlarına dolduruyormuş. Bu çocukların anası, babası, atası çıkar gelir diye beklemiş. Ama yok, kimseler yokmuş.

"Ormanın en kuytu köşesinde bu çocukların ne işi var acaba?" diye düşünerek çıkmış kulübeden. Çocuklar karşılarında görünce çirkin ve yaşlı kadını korkup kaçmışlar.

Uzun süredir hiç konuşmadığından olsa gerek cırtlak çatallı bir sesle seslenmiş çocuklara:

"Korkmayın! Açsanız daha içeride çok yiyecek var! Gelin hadi, gelin yiyin!" demiş, kulübenin kapısını da açık bırakarak girmiş içeriye. Çok geçmeden çocuklar, korkularına rağmen açlıklarına yenilerek kulübeye girmişler. Kulübenin ortasında büyük bir masa varmış. Masanın üstünde çeşit çeşit pastalar, dere gibi hoşaflar, tepe gibi pilavlar, kol gibi sarmalar, but gibi dolmalar yığılıymış. Çocuklar kıtlıktan çıkmış gibi saldırmışlar yiyeceklere. Bir yandan yiyorlarmış bir yandan da kadının sorularına cevap veriyorlarmış.

"Sizin adınız ne bakayım?"

Küçük kız: "Benim adım Gretel," demiş. Yan gözle abisine bakmış. Abisinin ağzının tıka basa dolu olduğunu görünce onun yerine de cevaplamış: "Bu da abim Hansel."

"Siz buraya nasıl geldiniz? Bu ormanda işiniz ne?"

Gretel üzgün bir ifadeyle: "Babamız bizi burada bırakıp gitti," diye cevaplamış.

Hansel ağzındaki lokmayı bitirir bitirmez hemen lafa girmiş: "Çünkü üvey annemiz bizi istemiyor!"

Çocuklar kendi hikâyelerini anlattıkça o üzüntüden mahvolmuş, içi burkulmuş, kendi kendine isyan etmiş. İnsan, hele hele bir baba nasıl evlatlarını kurda kuşa yem eder? Bu nasıl vicdansızlık, bu nasıl babalık diye için için ağlamış. Çocuklara baktıkça kendinden bilmiş. Onları bu zalim babaya, bu zalim insanlara karşı korumaya yemin etmiş. Yedirmiş, içirmiş, kuş tüyünden, atlastan döşekler yapıp uyutmuş. Ninniler söyleyip sabahlara kadar başlarında durup seyretmiş. Günler günleri, haftalar haftaları kovalamış. Çocuklar bir cennete düşmüş gibi yaşıyorlarmış. Çirkin yaşlı kadın da ilk defa mutluluğu tatmış.

Ancak bir akşam küçük kız Gretel: "Ben evimi özledim," diye tutturmuş. O günden sonra daha fazla söylemeye hatta ağlamaya başlamış: "Evime gitmek istiyorum!" diye.

Kadıncağız ne yaptıysa, ne et-

tiyse, hatta ağzıyla kuş tuttuysa bile caydıramamış kızı. Çok geçmeden Hansel de başlamış: "Eve gitmek istiyorum," demeye.

İlk zamanlar çocuklara tüm yüreğinin açıklığıyla konuşmuş:

"Gitmeyin, bana can yoldaşı olun," demiş. Ancak çocuklar her gün biraz daha edepsizce davranınca sinirlenip, öfkeyle bağırmış:

"Babanız sizi sevmiyor. Sizi öldürmek istiyor. Başından atmış sizi!" diye.

Çocuklar ağlıyor, çirkin yaşlı kadın öfkeleniyor, öfkelendikçe bağırıyor, çocuklar da daha çok ağlıyormuş. Çocuklarla baş edemeyince, onları zapt edemeyeceğini anlayınca ikisini de ayrı ayrı yerlere kilitlemiş.

Çocukların bağırma ve ağlama seslerine tahammül edemez olmuş. Kolu bacağı tutmaz olmuş, beli daha da bükülmüş. Sanki üç günde on yıl yaşlanmış. Onu yoran işler değil de hep sevgisizlik olmuş. O gece yatağına uzandığında karar vermiş. Yarın büyük bir kazan yemek yapayım, tüm ormandaki kurda kuşa davet vereyim diye. Hem yeniden moral bulmaya ihtiyacı varmış, hem de ormandaki arkadaşlarını çok ihmal ettiğini düşünmüş.

Sabahleyin erkenden kalkıp odun toplamış kocaman ateş yakmış. Kazanı da üstüne yerleştirmiş. Sıra kulübeden malzemeleri taşımaya gelince yorulduğunu anlamış. Küçük kız Gretel'in yanına gitmiş.

'"Ah kızım ben çok yaşlandım, çok da yoruldum. Gel bana yardım et yavrum, bu malzemeleri taşı, bende güzel bir yemek yapayım," demiş.

Gretel hiç sesini çıkartmadan, gösterdiği malzemeleri taşımaya başlamış. Gretel getiriyor, o da kazana ekliyormuş. Kaynayan kazandaki yemeğin tadına bakmak için elindeki kepçeyle eğildiği zamanda olmuş ne olduysa. Gretel birden koşarak gelip yaşlı, çirkin kadını arkasından itekleyerek kazanın içine düşürmüş. Kadıncağız çığlık çığlığa kazandan çıkmaya çalışırken, Gretel koşarak abisi Hansel`in kapısını açmış ve birlikte koşarak kaçmışlar.

İki çocuk günlerce evlerini aramışlar. Evlerini bulduklarında babalarına koşarak, ormandaki yaşlı ve çirkin cadı kadının kendilerini pişirip yemek için kazan kaynattığını, nasıl kaçtıklarını abarta abarta anlatmışlar.

Ben diyeyim yıllar yıllar önce, sen de asırlar önce yaşlı, çirkin kadın bir ateşin başında oturmuş söyleniyordu. Yanıkları çoktan iyileşmiş, izleri kalmıştı. Kulak verdim sözlerine:

" ...
ben darıyı kuşa verdim
kuş bana kanat verdi
ben kanadı havaya verdim
hava bana yağmur verdi
ben yağmuru yere verdim
yer bana çayır çimen verdi..."

Beni görünce sustu. Bende bir şey demedim. Uzun süre sustuk. Sonra birden bağırmaya başladı: "Ben ki denizleri çorba ettim, gemileri kepçe eyledim. Yedirdim içirdim, kimseleri güldüremedim!" Başını bana doğru döndürüp, gözlerimin içine baktı, bakıştı:

"Benim insanlara ne zararım oldu da bana bu cezayı reva gördünüz?" dedi.

Sessizliğimden cesaretlenmiş olmalı ki oturduğu yerden kalkıp

Mendildeki Kan

■ **FEYZA KURT**

Çok özür dilerim ben de sana diğerlerinin yaptığını yaptığım için. Düşüncesizlik ettiğim, canını acıttığım için. Yapmazdım biliyorsun bana yapılmasaydı. Gitmezdim, gitmeselerdi, yakmazdım seni beni de yakmasalardı. Ateşe biraz daha odun atmazdım suyum olsaydı. Özür dilerim acıttığım için. Kalbine iğneler geçirdiğim, gözlerini doldurduğum için. Yaşlarını silmek isterdim nasıl yapılacağını bilseydim eğer. Mendille yapılmadığını öğrendim de nasıl yapıldığını öğrenemedim bir türlü. Uzaktan tavsiye versem sana, kendi açtığım yarayı diksem? Sen seversin yürümeyi. Belki gecenin bir vakti, sarı sokak lambasının altında, 22. merdivende oturursun, olmaz mı? Gece daha çok acıtır. En sevdiğin yemekleri yesen? Et sote yesen ve domates çorbası içsen sonra? Çok yediğin için miden ağrısa ve yüz üstü yatsan olur mu? Geçerdi eminim. Aklına gelseydi ve yapsaydın... Memleketinde bıraktığın kuşların yanına mı gitsen? Ölmüşlerse ne olacak? Gitme. Çok çabuk gittin benden, kuşlardan da o kadar çabuk uçma. Belki de beklemek lazım. Belki de saatlerce, günlerce beklemek lazım. Belki de zaman geçirirdi her şeyi. Zaman her şeyin ilacıydı nasıl olsa. Çekip gittikten, diyarları terk ettikten sonra zamana atmalı her şeyi. Sen yine mendil kullan. Çok özür dilerim. ■

yanıma kadar geldi:

"Ben ne yaptım size, ha!"

Tükürüklerini yüzüme saçarak asırların öfkesiyle haykırdı:

"Binlerce yıldır beni lanetleyerek acı içinde bıraktınız. Her anlattığınız masalda beni yeniden yeniden yaktınız! O çocukları ben kurtardım ölümden. Yedirdim, içirdim, koruyup kolladım. Yoksa çoktan ölürlerdi. Biriniz bile sormadınız zalim babaya, sen nasıl bir babasın diye. Biriniz bile lanetlemediniz babayı."

Ardından histerik bir kahkahaya tutuldu. Hem kahkaha atıyor hem söylüyordu: "Siz, siz düşünemezsiniz ki, size ne anlatılırsa o. Binlerce yıldır anlatılan yalan yanlış bir masal bu. Binlerce yıldır sormadan dinliyorsunuz. Neden?"

Ne söyleyebileceğimi bilmeden baktım. Yaklaştı iyice, nerdeyse burnu ağzıma girecek kadar:

"Bana cadı deyip tüm suçu bana atmak kolay sizin için. Bir kere olsun bu çirkin yaşlı cadının da bir hikâyesi var mı, dediniz mi? Kendinize sordunuz mu? Bir kere de bu kadını dinleyelim dediniz mi?"

Sessiz kaldığı bir anı fırsat bilerek: "Haklısın," dedim. Gözleriyle gözlerimi deler gibi baktı. Öfkeyle parlıyordu gözleri. İnanmaz gibi kafasını salladı:

"Yaz o zaman! Ak koyun kara koyun bilinsin!" dedi. Sonra da bunları söyleyen o değilmiş gibi elindeki asasının yardımıyla topallayarak ormanın derinliklerine doğru yürüyüp gitti.

Tozu dumana kattım
Kendimi şaşırdım
Kaf dağından aşırdım.
Tuttum pirenin irisini
Çadır yaptım derisini
Pireye vurdum palanı
Kırdı kaçtı kolanı
Sen de beğendin mi
Benim düzdüğüm yalanı...

Nisan 2021 ■

Sen başka dünyalarda

■ EMEL GÜNEŞ

ANKARA 2011 yazında,
Bally isabet etmişti balkon camıma.
Alıp da incelerken, ansızın belirdi gölge yanımda.
Tırmanmış kolondan genç bir cüsse.
Bense usulca kalkarken ayağa,
bütün ifadelerim yitmişti.
Yüz yüze gelirken, kısılıp açılan öfkeli gözlerinde,
gevşeyen parmaklarımdan
kayıp düşmüştü Bally yere.
Yapıştırılmıştım bir anda, balkon duvarıma,
Ballyli kuvvetince.
Beşinci kuşaktım vatanımda.
Böyle mi olacaktım savaşlar çıkmasa!?
Sadece bildiğim, çalışmaktı ekmek parasına
ve kızımı okutmaktı.
Umudumdan eksilmek,
ansızın karşılaştığımca öğrendiklerimdi.
Ben duvarda, dört tarafta, balkonlarda komşular,
dehşet gözlerle ve mırıltıdan sözlerle izliyorlardı.
Duvara tam yapışmış mıydım acaba!.
Şaşkınlık, kaç, kaç fısıltılarında.
Balkon yüksekte, üçüncü katta.
Uğultudan gelen sözler kulağımda.
Herkes şokta.
Ellerinden de bir şey gelmezdi.
Bir kıpırtı demek yanlış hareketti.
Son hamlem olacaktı bu biliyorum.
Takılı kalmıştım yenilerce mahallelerde
içim gömülü çığlıkta,
dışıma tıkanmıştım.
Homurtusunu duyuyordum, o da kimdi?
Yazıktı bize, çok yazık.
Ve neydi başıma gelen?
Kiracısı olduğum evlerde,
yanlış adresli faturalarında
kaybolmuştum zaten.
Şükür, merkezden bulunmuştum.
Güvenli miydi Adalar'dan siten?
Güneşin, çiçeğin varken.
İçten DUALARIMLA ve bir anlık ATILIMLA
ya kurtulacaktım ya da yoktum.
Ah uyuyanlar, o zamanlardan.
Ben ise şoklarda uyanmıştım.
Çığlıklarım hapsoldu yalnızlığımda.
Tek bir hamlem belirlemişti çizginin tarafını.
Ve içimdeki bana ses olan, inancımdı o anda,
ne yapmam gerektiğini hissettiren.
Bir adımlık boşluğundan yararlanmıştım.
Girince içeriye,
kapıyı kapatırken acele,
itiyordum, neyin kuvvetiydi ellerimi delirten.
Balkondan zorluyordu kapıyı, ben ise içeriden.
Kanıyordu parmağım kiliti çevirirken.

Bu ANISAL ŞİİRİM konusunu, 2011'de Eryaman Adalar 3. Etap Etimesgut/ANKARA'da yaşamışlığımdan aldı. — "Elinka" Emel Güneş

Kendini Tanımak ve Sorgulamak – 2

■ AYŞE KAYGUSUZ ŞİMŞEK

Babamın babasını görme şansım olmadı. Köyde herkesin bir lakabı olduğu gibi Hüseyin Dedeme de "Dolu Hüseyin" derlermiş. Hatırı sayılır bir kişiliğinin yanında malvarlığı da iyiymiş. Gramofondan dinlermiş içli halk ezgilerini, türkülerini, ama ne yazık ki erken yaşta girmiş toprağın koynuna. Engin gönüllü dedem hiçbir zaman "ağa" dedirmemiş kendine; "Hüseyin Emmi" demiş bütün köylü. Ama emmim ağa olmuş dedemin malvarlığının üstünde. Sözünün üstüne söz söyletmemiş anasına, bacılarına ve tek erkek kardeşi olan babama. Emmin ağa, babam çobanmış ağılda. Yalnız yemezmiş bir lokma ekmeğini babam. Köyde kim yokluk içinde, kimin çocuğu aç susuz, beslenmeden yoksun, bir davar keser, yüzer sonrada koyarmış bir çuvalın içine, omzuna atar götürür bırakırmış o yoksul evin kapısına. Kapıyı çalar, görünmeden çekilirmiş bir duvarın arkasına. Gece yaparmış bunları, kimseler görmeden… Derken, zaman içinde en değerli tarlaları satmış emmim ve harcamış keyif, sefa içinde. Çocukları olmuş bir, iki, üç. Babamın da bir ben doğmuşum. Zaman, emmime ne düşündürdü, olaylar nasıl gelişti tam bilmem, bildiklerimi de yazmama gerek yok, ama emmim karar vermiş Turhal'a taşınmışlar.

Turhal'da oturduğumuz ahşap evi, küçük ahırı, bahçeyi ve evin içinde kimin nasıl davrandığını çok iyi hatırlıyorum. Hatta emmimin karısının (ben ona 'Aba' derdim) beni ahıra sokup tırnaklarını etime geçirerek kollarımı çimdiklediğini, sesimi çıkarırsam daha kötü edeceğini, beni "alkarısı"na vereceğini… söylediği her şeyi hatırlıyorum. Bu şekilde ortak yaşam bir, iki yıl sürdü ve bir gün emmim Zile'ye taşınalım, dedi. Çünkü emmim Turhal'dan memnun olmamıştı. Babam konuşmaya, annem bilinçlenmeye başlamıştı. Babam emmimin bu düşüncesine sessiz kalmış, ama annem onlarla birlikte Zile'ye dönmek istememişti.

"Ahmet, teknemizi ayırmak için bu bize bi fırsat, gel biz gitmeyelim" diyordu. Tekne birlikti, yani babam çalışıp getiriyor emmime veriyordu kazandığını. Annem çalışıyor, getirip emmimin eline sayıyordu kazancını. Ama harcarken ne annemin ne de ben çocuklarının özel ihtiyaçları diye bir şey söz konusu bile olmuyordu. Tekne birlik olmak böyle bir şeydi bizim evde. Yıllar sonra izlediğim "Tepenin Ardı" filminde tek tek sahnelenmişti yaşadıklarım gözümün önünde… Ne kadar çok kare birbirine benziyordu, haksızlığa ve bozulmaya dair!

Babam, annemin sözünü dinleyip Turhal'da kalmaya karar verince, emmim bütün şartları zorlaştırdı, burada kalmasınlar diye. Emmim, "Ben olmayım siz aç kalırsınız, aç!" diye bağırıyordu. Babam sessizdi. Annem inat etti gitmeyeceğim diye. "Ben ekmeğimi kendim kazanıyom, kendim! Aha şu tırnaklarımla!" diye ellerini gösteriyordu emmime. Ben korkuyordum kavga edecekler diye. Annem ne cesaretli kadındı! Ama kavga etmediler. Emmim anlamıştı sanırım annemin kararlı olduğunu…

Emmimler taşındı biz Turhal'da kaldık. Taşınırken inek ve kömüşleri de (camız) götürdükleri için ahır işlerimiz de sona ermişti. Babam Turhal Şeker Fabrikasına mevsimlik işçi olarak girdi. Annem zaten çalışıyordu ama bu kez daha çok çalışır oldu. Çevre köylere tarla işçiliğine, yani şeker pancarı çapasından, sökümüne, elma toplamaya, fasulye çapası, yolması, ayçiçeği çapası, kesmesi gibi her türlü tarla işlerinde çalışıyordu. Babam fabrikada çalışmadığı aylarda tarla yüzü kabal (bir tür ortakçı) alıyor, annemle birlikte buğday hasadı yapıyorlardı. Ben de artık ilkokula başlamıştım. Sabahçı isem öğlen okuldan geldikten sonra akşam yemeğini hazırlıyor, evi ocağı toparlıyordum. Öğlenci isem de sabah okula gitmeden yapıyordum aynı işleri. Bu arada bir de kardeşim olmuştu. Annemin işleri zorlaşmıştı ama hiç aksatmadan da devam ediyordu çalışmaya. Kardeşimle en çok ben ilgileniyordum. Bu süreç kendimi tanımanın ötesine taşımıştı beni. Artık bir şeyleri sorguluyordum. Babam da annem de çok tutumlu insanlardı. Ekmeğimizi hep kendimiz yapardık, yani daha ilkokul öğrencisiyken elimi hamura sokmuştum! Hatta hafta sonları annemle birlikte pancar çapası işçiliğine gidiyordum…

Annem kışın balta omzunda odun kesmek için sokak sokak dolanan birilerini eve çağırır, hazırda ne varsa çay, çorba koyardı önüne bir ekmekle. Soğuktan üşüyen adam ısınmış, açlığını gidermiş, dua ederek çıkardı tekrar sokağa. Ben anneme kızardım çoğu kez; "sanki senin var da, bi de dışarıdan adam çağırıyon karnını doyurmaya" diye.

Annem, "Dışarısı soğuk yavrum, soğuk. Yarım ekmek bizi ne zengin eder, ne de fakir!" derdi. Bu sözü öyle ılık, öyle yumuşak söylerdi ki, ben bir daha açmazdım ağzımı…

Günler, aylar gelip geçerken, bir gün bahçemizde domates fidesi için annemle karık yapıyorduk. Bahçe duvarımızın öte tarafında mahallenin gençleri toplanmış kendi aralarında fısıltıya benzeyen ses tonuyla konuşuyorlardı. Durgun, üzgün bir halleri vardı. Canlarının bir şeye sıkıldığı açıkça belliydi. Aylardan Mayıs'tı. Mayıs'ın ilk haftasıydı. O kadar çok merak etmiştim ki konuşmalarını, sıkıntılarını. Duvarın dibine iyice yaklaştım, ama sadece bir "Deniz ve yoldaşları" sözünü anlayabildim. O an onlara soramadığım soruyu, o grubun içinde abisi olan kız arkadaşıma sordum birkaç saat sonra. Kız arkadaşımın babası Turhal Antimuan Madeni'nde işçi, abisi ise yüksekokul öğrencisiydi. "Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, İbrahim Kaypakkaya" adını ilk kez ondan duydum. Arkadaşım da çok bir şey bilmiyordu ama konu başlıkları gibi anlattığı küçük küçük şeyler beni meraklandırmaya, heyecanlandırmaya yetiyordu. Öğrendiğim şeyler bizim evimizde konuşulmazdı. Okuma, yazmayı askerde öğrenen babamın bu konulardan haberi varmıştır her halde. Sonra, bu konuları dışarıda mahallenin erkekleriyle konuşur muydu bilmiyorum. Bildiğim bir şey vardı, babam kitap okumazdı. Evimizde kitap da yoktu. Babam, iş, ekmek derdindeydi! Bu arada bir kardeşim daha olmuştu…

Mahallemiz geniş bir alan olsa da bir, iki sokağın insanları birbirlerine sıkı sıkıya bağlıydılar. Komşuluk ilişkileri de çok kuvvetliydi. Bir de Ray Mahallesinin insanlarıyla çok iyi anlaşırlardı. Ray Mahallesi ile bizim mahallenin (Nurkavak) arasından sadece demiryolu geçerdi. Yani bu iki mahallenin insanı büyük bir aile gibiydi. Herkes köylü, herkes işçi!

Bir hafta sonuydu sanırım, çünkü evdeydim ve bahçede bir şeylerle uğraşıyordum. Tren yolu tarafından bir ses kurşun gibi geçti. "Vurmuşlar, vurmuşlar!" Başımı çevirmemle bahçe duvarını atlamam bir oldu. Benim gibi yedi, sekiz kişi daha Ray Mahallesinin içine doğru koşuyordu. Nereye gittiğimi bilmeden koşuyordum. Eski adı Vazanya, yeni adı Ayranpınar köyünden karı, koca öldürülmüştü. Ailenin gözünün kökü bir tek erkek evlatları İstanbul'dan geliyor, zile basıyor kapı açılmıyor. Kendi anahtarıyla açıp giriyor ki içeri, anası da, babası da tabancayla vurulmuş, yerde ölü yatıyorlar. Çocuk daha ne olduğunu anlamadan, içeri girer girmez polis baskın yapıyor eve, alıp götürüyorlar oğlanı. "Bu cinayeti sen işledin." diye. Mahalleden kimse inanmıyor bu anlatılana, "Bu polisin işi, çocuğun üstüne yamıyolar" diyor mahalleli. Evin önü mahşer yeri gibi kalabalık, cenazeler daha çıkarılmamış evden… Yan komşuları, "Oğlan İstanbul'da öğrenci olaylarına karışmış da polis takibindeymiş zaten…" diyor. Ben şoktayım! Anlamaya çalışıyorum. Neler oluyor? Nasıl oluyor? Polis kim? ■

ben gülünce

■ **ESMA TEMUR EKİNCİ**

Ben gülünce bil ki
Kayıtsız şartsız mutsuzum
Gökte kocaman bir çiçek açar
Bana gülümser
Ben ona
İçinde bir sürü talan edilmiş mutsuzla
Dilsiz
Sihirli bir küre kalbimle
Gülümserim

Ben gülünce bil ki
Kalbim kırıntılarla dolu
Tanrıyla uzun sohbetlere dalarım
Bana gülümser
Ben ona
Sonra neden ona gittiğimi hatırlarım
Haklı çıkmamak için yalvardığımı
Susar…
Kımıldamadan düşerim yeryüzüne
Sonra seninle konuşurum
sözsüz
Unutmam, unutamam
Gülümserim

Dodan'dan Varto'ya yolculuk...

■ HALİL ALP

Ilık bir yaz sabahı... Güneş, Koğ Tepesinin (Koxê Bîngolê) ardından tüm heybeti ve mert gülüşüyle henüz doğmamıştı... Ortaokula giden, hırslı, meraklı ve hiperaktif bir öğrenciyim. Hayatı, kitapların gizemli satırlarından öğrenmeye çalıştığımız, henüz günaha bulanmamış saf hayallerle dolu en masum zamanlarımız. Köyümüz Dodan'ın, rengârenk ortamında yaşam, tüm keşmekeşiyle devam ediyordu...

Dodan'ın trajik öyküsünü, acılarla dolu savaş ve kıtlık günlerini yaşayan yaşlılarımızdan çokça kez dinlerdim. Dodan'da diğer Ermeni köyleri gibi, 1915'deki soykırımdan nasibini almış bir köydü. Dodan köyünde 1915 yılına kadar Ermeniler yaşıyormuş. Ermeni halkına karşı sürgün ve imha hareketleri başlayınca Dodan'ın akıbeti de diğer Ermeni köyleri gibi oluyor. Dodan'ı, 1915'in Nisan'ında, yağmurlu bir günde, büyük korku ve endişeyle terkeden Ermeniler, bir daha kendilerine ait bu topraklara asla dönemiyorlar. Ve diğer Ermeniler gibi binlerce sahipsiz mezar olarak toprağa karışıp, ya da başka diyarlarda sürgünde, kendi topraklarının hasretiyle ölerek, büyük bir trajedinin masum kurbanları oluyorlar...

Dodan, Ermenilerinin sadece mezarları kalmıştı geriye. Mezarları, köyün karşısında, yine eskiden bir Ermeni köyü olan Gundêmîran köyüne giden yol üzerinde, Xaça (Xaçê Fılla) adlı tepedeydi...

Dodan, 1915 yılından sonra, birkaç yıl sahipsiz ve boş kaldıktan sonra, diğer Ermeni köyleri gibi, değişik yörelerden Kurmanc, Zaza ve Kızılbaş Kürtlerden oluşan birçok kabile ve aşiret köye gelip yerleşmiş ya da devlet tarafından yerleştirilmişti...

Dodan'ın ortasından geçen yolun üst tarafında değişik yörelerden gelmiş Kızılbaş Kürtler, yolun alt tarafında ise yine değişik tarihlerde, değişik yörelerden gelmiş Kurmanc ve Dımılı Kürtler oturuyordu.

Kızılbaş Kürtlerin bazıları Dersim katliamından sonra köylerinden sürgün edilenlerdi. Bazıları ise 1939 Erzincan depreminden sonra Erzincan Tercan'dan devlet tarafından Dodan'a yerleştirilen Kızılbaş Kürtlerdi. Hormekan, Lolan, Avdelan, Çarekan ve Şadiyan aşiretlerine mensuptular. Çoğunluğu Zazaca konuşurdu. Tercan'dan gelenler çok güzel Türkçe de konuşurlardı. Birçoğu Pir ve Seyyid kökenli olup, Alevilik felsefesiyle eğitilmiş, hümanist ve hoşgörü kültürüne sahiptiler...

Kurmanc Kürtler ise bazıları Varto'nun Leylek, Qerqerut, Dadina, Mızura köylerinden, bazıları ise Bingöl, Solhan, Genç, Erzurum ve Çat'dan gelip Dodan'a yerleşmişlerdi. Dodan'ın Kurmanc ve Zaza Kürtleri; Şeğki (Mala Ennıkê), Xanavdeli (Mala Elîyê Qaso), Avdeli (Mala Sımo), Bıllıki (Mala Welî), Moğıli (Mala Zekiyê Îsa), Dımıli (Mala Eliyê Memo u Mala

Varto, Belediye Çeşmesi

Şamo), Şadi (Mala Selimê Gulê) aşiretlerine mensuptular. Mala Nişan u Mala Mehemedê Aso ise aslen Ermeni'ydiler.

Tiz sesleriyle horozlar, inatla köylüleri uyandırmaya çalışıyor... Kadınlar her zamanki gibi köyün ortasındaki kadim çeşmeden aluminyum kovalarla evlerine su taşıyor, çocuk ve hayvan sesleri birbirine karışıyordu. Her taraf yemyeşil... Doğa âdeta nazlı bir gelin gibi süslenmiş... Karşıdan tüm heybetiyle görünen Şerevdin yaylasının dorukları hâlâ bembeyaz karlarla kaplıydı...

Varto'ya yolculuk için köyün ortasındaki çeşmenin başında, Amcam Mehmeti, nam-ı diğer "Hemoyê Tajdin" ve tozu dumana katan beyaz minibüsünü bekliyoruz.

Daha güneş doğmadan hazırlanan köylülerimiz en yeni elbiselerini ve sadece Vartoy'a gittiklerinde giydikleri kunduralarını (Potin) iyice parlatıp, tıraşlı ve temiz bir şekilde Amcam Hemo'yu beklerken, kendi küçük dünyalarının en önemli dedikodularını, sabahın seherinde bazen gülerek, bazen "küfrederek" paylaşıyorlar...

Ve nihayet, Amcam Hemo, her zamanki dinamik ve deli dolu hareketleriyle, tozu dumana katan Beyaz minibüsüyle çeşme başında durup, sevinçle yolcuları içeriye buyur etti.

– "Sıva we bi xêr. De yallah, zu suwarbın... Em herın..."

Yaşlılar ön tarafa, kadınlar arka koltuklara binerdi genelde. Köylüler için, ön tarafta oturmak uçaklarda "Biznıs kılasta" oturmak gibi bir ayrıcalıktı. Bazen önde oturmak için tartışmalar bile olurdu...

Tüm yolcular yerlerini aldıktan sonra, Hemo amcam bir pilot edasıyla direksiyona yüklendi ve şanzımanı bozuk olduğundan helikopter gibi ses çıkaran beyaz minibüsle Varto'ya doğru yolculuk başladı. Yolculuk boyunca heyecanlı sohbetler dallanıp budaklanıyor... Bazıları dinledikleri radyo haberlerini, büyük bir heyecanla anlatıyorlardı. Yarım ağız ve korkuyla da olsa bazen siyasi konulara da bildikleri kadar dalıyorlardı. Irak-İran savaşından, Başbakan Turgut Özal'ın girişimciliğinden, cunta lideri Kenan Evren'in Varto'ya helikopterle gelişine, bu yıl otların bolluğundan, karşı dağ köylerindeki bitmeyen kan davalarına ve komşu köydeki son hırsızlık olayına kadar, birçok konu yolculuk boyunca, dallanıp budaklanarak, gri sigara dumanına karışıyor. Temel uğraşları rençberlik ve hayvancılık olan köylülerimizin karışık sohbeti, yayla, ot, saman, koyun ve kuzular üzerine açılıp tekrar aynı konudan devam ediyor.

Amcam Hemo her zamanki gibi milleti kahkahaya boğan esprileriyle enerji dolu. Nasrettin Hoca misali hazır cevap ve beyninde kırk tilki dolaşırcasına kurnaz... Üzüm yağıyla (Meuj) parlattığı bıyıklarını okşayıp, kartal burnu üzerinde hemen hemen birleşmiş olan karakaşlarını düzeltip, bıyık altından sırıtarak, "Şener Şen" bakışıyla, dikiz aynasından yolcuları tek tek süzüyor... Köylülerden biri:

– "Hemo, teyivê veke, em çend klama gohdar bikin..."

Amcam Hemo, teybin (Kasetçalar) bozuk olduğunu söyleyip, elini kulağına dayayıp, o davudi sesiyle, ünlü dengbêj Şakiroyu taklit ederek "lê lê Qazê" stranını söylemeye başladı ve o köylüye dönüp sordu:

– "Çawaye dengê mın? Te begemkır? Ez dewam bıkım!" dediğinde bir kahkaha tufanı koptu. Bu arada içerisi dayanılmaz bir koku dolunca, arkada oturan köylülerden biri nazikçe, okkalı bir küfür savurdu:

– "Mın dı..."

Burun direklerimizi kıran "hidrojen sülfit" gazını sessizce salan "fail" belirsiz olduğundan, küfürü kimse üstüne alınmadı... Sabah sabah, insanı sersemleten, sessiz yellenme kokusundan bayılacak hâle gelmiştik. Kusmamak elde değildi...

Goma Gorgo köyüne ulaşmadan önce, yol ayrımında bekleyen köylüleri gören Hemo amcam, "taze peynir görmüş koçerler" gibi sevindi ve tekrar durdu. Derenin öbür tarafından, Rındaliya, Qelencığ, Darabi ve Habiba köylerinden birkaç yolcu minibüse binmek için Hemo'nun bulacağı çözümü merakla bekliyorlardı.

Hemo onlara bakıp:

– "Qet mereq nekın, ci pırre.. Ezê we ji bıbım Gımgımê... (Varto)"

Tıka basa dolu minibüsün kapısını açıp, balık istifi oturmuş yolculardan birkaçının ismini saydı:

– "Heso, Oro, Uso... De yallah wun derkevın dihar. Bao tu ji derkeve dihar jı kere ma xwere. Dihar ciyê we hewaliye, fıreye, pırr xweşe..."

Normalde yük için kullanılan üst bagaja, beş yolcuyu zorla yolladı. Bunlardan biriside babası, Mahmut amcamdı (Mahmut amcam, Almanya'ya 1968 yılında giden ilk gruptan ve yıllarca Gastarbeiter olarak çalışıp geri dönmüştü) Hemo'yu çok sevdiğinden itiraz etmedi. Dağ köylerinden gelenleri de, minibüste bulduğu son boşluklara yerleştirdikten sonra Minibüs tekrar yavaşça hareket etti. Minibüs hızlandıkça tozu dumana katıyor ve üst bagajdakiler toz bulutu içinde kayboluyorlardı...

Amcam Hemo, Varto'ya iki kat yolcu götürmenin hesabı ve sevinciyle sabah sabah üzüm yağıyla parlattığı bıyıklarını okşamaya devam ediyordu. Beni de hemen yanına, teker üzerindeki boşluğa aldı. Ve o boşlukta yer bulduğuma sevinmiştim. Yoksa ben de üst bagajdakiler gibi toz bulutu içerisinde kalacaktım. Cam biraz açık olduğundan, nefes alabilme şansına kavuşmuştum. Diğer yolcuların kıpırdayacak hâlleri bile yoktu.

Ve şansımıza o gün Goma Gorgo köyünden kimse Varto'ya gitmiyordu. Çünkü Hemo amcam tek bir yolcuyu dahi yolda bırakmazdı! Biz, minibüsün içindekiler, havasızlıktan ve uyuşmuş vücudumuzla, üst bagajdakiler ise yüzlerini bıçak gibi kesen, sert rüzgârla ve toz bulutuyla boğuşarak, üst başları toz duman

içerisinde Varto'ya, pejmürde bir şekilde varmak üzereydik... Ve keskin virajlı Dolatmê Alıngozê denilen yılan gibi kıvrılan, sarp yoldan ilerleyerek Alıngoz köyüne vardık.

Alıngoz köyü; 1924'te, Erzurum'da tutsak alınıp, 1925'de Bitliste, M. Kemal'in emri ile idam edilen, bağımsız bir Kürdistan'ı planlayan Azadi örgütü lideri Miralay Cibranlı Halit Bey'in (Xalid Begê Cibrî) köyüydü. Halit Bey'in Kürdistan sevdası ve düşmanlarına boyun eğmeyişinin öyküsü dilden dile anlatılırdı. Halit Bey'den 60 yıl sonra da kürdün varolma ve özgürlük savaşı büyük trajedilerle hâlâ devam ediyordu... Şimdi torunları dağlarda savaşıyordu, kin ve intikam nesilden nesile miras kalıyordu...

Alıngoz köyüne vardığımızda yol üstünde üç yolcu bekliyordu. Ve Hemo amcamın gözleri tekrar sevinçle parladı. Duracağını beklemiyorduk. Hem içerisi hem de üst bagaj doluydu. Hemo amcam minibüsü durdurdu, kapıyı açtı ve sırıtarak içerdekilere, hiç beklemediğimiz, nazik bir üslupla sitem etti:

– *"Birayên delal jı xwedê bıtırsın! Ez heyrana we! Hin cihê deh kesi heye... hınek wêda herın... xwe bıdın wiyali... cih vekın..."*

Yolcular kem küm etse de, itirazları para etmedi ve Hemo amcam içerdekileri birer eşya gibi elleriyle cama doğru iteleyip, fizik kurallarını alt üst ederek, üç kişiye daha yer açtı. İçeride nefes alacak, kıpırdanacak yer yoktu. Ve kapıyı kapatıp tekrar Varto'ya doğru yola devam etti...

Amcam Hemo, helikopter sesli beyaz minibüsünün arka camına "Tek rakip F16" yazdırmıştı. Gerçektende o yazıyı doğrularcasına hızlı sürüyordu. Ama çok tecrübeliydi. Sürerken hem konuşuyor, hem de yolcuları incitmeyecek "nazik" küfürler ve bol kahkahalı espriler dilinden eksik olmuyordu... Minibüsün üst bagajındakiler yoğun toz bulutuna, biz içeridekiler ise zamansız salınmış, insan bayıltan "hidrojen sülfit" bulutuna karşı nefes alabilme mücadelesi vererek Varto'ya varmak üzereydik... Ve her sene bahar sularının önüne katıp götürdüğü ve tekrar yeniden yapılan Alıngoz köprüsünden geçip, dayım Ahmeturan'a ait Dara Kamo denilen yemyeşil çayırların uzandığı cennet Varto ovasından bir yılan gibi kıvrılan yoldan kavak ağaçlarından görünmeyen yeşil Varto'ya yaklaşıyorduk. Yemyeşil ova, Varto'nun bambaşka bir güzelliğiydi. Baharları deste Deste Tırşo, Sıpıng ve Mendık topladığımız bereketli ova...

Tam Varto'nun girişinde sol tarafımızda Mêrga Usıvê Nazê ve dayım Ahmeturan'a ait, lalelerle bezenmiş yemyeşil geniş araziler tüm güzelliğiyle Varto'nun girişine kadar uzanıyordu. Sağ tarafımızda coşkunca akan Çemê Sus... Biraz daha ilerlediğimizde Varto lodlarına ulaştık. Yolun sol tarafında Varto yerlilerinden, Şaban'ın çocukları, ilerde çarşıda satacakları iyice boy vermiş mısırlarının bekçiliğini yapıyorlardı.

Varto çarşısına ulaşana kadar yolun sağında ve solunda, 1966 depreminden sonra yapılmış, tek katlı ev ve barakalar sıralanıyordu. Sırayla; Mala Zekiyê Talo, Mala Sebrîye Bılla, Mala Zînnetê, Mala Çeçê, Mala Ahmeturan, Mala Sıdoyê Koçê, Mala Avlayê Badin, Mala ibrahim Tekbaş, Mala Efo, Mala Kerem Geldi, Mala Şabo ve Varto'nun oldukça pis kokan kasaphane deresi üzerinde kurulmuş Kasapçı dükkânlarını geçtiğimizde Varto'nun çok renkli dünyasına girmek üzereydik. Kasaphanelere varmadan önce, Ahmeturan dayımın evinin tam karşısında, tam yol ayrımında yer alan Tütüncü Efo'nun, ilginç mimarisiyle hep dikkatimi çeken, üçgen şeklinde yapılmış, iki katlı "tuhaf" evi hemen karşımızdaydı. Evin alt katında ise İsmailê Toraqçi'ye ait ünlü Varto peyniri (Toraq) üretiminin yapıldığı peynir "fabrikasında" üretim tüm hızıyla devam ediyordu...

Yolun sağ tarafında hızar sesinin eksik olmadığı Ataç Marangoz atölyesi ve emektar sahibi Hacı Şadin her zamanki gibi erken uyanan emekçilerden. Tam karşısında, yolun sol tarafında, Özer'lere ait Marangozhane. Hemen yanında İnali köyünden Teyfur Han'a ait marangoz atölyesi... Taze kepek kokusu, hızar ve çekiç sesleri birbirine karışıyordu. Yine aynı sırada Çakar ailesine (Mala Tavit/David) ait çayevinin önünde, genç bir garson toz ve duman fazla kalkmasın diye kovalarla etrafa su serpiyordu. Yine yolun sol tarafında, Mala Sano'ya ait değirmen, Varto dağlarından kopup gelen suyla, durmadan çalışıyor...

Varto'nun Ermeni sakinlerinden kalma emektar bir su değirmeni.

Mala Sano ve Mala Tavit/David; 1915 Ermeni soykırımından vicdanlı Kızılbaş ve Kurmanc Kürtlerin sayesinde kurtulabilmiş Ermeni ailelerdi. Binlerce masum ermeninin (Fılle) trajik öyküsünü, köyümüz Dodan'da, o zor yılları görmüş olan babamın nenesi Cewê'den çokça kez dinlerdim. Cewê nenemiz, Şeyh Sait isyanına katılan, cesareti ve silahşörlüğü ile nam salmış Bingöllü Zaza Yado'nun (Yadoyê Dımıli) yeğeniydi. Haksız bir durumla karşılaştığında, gururla, meydan okurcasına; "Ez xwarziya Yadoyê dımıli me…" der, bazen sessizliğe gömülür ve yitirdiği güzellikleri arar gibi karşıdaki heybetli Şerevdin zozanlarına saatlerce bakardı.

Ömrünün son yıllarında gözlerini kaybeden Cewê nenemizin, hafızası oldukça güçlüydü. Yaşadıklarını, duyduklarını ve gördüklerini ayrıntısıyla anlatabiliyordu. Birinci cihan harbini, Ermeni soykırımını ve sonraki yıllarda bazı Ermeni savaşçıların Rus ordusu içinde geri dönüp, öncülük yaparak Erzurum, Kars, Van, Bitlis ve Muş'taki intikam eylemlerinde katledilen Kürt köylülerini, Rus ordusu Muş'a kadar ilerlediğinde, çoluk çocuk Harput'a (Şerrê Urıs derdi) sığındıklarını, Şeyh Sait isyanını, Zilan katliamını, Dersim Tertelesini, kıtlık ve yokluk yıllarını (Qırra Fılla, Tertela Şexa, Sala Macıriyê derdi) kederli gözleriyle ve isyancı bir ruhla bizlere anlatırken hep şu trajik cümleyi tekrarlardı;

"Ferman rabu, Tertele bu, Qırra Fılla anin, Koka Fılla qelandın. Dê weledê xwe dı avıt…"

Bu cümle; Yüz yıllık tarif edilmez acıların, iç savaşların, soykırımların, yoklukların, kıtlıkların, kafileler hâlinde ölüme gönderilenlerin ve gidip te dönmeyenlerin hikâyelerinin özetiydi… Az ötede aslen Mardin Kızıltepeli, evleri Varto lisesine yakın, dedemlerle komşu olan, ünlü Kalaycı Arap Yabo'nun kalay dükkânından ağır bir koku yayılıyordu çarşıya. Yabo Usta, siyah Mardin şalvarını giyinmiş, başında siyah çemberli kırmızı Agali (Puşi) ve ağzında uzun darcigarasıyla, arada bir torunları Aziz ve Murtaza'ya "tââl, tââl" diyerek, sabırla ve özenle bakır kapları ateşle kalaylıyordu. Hemen bitişiğinde tek katlı dükkânlarıyla Varto sebze hâli başlıyor. Yola bakan ilk dükkân Qerepungalli Şewqinin taze çay kokan kahvehanesi. İrili ufaklı sebze dükkânları köylerden gelecek müşterilerini sabırla bekliyorlardı. Sebze hâlinin en çalışkan manavı Cebbar (Sebzeci Cebo) peştemaliyle elmaları parlatırken, bir yandan da gür sesiyle reklamı ihmal etmiyordu:

– *"Werın sêvaa… werın sêvê ağparê.. sê kilo, Du pağnot.. belaş belaş.. İro heye, sıvê tunne…"*

Ve minibüsümüz Varto terminaline doğru ilerliyor. Yolun sol tarafında, tekel binasına yakın, Aşê Mala Elê Xellê var. Yılların emekdar değirmeni, durmadan çalışıyor. Ekmeğin; uzun, meşakkatli, nasırlı ellerin emeği ve alın teri ile bezenmiş yolculuğunun son durağı…

Mala Elê Xellê'ye ait su değirmeninin karşısında, Varto'nun ünlü sineması her gün değişen rengârenk afişleriyle biz çocuklar için tam bir cazibe merkezi. Renkli afişleriyle bambaşka bir dünyaya gittiğim, gözümü kırpmadan izlemeye doyamadığım filmlerin oynatıldığı en güzel yer. Benim gözümde Varto'nun en muhteşem, kahramanlarla dolu cennet binası…

Annesi Gulê, aslen Varto'nun Darabi köyünden olan (Cibran aşiretinden) "Varto'nun yeğeni" diye gururlandığımız, bakışlarıyla konuşan, zalimlerin korkulu rüyası, "Çirkin kral" Yılmaz Güney'in silahlı afişlerine hayranlıkla bakar ve ruhumda tarif edilmez bir fırtına eserdi. Özellikle "Yol" filmiyle; parçalanmış Kürdistan gerçekliği, cumhuriyetle beraber yok sayılan kadim bir halk ve yasaklanan kadim bir dil olan Kürtçe, ustaca beyaz perdeye yansıtılmıştı… Bu filmin her sahnesi, bizi "bize" anlatırdı ve isyan duygularımıza tercüman olurdu…

Kaleden kaleye uçarak, bir okla onlarca Bizanslıyı öldürüp surlardan aşağı atan "Karamurat" Cüneyt Arkın, acımasız Ağa Erol Taş, yağmur gülüşlü Türkan Şoray, mavi gözleriyle yürekler yakan Fatma Girik, yakışıklı idolümüz Tarık Akan, zalimlere kafa tutan, babayiğit kabadayı Kadir İnanır, dövüş sanatının ustası Çinli Bruce Lee, ormanların kralı Tarzan, bizleri güldürmek için yaratılmış "Şaban" tiplemesiyle Kemal Sunal ve daha nice yerli ve yabancı artistin filmlerinin oynatıldığı ve afişlerine saatlerce baktığımız Varto'nun ünlü sineması.

1966 depreminden sonra ahşaptan yapılmış Varto sinemasında, heyecan ve merakla, göz kırpmadan filmleri nefes nefese izlerken bir yandanda ay çekirdeği yemek apayrı bir zevkti. Karate filmleri izleyip, dışarda onlar gibi dövüşmeye çalışmak, sahneleri birebir filmi izleyemeyen dışardakilere anlatmak apayrı bir yetenekti… Sinemanın Makinisti Topal Aziz, gözümüzde dünyayı parmağında oynatan bir kahraman ve Sinemanın sahibi Kâzım ya da Nam-ı diğer "Kazoyê Sinemaci" ise biz çocukların gözünde malum artistlerle her gün haşır neşir olan ve Yeşilçam'ın şöhret dünyasından gelen ünlü biri gibiydi… Bir yumrukta on kalleşi (Qelleş derdik) deviren, ağaçtan ağaca atlayıp, havada uçan ve yediği onlarca kurşuna rağmen yürüyüp, Erol Taş'ı evire çevire döven Cüneyt Arkın'ı ağzımız açık, nefes nefese izler ve "kalleş" Erol Taş'a balyoz gibi yumruklar ve seri tekmeler peş peşe indikçe, içimizde tarif edilmez bir sevinç fırtınası başlar ve sonrasında sinemada bir alkış tufanı kopardı…

Hayallerimizi süsleyen bu kahramanlar gibi dövüşmek, onlar gibi güçlü olmak, onlar gibi sevdalanmak ve onlar gibi tek yumrukla on "Qelleşi" yere sermek isterdik…

Ve çocukluğumuzun masum dünyasında, Yol filminin, bazen Seyyit Ali'si bazen Mehmet Salih'i bazen de kızıl atın korkusuz süvarisi Abuzer olur, mayınlı sınırlarda, inadına ölüme yolculuk eder, düşmana korku salmak, dosta umut olmak isterdik... Ve dili yasak bir halkın kadim bir ağıdı; "Lo lo Mıhoo" yankılanırdı yıllarca kulaklarımızda. Bir lori olurdu saçları ağıtlarla taralı analarımızın dilinde, karanlığı delen bir ışık misali, doğaya can veren bir tılsım gibi...

Sinemanın hemen yanında, içerisine girdiğimde, yüzüme vuran taze dondurma kokusuyla "serhoş" olduğum, Ahmet Kartal'ın dondurmacı (Doldırme derdik) dükkânı da favori mekânlarımdandı. Nenem Almast'tan, ilk erkek torun olmanın verdiği avantaj ve sevgiyle aldığım paralarla bu dondurmacıya gider ve hiçbir zaman hiçbir yerde bulamadığım o tarif edilmez dondurma kokusunu içime çekerek, yazların kavurucu sıcağında boncuk boncuk terlerken, kurumuş boğazıma derman gibi gelen dondurmamı büyük bir iştahla yalayarak çarşı içlerine doğru tur attığımda dünyanın en mutlu çocuğu olurdum.

Dondurmacının hemen yanında ünlü "Şeytan" oteli vardı. Bu otel, lakabından dolayı, hafızamızda gizemli bir izlenim bırakırdı. Küçük odalarıyla genelde talebe ve öğretmenlerin konakladığı bir otel... Hemen karşısında Ehmedê Kadun'a ait ünlü Varto hamamı tam teşkilat hizmet veriyordu...

Hemen hamamın yanında seyyar bir barakada orlon, iğne, dantel, perde, iplik vb. satan, Varto'nun ünlü, tek kadın esnafı Fatê'nin dükkânı, meraklı kadın müşterilerini bekliyordu. Fatê'nin dükkânı bildiğimiz "tatil" karavanıydı. Bir Alamancının, taa Alamanya'dan getirdiği karavan, tekerleri sökülmüş bir hâlde, şimdi ilçenin hatırı sayılır bir "ticaret" mekânı olarak hizmet veriyordu. Diğer dükkânların aksine her an taşınabilir bir görünümü vardı. Genç kız ve kadınların yol üstü uğrak yeriydi.

Biraz daha öte de, kapısından dilencilerin eksik olmadığı ve Ahlat'ın (Xelat) kesme taşlarından yapılmış minaresiyle Varto camisi tam ilçenin merkezinde. Ve hemen yanında coşkunca akan su kanalı üzerine kurulu tahtadan yapılma cami tuvaleti, tüm Varto esnafının en uğrak yeri... Çünkü şehrin merkezindeki tek umumi tuvalet caminin hemen yanında, Varto'nun en eski esnaflarından Hacı Ferman'ın kuruyemiş dükkânı da biz çocuklar için tam bir çekim merkezi. Dükkânına girdiğimde yüzüme vuran, kolonya, bisküvi, leblebi ve taze sabunun kokusuna, Hacı Ferman'ın güleç yüzüde eklenince, mutlu olduğum en güzel mekânlardan biri olurdu... Bu dükkândan ay ve kabak çekirdeklerini alır, ceplerimi tıka-basa doldurup, çarşı içinde çıtlata-çıtlata ve kabukları yere tüküre-tüküre dolaşmak apayrı bir zevkti.

Hacı Ferman'ın dükkânının karşısında Mala Gulbarinê'ye ait meşhur Didem Lokantası'nın etrafa yaydığı mangal üzerinde kızaran kebapların kokusu, etraftakileri birer ikişer içeriye çekiyordu. Hele sabahları mercimek ve sarmısaklı işkembe çorbasını "bol ekmekle" yemek, yoksul köylülerin keşfettiği en pratik yöntemlerden biriydi. Memehedê Seferekênin taş fırınında odun ateşiyle pişirilmiş somun ekmek ve pidelerin kokusu ve tadı bambaşkaydı.

Didem Lokantası'nın hemen yanında, köylülerimiz olan, Varto'nun en zengin esnaflarından, Dodanlı Koç, Tekbaş ve Mertyüz ailelerine ait değişik kumaş ve entarilerin satıldığı konfeksiyon dükkânları, özellikle kadınların ve düğün hazırlığı yapan köylülerin en uğrak yeriydi. Bu ailelerinde, diğer aileler gibi farklı öyküleri vardı...

Koç ailesinin trajik öyküsünü de, annemden çok kez dinlemiştim. Annemin babaannesi Ravihe'de (Rabia) birçok akrabasını soykırımda yitirmiş bir Ermeniydi. Şewqi (Mehmet Koç'un babası) 1915'de Ermenilerin maruz kaldığı soykırım ve sürgün felaketinde, Varto'da, eşini, dokuz kardeşini ve tüm akrabalarını kaybetmiş ve şans eseri, Kızılbaş Kürt (Hormek Aşireti) kirvelerinin yaşadığı köye sığınarak ve aylarca saklanarak katliamdan kurtulan masum Ermenilerden biriydi. Yıllarca din değiştirmeyen Şewqi, Dadina köyünde yaşayan, halk tarafından sevilen din âlimi Sahag'lı Şeğ Kekênin ikna etmesiyle müslümanlığı, belkide tek çocuğunun geleceği için kabul eder. Ve oğlunun adını Mehemed olarak değiştirir. Şewqi, tek oğlu Mehemed (Mehemedê Şewqî) ve kızı Dilber'le Dodan köyüne yerleşir. Annemin Dedesi, Mehemedê Elîyê Qaso ve Ermeni hanımı Ravihe'nin(Rabia) yardımı ve desteğiyle, Dodan köyünde yaşama tekrar tutunur ve yaşadığı tarifsiz acılarını yüreğine gömer... Mehmet Koç, daha sonraki yıllarda Varto merkeze yerleşir ve ticaretle uğraşır. Halk arasında dürüstlüğü ve çalışkanlığı ile örnek alınan bir kanaat önderi olur...

Tekbaş ailesinin de trajik bir hikâyesi vardı. İbrahim Tekbaş'ın zorluklarla dolu hikâyesini de yine annemden dinlemiştim. Harput'tan (Elazığ) Dodan'a uzanan zorlu ve acılarla dolu trajik bir yolculuk. İbrahim Tekbaş, çocukken birinci cihan harbinin akabindeki muhacirlik yıllarında annesiyle beraber, Harput'tan (Xarpêt) Varto'nun Qerqerut köyüne sığınmak zorunda kalır. O zamanın şartlarında, annesi de öldükten sonra tek başına kalır. Daha sonraki yıllarda Dodan köyünde birkaç yıl çobanlık yaptıktan sonra, Dodan'da Dımılı aşiretinden (Mala Alîyê Memo) köyün en güzel kızı Didare ile evlenerek (Bundan dolayı İvoyê Zava derlerdi) Doda'na yerleşir ve büyük çabalarla, yaşama tutunmaya çalışır. 1966 Varto depreminden sonra Varto merkeze yerleşip, konfeksiyon

dükkanı açtığında, "çobanlık yaparken, dağda Ermenilere ait birkaç küp altın bulmuş" dedikoduları fısıltı şeklinde de olsa yayılmıştı… Ama o, bu dedikodulara kulak asmayan, çalışkan, kendi hâlinde, karınca incitmez, yardımsever kişiliği ile çevresinde sevilen bir esnaftı…

İbrahim Tekbaş'ın, çocukken kaybettiği kardeşi Elazığ'lı yazar Ahmet Kabaklı'yı (Tercüman ve Türkiye Gazetelerinde köşe yazarıydı) kırk yıl sonra büyük çabalarla bulması ve kucaklaşabilmesi yaşanan trajik hikâyenin en sevindirici ve sarsıcı noktasıydı…

Garajın hemen karşısında, eski bir "ülkücü" olan Kasetçi Oso'nun küçük dükkânından, tüm çarşıya Müslüm Gürses'in isyankâr sesi dağılıyordu;

"Leylek Baba, leylek baba, selam söyle benden yara…"

Ve hemen akabinde Ahmet Kaya'nın davudi sesiyle tüm çarşıda devrimci bir rüzgâr esiyor;

– *"Saçlarına yıldız düşmüş, koparma anne ağlama…"* ve ardından Diyarbakırlı Beşir Kaya'nın, şorbeşir usülü (Kürtçe/Türkçe karışık) türküsü yankılanıyor;

– *"Denize dalayım mi, lê meyremê, meyremê, bir balık alayım mi, çavreşê meyremê…"* ve Koçgirili Abdullah Papur'un yüreğe işleyen türküleri, yanık sazın tellerine eşlik ediyor;

– *"…çiğdem çicek açmış burukluunun düzünde, yine yaylalara göçme zamanı…"*

Kasetçi Oso'nun hemen karşısında, Muş-Tur lokantasının güleryüzlü sahibi ve usta aşçısı Yunus Gül'ün hünerli elleriyle hazırlanmış sıcak çorba ve kuyruk yağıyla harmanlanmış kebaplar, iştahlı müşterilerini bekliyordu…

Sağ-Sol çatışmalarının yoğun olduğu yıllarda, tutucu ve yobaz Muşluların, "Küçük Moskova" dedikleri, solcularıyla ün salmış Varto, değişik kadim kültürlere ev sahipliği yapmış, değişik dönemlerde büyük alt üst oluşlara sahne olmuş kadim bir ilçeydi… Büyük çoğunluğu Sünni

Zaman Yorgun

■ NAİM YALÇINKAYA

Giden gitmiş çoktan uzak diyarlara
Bir acı gözyaşı kalmış zamanın kıyısında
Küllenir yaralar, kanar alevlenir bazen
Bir daha dönmeyeceğini beklediğin zaman

Umudu tüketmiş bir zaman işte
Yaşıyoruz uzak diyarların kıyısında
Nereye baksan ne yana dönsen
Vurur seni en yumuşak yerinden zaman

Kanar kızılca kıyamet gibi
Çekilir bütün hücrelerin bedeninden
Sessizce terk eder seni özlem
Bir Şahin'in yırtıcı pençesinde kalır zaman

Zamana sığınırsın yanarsın kanarsın
Kendini avutacak bir sığınak bulursun
Gülüşün sesinde saklı bir çığlık olur
Her acıyı taşıyacak bir serçe olur yüreğin

Bazen bir tiyatro sahnesine çıkar yolun
Sahne büyük , koca bir boşluktur zaman
Rolün neyse oynamaya başlarsın kusursuz
Umut ya, mutlak çıkar sonsuz düşlere
Tüm yaşanmışlıkları taşırız heybemizde
Sonunu bildiğimiz bir boşluktur zaman
Zamana sığınırız alev olur,yanarız, kanarız
Derin bir iz bırakıp, terk eder bizi özlem

Gülüşün sesinde saklı bir çığlık olur
Bir şahinin pençelerin de can çekişirken
Oynamaya başlamışsın hayatın sana verdiği rolü
Senarist ne yazmışsa, kusursuzdur oynarsın

Koca bir uğultu başlar sahnede
Bayılırsın fondan gelen müziğe
Yüreğin savaş halindesindir seninle
Gözlerine düşen ateşle yanarsın, kanarsın

Bayılıyorum bu aldatmaca oyuna
Kurmuşuz düşlerimizi bilinmeyene
Aslında bir an gibi, geçip gidiyor zaman
O kadar da uzun değilmiş yaşam

Halbuki bir mezar taşına ağlıyoruz
Sana geldim ey sonsuzluğun ateş-i
Çıkınım da acı, içimi kavuran özlem
Bir şahinin pençelerinde çırpınan yüreğimle,
sana geldim… Zaman, zaman

Temmuz 2019

(Kurmanc/Dımılı) ve Kızılbaş Kürtlerin yaşadığı Varto'da azda olsa, Arap, Ermeni, Muhacir Türk (Macır yani Mülteci) ve Kafkasya göçmeni Çeçen/Çerkez olan aileler de vardı…

Amcam Hemo'nun minibüsü, kesme taş yoldan, rengârenk dükkânların arasından geçerek, aşağı çarşıdaki Varto camisinin hemen yanındaki, Aktaşlara ait Varto minibüs garajına ulaştığında Varto yerlilerinin çoğu daha uyanmamış, uyananlar ise çapaklı gözlerini ovuşturuyorlardı… Ve Garajda, Bayram Aktaş'ın her zamanki hareketliliğiyle, tiz sesi yükseliyordu:

– *"Hemo xerhatî, De haydê mıllet, Muş, Erzurum yolcusu kalmasın…"*

Ve nihayet minibüsün üst bagajındaki yolcular, minibüsün arka merdivene tutunarak, "can kurtaran itfaiyeciler" gibi dikkatlice inip, ceryan çarpmış gibi dik duran saçlarını ve toza dumana karışmış suratlarını temizlemek için belediye çeşmesine doğru hızla uzaklaşırken minibüsün içindekiler ise "domdom kurşunu" yemiş yaralılar misali yavaşça indikten sonra, uyuşmuş uzuvlarını gererek, "serhoş stili" birkaç adım attıktan sonra tekrar temiz hava alabilmenin sevinciyle çarşı içlerine doğru dağıldılar…

Minibüsün tıka-basa hâlini ve üst bagajdaki yolcuları gören yaşlı bir Vartolu, Hemo'ya kızarak:

– *"Hemo, yaşlı babanı üst bagajda getirmeye utanmıyor musun!"*

Hemo amcam her zamanki gibi hazır cevap hâliyle, bıyıklarını okşayıp, sırıtarak cevap verdi:

– *"Saygıdeğer dayıcım, hemen kızma lo… Ben babamı o kadar çok seviyorum ki, başımın üstünde devamlı yeri var ve bugün de başımın üstünde taşıdım… Hörmetler…"*

Ve üzüm yağıyla parlattığı bıyıklarını okşayarak Sofular kahvesinin bulunduğu sokağa doğru Adê (Abdullah) ustanın özenerek hazırladığı, ünlü meşhur tavşan kanı çayından içmek için gözden kayboldu…

12 Ağustos 2022 ■

Nasıl Yapmalı

■ CENK İNAN

Sen diyordu
Yeryüzüne teşrif etmiş şairler.
Biraz sarhoşsam da
Biraz aklım havadaysa
Hava da siyah siyahsa
Adımlarım titriyorsa sabahları
Yokluğuna mı yormalı?
Gecenin köründe uyanışlarımı
Gözlerinin şafak operasyonlarına mı?
Böyle bedbaht oluşumu
Eski toprak laflara,
Sensiz oluşumu
Kokusu milyon metre uzaktan duyulan
Ellerime sinmiş yalnızlığa mı..?

Yormamak olmaz elbet.
Fukara akılların ninnisi şeyler…
Söyle o halde bildiğin ninnileri
Kulağıma değil, yüreğimin ta içine.
Neye yormalı bu efkârlı halleri.
Kendimi ele vermeden,
Nasıl yormalı
Çoktan yorulmuş şeyleri.

Zaman hızlı aktı,
Çabuk uykuya daldım
Misafiri olduğum köşe(m)de
Erken oldu kanışım
Gürültüsüne cemiyetin.
Yalnız uyudum da
Gülüşler kanıma karışmıştı çoktan.
Dudaklarım
Öpülenlerin izi silinmeden
Aceleyle ıslandılar
Uykusuz bir şaraptan.

Şimdi
Bir şarkıya niyet ediyor ellerim
Hani diyorum
Güzel bir şarkı çalsa da
Değişir mi ki kaderim,
Silinir mi kiri gözlerimdeki kederin.
Geri getirir mi?
Bugünleri hayal ederken, habersiz…
Sarhoşluğunu mazinin.

11.02.2022

Diyanet

■ FAİK KUMRU

Cumhuriyet Türkiye'sinin en kötü miraslarından birisi; dini inanışın bir kurum hâline getirilerek, diyanet işleri riyaseti/başkanlığı çatısı altında kemik bir yapı meydana getirilmesi olmuştur. Tek tip insan yetiştirme projesinin sacayağından biri olarak, tek tipleştirilen her vatandaşın, dini duygularının istismar edilerek ve din kullanılarak hizaya sokulması olmuştur.

Diyanet, bir kurum olarak kurulduğu ilk günden ve ilk başkanı Rıfat Börekçi'den bugüne, her dönemde politize olmuş veya politize edilmiştir. Diyanet, Anadolu mozaiğini meydana getiren bütün milletlerin ve bütün inanç sistemlerinin hiçbir zaman temsilcisi olmamıştır. Sünni İslam inancı haricinde, diğer bütün inanç sistemlerini yok saymıştır. Her inanç sistemini temsil etmesi ve büyük bir şemsiye olması gerekirken, öncelediği inanç için, sadece o inanç sistemine inanan insanların girebildiği bir bina inşa etmiştir.

Bu kurum, kadim Anadolu mozaiğini paramparça etmiş ve rengârenk desenlerini bin bir parçaya bölmüştür. Parçaları birleştirme bir yana, her parçayı da başka parçalara ayırmıştır. Dolayısıyla böyle bir yapılanmanın, memleketimiz ve insanımız adına bir katma değer sunamayacağı gayet aşikârdır. Her hücresi ile politize olmuş bir büyük çatının, memleketimiz insanlarına şemsiye olamayacağı artık belli olmuştur.

Keza, diyanet kurumunun kendisi de her zaman ve her mekânda yurttaşların yanında değil, daima devletin yanında hizalanmış ve bu ülkenin değişik inanç kimliklerine sahip diğer vatandaşlarını da ötekileştirmiştir. Misal olarak, 6/7 Eylül 1955 hadiselerine baktığımız vakit, günler öncesinden bazı camilerde, vaizlerin, Rumlara yönelik kışkırtıcı ve katliam eylemine yönelik teşvik edici konuşmalar yapması işin tuzu biberi olmuştur.

Bütün ülkenin, bütün yurttaşların vergisini aldığı ve bu vergilerle finanse edildiği hâlde; Sünni İslam'ı herkese dayatması ve diğer inanç guruplarını yok sayması asla ve asla kabul edilemez. Ki devlet kontrolünde teşkilatlanmış olan bir din –hangi inanç sistemi olursa olsun– herkese ters bakmaya, kendinden olmayanın boynunu kırmaya gayret sarf edecektir.

Bir dinin ve o dinin, resmi bir kuruma ve resmi bir yapılanmaya –hiçbir devlet nezdinde– ihtiyacı olmaması elzemdir. Zira bu mevcut durum, o toprak parçasında yaşayan diğer insanların faydasına değil, zararına olacak şekilde faaliyetlerini icra edecektir. Kucaklayıcı olması gereken semavi din anlayışı, o dine inandığını söyleyen bakış zaviyesi eğri temsilcileri eliyle, kendi müntesiplerine/bağlılarına ayrıcalık tanımak isteyecektir.

Son dönemlerdeki faaliyetlerine baktığımız vakit, kucaklayıcı bir dil kullanmadığı; özellikle genç nesillerin dinden ve dini içerik taşıyan söylemlerden nefret edip uzaklaştığı; birleştirici olma özelliğini bütünüyle yitirdiği; camilerin siyasi vaazlar sebebiyle boşaldığı; sade ve sevimli olması önem arz eden ibadethanelerin, lüks, şatafat ve ihtişamın merkezi haline geldiği gibi vesaire hususları herkesin dillendirdiği gözlerden uzak değildir.

Hele ki vakitli vakitsiz okunan salalardan dolayı, inanan insanlar dâhil olmak üzere, toplumun bütününe yakın bir kısmının oldukça rahatsız olduğu herkesin malumudur. Ki eskiden sala okununca, saygı ve huşu içinde dinlenilen sala, okunması biter bitmez, acaba başımıza ne bela gelecek diye şüphe ile karşılanır olmuştur toplum nezdinde. Bu kadar acı bir gerçek hâlini almıştır ne yazık ki.

İnanan her bir insanın ibadet yapmak için herhangi bir mekâna ihtiyacı yoktur. Sadece, gönülden bağlı olduğu yere ve yöne doğru yönelmesi yeterlidir. Ve dahi herhangi bir aracıya da muhtaç değildir. Diğer dinlerde bir ibadethane zarureti varken, İslam dinine inanan bir insanın ibadet etmesi için belirli bir mekâna ihtiyacı bulunmamaktadır. Yeryüzü parçasının herhangi bir yerinde, inandığı inanç doğrultusunda dua ritüelini yapabilmektedir.

Diyanet teşkilatı olmadan, hayata yansıtılabilen her dini veya dinsiz anlayış ile hem insanları hem bütün inanç sahiplerini hem de koskoca bir ülkeyi germeden daha doğru ve daha insani bir hayat tarzı inşa edilebileceği kanaati taşımaktayım. Toplumun sinir uçlarını bilen siyasi klikler, bu yerlerden, kitleleri ateşleyebilmekte ve istenmeyen acı olaylara sebep olabilmektedirler.

Diyanet başta olmak üzere, bütün bağlı kollarının ve bütün teşkilatlarının tez elden ilga/lağv, feshedilmesi elzem bir gereklilik hâlini almıştır. Devletin, din –hangi din olursa olsun– üzerindeki baskısının ve kontrolünün kaldırılması, hem o inanç sistemine inanan insanları hem de o inanç sistemini özgür bir hâle getirecektir.

Devlet kontrolünde olan her kurumun çalışanı, bir memur zihniyeti ile çalışacağı için, devlet ne diyorsa bizzat onu yapacaktır. Orada görev yapan herkes de insanların değil, devletin isteklerini yerine getirecektir. Memuriyet, emir altında olma hâlini ifade ettiği için olsa gerek, sorgusuz sualsiz itaati de beraberinde barındıracaktır. Yani, kafası ile kalbi, devlet ipoteği altında olacaktır nihayetinde.

Dolayısıyla, bu çarpık ve karmaşık durumdan bir an önce bu milletin kurtulması lazımdır. Her inanç topluluğu, kendi ibadethanesini açabilmeli; Ermeni, Rum, Yahudi, Süryani ve diğer inançlara sahip vatandaşlarımız başta olmak üzere. Kendi inanç sistemine inanan bu insanlar, kendi kuracağı ve bizzat kendilerinin finanse edeceği kurumlarda, eğitimlerini de kendileri verebilmelidir. Bu durum, bütün bir toplumu da sosyal bir feraha ve huzura kavuşturacaktır. Bu meselenin başka bir çözümü de bulunmamaktadır.

28 Ağustos 2021, Ankara ■

TURŞUNUZU KURUN, OTURUN BABANIZIN EVİNDE

Bir 12 Eylül meseli

■ **AKMAN GEDİK**

12 Eylül'ün üzerinden birkaç ay geçmişti. Zaman durmuş karanlığa teslim olmuştu âdeta. Ne günler eskisi gibi normal evriliyor ne de geceler bitmek biliyordu. Sanki yorulmuşlar da ilerlemiyorlar gibiydi. Zaman durgundu. Keder ve üzünç damgasını vurmuş güne yaprak kımıldamıyor, zamanın hanesine üzünç bırakıyordu. Kime baksanız derin bir kederle bakıyor, herkesin yüzü biraz belirsizlik, herkes biraz bikes sanıyordu kendini. Herkesin yüreğinde serçe dönüyor, ruhunda sızı vardı. Karanlık çoğalıyordu zamanın koynunda. Çok biçare, az gülen insanlar çoğalıyordu. Kimse aklını kalbine devşirmiyordu, nerden baksan vefasızlık, nerden baksan tutarsızlık akıyordu...

Herkese biraz güz sarısı biraz 12 Eylül karası değmişti.

İnsan ilişkileri dibe vurmuştu. Kimse kimseyi anlamıyor ya da anlamak istemiyordu. Vefasızlık almış başını gidiyordu...

Varto'nun ismi kalbime saklı olan bir köyünde çokça genç tutuklanır. Birçoğu aranır duruma düşer. Gençlerden birkaçı yurtdışına çıkar. Köyün ismi çıkmış dokuza inmez sekize misali. Köy 'mimli' devletin aklında. Civar köylerden, kasabadan insanlar da korkudan olsa gerek bu köy ile ilişkilerini bir süreliğine 'askıya' alırlar. Şimdiki pandemiyi aklınıza getirin. Sanki köy komple iflah olmaz bir hastalığa yakalanmış da uzak durulması gerekir(miş). İnsanlar öylesi bir tavrın içine girmişlerdi. O köye gitmek sanki ceza almanın, dışlanmanın nedenlerinden sayılırdı. Kimse gitmez, gidemez...ya da gitmek istemezdi...

Aranan gençlerin babalarını bazen nahiye ya da kasaba karakoluna çağırırlardı. İnsanlar bu çağrıya icabet eder, ikiletmeden giderlerdi. Varsa güzel libaslarını giyer, 'devlet baba'nın makamına kirli elbiseyle gitmek olmaz diye düşünürlerdi. Gömleğinin düğmesini sonuna kadar iliklerler, kapıya vardıklarında şapkalarını eline alıp bir iki kuru öksürük ile boğazını temizler ve kapıya tık tık vururlardı. İçeriden gür ve sert bir ses, 'gir' dediğinde duman tutmaya köylüleri korkudan dizlerinin bağı çözülürdü. Zaza'ca ödünç kelimelerle Türkçe konuşurlardı. 'Oğlun/uz nerede, oğlunu/zu getir/in' diyen buyurgan sese, 'begim valla habarım yok, ma ben ne bilem nerda' yanıtına ifrit olurdu buyurgan ses. 'Defol git, oğlunu bul getir,' sözünden sonra korkudan limoni sarıya kesen köylüler hızlı bir şekilde köye, evlerine dönerlerdi. Haftasına varmadan iadeyi ziyarete gelirdi askerler. Başlarında komutan birkaç jandarma biterdi evlerinde. Saygıda kusur etmezdi köylüler, 'bir çayımızı için' sözüne karşılık kapıyı hoyratça iter, ev/el yapımı halılara potinleri ile basa basa, erzaklarını birbirine kata kata (bulgur, makarna, un v.s) 'ortaya karışık'ın nedeni olurlardı.

Bugün başka bir mesel anlatacağım. 12 Eylül ile ilgili sayısız hak ihlallerini öğrenmek isteyenler yazılmış çok sayıda kitap, sinema filmi, o dönemi anlatan tiyatro oyunu, o dönemde yazılmış nice şiirler vardır, araştırıp detaylı öğrenebilirler pekâlâ...

Dedim ya köye karşı âdeta bir pres uygulanmıştı. Gelen yok, giden yok...

O zamanlar köylerde her mahalle de ya da köyün merkezi yerinde bir çeşme olurdu. Herkes evin su ihtiyacını bu merkezi çeşmeden karşılardı. Suya genelde genç kızlar giderdi. Ellerinde bakraç, sitil veya kovalarıyla...Köyün çeşmesi deyip geçmeyin. Çeşme yalnız çeşme değil, çeşmeden öteyeydi. Her şeyden evveli bir iletişim yeriydi. Bir bilgi aktarım yeriydi. Aynı zamanda dedikodunun merkeziydi. Köyde ne dönüyor. Kim kimi seviyor, kim yakın zamanda evlenecek, kim kimin hakkında ne demiş hepsi çeşme başında konuşulurdu. Her ne kadar eskisi gibi zevkli olmasa da kızlar yine de severek çeşmeye gelirlerdi. Herkesin abisi, ya da bir yakını içerdeydi. Çeşme başı eskisi gibi keyifli değildi. Şimdiki gibi telefonlar yoktu. Kimse kimseye mesaj atmıyor, herkes yüz yüze görüşüyor, birbirinin konuşmalarına beğeni yerine katılarak ve keyif alarak gülüyordu...

Yine öylesi günlerden bir gün, akşam üzeri çeşme başında çok kız birikmiş. Hararetli hararetli konuşup gülüyorlardı. Maypiroz Teyzenin kendilerine yaklaştıklarını görünce seslerini biraz alçaltarak konuşmaya devam ettiler. Maypiroz Teyze yanlarına varınca bir iki nefes alıp verdi. Bir tas su istedi kızlardan, verdi-

ler. Sonrasında kızlara, 'kızlar benim Kamberim ile kim evlenmek ister' dedi. Kızlar birbirlerini bakıp hafiften kızararak güldüler. Kimseden ses çıkmayınca tekrardan Maypiroz Teyze konuşmasına devam etti. "Ulan deyyusun kızları, benim Kamberimi almayacaksınız da ne yapacaksınız. Köydeki gençlerin çoğu içerde. Bir kısmı kaçak, bir kısmı yurtdışına çıktı. Civar köylerin gençleri de korkudan köyümüze gelmiyorlar, bu gidişle gelecekleri de yok. De haydi söyleyin bana, siz nasıl evleneceksiniz? Elinizde kala kala benim Kamberim kalmış. İçinizde hiç mi biriniz varmak istemez? Valla siz bilirsiniz. Ben dediğimi dedim" dedi. Kızlardan biri, "biz şimdilik evlenmek istemiyoruz Teyze" dedi. Maypiroz Teyze yandı söndü, "iyi, iyi evlenmeyin, turşunuzu kurun o zaman, babanızgilde oturun, durun" dedi. Kızlar hep birden güldüler... Maypiroz Teyze kızların bu gülüşmelerine bir anlam veremedi. Yerinde çakılı kaldı bir an. Sorduğu sorunun tam cevabını alamadı ama anladı. Hiçbirinin niyeti yok Kamber'e varmaya, anladı bunu. Bir hışımla döndü çekip gitti. Maypiroz Teyzenin aklında sanki kızların vakti gelmiş de geçiyor. Evlenmezlerse tam turşuluklardı...

Kızlar babasıgilde turşu kaldılar mı bilinmez, lakin kimse Kamber'e varmayınca, Kamber komşu köyden biriyle evlendi. Çoluk çocuğa karıştı. Maypiroz Teyzenin ahı kaldı, ah! oğlu köyden evleneydi de gözü açık gitmeyeydi. Kaç yıl sonrası hakka yürüdü Maypiroz Teyze.

Birkaç yıl sonrası tutuklu gençlerden birkaçı salıverildi. Köye geldiklerinde çeşmeye kızların gitmediğini gördüler. Çünkü her evin önüne çeşme gelmiş. Köy çeşmesinin bir cazibesi kalmamıştı artık. Oysa çoğu genç sırlarını o çeşmeye anlatmışlardı. Sevgiye dair, sevdaya dair...Çeşme mi sır tutmadı yoksa kızların kulağına mı çalınmadı bilinmez ama, o kızların çoğu evlenip barklanmıştı. Ne çeşme başına giden kızlar ne de onları görürüm diye turlayan gençler kalmıştı. Herkes bir yönüyle köyü terk edip gitti...

Olmasın bir daha olmasın öylesi zamanlar. Herkes sevdiğine varsın.

Gülmek vazgeçilmeziniz olsun... ■

Dertli Derviş

■ ADİL BAŞOĞLU

Ne kalır dostlarım
Ne kalır

Her şair döker de içini
Kimi derdini
Kimi sevgisini

Her şair biraz derviştir
İçer biraz yaz Güneş'ini
Getirir Ay bulanmış bir denizi
Okşar yıldızları da gülşen çiçekleri
Yanar da ışıldar bir kandil gibi

Dertli derviş ne gezersin burada
Dur biraz dinlen
Tarumar olmuş bir baharlar gibi

Bir saltanatın da yok ki
Sana getireyim bakir bir ülkeyi
Sür sefasını sen de bir padişah gibi

Dertli derviş
Şair derviş
Gönlünde açsın meneviş
Billurdan nar çiçekleri gibi

Ne kalır dostlarım
Ne kalır
Giden gider
Ama bize ince bir sızı kalır...

SİNEMA NOTLARI

73. Berlinale üzerine....

■ **ANUŞ PAZARCIYAN**

İki yıl aradan sonra yine bildiğimiz seyirci festivali Berlinale. 300 bini aşkın satılmış biletle neredeyse Korona öncesi seviyeye dönen bir film şöleni.

Bence kalite olarak bu yılki Berlinale Yarışma bölümünde bence son yılların en iyisi idi.

Aşağıda göreceğiniz gibi, Yarışma filmleri içinde kötü dediğim bir tek film vardı. Diğerleri ortalama, çoğu ortalama üzerinde filmlerdi.

Kızdığım tek şey Enternasyonal Jürinin en iyi film, en iyi yönetmen, en iyi başoyuncu ödüllerinin, benim açımdan anlaşılmaz, kötü seçimler olması idi.

En iyi başoyuncu ödülünün 8 yaşında Sofie Otero'ya verilmiş olması, (Berlinale'nin en genç "en iyi başoyuncusu") en iyi film ödülünün bir belgesele verilmesi ile Jüri tarihe geçmeyi başardı.

En iyi yönetmen ödülünü alan Garell'in ödülü alırken sevinç ve şaşkınlık içinde söylediği "Çıldırdınız mı siz" sözleri, Enternasyonal Jüri'nin sürpriz severliğinin dile getirilmesi idi aslında.

Aşağıda açılış filmi ve Yarışma filmleri ilgili notları bulacaksınız.

(Yıldızların anlamı: ☆ Çöp / ★ Kötü / ★★ Ortalama / ★★★ İyi / ★★★★ Çok iyi / ★★★★★ Başeser)

Açılış Filmi

She Came to Me

(ABD 2023) 102.dak
(O bana geldi) ★★★
Yönetmen & Senaryo:
Rebecca Miller
Oyucular ve rolleri: Peter Dinklage (Steven Lauddem), Marisa Tomei (Katrina), Joanna Kulig (Magdalena), Brian d'Arcy James (Trey), Anne Hathaway (Patricia), Harlow Jane (Tereza), Evan Ellison (Julian), vd.

"She Came to Me" 73. Berlinale'nin açılış filmi idi. Açılış filminin senarist ve yönetmeni Rebecca Miller "aileden" sanatçı. Yazar Arthur Miller ve fotoğraf sanatçısı İnge Morath'ın kızı. 1996'dan bu yana İngiliz oyuncu Daniel Day Lewis'le evli. Daha önce 2009 Berlinale'sine "Pippa Lee'nin özel hayatları" ve 2015'te de "Maggie'nin Planı" isimli senaryosunu yazdığı ve yönettiği filmleri ile vardı. Yalnızca senarist ve yönetmen değil iyi bir oyuncu da. Böyle çok yönlü bir kadın sanatçının filmi ile açılış bu yılki

Berlinale'nin iyi geçeceğine işaretti.

"She Came to Me" de Rebecca Miller kuşaklar ve sınıflar üzeri romantik bir komedi filmi formatında Amerikan toplumunun andaki durumunu anlatıyor bize.

İki aile ve bir kadın nehir şilebi kaptanı filmin esas karakterleri.

Birinci aile bir orta-üst sınıfı ailesi: Erkek, Steven, bir yaratıcılık krizi içinde bulunan ünlü bir opera bestecisi. Yetiştirmek zorunda olduğu, anlaşması yapılmış yeni bestesi bir türlü ilerlemiyor. Kadın, Patricia, temizlik ve hijyen takıntılı bir psikiyatrist. Evlilik ilişkisi aslında bir doktor / hasta ilişkisi. Bir sahnede Steven eşine sevişme isteğini belirttiğinde, aldığı cevap "hayır bugün perşembe, sevişme günü değil" cevabı alıyor! 18 yaşında bir oğulları var, Julian. 16 yaşında bir kıza âşık. Kız da ona. İkisi dünyayı değiştirme peşinde, aktivist.

İkinci aile bir orta-alt sınıf ailesi. Erkek, Trey, ortalama "Beyaz Amerikan" erkeği. Mahkeme stenografı. Bunun çok önemli bir meslek olduğu pozlarında hava atıyor. Öyle ya bütün yasaları neredeyse ezbere biliyor. ABD'de hukuk ondan sorulur. ABD milliyetçisi. Hobisi 18 yüzyılda yaşanan iç savaşı yeniden canlandıran oyunlar. Kadın, Magdelena, ABD'de illegal yaşayan bir Doğu Avrupalı. Evliliğe birlikte getirdiği şimdi 16 yaşında bir kızı var: Tereza. Trey'den birazcık da olsa bağımsız davranabilmek için gündelik temizlikçi olarak çalışmaktadır. Gündelik temizliğe gittiği evlerden biri de tesadüfen filmdeki zengin ailenin evi. Trey, Magdelena ile evlendiğinde kızın babalığını kabullenmiş. Bu kabullenişi, kendisi için kızın her şeyine karışma ve ne yapacağını belirleme hakkı olarak görüyor. Tereza, Julian'ın büyük aşkı. Trey henüz reşit olmamış kızının reşit bir genç erkekle birlikte olmasına "ilkesel olarak" karşı! Reşit olan oğlan, reşit olmayan kızını kandırmıştır! Eğer cinsel ilişkiye girdilerse bu yasalar önünde suçtur! Bu ilişki derhal kesilmeli ve oğlan hakkında dava açılıp cezalandırılmalıdır.

Filmin bu iki aile dışındaki belirleyici karakteri Katrina. Katrina çok fazla romantik film gördüğü için hep büyük aşkı bulmak peşinde koşan, her limanda ilk işi bir sevgili aramak olan, bir kadın nehir şilebi kaptanı. Doktoru/eşinin tavsiyesi üzerine yaratıcılık krizini aşmak için biraz "dışarı çıkan" Steven ile bir gemici meyhanesinde tanışıp, onu şilebine götürüyor. Ve iki operaya ilham perisi oluyor.

Filmdeki bütün yetişkinler takıntılı. Kimi ağır, kimi hafif ruh hastası. Esasında toplum/düzen/yasalar manyak bir bütün olarak. Neyse ki birbirine tutkun ve bu manyak toplum içinde bir şeyleri değiştirmeyi önüne hedef olarak koymuş iki genç var. Bir de Tereza'nın annesi, illegal emekçi kadın var.

Sonunda aşk ve umut kazanıyor.

Keyifli bir romantik komedi ve operaya övgü filmi değil yalnızca "She Came to Me". Bence sıkı bir toplumsal eleştiri aynı zamanda. Açılış filmi olarak iyi seçim.

Oyuncular takım hâlinde iyi. Ama Steven rolünde Peter Dinklage çok iyi. Senaryo aksaksız. Diyaloglar çok akıllı ve neşeli. Müzik için ise ayrı parantez gerekli. Sevmeyenlere de operayı sevdirebilir.

Yarışma FİLMLERİ

Ve Enternasyonal Jüri'nin verdiği ödüller

20.000 especies de abejas

(İspanya 2023) 129 dak.
(Arıların 20.000 çeşidi) ★★★
Yönetmen & Senaryo: Estibaliz Urresola Solaguren
Oyuncular ve rolleri: Sofía Otero (Lucía), Patricia López Arnaiz (Ane), Ane Gabarain (Lourdes), Itziar Lazkano (Lita), Sara Cózar (Leire), Martxelo Rubio (Gorka), vd.

Basklı genç kadın rejisör Estibaliz Urresola Solaguren'in ilk uzun metraj sinema filmi "Arıların 20.000 çeşidi". Filmde 8 yaşındaki erkek çocuğu Aitor'u annesi ile birlikte yaz tatilinde bir Bask köyünde izliyoruz. Aitor bir erkek ismi. Ve bu isimle çağrılmasından rahatsız çocuk. Annesi, arıcılıkla uğraşan dedesi, anneannesi onu Coco ismi ile çağırıyorlar. Kendi yaşıtı bir kız çocuğuyla arkadaşlık kuruyor Coco. Birlikte bir gölde yüzmeye gittiklerinde Coco ona sırrını açıyor. Aslında o bir kız çocuğudur. Coco ismi onun hoşuna gitmemektedir. Arkadaşı isminin ne olmasını istediğini sorduğunda verdiği cevap "Lucia"dır.

Doğduğu cinsiyet ile uyum sağlayamayan ve cinsel kimliğini arayan bir çocuğun öyküsü "Arıların 20.000 çeşidi". Burada arıların yerine insan cinselliğini koyabilirsiniz.

"Arıların 20.000 çeşidi" cinselliğin yalnızca biyoloji tarafından belirlenmediği görüşünü savunan, bu konuda önyargısız tavra çağıran duyarlı bir film.

Bir "ilk film " olarak, gelecekte "benim yapacaklarımı izleyin" çağrısı.

Senaryo ve oyuncular başarılı. Ortalamanın bir tık üzerinde bir film. Onu öne çıkaran şimdi moda olan kimlik siyasetine bir çocuk ve onun

ailesi üzerinden katkıda bulunması.

Enternasyonal Jüri, geçen yıldan bu yana cinsiyet ayrımı yapmaksızın verilen "**En iyi oyuncu**" ödülünü 8 yaşındaki Sofia Otero'ya verdi. Otero 73 yıllık Berlinale tarihinin en genç "en iyi oyuncu"su olarak tarihe geçti. Tabii Jüri' de. Epey övüldü Jüri'nin bu "cesur" tavrı. Bence cesaret vs. değil, bütünüyle özellikle Avrupa'da entelektüel / sanatçı kesimde yaygın olan kimlik siyasetinin ödüllendirilmesi bu. Evet, Sofia Otero iyi, inandırıcı bir oyun çıkarmış, bu ama bence birincisi ondan çok rejinin başarısı, ikincisi bu Berlinale'de oyunculuk konusunda çok başarılı yetişkin performanslar vardı.

BlackBerry

(Kanada 2023) 121 dak.
Yönetmen: Matt Johnson ★★★
Senaryo:
Matt Johnson, Matthew Miller
Oyuncular ver rolleri: Jay Baruchel (Mike Lazaridis), Glenn Howerton (Jim Balsillie), Matt Johnson (Doug), Cary Elwes (Yankowski), Saul Rubinek (Woodman), Michael Ironside (Purdy), Rich Sommer (Paul), Sungwon Cho (Ritchie), Michelle Giroux (Dara), Mark Critch (Bettman) , vd.

Black Berry'de 1990'ların ikinci yarısından başlayarak gelişen ve on yıl cep telefonu piyasasının üçte birini elinde bulunduran Kanadalı bir bilgisayar/cep telefonu firmasının yükselişi ve çöküşünün öyküsünü anlatıyor Matt Johnson.

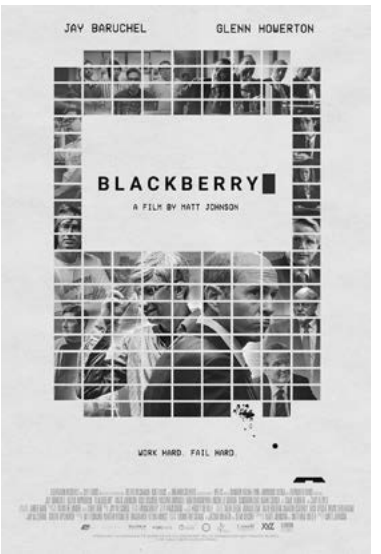

Başlangıçta film ve bilgisayar oyunu düşkünü iki arkadaş Mike ve Doug ve onların çevresinde çok yetenekli bilgisayar teknisyeni, programcısı arkadaşları var. Bunlar Mike ve Doug'un birlikte kurdukları bir Tekno firmada birlikte çalışan bir ekip. Ekip'in teknik başı bilgisayar tekniği konusunda dahi denebilecek yetenekteki Mike. Mike içine kapanık, sosyallikten oldukça uzak bir tip. En yakın arkadaşı Doug onun adeta sözcüsü, ekibi bir arada tutan unsur. Ekip'in temel özelliği ticaretten anlamamaları. Hayat onlar için bir oyun âdeta. Firma birlikte bilgisayar oyunları da oynanan, düzenlenen film akşamlarında birlikte eğlenilen, eğlenirken yeni fikirler geliştirilen ortak yaşam alanı. Bu yüzden teknik olarak birçok buluşları olmasına rağmen, 1990'ların ikinci yarısında firma mali olarak neredeyse iflas noktasındadır. Bu arada Mike cep telefonu piyasasında devrim anlamına gelecek olan bir buluş yapar: Cep telefonu / İnternet kullanımı / SMS fonksiyonlarının tümünü bir cep telefonuna sığdırır. Black Berry adını verirler bu yeni alete.

Burada Jim girer devreye. Jim bir bilgisayar devinin Kanada şubesinde satış bölümünde çalışan yetenekli ve entrikacı bir kariyeristtir. Satış bölümü şefinin ayağını kaydırıp onun yerine geçmek için kurduğu oyun ortaya çıkıp, bozulduğunda firma onunla ilişkisini keser. Daha önce ne yaptıkları konusunda bilgisi olduğu Mike ve Doug'un firmasının yeni buluşundaki potansiyeli gördüğünde, maddi durumu kötü olan firmaya satıştan sorumlu yönetici olarak ortak olur. Sonrası 10 yıl süren bir büyüme/başarı öyküsüdür.

Fakat bu ticari başarı, kaçınılmaz olarak büyüyen firmadaki eski dostça, disiplin tanımayan, hoşgörülü ve eğlenceli çalışma atmosferinin bozulması pahasına kazanılan bir başarıdır. 2007'de I Phone'un dokunmatik versiyonunun çıkışı Black Berry'nin sonudur. Fakat aslında bu son, firmanın büyüme aşamasında onun çıkıştaki ruhunun satışı ile Jim'in firmaya ortaklığı ile Jim'in deyimiyle firma çalışanlarının "artık çocukluktan çıkma zamanı"nın gelmesi ile başlamış olan bir sondur.

Black Berry bilgisayar/cep telefonu firmaları arasındaki acımasız kapitalist yarışı, bu yarışta kâr dışında hiçbir değerin bir anlamı ve yeri olmadığını anlatan bir film. Yalnızca bilgisayar tekniği meraklıları için değil, her çeşit seyirci için ilginç. Sinema dili, oyunculuğu, senaryosu, kurgusu, müziği iyi. Ortalamanın üzerinde bir film.

The Survival of Kindness

(Avustralya 2023) 96 dak.
İyilik ölmez ★★★★
Yönetmen & Senaryo:
Rolf de Heer
Oyuncular ve rolleri: Mwajemi Hussein (Siyah kadın/Aborigin), Deepthi Sharma (Melez kız), Darsan Sharma (Melez oğlan)

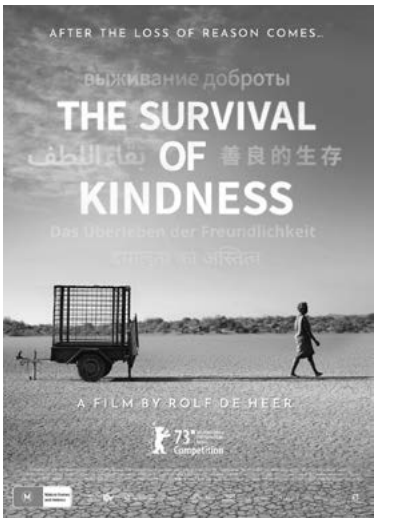

Karanlık, korkutucu bir mekân. Yüzlerinde beyaz gaz maskeleri olan birileri. Beyaz gaz maskeleri âdeta domuz görüntüsü veriyor. Kendi aralarında anlaşılmaz bir şeyler konuşuyorlar. Koşuşturuyorlar karanlıkta. Açılan kapanan kapılar duyuyoruz. Kimi maskesiz insanları kovalıyorlar.

Sonra bir arabaya monte edilmiş

bir demir kafes içinde, kızgın bir güneş altında, çölleşmiş bir alanda bir genç siyah/aborjin kadını görüyoruz. Açıkça ölüme terk edilmiş bir insan.

Genç kadın uzun çabalar sonucu kendini özgürleştirmeyi başarıyor. Çölde yürümeye başlıyor. Uzun yürüyüşünde kimi insanlarla karşılaşıyor.

İlk karşılaştığı insan bir ölü. Salgın bir hastalık var ülkede. Onun ayakkabılarını ve giysilerini alıp, kendini biraz korumalı hâle geliyor.

İkinci karşılaştığı insan, insansız bir harabede kafasına dayanan bir silahın sahibi. Ölüden aldığı ayakkabıları ona vermek zorunda kalıyor.

Üçüncü karşılaşması bir ormanlık alanda silahlı bir kadınla oluyor. Onunla dövüşte silahını ele geçiriyor.

Bir sonraki karşılaşması yıkık dökük bir evin önünde bulaşıcı ağır hasta oldukları belli olan bir çift. Kadın ölmüş. Ölümünü bekleyen, yerinden kıpırdayacak hâli olmayan adamdan, işaretle ayakkabılarını istiyor. Adama uzaktan bir kepçeyle uzattığı su karşılığında ayakkabıları alıyor.

Sonra genç iki melez insanla karşılaşıyor. Bunlar da "domuz"lardan kaçan insanlar. Bunlarla konuşmaya çalışıyor. Dilleri ayrı. Ama yine de anlaşıyorlar bu insanlar.

Uzun yürüyüşün sonunda çıkış noktasındaki yere geri dönüyor siyah kadın. Orda yine daha önce tanıştığı genç insanlarla, şimdi onlar da kendilerini korumak için maskelidir, karşılaşıyor. Onlar kadını yeniden ele geçirmek isteyen beyaz maskelilerden koruyor, kurtarıyor.

Son sahnede kadını çöldeki araba üzerine monte edilmiş başlangıçtaki kafesin içine yatarken görüyoruz.

"The Survival of Kindness" yönetmeninin basın konferansında bir soruya verdiği cevaba göre iki önemli gelişmenin etkisinde yapılmış bir film: Covid-19 pandemisi ve "Black lives Matter" hareketi.

Ben filmi, insanca olmayan bir sistemde insan kalmak mümkün müdür sorusuna cevap arayan bir film olarak izledim. Siyah kadının uzun yürüyüşü bu soruya cevap arayan, iyilik arayan bir yürüyüş. Cevap açık bırakılmış. Son sahne her şeye rağmen iyiliğin var olduğu, ölmediğini, direnişin mümkün ve var olduğunu gören kadının huzur içinde gökyüzü örtüsünü üzerine çekip yattığı biçiminde de; iyilik var, her şeye rağmen yaşıyor ama iyilik hep azınlıkta kalacak, egemen olmayacak biçiminde de okunabilir.

"The Survival of Kindness" bir "sessiz film". Farkı, sessiz filmlerde araya giren yazılı açıklamaların, diyalog resimlerinin olmaması. Filmde anlaşılır bir diyalog yok. Çok az sayıdaki konuşmalar bilinen bir dilde değil, bu filmde kullanılan yapay dillerde. Konuşanlar birbirinin ne dediğini anlamıyor. Ortak bir dilleri yok. Seyirci de anlamıyor ne dediklerini. Bu radikal tavrıyla yönetmen film okumasını bütünüyle seyirciye bırakıyor.

İlk kez sinema oyunculuğu yapan Mwajemi Hussein sanki yılların oyuncusu.

Filmin ona artı değer katan orijinal müziği de etkileyici.

Film son sahnesiyle bitmiyor. Seyircinin filmi düşünmesinde devam ediyor. Saf sinema bu. Fakat saf sinemayı anlaşılmazlık sanan "sanat film"lerinden değil!

Bence "The Survival of Kindness" 73. Berlinale'nin –bir baş eser olmasa da– en iyi filmi idi. Enternasyonal Jüri bu filmi es geçti.

Uluslararası Sinema Yazarları Derneği FİPRESCİ büyük ödülünü aldı film.

Irgendwann werden wir uns alles erzählen

(Almanya 2023) 129 dak.
Günün birinde birbirimize her şeyi anlatacağız ★★
Yönetmen: Emily Atef
Senaryo: Emily Atef, Daniela Krien
Oyuncukar ve rolleri: Marlene Burow (Maria), Felix Kramer (Henner), Cedric Eich (Johannes), Silke Bodenbender (Marianne), Florian Panzner (Siegfried), Jördis Triebel (Hannah), Christian Erdmann (Hartmut), Christine Schorn (Frieda), Axel Werner (Alfred), Victoria Mayer (Gisela)

Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin çöktüğü, Doğu Almanya'nın Batı Almanya devleti tarafından ilhak edildiği yıl 1990. Doğu Almanya'da bir kırlık bölge. Bir köylü ailesi.

Ailenin yetişkin oğlu Johannes, bu yıl liseyi bitiriyor. Evin çatı katını sevgilisi Maria ile paylaşıyor. Maria'nın annesi iki Almanya'nın "birleşmesi" sürecinde işini kaybetmiş, Maria'nın baskıcı babaannesinin yanında bir sığıntı âdeta. Johannes Doğu Almanya'nın çöküşünden memnun. Fotoğraf meraklısı. Leipzig'te fotoğraf ve film akademisinde yükseköğrenim görmek, fotoğrafçı olmak büyük hayali. Maria ile evli, çoluk çocuk sahibi ünlü bir fotoğraf sanatçısı! Maria okuduğu klasik kitaplarda yaşayan, doğayı seven bir romantik. Komşu çiftlikte yalnız başına yaşayan, at yetiştiricisi kendisinden yirmi yaş büyük Henner ile karşılaşması, tanışması, ona tutku ile âşık olması, onunla yaşadığı ve trajik bir sonla biten gizli aşk, Daniela Krien'in aynı isimli romanından uyarlanmış filme adını veriyor.

Filmin ilginç karakterlerinden biri, önceden Batı Almanya'ya kaçmış ve orada kariyer yapan Hartmut. Johannes'in babasının kardeşi. "Duvar yıkıldıktan sonra" ilk kez yeniden ailesinin henüz tanımadığı eşi ve çocukları ile birlikte köye ziyarete geliyor. Batı'dan gelen zengin amca! Bu ilk yeniden karşılaş-

mada Doğu ve Batı arasında oluşmuş "kültür farkı"nı görüyoruz.

Romanı okumadım. Bu yüzden onunla ilgili bir şey diyemem. Film bence imkânsız tutkulu aşk yerine ve bence gereksiz miktarda çok sevişme sahnesi yerine, Doğu Almanya'nın çöküşü ve sonuçları üzerine yoğunlaşsa çok daha ilginç olurdu.

Bu haliyle Atef'in filmi ortalamanın üzerine çıkmayan bir aşk filmi olarak kalıyor.

Günün birinde Maria'nın beraber yaşadığı insana her şeyi anlatacağı bir film. Anlatmasa da olur!

Bai Ta Zhi Guang

(Çin Halk Cumhuriyeti 2022)
144 dak.
The Shadowless Tower /
Gölgesiz Kule ★★★
Yönetmen & Senaryo: Zhang Lu
Oyuncular ve rolleri: Xin Baiqing (Gu Wentong), Huang Yao (Ouyang Wenhui), Tian Zhuangzhuang (Gu Yunlai), Nan Ji (Nan Ji), Wang Hongwei (Li Jun), Li Qinqin (Gu Wenhui), Wang Yiwen (Xiao Xiao)

Gölgesiz kule bir aile(sizlik) filmi. Filmin erkek başkarakteri Gu Wentong 40 yaşlarında bir restoran eleştirmeni. Eşinden boşanmış. Bir kızı var. Bu çocuk Gu'nun kız kardeşinin ve eniştesinin yanında kalıyor. Gu'nun babası Gu çocuk yaşta iken bir otobüste bir kadına sarkıntılık yapmakla suçlanmış ve hüküm giymiş. Annesi, babasını evden kovmuş. Gu babasız büyümüş. Babası ile hiçbir ilişkisi yok. Şimdi kızının annesi ile ilişkisi olmaması gibi.

Filmin kadın başkarakteri Ouyang Wenhui. Öksüz büyümüş. Biyolojik annesi ve babasını tanımıyor. Büyük olasılıkla tek çocuk siyaseti döneminde sokağa ya da hastane kapısına bırakılan kız çocuklarından biri. Devletin ilgili çocuk bakım kurumlarında büyümüş. Fotoğrafçı. Gu Wentong'un restoran kritiği yazıları için fotoğraf çekiyor. İş icabı sık sık buluşuyorlar. Aralarında epey yaş farkı var. Fakat iş icabı buluşmalarda aralarında bir yakınlık doğuyor. Birbirlerine kendi özellerini anlatıyorlar. Restoran ziyaretleri için sıkça buluştukları yer beyaz yüksek bir kulesi olan, gölgesini görmek mümkün olmayan bir tapınağın önüdür. Gu günün birinde babasının Beijing'ten 300 kilometre uzakta bir sahil kenti olan Baidaihe'de oturduğunu öğrenir. O her yıl bir kez Pekin'e gelip oğluna kendini göstermeden, onu izlemektedir. Ouyang ise Baidaihe'lidir. Orada bir çocuk yuvasında yaşamıştır çocukluğunu. Birlikte Baidaihe'yi ziyaret ederler. Ouyang'ın ısrarı ile Gu yıllar sonra babası ile konuşur.

Gu bu yolculuk ertesi kendisini, yaşamının sorgular. Herkes mutluluk peşinedir. Ama sonuçta herkes yaşlılığında yalnızdır. Filmin son resminde oğul/baba aynılaşır.

Gölgesiz kule melankolik bir film. Çok güzel oynanmış bir film. Ortalamanın biraz üstünde, bir Çin 'özel hayat' filmi.

Manodrome

(İngiltere/ABD 2023) 95 dak. ★★
Zehirli Erkeklik
Yönetmen & Senaryo:
John Trengove
Oyuncular ve rolleri: Jesse Eisenberg (Ralphie), Adrien Brody (Dan), Odessa Young (Sal), Sallieu Sesay (Ahmet), Philip Ettinger (Jason), Ethan Suplee (Baba Leo), Evan Joningkeit (Oğul Brad), Caleb Eberhardt (Oğul Aaron), Gheorghe Murensan (Sachiel) vd.

Film bir arabada başlıyor. Arka koltukta çocuğunu emziren bir kadın var. Şoförün dikiz aynasından görüyoruz bunu. Birden kadın bağırmaya başlıyor. Derhal dur ve indir beni. Ne oldu demeye fırsatı yok şoförün. Kadın "seksist-sapık" diye söylenerek, bağırıp çağırarak iniyor arabadan.

Şoförü daha sonra bir spor stüdyosunda âdeta kendine eziyet edercesine vücut/kas geliştirmeye çalışırken görüyoruz. Güçlü kuvvetli bir genç beyaz adam: Ralphie. İşini brexit sonrası kaybetmiş. Anda Uber şoförü olarak çalışıyor. Her şeye kızgın. Homofob. Taksisinde öpüşen bir homoseksüel çifti yol ortasında atıyor arabasından. Fakat homofobluğu kendisinin homo olabileceğinden duyduğu kuşku ile kendisine dönükte aynı zamanda. Irkçı. Irkçılığı da homofobluğu gibi ikircikli. Stüdyoda kendinden çok daha kaslı ve güçlü olan siyahlara düşman, ama diğer yandan gıpta, hayranlık ile bakıyor onlara.

Birlikte yaşadığı kadın arkadaşı bir süpermarkette kasiyer olarak çalışıyor. Gebe. Babası tarafından küçük yaşta terkedilmiş, babasız büyümüş Ralphie şimdi kendi baba olacaktır. Fakat nasıl geçindirecektir aileyi? Bütün dünyanın yükü âdeta onun omuzlarındadır. Ne yapacağını bilmemektedir.

Ralphie böyle bir durumda Stüdyo'dan arkadaş olduğu bir başka genç adam üzerinden bir toplantıya davet ediliyor. Davet edildiği toplantı erkekleri kadınların baskısından koruma ve kurtarmayı hedefleyen bir "gerçek erkekler" tekkesinin toplantısıdır. Bunlar bir büyük müstakil evde birlikte komün hayatı yaşamaktadırlar. Yaşlılar "baba", gençler "oğul" olarak çağrılmaktadır bu tekkede. Hepsinin âdeta tanrılaştırdığı bir tekke şefi vardır: Dan. Çok iyi bir hatip, iyi bir manipülatördür Dan. Bütün tekke şefleri gibi.

Dertlerinden kurtuluş arayan ve fakat gerçekte komünün diğer üye-

leri gibi kadın düşmanı olmayan, kırılgan bir tip olan Ralphie kadın arkadaşı ile bir kavga ertesi komüne katılır.

Sonu kanlı bitiyor filmin.

Manodrome bugünün toplumunda hâlâ egemen olan ve fakat öncelikle kadın hareketi sayesinde sorgulanan ve geriletilen zehirli erkek resmine benzemeye çalışan, bunu beceremeyen ve manyaklaşan bir genç adamın öyküsü.

Aslında Scorsese'nin Taxi Driver'indekine benzer bir öykü. Farkı, burada manyaklaşmanın savaş travması sonucu değil, normal hayat şartları içinde –işsizlik, aileyi geçindirememe korkusu, homoluk korkusu, kıskançlık vb.– gerçekleşmesi. Erkekler tekkesi onun çıldırma sürecini hızlandırıyor.

Toksik erkekliğin kendisi manyaklık aslında. Zaman onun aleyhine çalışıyor.

Adrien Brody her zamanki gibi çok iyi. Ama Jesse Eisenberg'te nerdeyse onunla aynı düzeyde.

Bir bütün olarak alındığında, konusunun ilginçliğine, büyük oyunculuğa rağmen ortalama bir film Manodrome.

Disco Boy

(Polonya/İtalya/Belçika/Fransa 2023)
91 dak. ★★★
Yönetmen & Senaryo:
Giacomo Abbruzzese
Özgün müzik: Vitalic
Oyuncular ve rolleri: Franz Rogowski (Aleksei), Morr Ndiaye (Jomo), Laëtitia Ky (Udoka), Leon Lučev (Paul), Matteo Olivetti (Francesco), Robert Więckiewicz (Gavril), Michał Balicki (Mikhail)

Geçmişinden kaçan genç bir Belarus, Aleksei'nin öyküsü.

Fransız yabancı paralı askerler bölükleri, "Yabancılar Lejyon"u böyle bir kaçış alanı. Para karşılığı savaş. Para dışında bir de söz var: Fransız vatandaşı olma imkânı. Yepyeni bir başka hayat. Fakat önce savaş. Fransız emperyalistlerinin Nijer deltasında yürüttükleri sömürgeci savaş. Bu savaşın

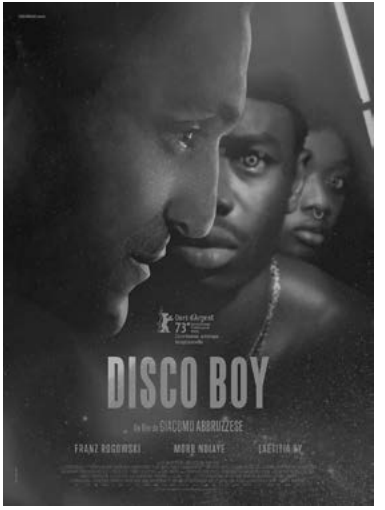

paralı askeri Aleksei. Savaşın diğer tarafında Nijer'in yerli halkının kendi haklarını savunma savaşı var. Jomo bu haklı gerilla savaşının bir askeri. Aleksei ile Jomo'nun hayatları bu savaş sayesinde kesişiyor. Aslında Joma gibi olmak istiyor Aleksei.

Disco, geçmişle, anın iç içe geçtiği, savaşçıların çılgın bir müzikle savaşı unutmaya çalıştığı bir gece kulübü. Burada müzik ve dans içinde günü unutan, gözünü geleceğe çeviren, dönüşen insanlar var. Jomo Aleksei, Aleksei Jomo.

"Disco Boy" özgün müziği ve zengin görselliği ile ortalamanın üzerinde olan film.

Olağanüstü sanatsal performans için Enternasyonal Jüri'nin verdiği Gümüş ayı ödülünü "Disco Boy"de görüntü yönetmenliği yapan Hélène Louvart aldı.

Past Lives

(ABD 2022) 105 dak. ★★★½
Yaşanmamış Hayatlar
Yönetmen & Senaryo: Celine Song
Oyuncular ve rolleri: Greta Lee (Nora), Teo Yoo (Hae Sung), John Magaro (Arthur)

Bir restoran. Hafif bir jazz müziği. Bir masada yüzleri bize dönük oturan 30'lu yaşlarda bir kadın iki erkeği görüyoruz karşıdan. Kadın ortada. Asyalı. Bir yanında Asyalı, öbür yanında bir beyaz adam. Hararetli bir sohbet içinde Asyalı kadın Asyalı erkekle. Çok samimiler. Kadın arada bir dönüp beyaz adamı da katmaya çalışıyor sohbete. Beyaz adam sessiz, düşünceli. Ne konuştuklarını duymuyoruz. Fakat bizim gibi onları izleyen ve onlar hakkında konuşan, kendilerini görmediğimiz, bir çiftin konuşmasını duyuyoruz:

– Sence nasıl bir ilişki içindedir bu üçlü?

– Bence Asyalı kadın ve erkek bir çift; beyaz adam arkadaşları.

– Asyalı kadın ve erkek akraba olabilirler. Birbirlerini uzun süre görmemişlerdir. Beyaz adam arkadaşları olabilir.

– Belki de beyaz adam Asyalı kadın bir çifttir, Asyalı adam kadını ziyarete gelmiş erkek kardeşidir.

●●●

Bu girişten sonra 24 yıl öncesi ara yazısıyla devam ediyor film.

Güney Kore'de bir kent. 12 yaşlarında aynı mahallede yaşayan, aynı okula giden bir kız –Lua Chang– ve bir erkek çocuk –Hae Sung–. Çok sıkı arkadaşlar. Adı konmayan bir çocukluk aşkı. Her okul dönüşünde evleri ayrı sokaklarda olduğu için ayrıldıkları bir yer var. Bir gün Lua Chang ailesinin Amerika'ya göçeceğini, açıklıyor Hae Sung'a sokakların kesiştiği, her gün buluşup okula gittikleri, okul dönüşü ayrıldıkları yerde. Bu kez ayrılık günlük değildir. Son ayrılıkta hüzünle bakar Hae Sung kız arkadaşının ardından.

●●●

Sonra 12 yıl öncesi ara yazısıyla bir sonraki bölüme geçiyor film.

Lua Chang New York'ta İngiliz/Amerikan edebiyatı bölümünden mezun ve ilk kitabını yayınlamış Amerikalı genç bir yazar olarak kazandığı bir bursla kentin yazarlara belli süre tahsis ettiği "yazarlar evine" davet edilir. İsmini değiştirmiştir. Nora'dır yeni ismi. Burada kendisi gibi umut veren genç bir yazar olan Amerikalı Yahudi kökenli Arthur ile tanışır. İkisi de "bağlantısız" genç yazardır. Aralarında gevşek bir ilişki başlar.

Nora yazarlar evinden geri dönüşünde meraktan internet ortamında Hae Sung'u arar. Hae Sung'u Facebook'ta bulur. Görüntülü olarak konuşmaya başlarlar. Hae Sung ta, Nora'yı internet ortamında aramış ama bulamamıştır. Çünkü artık onun aradığı Lua Chang yoktur, Nora vardır internet ortamında. Konuşmaları sanki dün ayrılmışlar gibidir. Birbirlerine özellerini de anlatırlar. İkisinin de geleceğinin ne olacağını bilmedikleri gevşek ilişkileri vardır. Aslında birbirlerini sevmektedirler, ama bunu ne kendilerine ne birbirlerine söyleyememektedirler. Nora bir adım atar ve Sung'u New York'a davet eder. Aldığı cevap "gelemem", sen bir fırsatını bulup buraya gelirsen sevinirim biçiminde olur. Temas kesilir.

Sonrası paralel hayatlardır. Nora'nın başarılı bir yazar olması; Arthur ile evlenmesi, Lua Chang'ın geleneksel bir biçimde bir Koreli kadın ile evlenmesi ve başaralı bir iş adamı olmasıdır.

●●●

Yine bugüne döneriz. 24 yıl sonrasında New York'taki buluşmaya. Sung bir turistik New York gezisinde Nora'yı arar. Buluşurlar. İki günü vardır Sung'un. Bu iki günde, New York'u gezer ve birbirlerine hayat öykülerini anlatırlar. Neden 12 yıl önce gelmemiştir Sung New York'a? O dönem böyle bir seyahat için yeterli parası yoktur. Gelse Nora'ya yük olacaktır. Şimdi eşi ile mutlu bir hayatı vardır. Nora'da memnundur hayatından.

Filmin başında gördüğümüz sahne Nora'nın Sung'u eşi ile tanıştırdıktan sonra birlikte akşam yemeğine çıktıkları sahnedir. Bu yemeğin hemen ertesinde Sung hava alanına geçecektir.

●●●

Celine Song duygu dolu filminde hayatın nasıl tesadüflere bağlı olduğunu, yolların kesiştiği, ayrıldığı noktalarda alınan bir kararın, atılan bir adımın hayatı nasıl etkilediğini, yaşanmamış onlarca hayat olduğunu güzel bir sinema diliyle sunuyor Past Lives'ta. Senaryo, kurgu, oyunculuk çok iyi. Güzel küçük bir film Past Lives. Ortalamanın üzerinde.

Ingeborg Bachmann – Reise in die Wüste

(Almanya/Avusturya/İsviçre/Lüksemburg 2023) 110 dak.
Çöle Yolculuk ★★★
Yönetmen & Senaryo:
Margarethe von Trotta
Oyuncular ve rolleri: Vicky Krieps (Ingeborg Bachmann), Ronald Zehrfeld (Max Frisch), Tobias Resch (Adolf Opel), Basil Eidenbenz (Hans Werner Henze), Luna Wedler (Marlene), Marc Limpach (Tankred Dorst), Roberto Carpentieri (Giuseppe Ungaretti), Katharina Schmalenberg (Isolde Kurz) vd.

Margarethe von Trotta yeni filminde Almanca dilinde yazanlar arasında önde gelenlerden biri olan Avusturyalı kadın yazar Ingeborg Bachmann'ı tanıtmaya çalışıyor.

Filmin girişinde sinirli, endişeli, uykusuz, yılmış, yıkılmış bir genç kadını görüyoruz. Telefon bekliyor. Kapısının çalınmasını bekliyor. Beklenen yok ortalarda. Sonra kendi gidiyor telefona. Aradığı çıkmıyor telefona.

Kadın açısından tutkulu bir aşkın erkek tarafından bitirilmiş sonu bu.

Sonrasında 1950'li yılların sonlarında ikisi de ünlü iki sanatçının, İsviçreli Max Frisch ile İngeborg Bachmann'ın 1958'de Paris'te tanışmaları ertesinde başlayan ve 10 yıl süren ilişkilerinin öyküsünü izliyoruz. Ne seninle, ne sensiz ilişkisi bu.

Trotta bu öyküyü terk edilişinin hemen ertesinde Bachmann'ın Adolf Opel'le yaptığı çöl seyahatinde tuttuğu günlüğü, İtalya'da ünlü komünist besteci Heinz Werner Henze ile yaptığı konuşmalar üzerinden Max Frisch ile yazışmalar üzerinden anlatıyor.

Trotta'nın Bachmann'ı duyarlı, bağımsız, özgür, yaratıcı, üretici bir kadın sanatçı. Özgür aşktan yana ve fakat aynı zamanda tutku ile bağlandığı adam konusunda kıskanç. Bu konuda gel gitler yaşıyor. Tutku ile sevdiği adam belki kendi gibi ünlü bir yazar olmasa, Bachmann'ı yalnızca sevgili değil aynı zamanda ciddi bir rakip olarak görmese, onun başarılarını kıskanmasa ve onu yeni romanının veya oyununun bir figürü olarak gözlemleyen, onu objeleştiren bir tavır içinde olmasa bu öykü başka türlü de gelişebilirdi.

Terkedilmek başta acı da verse, Bachmann'ın özgürleşmesi anlamına geliyor.

Bachmann'ın bakış açısıyla resmedilen Max Frisch aslında kadınlarla ilişkisinde ona hayran olan kolay sevgili arayan bir maço. Onun çok iyi bir sanatçı/yazar olması erkek olarak maçoluğu ile çelişen bir durum değil.

Trotta'nın Bachmann'ı iki sanatçı mutlu bir çift oluşturabilir mi sorusunu sorduran ve Bachmann/Fris-

ch somutunda "olmaz"lığını gösteren bir film.

Bachmann/Frisch ilişkisi bana Frida Kahlo/Diego Rivera, Brecht'in bir dizi ilişkisini hatırlattı.

Öyküyü Bachmann'ın gözüyle, belge ve tanıklıklara da dayanarak anlatmak ve fakat bir belgesel olarak değil, bir imkânsız aşk öyküsü olarak anlatmak iyi seçim. Senaryoda bir dizi doğrudan alıntı seyirciye Bachmann'ı okumaya teşvik ediyor. Oyuncu seçimleri de iyi.

Trotta'nın Bachmann'ı ortalamanın biraz üzerinde bir film.

Tótem

(Danimarka/Fransa/Meksika 2023) 95 dak. ★★★½
Yönetmen & Senaryo: Lila Avilés
Oyuncular ve rolleri: Naíma Sentíes (Sol), Monserrat Marañon (Nuri), Marisol Gasé (Alejandra), Saori Gurza (Esther), Teresita Sánchez (Cruz), Mateo García Elizondo (Tonatiuh), Juan Francisco Maldonado (Napo), Iazua Larios (Lucía), Alberto Amador (Roberto)

İkinci uzun metraj sinema filminde Meksikalı genç kadın yönetmen Lila Avilés bizi bir büyük ailenin ve onun yakın dostlarının hüzünlü, neşeli, dingin-hareketli, sessiz-gürültülü, kısaca bütün çelişmeleriyle hayat dolu bir gününe götürüyor.

Günü esas olarak küçük bir kızın, Sol'un gözünden izliyoruz. Sol

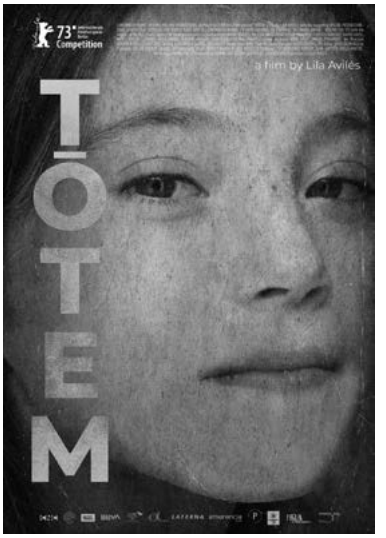

bir tiyatro oyuncusu olan annesi ile birlikte yaşıyor. İlişkileri sürekli eğlenceli bir tiyatro oyunu. Babası Tona bir ressam. Ağır, ölümcül hasta. Gün onun doğum günü. Belli ki bu doğum günü onun son doğum günü olacaktır.

Sol annesi ile birlikte, ağır hasta babasının da kaldığı, dede ve ninesinin evine gider. Sol'un iki kız kardeşi aynı evde kalmaktadır. Birinin çocukları ve eşi de aynı evdedir. Aralarında tam bir rekabet vardır. Sürekli birbirini iğnelemektedirler. Dede psikiyatristtir. Onun muayenehanesi de evin bir odasındadır. Gırtlak kanseri ameliyatı geçirdiği için, bir ses aleti üzerinden konuşmaktadır. Tona'yı kızının onu görme isteklerine rağmen uzun süre görmeyiz. Çok zayıftır, bu curcuna içine çıkacak gücü yoktur. Bakıcısı üzerinden durumu hakkında bilgileniriz. Zayıflığı nedeniyle ancak akşam başlayacak partiye katılabilir. Onun öncesinde dinlenmek güç toplamak zorundadır.

Bu arada Sol ile evin içini, içindeki kaosu gözlemleriz. Teyzeler mutfakta birbiri ile yarıştadır. Evde çok sayıda kuş ev hayvanı, dedenin besleyip büyüttüğü bonzai ağaçları, çeşitli türden çiçekler vardır. Çocuklar oyundadırlar. Aslında ölümü bekleyen bir hastanın olduğu bir evde dinginlik, hüzün beklenir. Ama burada hüzünden eser yoktur.

Akşama doğru evin dostları gelmeye başlar. Bahçe hazırlanmıştır parti için. Ama yağmur da beklenmektedir. İçeri taşınma planları yapılır telaşla. Neyse ki beklenen yağmur gelmez. Parti başlar. Partinin esas kişisi, Tona'nın gelmesiyle neşe zirve yapar. Hep birlikte şarkılar söylenir, Yemek yenir. Dans edilir. Tona hakkında konuşmalar yapılır. Doğum günü kutlanır birlikte.

Aslında ölüm de hayatın parçasıdır. Sol olanı biteni bir ağacın üzerinden kocaman gözlerle, merakla izler.

Böyle bir film aslında ölümü normalleştiren, onun üstünden hüzünlü gizi kaldırıp atan, evet ölümü de, hayatın bir parçası olarak, kutlayan bir kültüre sahip Meksika'da yapılabilir. Belki bir de Güney Afrika'da.

Bu kadar çok karakteri 95 dakikalık bir filme yüzeyde kalmaksızın sığdırmak kolay iş değil. Aviles çok başarılı bir yönetmen.

Tótem bence 73. Berlinale'nin, Survival of Kindness'ten sonra en iyi filmi idi.

Enternasyonal Jüri bu filmi de ödüllendirmedi. Ökümenik Jüri bu filmi "En iyi film" olarak değerlendirdi.

Le grand chariot

(Fransa/Belçika 2023) 95 dak.
The Plough / Büyük Araba ★★½**Yönetmen:** Philippe Garrel
Senaryo: Jean-Claude Carrière, Arlette Langmann, Philippe Garrel, Caroline Deruas Peano
Oyuncular ve rolleri: Louis Garrel (Louis), Damien Mongin (Pieter), Esther Garrel (Martha), Lena Garrel (Lena), Francine Bergé (Babaanne), Aurélien Recoing (Baba), Mathilde Weil (Hélène), Asma Messaoudene (Laure)

"Büyük Araba" yavaş yavaş ölmekte olan bir sanata, kukla tiyatrosuna saygı filmi. O araba ki, bütün turnelerde kuklaların, kuklacıların mobil evi, deposu, sahnesi.

Le grand chariot'ta Louis iki kızı (Garrelin gerçek kızları), bir oğlu ve annesi ile birlikte yavaş yavaş sonu gelen kukla tiyatrolarını yaşatmak

için mücadele veriyor. Geleneği yaşatmaya kararlılar. Fakat zor. Buna bir de babanın geçirdiği kalp krizi eklenince işler daha da zorlaşıyor.

Aslında güzel, küçük bir Fransız filmi Le grunda chariot. Fazlası değil.

Fakat **Büyük Jüri bu film için Philippe Garrel'e "en iyi yönetmen" ödülünü verdi.** Benim için anlaşılır bir seçim değil bu. En iyimser yorumla ölen bir sanat dalına can suyu vermeye çalışma, saygı gösterisi filan denebilir.

Mal Viver

(Fransa/Portekiz 2023)125 dak.
Kötü Yaşam ★★
Yönetmen & Senaryo:
João Canijo
Oyuncular ve rolleri: Nuno Lopes (Jaime), Filipa Areosa (Camila), Leonor Silveira (Elisa), Rafael Morais (Alexandre), Lia Carvalho (Graça), Beatriz Batarda (Judite), Carolina Amaral (Alice), Leonor Vasconcelos (Júlia)

En iyi günlerini çoktan geride bırakmış olan bir otel. Ve otelin sahibi ve işletmecisi beş kadın: Üç kız kardeş, anneleri ve Bu üç kız kardeşten birinin kızı. Anne-kız arasındaki ilişki nefretli bir sevgi ilişkisi. Anne, kızın her şeyini belirlemek istiyor, sevgisi ile boğuyor kızı. Kız annesine isyanlarda. Diğer üç kadın kızı annesine karşı kışkırtmak için her şeyi yapıyor. Kızı kurtarma adı altında yapılıyor bu. Anne kısa süre

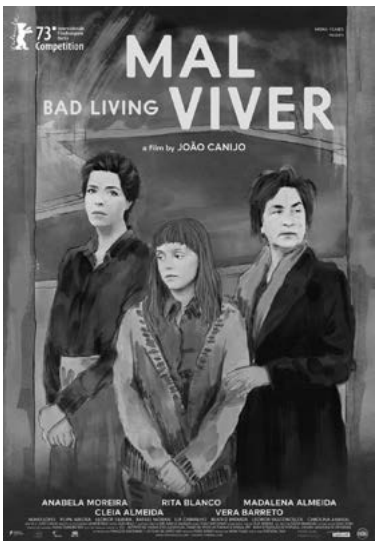

önce psikolojik tedavi gördüğü klinikten çıkmış. Ruhsal durumu kötünün de kötüsü. Herkesin kendisine karşı birleştiği, arkasından kötü konuşulduğu vb. takıntısı içinde. Onun gözünden izliyoruz olayları. Takıntısının maddi temeli olduğunu görüyoruz. Aslında sevgiye muhtaç. İnsanlarda bulamıyor o sevgiyi. Hep kaybolacak korkusu içinde yaşadığı köpeğinde buluyor. Dünyada en sevdiği varlık köpeği. Bunu de açık açık dillendiriyor. Onun adım adım sona, intihara sürüklendiğini görüyoruz Mal Viver'de.

Fado, arabesk müziğin Portekizcesi. Ya da tersi: Arabesk Fado'nun Türkçesi. Dünyanın hâline, insanlar arası ilişkilerin hâline kaderci bir isyan müziği. Batsın bu dünya.

João Canijo'nun 73. Berlinale'de yarışma bölümünde gösterilen "Kötü Hayat"ı Fado'nun film diline çevrilmesi. En aydınlık sahnelerinde bile karanlık bir film Mal Viver. Evet, gösterdiği hayat maddi zorluk belirleyici olmasa bile çekilmez bir "Kötü Hayat".

Kadınlar kendi aralarında çok daha dayanışmacıdır tezinin de reddi. Filmin 5 kadın karakteri içinde de olumlu, sevilecek biri yok. Bu yanıyla kadın düşmanı denilebilecek bir öykü anlatılan.

İki saati aşkın kalbiniz sıkışarak seyrettiğiniz bir film.

Eğer Canijo'nun niyeti bu idiyse gerçekten başarılı.

Ben sevmedim.

Mal Viver Enternasyonal Jüri'den "Gümüş Ayı" ödülünü aldı.

Music

(Almanya/Fransa/Sırbistan 2023) 108 dak.
Yönetmen & Senaryo & Montaj:
Angela Schanelec ★★ (Yalnızca harcanan emek için)
Müzik & Ses: Rainer Gerlach
Oyuncular ve rolleri: Aliocha Schneider (Jon), Agathe Bonitzer (Iro), Marisha Triantafyllidou (Merope), Argyris Xafis (Elias), Frida Tarana (6 yaşındaki Phoebe), Ninel Skrzypczyk (14 yaşındaki Phoebe), Miriam Jakob (Marta), Wolfgang Michael (Hugh)

Angela Shanelec kendi özel bir anlatım dili olan bir sinemacı. Günlük sorunlardan çok insan ilişkileri, birçok hâlde sosyal, siyasal gelişmelerden kopartılmış bireysel öyküleri yoruma açık biçimde anlatan, kurguda takibi zor zaman ve mekân atlamaları olan filmler yapan bir sinemacı. Bilinçli olarak seyirciyi filmden sonra oturup "ne anlattı" diye soramaya zorlayan filmler. Filmlerde edebiyatçılardan, birçok başka daldaki sanatçılardan atıflar, onlardan alıntılar var. Ancak bu sanatçılar bilindiğinde anlatılanı yerli yerine oturtmak mümkün. Sinemayı ancak entelektüel bir elitin anlayacağı, zevk alacağı bir sanat olarak görenler için Shanelec'in filmleri mükemmel filmler. Ben sinemayı öyle görmüyorum. Bu yaklaşımı üstenci bir sanat anlayışı olarak görüyor, sevmiyor, ret ediyorum.

Muzikte Shanelec güne uygulanmış bir Ödipus öyküsü anlatıyor.

Jon ölüme terkedilmiş bir bebekken bir çift tarafından bulunur, onlar tarafından büyütülür.

Yetişkin bir erkek olarak bir adamı bir kavga sırasında yanlışlıkla öldürür.

Hapse düşer. Hapiste bir kadın gardiyan ona çok yardımcı olur. Aralarında bir ilişki başlar. Aslında yasak bir ilişkidir bu. Günah dolu vs.

Düz anlatıldığın da öykü bu. Ama

öyle dolambaçlı anlatılıyor ki, anlamak zor. Her sahne, her diyalog, her müzik gizemli, hepsinin çözümlenmeyi bekleyen özel anlamı var. Her sahnede Shanelec âdeta sesleniyor: Arkadaşlar bu sanattır!

Ne diyeyim. Benim sanattan anladığım ve ondan beklediğim ayrı. Onun için sevmedim Shanelec'in Muzik'ini.

Büyük Jüri ise görünen odur ki sevmiş bu filmi. Yoksa **Shanelec**'e 73. Berlinale yarışma filmleri içinde **"En iyi Senaryo" için Gümüş ayı ödülü**nü vermezdi.

Roter Himmel

(Almanya 2023) 103 dak.
Kızıl Gök ★★★
Yönetmen & Senaryo:
Christian Petzold
Oyuncular ve rolleri: Thomas Schubert (Leon), Paula Beer (Nadja), Langston Uibel (Felix), Enno Trebs (Devid), Matthias Brandt (Helmut)

Doğu Almanya'da deniz kenarındaki bir yazlık evde beklenmedik biçimde buluşan üç erkek, bir kadın dört genç insan. 30 kilometre yakınlarında sürekli onların bulunduğu alana yaklaşan bir büyük orman yangını. Ve onları kısa süre ziyaret eden 50-60 arası yaşlarda bir yayıncı.

Leon yeni romanı üzerinde çalışan genç bir yazar. Yetiştirmek zorunda olduğu metin üzerinde çalışıyor. Yakın arkadaşı Felix ile birlikte hem tatil yapmak, hem de yazma blokajını aşmak için, Felix'in annesinin yazlık evine geliyorlar. Evin boş olması gerek, ama değil. Evde bir genç kadın, Nadja ve onun geceleri gürültüyle sevişiği yaz arkadaşı Devid kalıyor. Nadja –bunu sonradan öğreniyoruz– edebiyat fakültesi mezunu, Hölderlin üzerine doktora çalışması yapan bir genç kadın. Doktora çalışması için talepte bulunduğu burs konusunda sonucu bekliyor. Gündüzleri sahilde dondurma satıcısı olarak çalışıyor. Devid ise plajın cankurtaranı.

Petzold Roter Himmel'de bu genç insanlar arasındaki günler içinde değişen ilişkileri izliyor. Roman yazarı kendini mümkün olduğunca diğerlerinden ayıran, kendini diğerlerine üstün gören bir tip. Aslında onlar gibi olmak istiyor, ama üstenci aydın yaklaşımını bir türlü terk edemiyor. O yüzden de aslında ilk gördüğünde vurulduğu Nadja'ya bir türlü açılamıyor. Nadja'dan gelen bütün davetleri ret ediyor. Yalnız kaldığında kendi kendini lanetlese de üstün aydın raconundan vaz geçemiyor bir türlü.

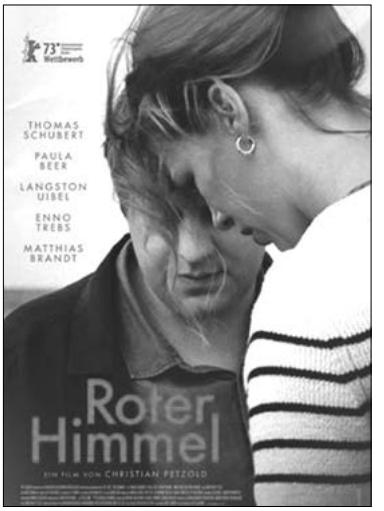

Felix ve Leon eve geldikten birkaç gün sonra, Devid-Nadja ilişkisi bitiyor; Felix-Devid ilişkisi başlıyor.

Cinsel ilişki görünen o ki bu kuşakta değişken ve ona yüklendiği kadar öneme sahip değil.

Filmdeki görece yaşlı figür, Helmut, Leon'un lektörü ve yayıncısıdır. Nadja'nın daha önce – dondurmacı kız olarak– okuyup, işe yaramaz dediği metin için o da "Bu metni bırak, yeniden başla, başka bir şey yaz" der. Onun Nadja ile yürüttüğü sohbette öğreniriz Nadya'nın ve edebiyat bilimcisi olduğunu!

Kendi küçük dertleri ile meşgul dörtlünün onların bu dertlerini relative eden, onlara bunların gerçek değerini gösteren gelişme dışarıdadır. Kızıl Gökte'dir. Yakından alarm işareti vererek geçen itfaiye araçlarında, havadan gürültüyle geçen helikopterlerde, sırtlarında alevle yanarak koşan yaban domuz yavrularında, gökten kar gibi yağan küllerdedir.

Onların hayatı aslında bu felaket yanında hiçtir ve aslında yaşamları da yaklaşan bu tehlike karşısında pamuk ipliğine bağlıdır. Ormanda sapacakları yanlış yol sonları olabilir.

Petzold "Roter Himmel" de yine iyi bir iş çıkarmış. Oyuncu seçimi gayet iyi. Senaryo, kamera, oyunculuk, müzik uyumu "Roter Himmel"in birbirini tamamlayan bir ekip işi olduğunu gösteriyor.

"Roter Himmel" yarışmadaki Alman filmleri içinde bence en iyisi idi.

Enternasyonal Jüri Büyük ödülü "Gümüş ayı" Petzold'un "Kızıl Gök"üne verildi.

Limbo

(Avustralya 2023) 108 dak.
(Siyah Beyaz) ★★★½
Yönetmen & Senaryo & Kamera & Montaj & Müzik & Casting:
Ivan Sen
Oyuncular ve rolleri: Simon Baker (Travis Hurley), Rob Collins (Charlie), Natasha Wanganeen (Emma), Nicholas Hope (Joseph), Mark Coe (Zac), Joshua Warrior (Oscar)

Avusturalya'da bir küçük kasaba: Outback. Madencilik nedeniyle delik deşik olmuş bir coğrafya. Çoğunluğu Aborjinler-

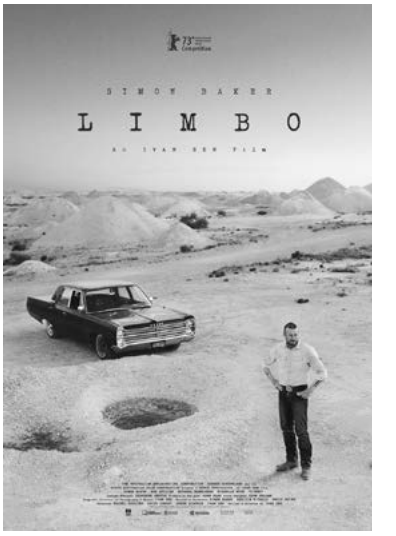

den oluşan bir nüfus. Bir beyaz polis, Travis Hurley, 20 yıl önce "kaybolan" ve öldürülerek yok edildiği düşünülen Charlotte isimli bir genç Aborjin kızın yeniden açılan dosyasının izini sürmek için gelir bu kasabaya. Hüzünlü, uyuşturucu bağımlısı bir "yalnız kovboy"dur. Limbo onun Outback'te kaldığı dağın içinde bir mağaraya benzer biçimde inşa edilmiş otelin adıdır.

Önce yeniden açılan dosyada beyaz tanık olarak adı geçen iki kişiyle konuşmaya gider. Tanıklardan biri ölmüştür. Hayatta olan ise söylediğine ne kadar güven duyulabileceği kuşkulu yaşlı bir ayyaştır. Fakat verdiği bilgi kesindir: Kızı en son –adını da verdiği– kızın bir akrabası ile birlikte görmüştür.

Travis, başta adı verilen kişi, Charlotte'nin akrabaları ile konuşup, bilgi almak ister. Fakat önce kuşku ve hatta düşmanlıkla karşılanır. Sonuçta beyaz bir polistir o. Ve bu beyaz polisin hizmet ettiği sistem yirmi yıl önceki cürümde failleri –iki beyaz tanığın ifadeleri doğrultusunda– hep aile çevresinde aramış, onlara işkence, hapis dâhil her türlü eziyeti yapmıştır.

Filmin gelişmesi içinde, kurbanın Aborjin akrabalarının kendisinin de "kaybedenler kulübü"nden olduğunu his ettikleri, konuşmalarından ve tavırlarından polis olmasına rağmen, sistem adamı olmadığını düşündükleri Travis'e karşı tavırları yavaş yavaş değişir. Konuşmaya başlarlar. Bu konuşmalarda Avustralya'da ülkenin yerli halkının nasıl ırkçı saldırıların hedefi olduğunu öğreniriz.

Sistem Aborjinleri bölerek, birbirine düşman ederek de saltanatını sürdürmektedir. Travis verilen bilgiler doğrultusunda yaptığı araştırmalarda sonuca doğru ilerlerken gelen bir haberle, bir başka cinayet soruşturması için merkeze çağrılır. Aslında iki beyaz tanıktır gerçek sanıklar. Fakat Travis'in bunu ispatlaması mümkün değildir. Ortada ceset, ya da cesedin kalıntıları yoktur. Bu sistemde beyaz sanık yine ceza almayacaktır.

Travis kasabadan ayrılmadan önce uzun süredir birbiri ile konuşup görüşmeyen Aborjin baba oğlu barıştırarak ayrılır.

Ezilenlerin dayanışmasıdır ve birlikte direnmeye çağrıdır bu.

Limbo, Yarışma'nın tek siyah beyaz filmi idi. Bu "renksizlik" bence Aborjinlerin yaşadığı hayata en uygun biçim olarak öyküye/filme inandırıcılık katan ve onu aynı zamanda Outback'in dar sınırları dışına soyutlayarak çıkaran akıllı bir tercih.

Bence Yarışma'nın en özgün, en iyi filmlerinden biri idi.

Avustralya'dan katılan iki filmin de en iyiler içinde olması da bence dikkat çekici idi.

Art College 1994

(Çin Halk Cumhuriyeti 2023)
118 dak.
Güzel Sanatlar Akademisi 1994 ★
Animasyon
Yönetmen & Senaryo & Momntaj & Animasyon: Liu Jian

Liu Jian'ın herhâlde kendi akademi yıllarını anlattığı bu animasyon filmi, Çin'de 1994 te, Güzel Sanatlar Akademisinde öğrenim gören gençliğin kendi arasındaki geleneksel Çin (Doğu) sanatı mı/ Modern Batılı sanat mı? Sanat eserini sanat eseri yapan, onun değerini belirleyen ne? Sanatçıyı ünlü yapan ne, tartışmalarının nasıl yaşandığını gösteren bir film.

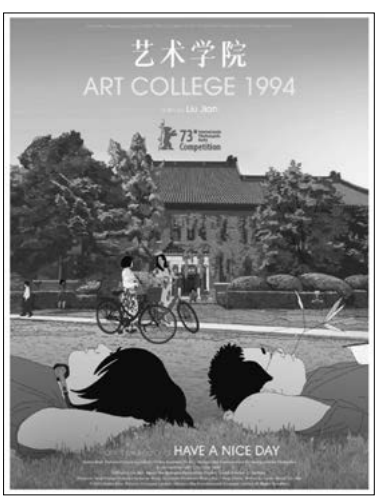

Dört resim bölümü öğrencisi genç erkek. İki müzik bölümü öğrencisi genç kız. Bir edebiyat bölümü öğrencisi. Bu sonuncusu varlıklı. Diğerleri yoksul. Ama hepsi kendilerini toplumdan ayrı özel bir yerde konumlandırıyor. Ne de olsa sanatçıdırlar. Yan yana geldiklerinde hep tartışıyorlar.

Her biri büyük hayallere sahip.

Toplum büyük bir değişiklik, dönüşümün ve arayış içinde. Gençler de öyle.

Bu konusu dışında bir özelliği olmayan bir film.

Olmasa da olurdu.

Ben de sanki bir de Çin Animasyon filmi olsun modunda seçilmiş olduğu hissi uyandırdı.

Suzume

(Japonya 2022) 122 Dak.
Animasyon ★★★
Yönetmen & Senaryo & Montaj: Makoto Shinkai
Animsasyon yönetimi: Kenichi Tsuchiya
Karakterleri seslendirenler: Nanoka Hara (Suzume Iwato), Hokuto Matsumura (Souta Munakata), Eri Fukatsu (Tamaki Iwato), Shota Sometani (Minoru Okabe), Sairi Ito (Rumi Ninomiya), Kotone Hanase (Chika Amabe), Kana Hanazawa (Tsubame Iwato), Ryunosuke Kamiki (Tomoya Serizawa)

Suzume 17 yaşında bir genç kız. Teyzesinin yanında yaşıyor. Bir gün okul yolunda Souta isimli gizemli bir genç adamla tanışıyor. Genç adam gizemli bir kapı peşindedir. Suzume onunla birlikte uzun bir arama yolculuğuna çıkar. Sonunda genç adamın aradığı kapıyı bulurlar. Suzume sonucu düşünmeden kapıyı açar. Bu kapının açılması ile bu kapının engellediği büyük felaketlerin kapıları Japonya'nın her yerinde açılmaya başlar. Sonrası Suzume ile Souta'nın ardında felaketler gizlenen kapıların kapatılması için çıktıkları uzun

yolculuk ve verdikleri mücadelelerdir. Bu yolculuk aynı başlangıçtaki küçük genç kızın, bağımsız, mücadeleci bir genç kadına gelişme yolculuğudur.

Suzume, bir atom bombası felaketi yaşamış; bir atom santrali patlaması felaketi yaşamış; birinci derecede deprem bölgesi üzerinde bulunan adalar devletinde insanlara onları her an bekleyen felaketlere karşı hazırlıklı olmaya çağrı; insan yapımı felaketlere kapıyı açmamaya çağrı, doğa ile uyum içimde yaşamaya çağrı.

Görsel olarak da zengin bir film. Manga sevenler için kaçırılmaması gereken; ama animasyonla arası iyi olmayanlar açısından da seyredilebilir, düşünmeye sevk eden bir film.

Sur L'Adamant

(Fransa /Japonya 2023) 109 dak.
Adamant'ta ★★
Yönetmen & Senaryo:
Nicolas Philibert
Belgesel

"Adamant"ta üzerine yazılacak çok fazla bir şey yok. Adamant Paris'te Sen kıyısında bir nehir gemisinin ismi. Bu gemi psikolojik sorunları olan insanların tedavi gördüğü günlük bir klinik. Bu gemide tedavi gören insanlarla ve tedavi eden personelle yürütülen görüşmelerden, gemi sakinlerinin gündelik birlikte yaşamlarının görüntülerinden oluşan bir belgesel. İlginç insanlar ve ilginç insani ilişkiler.

En iyi hâlde iyi, ilginç bir TV belgeseli. Sinematik bir değeri bence olmayan iyi niyetli bir film.

Ve bu yılki yarışmada Enternasyonal Jüri'nin **"En iyi Film için Altın Ayı" ödülü**nü verdiği film.

Anlayan beri gelsin! Aslında bu ödüllendirme, ödülü hak eden gerçek sinema filmlerine, onların çalışanlarına küfür gibi bir şey.

Bis ans Ende der Nacht

(Almanya 2023) 123 dak.
Gecenin sonuna dek ★★★
Yönetmen: Christoph Hochhäusler
Oyuncular ve rolleri: Timocin Ziegler (Robert Demant), Thea Ehre (Leni Malinowski), Michael Sideris (Victor Arth), Ioana Iacob (Nicole Gilly), Rosa Enskat (Monika Sterz), Aenne Schwarz (Nadia Saric), Gottfried Breitfuß (Pawel Kaiser), Şahin Eryılmaz (Armin Strauss), Ronald Kukulies (Thomas Benck) vd.

"Bis ans Ende der Nacht"ta Christoph Hochhäusler bir kara polisiye film denemesine girişiyor. Bir uyuşturucu çetesinin üst düzeyine ulaşabilmek için trans bir kadını, Leni'yi kullanmak isteyen çeteye ajan olarak sızdırılan bir polisin, Robert'in öyküsü anlatılan.

Robert daha önce henüz kadına dönüşümünü tamamlamayan Leni ile tutkulu homoseksüel bir aşk yaşamış ve hem kendisinin polis olduğunun açığa çıkmaması için, hem de onu koruma içgüdüsüyle Leni'yi ihbar ederek, hapse girmesini sağlamıştır.

Bir yıl hapis yattıktan sonra polis ve savcılıkla işbirliği şartıyla serbest bırakılan Leni, serbest bırakıldıktan sonra, sahte bir kimlikle çete şefinin yanında şoför ve koruyucu olarak çalışan eski sevgilisi ve onu gammazlayıp hapiste yatmasına neden olan hain ajan polis Robert'in kontrolüne verilir.

Aralarında bir yandan homoerotik bir gerilim, diğer yandan kontrol eden/edilen ilişkisi vardır. Dışa, komşulara karşı ise genç sevgili rolünü oynamaktadırlar.

Yalan dolu cürüm dünyasında olduğu gibi, normal hayatta da çok kimlikli yalancılardır.

Sonunda yalnızca kendi özgürlüğünün peşinde koşanın, kendisini satanı satanın, Leni'nin kazandığı bir oyundur yaşanan.

Hohchäusler'in "Gecenin sonuna dek"i, Hollywood'un iyi kara polisiyelerini örnek alan, onları modern dünyanın kimlik sorunlarıyla birleştiren ilginç bir film. Ortalamanın üzerinde bir film.

Thea Ehre, Leni rolüyle Büyük Jüri'nin en iyi yardımcı oyuncuya verdiği gümüş ayın ödülünü aldı.

13 Mart 2023 ■

BULMACA ■ NURİ DEMİR

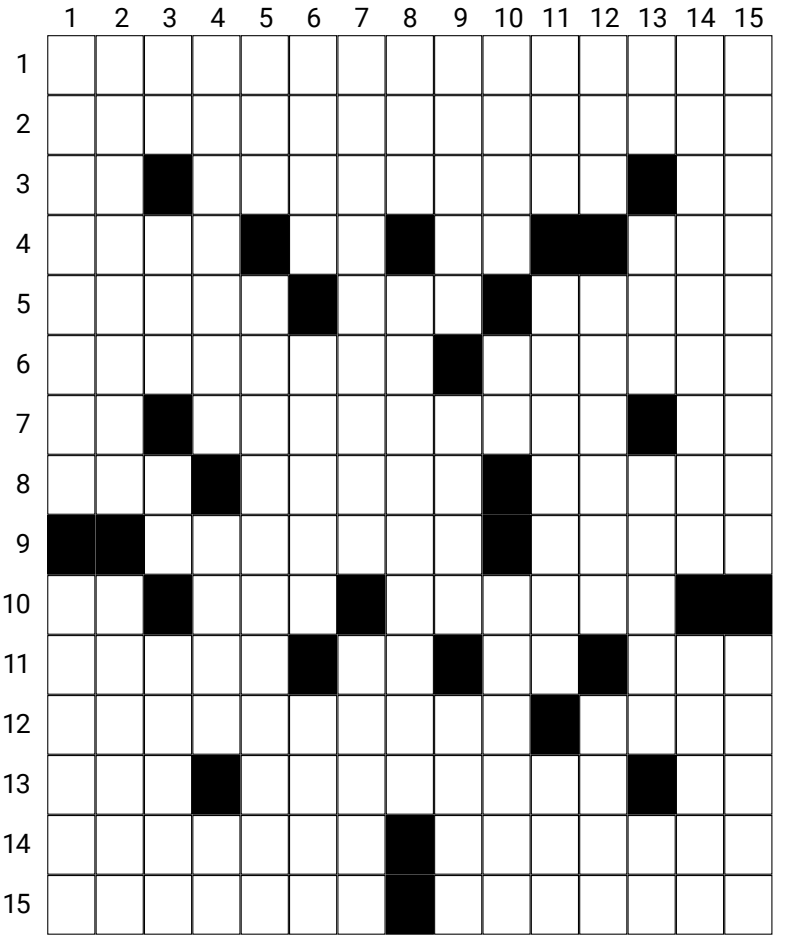

SOLDAN SAĞA: **1-** "Orada Bir Köy Var Uzakta" adlı şiiri ile tanınan, Cumhuriyet Dönemi şairi, öğretmeni, oyun yazarı ve siyasetçisi. **2-** Orhan Pamuk'un kızı için yazdığı romanı. **3-** Hayvanlara vurulan damga... Her yaş grubunda görülebilen, hareket sisteminde oluşan ağrı ve hareket kısıtlılığı ile birlikte seyreden kronik bir hastalık... Çatı ya da dam için kullanılan büyük ağaç, kereste. **4-** Arap harflerinin en çok kullanılan el yazısı biçimi... İridyumun simgesi... Bir nota... Bir beyliğin başında bulunan, beyliği yöneten kimse. **5-** Yerel dilde emzikli, küçük su testisi... (...) Tse: Taoizmin kurucusu kabul edilen Çinli filozof... Eski dilde ses, seda. **6-** (...) Aramızda: Turgut Özakman'ın bir filmi... Ağrı Dağı'nın eski adı. **7-** Aldatma işi, hile... Resmi konuklara rehberlik yapan kişilere verilen ad... Lesoto'nun plaka kodu. **8-** İzmir'in Kemalpaşa ilçesinde bulunan bir dağ... Eski dilde düşmanlık etmek... Eski dilde rahatsız etme, sıkma. **9-** 5. Yüzyılda yaşamış, sekiz ciltlik Bizans Tarihi kitabını da yazmış Romalı tarihçi ve diplomat... Bir yapının temeline konan taş. **10-** Titanyumun simgesi... Dolayısıyla anlatma... Kat kat yaprakları olan ve kış sebzesi olarak yetiştirilen bir bitki. **11-** Eski dilde tehlikeler, korkulu şeyler... Derviş selamı... Hata, yanlışlık, gaf. **12-** Jack London'un yarı otobiyografik romanı... Doğu Bloku ülkelerindeki birçok spor kulübünün isimlerinin başında yer alan ve "ordu merkez spor kulübü" anlamına gelen kısaltma. **13-** (...) Riel: Ülkemizde Reçine adlı romanıyla tanınan Danimarkalı yazar... Zülfü (...): Türk müzisyen, politikacı, senarist, yazar ve film yönetmeni... Aktinyumun simgesi. **14-** Osmanlı Devleti'nde ülkeden çıkarılan mallardan alınan gümrük vergisi... Fizikte kullanılamayan termal enerjinin ölçüsüne verilen ad. **15-** Argoda başkalarının sırtından geçinmek... Ne Kitapsız Ne (...): Bilge Karasu'nun bir kitabı.

YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1- (...) Rüyası: Emir Kusturica'nın bir filmi... Susanna (...): "Yüreğinin Götürdüğü Yere Git" adlı romanıyla dünya çapında bir üne kavuşan İtalyan yazar. **2-** Çalı görünüşünde ve tırmanıcı, çalılarda ve korularda kendiliğinden yetişen, süs bitkisi olarak da yetiştirilen bir bitki... Camilla Grebe'nin bir romanı. **3-** Milattan Sonra (kısaltma)... Saçı olmayan... Fransız Polinezyası'nın plaka kodu... Briçte sinek, destedeki dört renkten en küçük olanı. **4-** Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (kısaltma)... Eski dilde akciğerler... Tantalın simgesi. **5-** Toprak Mahsulleri Ofisi (kısaltma)... Eğitimin özünü ve ana biçimlerini, görevlerini ve yollarını araştıran bilim. **6-** (...) Sevsem Sensin: Attila İlhan'ın bir şiiri... Çin'in Tibet Özerk Bölgesi'nin başkenti... Eski dilde dede, cet. **7-** Sinema ya da tiyatro için hazırlanmamış bir metni sinemaya ya da tiyatroya uygun bir biçime sokmak... Uzun bir değneğe bağlanmış meyve dizisi. **8-** Vietnam takviminde yılbaşı... Bir Zamanlar (...): Nuri Bilge Ceylan'ın bir filmi. **9-** Dolmakalem... Eski dilde kadın... Anapara, sermaye. **10-** Bir yerde belge imzalamaya yetkili kimse... İsim... (...) Ay Doğacak: Şebnem İşigüzel'in bir öykü kitabı... **11-** Yarım olmayan, eksiksiz, tam... Arama işini başkasına yaptırmak... Bir şirket türü olan 'limited'in kısa yazılışı... **12-** Sıkıntı verme... Antalya'da bir mağara... Eski dilde sınır. **13-** Malların Avrupa Birliği yasalarına uygunluğunu belirtmek için kullanılan işaret... (...) Gün Tek Başına: Vedat Türkali'nin bir romanı... Çoğunlukla patatesten yapılan, İskandinav ülkelerine özgü bir içki... Osmiyumun simgesi. **14-** Victor Hugo'nun "Notre-Dame'ın Kamburu" adlı romanında adı geçen kurgusal bir karakter... Kongo'nun nemli ve sık ormanlarında yaşayan, zürafagiller familyasından bir memeli türü. **15-** Riayet etmeyen... Rahatsız etme, tedirgin etme.

DEPREM NOTLARI

DEPREM SONRASINDA "NOT TUTAN"DAN GEÇİLMİYOR... KİMİSİ TEHDİT AMAÇLI, KİMİSİ UNUTMAMAK İÇİN, KİMİSİ TARİHE NOT DÜŞMEK İÇİN... E, KARİKATÜRİSTLER DE KENDİ NOTLARINI ALIP BİRŞEYLER ÇİZİKTİRDİLER... BUNLAR DA BENİM KİMİ "NOT"LARIM...

KIZILAY'IN NASIL BİR YARDIM KURULUŞU OLDUĞU GÖZLER ÖNÜNE SERİLİR...

TUZUN KOKTUĞU, DEPREMİN FIRSATA ÇEVRİLDİĞİ; İNSAN HAYATININ HİÇE SAYILDIĞI ÜLKEDE KİMİLERİ DEPREMDE TOPLANMA ALANLARINI TARTIŞMAYA DEVAM EDER...

KÖ - 23

Dünya hali mi? Çocuktan al haberi!

■ GÜLFER UĞUR

Unicef'in 2022 için yılın fotoğrafı olarak seçtiği fotoğraf Tigray'da savaşın yıkıntıları arasında, harap olmuş bir ilkokul kütüphanesinin ortasında, meraklı gözlerle ellerindeki kitaplara yumulmuş, okumaya-öğrenmeye çalışan iki çocuğun resmi. Tezatlık insanı hem en derinden vuruyor ve aynı zamanda ama çocukların gülümsemeyle ışıldayan yüzleriyle umut yeşertiyor… Arjantinli fotoğraf sanatçısı Eduardo Soteras savaşın/içsavaşın içinde, bütün kötülükler, yoksulluklar, şiddet ve insafsızlıklar içinde çocuksu öğrenme merakıyla hayata tutunmaya çalışan çocukları en içten halleriyle yakalamış.

İkinciliği ve üçüncülüğü kazanan fotoğraflar da yine savaş içindeki çocuklardan, Kiev ve Afganistan'dan haber veriyor.

Salt bu üç fotoğraf bile dünya çocuklarının önemli bir bölümünün hangi koşullarda yaşadıklarını anlatmaya yeter de artar… Fakat, acı olan şu ki, dünya gerçekliği çok daha vahim. Açlık, sefalet, savaşlar ve her türden şiddet, iklim felaketlerinin sonuçları, göçler, kimsesiz ve korumasız kalışlar, salgın hastalıklar, deprem!.. dünya çocuklarının "yolunu gözlüyor" !

Sadece Yemen'de 2015 yılından beri süren iç savaşta ölen ya da sakat kalan çocukların sayısının onbini aştığı söyleniyor. Yemen'de "Her 5 çocuktan 4'ü insani yardıma muhtaç durumda ve bu rakam 11 milyondan fazla çocuğa tekabül ediyor. 400 bin çocuk, aşırı yetersiz beslenme altında. 2 milyondan fazla çocuk eğitim alamıyor ve 4 milyon çocuğun okuldan ayrılma riski var. (…) 1,7 milyon çocuk, çatışmalardan ötürü yerinden edildi. Aralarında 8,5 milyon çocuğun olduğu 15 milyon sivil, içme suyu, temizlik ve hijyen gibi imkanlara ulaşamıyor." (BM Yemen raporu) Ve bunlar ne yazık ki, dünya kamuoyuna yeterince yansımıyor.

Sözümona bilim ve teknoloji çağındayız! Yapay zekalar makale yazıyor, müzik besteliyor, şiir yazıyor diye övgüler diziliyor… Fakat, ne yazık ki, en temel olanı beceremiyoruz, dünya çocuklarının açlıktan ve susuzluktan ölmesini engelleyemiyoruz! *"Durumun en kötü olduğu bölge olan Sahra Güneyi Afrika'sında en az 247 milyon çocuk ya da her üç çocuktan ikisi çok yönlü yoksulluk içinde, yani yaşayıp gelişebilmek için gerekli olan temel ihtiyaçlardan yoksun bulunmaktadır." (Unicef raporu 2016)* Ve bugünkü gidişata dur denilemezse, *"2030 yılına kadar çoğu önlenebilir olan hastalıklar nedeni ile 69 milyon çocuk hayatını kaybetmiş, 167 milyon çocuk yoksulluk içinde yaşıyor ve 750 milyon kadın da henüz çocuk yaşta evlenmiş olacaktır." (Unicef raporu 2016)*

Bugün, Etyopya, Somali, Kenya, Güney Sudan ve Nijerya başta olmak üzere Afrika kıtasında dünyaya gelen çocukları, yaklaşık 278 milyon insanı, düpedüz açlık ölümü beklemektedir.

Covid pandemisi

Dünya çocuklarının önemli bir bölümü açısından yoksulluktan kaynaklı sağlık hizmetlerine erişememenin getirdiği ölüme dek varan felaketler azalmayıp artarken Covid pandemisi bunun üzerine tüy dikmiş durumdadır. 2022 yılında, yani pandeminin üçüncü yılında, çocuk yoksulluğunda rekor bir artış, varolan eşisizliklerin katmerleşerek zengin-yoksul uçurumunun daha da derinleşmesini beraberinde getirmiştir. Dünya zenginleri parayı basıp aşıları, maskeleri, tıbbi ilaç ve araç-gereçleri kaparken, yoksullara "tanrıya yakarma"nın boş umutları kalmıştır. Salt hayatta kalma değil de, örneğin öğrenimini devam ettirme gibi bir yaşam kalitesini sağlamak açısından da bütün eşitsizlik parametreleri katlanarak büyümüştür. Öyle bir eşitliksizlik ki, içler acısı durumu zengin ülkelerde bile görmek isteyenlerin gözüne sokmuştur. Bir kesim, Covid'den fazla etkilenmeden hatta bunu fırsata çevirerek eğitimine, öğrenimine devam ederken, örneğin zengin metropollerde yaşayan göçmen çocuklar internete sahip olmadıkları için, ya da beş çocuk bir tek smartphone/tablet üzerinden derse katılmak gibi bir yoksulluk çektiklerinden hayatları boyu kapatması zor öğrenim yoksulluğuna düşme durumunda kalmışlardır.

2022'de doğan çocukları her geçen yıl artan yeni iklim felaketleri bekliyor!

Aşırı sıcaklık ve kuraklıklar şimdiden dünyanın en sıcak ve kurak bölgelerinde yaşayan 500 milyondan fazla çocuğun yaşamını belirliyor. Sıcaklık ve kuraklığın giderek daha da artacağına bilim insanları kesin gözüyle bakıyor ve kötü haberi veriyorlar: 2022 yılı, yeni doğan dünya çocuklarının önemli bir bölümü için hayatları boyunca yaşadıkları en soğuk yıl olmaya aday! Yani dünya giderek daha kızışıyor! Sıcaklık dalgaları özellikle yeni doğmuş bebekleri ve hasta çocukların yaşamını tehdit ediyor. Bunları hava kirliliği kaynaklı astım ve alerjik rahatsızlıklar, bağışıklık sistemi rahatsızlıkları izliyor. Dünya sel felaketleri, her şeyi süpürüp götüren fırtınalar, orman yangınları, içme suyu kaynaklarının kuruması vb. gibi daha bir dizi yeni felaketlere gebe. Ve bunların hiçbiri "alın yazısı" ya da "kader" değil, çevrenin ve doğa kaynaklarının aşırı kâr hırsıyla aşırı sömrüsüyle tüketilmesinin sonuçlarıdır. Felaketlerin çoğunun sonuçları insanı ve doğayla uyum içinde yaşamayı öncelleyen bir yaklaşımla engellenebilirdir.

İstatistikler, istatistikler… Raporlar, raporlar…

Unicef fotoğraf seçiyor, dünya çocuklarının halleri hakkında raporlar yayınlıyor… Sonuç? Değişen bir şey var mı? YOK! Çünkü kapitalizm, kar hırsıyla her gün yeni felaketler üretiyor ve bütün bunların vebalini toplumun en güçsüzleri olan çocuklar çekiyor!

Ve 6 Şubat büyük deprem felaketi!

Kahramanmaraş merkezli depremler yine Unicef tahminlerine göre Suriye ve Türkiye'de 5 milyon çocuğu etkiliyor. Türkiye'de depremde ağır yıkım gören ve afet bölgesi ilan edilen 11 ilde enkaz altında kalıp can verenlerin sayısı henüz netleşmiş durumda değil. Kaç çocuk öldü? Kaçı enkaz altından sağ çıkarıldı ve ama sonra yaşamını yitirdi? Kaçı yaralı ve kaçı

sakat kaldı? Kaç çocuk anne-babasız, akrabasız, kimsesiz kaldı? Kaç çocuk adını bile söyleyecek yaşta/durumda olmadığından kimsesiz, kimliksiz ortada kaldı? Kaç çocuk kayıp? Kaç çocuk enkazdan apar-topar çıkarıldıktan sonra kime ve hangi vasıfla verildiği bilinmeden teslim edildi? Geçici ya da daimi olarak kişiye/kuruma korumaya verilen çocukların durumu nedir? Kurtulan çocuklar nasıl atlatacaklar bu deprem travmasını? Hiçbirine bugün net cevap vermek mümkün değil. Gördüğümüz, bildiğimiz bir şey varsa o da, bu depremin 5 milyon gibi yüksek sayıda her yaştan çocuk kitlesini çok ama çok derinden etkilediği ve hayatta kalmayı başardılarsa dahi, onlarda onanmaz yaralar açtığıdır. Enkaz altından çıkarılan çocukların o masum halleri yüreğimizi burktu… Birçok durumda çaresizce olan biteni izlemeye mahkûm olmuş durumdaydık… Şefkat ve koruma duygularımız bir tavan yapıyor ve hemen ardından çaresizlikle boynumuzu büküyor, öfkemizi büyütüyor… Ve beynimize kazınan ve hiç unutulmayacak resimler, resimler… Enkaz altında kalan kızının cansız elini, onu ikinci kez kaybetmemek için, hiç bırakmadan bekleyen baba… Tarif edilemez hüzün yaratan resimler…

Ve enkaz altından 72 saat sonra çıkarılan 5 yaşındaki küçük kız… Su ister misin diye soruyor kurtarıcılar… "Hayır istemem, daha muayene olmadım ki…" cevabını veriyor! Hayretler içerisinde kalıyorsunuz ekran başında… Sen ne zaman bu bilince, bu olgunluğa eriştin küçük kız? Sen ne zaman ve neden yaşından çok büyümek zorunda kaldın? Ne zamandır hayata tutunmak için kendi sorumluluğunu bütünüyle taşımak zorunda kaldın? İnsanı zamansız büyütür işte bazı koşullar… Halbuki onlar henüz çocuk! Ve "gamsız oyun çocuğu" olarak yaşamalıydılar!…

Bu mümkün değilse eğer sefalet ve felaket düzeni kapitalizmde… O zaman onu değiştirmeli! Değiştirmeli ki, çocuklar ölmesin! "Şeker de yiyebilsinler!"

6 Mart 2023 ■

Fotoğraf: **Eduardo Soteras** (Arjantin), Unicef Yılın Fotoğrafı Yarışması 2022 - Birincilik Ödülü
Etiyopya'nın Tigray bölgesindeki bir ilkokulun yıkılan kütüphanesinde iki çocuk kendilerini kitaplara kaptırıyor. Yüzlerindeki gülümsemeler bir anlık küçük mutluluğu ele veriyor. Nadir bir an. Çünkü Etiyopya'nın kuzeyindeki bölgede yaşayan yaklaşık 5,2 milyon insanın çoğunluğu, merkezi hükümetle yaşanan silahlı çatışma sonucunda şiddet, yerinden edilme, yetersiz beslenme ve içme suyu eksikliğinden mustarip.

Fotoğraf: **Ron Haviv** (ABD), Unicef Yılın Fotoğrafı Yarışması 2022 - İkincilik Ödülü
Amerikalı Ron Haviy, silah sesleri ve bombaların gölgesinde Kiev'de bir bodrum katına sığınmış çocuklar, kendilerine gösterilen resimli kitaba bakıyorlar. Gözler pür dikkat kendilerine gösterilende… yüzlerinde ama yaşadıkları dehşet yapışmış öyle duruyor!

Fotoğraf: **Daniel Pilar** (Almanya), Unicef Yılın Fotoğrafı Yarışması 2022 - Üçüncülük Ödülü
Ağustos 2021'de Talibanların iktidarı ele geçirmesiyle kızların öğrenim hakkı yeniden gaspedilmiş durumda. Kız çocukları gizli ya da yarı-legal şartlarda, evlerde öğrenimlerini sürdürmeye çalışıyorlar.

Fotoğraf: **Arif Kılıç**